

KÜTAHYA AHİLİĞİNİN TEMEL TAŞLARI

Mehmet Akif İnan Vakfı

KÜTAHYA AHİLİĞİNİN TEMEL TAŞLARI SEMPOZYUMU

11 EKİM 2024 / KÜTAHYA

Editörler

Doç. Dr. Erdal ADAY
Hıdır YILDIRIM

Mehmet Akif İnan Vakfı

KÜTAHYA İNÖLÜ ŞUBE

KÜTAHYA
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

KÜTAHYA
TİCARET İL MÜDÜRLÜĞÜ

Mehmet Akif İnan Vakfı

MAİV YAYINLARI : 8

Mehmet Akif İnan Vakfı Adına Sahibi

Hıdır YILDIRIM

Yönetim Kurulu Başkanı

Yayın Kurulu

Talat YAVUZ

Muammer KARAMAN

Abdülaziz AYDIN

Ali DENİZ

Editörler

Doç. Dr. Erdal ADAY

Hıdır YILDIRIM

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

Hıdır YILDIRIM

Doç. Dr. Erdal ADAY

Grafik Tasarım

Ertan GÜLDİBİ

Baskı Yeri & Tarihi

Hermes Ofset / Eylül 2025

ISBN: 978-625-92522-0-9

Adres : Hacettepe Mahallesi Hamamönü Sokak No: 28 Altındağ/ANKARA

Tel : 0312 324 25 45 **Faks :** 0312 324 25 46

Web: www.maiv.org.tr - **E-Posta:** maiv@maiv.org.tr

SUNUŞ

Hıdır YILDIRIM

Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Toplumumuzun yönünü Batı'ya çevirmesi üç asırlık bir süreci kapsıyor. 18. yüzyıl, askeri ve teknik konularda geri kalışımızı Batı'nın bu konulardaki ilerleyişinden istifade ederek tersine çevirme çabasını; 19. yüzyıl askeri ve teknik konulardaki yararlanmanın yanında Batı kültürünü, düşünüş ve yaşayışını da edinme sürecini; 20. yüzyıl ise bizi belirten, bizi tanımlayan farklılıklarımızın büsbütün toplumsal hayatımızdan çıkarılarak kimlik buhranı ile karşı karşıya kalışımızı ifade ediyor.

Toplumumuzun üstün meziyetlerle temayüz ettiği ve her bakımdan saadet devrinin yaşandığı çağlarda iyilik, fedakarlık, yardımseverlik, diğerkamalık gibi kavramlar insanlar arasındaki ilişkileri belirleyen kavramlardı. Kendisini değil başkasını düşünen, kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapmayan, hakkı gözeten, ilahi bir göz tarafından sürekli gözetlendiğinin bilinciyle kendi kendisini denetleyen insanlardan müteşekkil bir toplum, her bakımdan ilerlemiş müreffeh bir toplumdur. İnsanlar arasındaki ilişkileri belirleyen kavramlar aynı zamanda üretim tüketim, esnaf müşteri ilişkilerini, alışveriş ilkelerini belirliyordu. Bu hususta helal, haram, bereket, kanaat gibi kavramların belirleyiciliği söz konusuydu. Prof. Dr. Ersin Nazif Gürdoğan'ın deyimıyla "Bin hırka bin lokma üreten, bir hırka bir lokma tüketen", "Yunus gönüllü Sinan akıllı" bir toplum meydana gelmişti.

Meşhur hikayedir, başkent Edirne'nin çarşısında tebdil-i kıyafet gezintiye çıkan müstakbel Fatih Sultan Mehmet, bir esnaftan bir ürün satın alır, ikinci bir ürün istediğinde esnaf ilk ürünün satışıyla kendisinin siftah yaptığını, istediği ikinci ürünü henüz siftah yapmamış olan komşusundan almasını söyler. Yandaki dükkana giren Sultan, bir ürün satın alır, ikinci ürünü istediğinde o esnaf da siftah yapmamış bulunan diğer bir komşusuna yönlendirir. Genç sultan, başında bulunduğu toplumun bir fetih toplumu olduğuna kanaat getirir. İstanbul'u fethedeceğine bir kez daha inanır. Her iki esnafı da bu davranışa yöneltten kanaat ve bereket kavramlarıydı. Çünkü onlar için kanaat tükenmez bir hazineydi, paranın çoğu değil, bereketli olanı makbuldü.

Her bakımdan gelişmiş bir toplumu meydana getiren çeşitli müesseseler vardı. İnsanların belli vakitlerde devam ettiği ve davranışlarını incelten, onları bir kuyumcu titizliğiyle mücevher gibi işleyen bu müesseselerin ve başında bulunan kanaat önderlerinin saadet toplumunun inşasında büyük tesirleri vardı. Ticaret hayatında ise, satılan ürünün ya da sunulan hizmetin kalitesini ve fiyatını denetleyen, esnaf ve tüccarı eğiten, davranışlarını takip eden ahilik müessesesi bulunuyordu.

Ahilik, yüzyıllar içerisinde gelişen ve yerleşen uygulamalarıyla toplumun bir nevi sigortası hüviyetini üstlenmiştir. "Bizi aldatan bizden değildir" prensibiyle gerektiğine "pabucu dama atarak" tüketicinin kandırılmasını önleyen, esnaf-müşteri ilişkilerinin

de olması gereken seviyeyi tespit eden ve koruyan bir misyonu taşımıştır. Bu hususta yerleşik ve uygulamalarla kesinleşmiş prensiplerin yanı sıra bu çerçeveyi ortaya koyan çok detaylı Fütüvvetnameler yazılmıştır.

Ahiliğin ortadan kalkması Batılılaşma süreci ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Batılılaşma süreci, yavaş yavaş geleneksel kurumlarımızın tesirlerinin ortadan kalktığı, bu kurumların yerini alan Batı tipi kurumların ise belirleyiciliğinin kalmadığı bir sonucu doğurmuştur. Çünkü zihinler bulamış, daha çok kazanmanın, daha fazla tüketmenin hakim olduğu kapitalist düzene geçilmiştir. Fiyat ve kalite istikrarının ortadan kalktığı, tüketimi azdırmak için her yolun kullanıldığı bambaşka bir atmosfer meydana gelmiştir.

Bugün eğitim sistemimizin iyi insan yetiştirme hususunda başarısız olduğu ortadadır. Eğitim-öğretim faaliyetinin insanı eğme, toplumun değerleri çerçevesinde biçimlendirme, inceltme, zarif hale getirme şeklindeki 'eğitim' misyonunu yerine germekten uzak olduğu sokağa çıkıldığında hemen anlaşılacaktır. Bu misyonu dışarıdan yerine getirmesi beklenen sivil toplum kuruluşlarımız ise hakim boğucu atmosferin etkisiyle son derece cılız bir tesir oluşturabilmektedir.

Bizi biz yapan değerler nelerdi? Bizi eğiten, yüksek kültürlü ve yüksek ahlaklı saadet toplumunu oluşturan müesseseler nelerdi? Bu değerler ve müesseseler günümüze nasıl ışık olabilir? Bu sorular çerçevesinde bir arayış içerisinde olmak, insanımızı, toplumumuzu derleyip toparlamak hepimizin, her Türk aydınınının görevidir. Bilhas-sa sivil toplum kuruluşlarımızın, akademimizin bu arayışın önüne düşmek gibi bir yükümlülükleri vardır.

Kütahya, bir çelebiler şehridir. Çelebi, görgülü, bilgili, zarif, ince, olgun kişilere denilir. Kütahya tarih boyunca yüksek kültürün hakim olduğu, sosyal hayatın ve ilişkilerin bu yüksek kültür çerçevesinde şekillendiği bir şehirdir. Kütahya aynı zamanda önemli bir ahi şehridir. Kütahya'da bulunan Ahi mahalleleri, ahi köyleri, ahi çiftlikleri, ahiler tarafından yapılmış cami, çeşme vb gibi sosyal donatı alanları Kütahya'nın önemli bir ahi şehri olduğuna tanıklık yapmaktadır.

Kütahya'nın ahilik çerçevesindeki tarihi tecrübesinin ortaya çıkarılması, taşıdığı önemin vurgulanması, yüksek kültürlü Kütahya insanını yetiştiren değerlerin ve müesseselerin irdelenmesi bağlamında gerçekleştirdiğimiz "Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları" sempozyumunda sunulan bildirilerin yer aldığı bu kitabın amacına hizmet etmesi, okurunun bol olması dilek ve niyazlarımla, sempozyumun düzenlenmesindeki öncülükleri için Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak'a, Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı Ali Yalçın'a; katkıları için Eğitim-Bir-Sen Kütahya 1 Nolu Şube Başkanı ve Memur-Sen Kütahya İl Temsilcisi Fatih Köse'ye, Kütahya Kültür ve Turizm İl Müdürü Zekeriya Ünal'a, Kütahya Ticaret İl Müdürü İsmail Hakkı Uygun'a; sempozyumun düzenlenmesindeki emekleri için Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Erdal Aday'a ve sempozyumun icrasında ve kitabın hazırlanmasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
AÇILIŞ KONUŞMALARI	9
Doç. Dr. Erdal ADAY <i>Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi</i> <i>Düzenleme Kurulu Adına</i>	11
Hıdır YILDIRIM <i>Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı</i>	13
Ali YALÇIN <i>Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı</i>	15
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü</i>	19
BİRİNCİ BÖLÜM AHİLİK VE AHİLER	21
MESLEK AHLÂKINDAN MEDENİYET İNŞASINA: AHİLİK TEŞKİLATININ DERİN İZLERİ	23
Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü</i>	
ANADOLU'DA ZAVİYELER VE AHİ ZAVİYELERİ	39
Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Öğretim Üyesi</i>	
AHİLİĞİN MESLEK VURGUSUNUN TASAVUFÎ ARKAPLANI	53
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇAKIR <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi</i>	
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ YAŞATAN DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME	77
Prof. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi</i> <i>Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi</i>	

- AHİLİK GELENEĞİNDE İLETİŞİMİN YERİ VE ÖNEMİ:
DEĞER TEMELLİ BİR YAKLAŞIM** 91
Öğr. Gör. Mustafa Çağrı DEMİR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörlük Özel Kalem Müdürü
- AHİLİK DEĞERLERİ VE MESLEK ETİĞİ DERSLERİ** 101
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- İKİNCİ BÖLÜM**
KÜTAHYA AHİLİĞİ 107
- KÜTAHYA VE KÜTAHYA AHİLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER** 109
Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÜLER
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- AHİLİĞİN ÖNEMLİ BİR KALESİ: KÜTAHYA** 119
Prof. Dr. Mefail HIZLI
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
- XVI. YÜZYIL AHİ VAKIFLARI: KÜTAHYA ÖRNEĞİ** 133
Dr. Burcu AKBULUT
- KÜTAHYA AHİLİĞİ: MODERN ZAMANLARA
SOSYO-EKONOMİK BİR MODEL ÖNERİSİ** 149
Doç. Dr. Şefik MEMİŞ
İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi
- KÜTAHYA İLİNİN KÜLTÜR HAYATINDA
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ (Merkez Ahiler Köyü Özelinde)** 157
Prof. Dr. Ali ÇELİK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi
- 8776 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE
19. YÜZYIL ORTASINDA AHİ ERBASAN MAHALLESİ'NİN
SOSYO-EKONOMİK DURUMU** 173
Doç. Dr. Abdullah Erdem TAŞ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

KÜTAHYA PERLİ KÖYÜNDEKİ AHİ SÖKMEN ZAVİYESİ	227
Prof. Dr. Arif KOLAY <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</i> <i>Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi</i>	
KÜTAHYA HALK ŞİİR GELENEĞİNDE AHİLİĞİN TEZAHÜRÜ	251
Doç. Dr. Erdal ADAY <i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi</i> <i>Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi</i>	
GEDİZ'DE AHİLİĞİN KURUMSALLAŞMASI VE GEDİZ AHİLİĞİ	267
Hüseyin GÖKSAL <i>Uzman Öğretmen</i>	
SİMAV'DA AHİLİK VE AHİLER	275
Yaşar BOZYİĞİT <i>Emekli Edebiyat Öğretmeni</i>	
SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI	281

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Doç. Dr. Erdal ADAY

*Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
(Düzenleme Kurulu Adına)*

Hıdır YILDIRIM

Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Doç. Dr. Erdal ADAY

*Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
(Düzenleme Kurulu Adına)*

Sayın Valim, Rektörüm, Kıymetli Hazirun,

İlmi, medeniyetlerin hem en muhafazakâr müessesesi hem de yeni atılımların kaynağı olarak gören Erol Güngör'e göre bir şeyi en iyi şekilde yapmak geçmişin tecrübesinden yararlanmayı gerektirir. Bu bağlamda sosyal yaşamdan iktisadi yaşama, devlet düzenimizden tasavvufi hayatımıza kadar derin izler bırakan ahiliğin Kütahya özelindeki durumunu ortaya koymak için böyle bir sempozyum düzenledik. Kütahya Ahiliği üzerine kitap, tez ve makale çalışmaları bulunan birbirinden kıymetli 16 akademisyen ve araştırmacı Kütahya'nın geçmişte sahip olduğu Ahilik kültürünü çeşitli boyutlarıyla ele alarak gelecekte yapılacak olan yeni çalışmaların yolunu açacaktır.

Ayrıca, Kütahya'da sadece esnaf teşkilatlarımızda değil, tasavvuf geleneğimizde, sohbet ortamlarımızda, şehir mimarimizde, sözlü geleneğimizde Ahilik kültürünün izlerini tespit ederek, yeni eğitim modelleri oluşturmada birikimlerimizden yararlanmak ve şehrimizin önemli ahilik merkezlerinden biri olduğunu göstermek istiyoruz.

Kültür ve medeniyet tarihimizin kendine özgü kurumu olan ahiliğin Kütahya'daki tezahürlerinin ortaya konması amacıyla gerçekleştirilen bu sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen Sayın Valimiz Musa Işın Beyefendiye, Rektörümüz Süleyman Kızıltoprak Hocamıza, bu sempozyumun ilk adımını atan Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Hıdır Yıldırım Bey'e maddi destek sağlayan bütün paydaşlarımıza ve açılış programımıza teşrif eden Eğitim-Bir-Sen ve Memur Sen Genel Başkanı Ali Yalçın Bey'e, Ahi babası Yasin Demirci Bey'e, açılışımız nedeniyle bizleri yalnız bırakmayan siz değerli konuklarımıza ve sevgili öğrencilerimize teşekkür eder, katılımlarınızdan dolayı şükranlarımı sunarım.

Sözlerimi Halk Şairi Pesendi'nin şu dördlüğü ile sonlandırmak isterim

*Felah bulam dersin iki cihanda
Doğru ol, helal ye, kanaat eyle
Besmelesiz dükkân açma bir anda
Vakt-ı mizanın metanet eyle*

Hıdır YILDIRIM

Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Valim, Saygıdeğer Rektörüm, Kıymetli Genel Başkanım, Değerli Hocalarımız, Sevgili Öğrenciler,

Kütahya, Anadolu'nun batısında bir mücevher. 1071'de Malazgirt'te Bizans ordusunu yenilgiye uğratan Türkler 1074 yılında Kütahya'yı fethederler. Yaklaşık 160 yıllık bir dönemde karşılıklı el değiştiren Kütahya, 1233 yılından itibaren 8 asra yaklaşan bir Türk yurdudur.

Türklerin fethinden önce de binlerce yıl çeşitli medeniyetlerin ilmek ilmek işlediği bir tarih, kültür ve medeniyet şehri olan Kütahya, Türk hakimiyetindeki yaklaşık 8 asır boyunca, Anadolu Selçuklu, Germiyanoğlu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde de Türk kültür ve medeniyetinin eşsiz izlerini taşıyan bir şehir olmuştur.

Sözlerimin başında, "Kütahya, Anadolu'nun batısında bir mücevher" dedim. Bu mücevherin bir kenarda tozlu bir şekilde işlenmeyi beklediğinin farkındayım. Ben Kütahya'da doğdum, çocukluğumu, gençliğimi bu şehrin sokaklarında geçirdim. 36 yıl bu şehirde yaşadım. Dumlupınar Üniversitesinin ilk mezunlarından birisiyim. Bu şehrin sokaklarında, caddelerinde gördüğüm tarih, kültür ve medeniyet envanteri, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümündeki yükseköğrenimim sırasında edindiğim akademik bilgiler, bu şehre daha bir aşkla bağlanmama vesile oldu.

Kütahya'dan ayrılalı 18 yıl oldu. Bu süre içerisinde Ankara'da sivil toplum örgütlerinde, bürokraside üst düzey görevlerde bulundum. Ancak Kütahya'dan hiç kopmadım, her fırsatta Kütahya'ya gelerek bu şehrin kendine mahsus atmosferini teneffüs etmeyi, çocukluğumun ve gençliğimin geçtiği mekanlarında dolaşmayı büyük bir aşkla sürdürdüm.

Halihazırda başkanlığını sürdürdüğüm Mehmet Akif İnan Vakfı olarak çeşitli illerde o illerin kıymeti olarak temayüz etmiş kişiler ile yine o illerimizi öne çıkaran konuları ele alan çeşitli başlıklarda sempozyumlar düzenledik. Bu çer-

çevrede yürüttüğümüz çalışmalardan birisini de Kütahya’da gerçekleştirmeyi, Kütahya’nın fark oluşturan bir yönünü dikkatlere arz ederek, “Anadolu’nun batısında bir mücevher” olan Kütahya’mızın cevherinin üzerindeki tozları bir nebze kaldırmayı düşündük.

Kütahya’nın tarihi ve kültürüne ilişkin okumalar yapan herkes kolaylıkla şu kanaate ulaşacaktır: Kütahya, önemli bir ahi şehridir. Kütahyalılar bilirler ki Ahi Evren Kütahya’da bir mahalledir, bir caddedir, bir çeşmedir, bir mesciddir, bir türbedir... Kütahyalıların kulağında Ahi Evren yüzyıllardır hayatiyetini sürdürmektedir. Geçmişte yüzyıllar boyu bir mahalle adı olan Ahi Mustafa ve Ahi İzzettin mahalleleri zamanla başka isimler almışlarsa da ahiliğin üç mahalleye ad oluşu Kütahya’da güçlü bir ahi varlığı oluşunun kanıtıdır. Yine merkeze bağlı bir köy olan Ahiler Köyü, merkez ve ilçelerde ahi adı taşıyan çiftlik, türbe, çeşme... Kütahya ahiliği üzerinde bir çalışma yapmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu düşüncelerle, Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak’ı ziyaretimizde, “Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları” sempozyumu düzenleme düşüncemizi paylaştık. Mehmet Akif İnan Vakfı, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi işbirliği ile düzenlediğimiz sempozyumumuzu Eğitim-Bir-Sen Kütahya Şube Başkanı Fatih Köse ve Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürü Zekeriya Ünal her bakımdan destekledi. Bu çerçevede Sayın Rektörümüz Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak’a, Fatih Köse ve Zekeriya Ünal beylere şükranlarımı sunuyorum. Sempozyumun düzenlenmesinde büyük emekleri olan Doç. Dr. Erdal Aday’a da müteşekkirim.

Teşriflerinden dolayı Kütahya Vali Yardımcısı Sayın Süleyman Ovalı’ya, Rektörümüz Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak’a, Memur-Sen ve Eğitim-Bir-Sen Genel Başkanımız Ali Yalçın’a, Dumlupınar Üniversitemizin kıymetli hocaları ve öğrencilerine, Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen mensuplarına teşekkür ediyorum.

“Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları” sempozyumunun hayırlara vesile olmasını, Kütahya’nın tarihi, kültürü ve medeniyet birikimine ilişkin yeni çalışmalara kapı açmasını diliyorum.

Ali YALÇIN

Eğitim-Bir-Sen ve Memur-Sen Genel Başkanı

Saygıdeğer Valim,

Değerli Rektörüm,

Değerli Mehmet Akif İnan Vakfı Başkanım,

Memur-Sen İl Temsilcim,

Kıymetli Hocalarım,

Çok değerli katılımcılar

“Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları” Sempozyumunun hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Ahilik, kelime anlamı olarak Arapça “kardeşim” veya Türkçe “akı” “cömert”, “eli açık” anlamında kullanılmaktadır. Aslında tarihi gerçeklerden yola çıkarak her iki durumda da aynı manaya denk geldiğini söyleyebiliriz.

Anadolu’daki ilk Türkçe fütüvvetnamelerde ahiliğin gayesi olarak, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak ve “Âleme nizâm vermek” olarak belirtilmiştir. Bu ideal etrafında müteşekkil olan Ahiler sadece erkekleri değil, kadınları da eğitmişlerdir. Ahi Evran Veli’nin hanımı Fatma Bacı’nın kurduğu “Bacıyan-ı Rum” (Anadolu Kadınlar Teşkilatı) ile kadınları da meslek sahibi yaparak üretici konuma getirmişlerdir. Denilebilir ki Bacıyan-ı Rum dünyanın ilk kadın sivil toplum örgütlenmesidir.

Ahiler daha çok Kırşehir ve Ankara ile anılmış olsalar da aslında Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasının hemen hemen bütün şehir ve kasabalarda “yiğit”, “ahi” ve “şeyh” sistemi içerisinde teşkilatlanmışlardır.

Yeri gelmişken bahsetmeden geçemeyeceğim: Bir sendikacı olarak “Fincanlar Esnafı Toplu Sözleşmesi”ne atıfla sık sık zikrettiğimiz kadim şehrimiz Kütahya’nın Ahi geleneklerini yaşatma amacına yönelik böyle bir sempozyuma ev sahipliği yapmış olmasını çok kıymetli bulduğumu ifade ederek bu sempo-

yumun diğer beldelerimize de ilham olacağına olan inancımı paylaşmak istiyorum.

Değerli Hazirun,

Ahilik ile ilgili çok şey anlatılır. Çok şey söylenir. Fakat çok yönlü boyutundan pek bahsedilmez. Genellikle alışlagelmiş deyişler ve kurallar üzerinden yapılır. Bundan dolayı, Ahilik müessesesi sadece esnaf ve zanaatkara mahsus bir lonca teşkilatı gibi algılanır. Evet, bir bakıma doğrudur; Ahiliğin kurucusu Ahi Evran, 32 çeşit esnafı teşkilatlandırmıştır. Yani 32 sektörü bir bütün içerisinde örgütlemiştir. Fakat bu durum Ahiliği tam olarak açıklamaya yetmez. Çünkü, Ahilik sadece mesleki bir dayanışma örgütü değildir. Örneğin, Ahiliğin temeli ve mevzuatını oluşturan fütüvet-namelerde ahiliğin 740 kuralından bahsedilir. Bunlar, sofrada adabından tutun alış verişe, misafirlik adabından, büyükleri ziyaret etmeye, hamamda yıkanmadan, yatmaya, uyumaya varıncaya kadar kısacası hayatın her alanına ilişkin kurallar silsilesini barındırır.

Birazdan hocalarımız Ahilik müessesesini tüm boyutları ve ayrıntılarıyla ortaya koyacaklar fakat ben müsaadenizle birkaç hususa dikkat çekmek istiyorum:

Ahilik; iktisadi ve dini boyutlarıyla öne çıkan sosyokültürel bir yapı olmakla birlikte yeri geldiğinde siyasi ve askeri bir yapı, devrin sosyal güvenlik örgütü ve sivil toplum kuruluşudur. Kadim devlet geleneğimiz sıkıntılı ve çalkantılı zamanlarda kendi köklerimizden destek almayı bilmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağıldığı dönemde, Ahiler Ankara'da bir Ahi Devleti (1290-1365) kurmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna öncülük etmiş, zamanı gelince emaneti Osmanlı Devleti'ne teslim etmiştir. Burada Şeyh Edebali'nin de bir ahi şeyhi olduğunu da hatırlamak gerekir. Yine aynı şekilde, Osmanlı Fetret Devrinde dağılma sürecindeki devlet, yeniden Ankara'da yani tarihi Ahi Devleti'nin manevi huzurunda toparlanabilmiştir. Bu örneklerde görüldüğü gibi Ahiler yeri geldiğinde siyasal otorite boşluğunu dolduran kurucu siyasi bir erk olarak görev yapmışlardır. Yine, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı halkı uyarmak suretiyle, Moğollara karşı Kayseri savunmasını, Ahi Evran ve Ahiler tertip etmiş, Ahi Evran Moğollara karşı mücadele ederken 93 yaşında şehid düşmüştür. Bu örnekte de olduğu gibi Ahiler yeri geldiğinde toplumun ırz, can ve mal güvenliğini sağlayan askeri bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. Ahiler yine, Anadolu'ya göç eden Türkmenlere hem aş hem iş vererek dağılık halden onları derleyip toparlayarak düzenli hayata geçmelerinde önemli bir rol oynamış; tekke ve zaviyelerde iyi bir Müslüman ve vasıflı bir meslek sahibi üretici olmalarına öncülük etmek suretiyle halkın sosyal refahını sağlayan bir örgüt olarak tarih sahnesinde kendine yer bulmuştur.

Değerli Hazirun,

Sözlerime son vermeden önce sempozyuma ilişkin beklentimi de ifade etmek istiyorum; misyonunu kadim medeniyet değerlerinden alan bir emek hareketinin lideri olarak; tüm bunlardan hareketle diyebiliriz ki, ahilik günümüzde bize “eskimez yenilikler” önermektedir. Bunları, çağın ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkarıp, medeniyetimizi yeniden inşa etmek mecburiyetindeyiz.

Aslında ahilik sistemini ortaya çıkaran olaylar ve olgular günümüz gelişmeleri ile benzerlik arz etmektedir. Sermayenin küreselleşerek dünyayı şekillendirdiği bir zeminde emek, hızla değersizleşmekte ve sömürülmektedir. Böyle biz zeminde, ahiliğin günümüz gelişmeleri doğrultusunda yeniden yorumlanmasına ihtiyaç vardır.

Biz Memur-Sen olarak bu anlayışla yola çıkarak; uzun mutfak çalışmaları ve yoğun saha diplomasisi neticesinde, emeği, emekçiyi ve alın terini, yerelde ve evrenselde temsil etmek, hakları arttırmak ve uluslararası dayanışmayı güçlendirmek için Uluslararası Emek Örgütü'nü (ILC) kurarak insanı ve emeği merkeze alan çalışmalara devam etmekteyiz.

Az önce de ifade ettiğim gibi; bu sempozyumu ve benzer çalışmaları, bu minvalde yeni önermelerin ortaya çıkarılacağı çalışmalar olarak görmekte ve büyük önem vermekteyiz.

Bu itibarla, sempozyumun çok önemli çalışmalara, ufuk açıcı açılımlara vesile olmasını diliyorum.

Bu vesileyle, katılımcıları tebrik ediyor, emeği geçenlere, ev sahipliklerinden ötürü Sayın Valimize ve Sayın Rektörümü teşekkür ediyorum.

Niyet Hayr, Akıbet Hayr.

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

“Ey divane gönül, boş durma çalış / Öğren nezaketi ahlaka alış / Haylaz tembel olmak her an alçalış / Hasetçi sözüne kanıcı olma!”

Sözlerimi Kütahyalı halk şairi Hayrani'nin ahiliğin temel düstur olan ahlaklı ve çalışkanlığa vurgu yapan bir dörtlükle başlamak istedim.

Ahilik ve Fütüvvet teşkilatları bir gençlik ve meslek eğitimi organizasyonu olarak İslam'ın ilk yıllarına dayanan köklere sahiptir. Ahîlik, İslam tasavvufunun etkisiyle ortaya çıkan ve mesleki dayanışmayı, yardımlaşmayı, dürüstlük ve adalet gibi değerlere dayalı bir topluluk oluşturmayı amaçlayan bir kurumdur. Ahilik teşkilatı vasıtasıyla Müslüman Türkler ekonomik alanda, çarşıda ve pazarda fiyat, üretim ve tüketim bakımından kontrolü ellerinde tutmak noktasında büyük avantaj elde ettiler. Çarşıya pazara hâkim olan Türkler, Balkanlar ve Anadolu'daki varlıklarını ve egemenliklerini pekiştirdiler. Ahilerin ekonomik hayattaki örnek duruşları ve ilişkileri çarşının ve pazarın kısacası ekonomik alanın dilinin Türkçe olmasını sağlamıştır. Doğal olarak alışveriş dili Türkçe olduğu gibi üretim dili de Türkçe olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde de ahilik teşkilatı önemli rol oynamıştır. Osmanlılar, ahilerin sosyal ve ekonomik yaklaşımlarını benimseyerek devletin gelişiminde bu yapıları kullanmışlardır. Ahilik, Osmanlı'nın sosyal ve ekonomik politikalarının güçlendirilmesinde etkili olmuş, Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşması ve Türkleşmesi sürecine katkı sağlamıştır. Ahî teşkilatı, zanaatkârlık, ticaret ve ahlaki değerleri şekillendirmiş; zaviyelerin üstlendiği görevle aynı zamanda misafir ağırlama ve eğitim hizmetleri sunarak toplumsal dayanışmayı güçlendirmiştir.

Ahîler, toplumsal değerleri ön planda tutarak şehirlileşmeyi ve toplumsal huzuru sağlamayı amaçlıyordu. Ahilik teşkilatı, günümüzün “yaparak ve yaşayarak öğrenme” ilkesini temel alan bir eğitim sistemi uyguluyordu. Teorik bilginin yanı sıra pratik eğitimi de vererek deyim yerindeyse her işin püf noktasını öğreten bir kurumdur. Ahîlik, İslam dünyasında etik ve sosyal sorumluluk temelli ticaret ve zanaatkârlığı teşvik eden bir model oluşturdu.

İslam dünyasında ve Türk toplumlarında etik değerlerin önemszenmesi ve bu değerlerin korunmasında Ahilik teşkilatının rolü oldukça önemlidir. Etik, toplumların güven temelini oluşturan önemli bir unsurdur ve İslam toplumlarında Fütüvvet ve Ahilik teşkilatları bu işlevi başarıyla yerine getirmiştir. Akdeniz'den Endülüs'e kadar geniş bir coğrafyada, İslam'ın ahlaki değerleriyle tanışan zanaatkarlar ve meslek sahipleri, ortak etik değerler etrafında birleşmiştir.

Türklerin bu coğrafyada elbette hukuki sınırları vardır. Ancak tarihi bilmeyenler bir kere daha görsün ki, Türklerin, atalarımızın bir şekilde var olduğu, tarihi bağlar kurduğu, al sancağımızı dalgalandırdığı bir yer varsa, bizim orayla bir bağımız vardır. Bizler için bir yerde ilk sela ve ezan okunduğunda orası ebediyen Türk ve İslam yurdudur.

Bir Türk teşkilatlanması olan Ahiliğin ele alınacağı "Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları" adlı sempozyumumuzda Kütahya'da Ahiliğin Tarihsel Boyutu, Kütahya'da Ahiler ve Ahilik Faaliyetleri, Kütahya'nın İlçelerinde Ahiler ve Sosyal Hayata Etkileri, Ahiliğin Kültürel ve Mesleki Hayata Yansımaları başlıklı dört oturumda çeşitli başlıklarla 16 bildiri sunulacaktır. Etkinliğin gerçekleşmesine vesile olan tertip heyetine ve destekleyen kurum temsilcilerine teşekkür ediyoruz. Başarılı sunumlarıyla bizlere destek veren panelistlere, bizleri yalnız bırakmayan siz katılımcılara, protokol üyelerimize ve sevgili öğrencilerimize teşekkür ediyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHİLİK VE AHİLER

**MESLEK AHLÂKINDAN MEDENİYET İNŞASINA:
AHİLİK TEŞKİLATININ DERİN İZLERİ**

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

ANADOLU'DA ZAVİYELER VE AHİ ZAVİYELERİ

Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Öğretim Üyesi

AHİLİĞİN MESLEK VURGUSUNUN TASAVUFÎ ARKAPLANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇAKIR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ YAŞATAN DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Prof. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR
*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi*

**AHİLİK GELENEĞİNDE İLETİŞİMİN YERİ VE ÖNEMİ:
DEĞER TEMELLİ BİR YAKLAŞIM**

Öğr. Gör. Mustafa Çağrı DEMİR
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörlük Özel Kalem Müdürü

AHİLİK DEĞERLERİ VE MESLEK ETİĞİ DERSLERİ

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

MESLEK AHLÂKINDAN MEDENİYET İNŞASINA: AHİLİK TEŞKİLATININ DERİN İZLERİ

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü

Giriş

Kamil insan yetiştirmeyi amaç edinen fütüvvet ve ahilik geleneğinin piri Hz. Ali olarak kabul edilmektedir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in kılıcını da-madı Hz. Ali'ye hediye olarak vermesi, literatürde Ahilik ve Fütüvvet organi-zasyonunun temelini atılması diye kabul edilir¹.

Ahilik teşkilatına mensup üyeler arasında ahlakî değerlere haiz olmak, icra ettikleri meslek alanında yeterli bilgi ve donanıma sahip olmak, meslek disip-linine bağlı kalmak ve söz konusu mesleği icra eden kişiler arasındaki dostluk ve kardeşlik ilkelerine uymak fevkalade mühimdir. "Ali'den başka fetâ, zülfi-kardan başka kılıç yoktur" düsturunu ilke olarak benimseyerek mesleklerini sürdüren ahiler Hz. Ali'yi Baş Ahî-Baş Fetâ ve Pir olarak görmeleri kendilerine bambaşka bir motivasyon kaynağı oluşturmuştur. Böylelikle Ahî yoluna gir-mek sûfiliğin de ötesinde bir kimlik sahipliğinin ifadesi olarak telakki edildi².

Orta Asya'daki anayurtlarından edindikleri çalışkanlık ve dürüstlük karakteri-ne sadık olan Türkler, Divan-ı Lügati't-Türk'te kaydedilen *akılık* kültürüne sa-hip idi. Buna göre *akılık* bir değerler bütünü idi. Bu değerlerin kapsadığı kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik ruhunu Türkler İslam dinine girdikten sonra bu dinin inanç ve ahlak normlarıyla yeniden yorumlayıp benimsedi³.

Bu yüzden, Türklerin yurt edindiği Anadolu coğrafyasında kurulan Ahilik teş-kilatı benzersiz bir yapıdaydı. Çünkü Anadolu Türkleri İslam öncesi devirler-de sahip oldukları değerleri İslam'ın ilkelerine aykırı olup olmadığını bakarak

1 Abdülbaki Gölpınarlı, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları", *İstanbul Üniversite-si İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XI. Sayı 1-4, İstanbul 1949-1950, s. 327.

2 Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.13, İstanbul 1996, s. 265.

3 Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA*, C.1, İstanbul 1998, s. 540.

yol alıyorlardı. İslam'a uyumlu değerleri koruyarak birikimlerini yaşıyorlardı. Akıllık karakterini yaşatarak varlıklarını ortaya koyan Ahiler, Mısır, Suriye ve Irak coğrafyasında kurulan Fütüvvet teşkilatından etkilendi. Fütüvvet teşkilatının faaliyetleri açısından özellikle örgütlenme modeli çok başarılıydı. IX. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyasının ekonomik ve siyasal bütünlüğüne katkı veren Fütüvvet teşkilatı bu işlevini meslek kazanımı ve meslek disiplini ile de pekiştiriyordu. X. yüzyıl ve sonraki yüzyıllarda etkisini artıran Fütüvvet teşkilatı Akdeniz ve çevresine yayılarak meslekleri ve sanatları korumak ve yaymak açısından çok kapsamlı bir teşkilatlanma ruhuna sahipti. Fütüvvet mensupları bir dizi ahlakî ve meslekî unsurları yaşıyordu. Fütüvvet teşkilatının mensupları Abbasi Halifeliği'nin etkili olduğu Müslüman ülkelerde bilhassa Irak, Mısır ve Suriye'nin dahil olduğu geniş bir coğrafyada varlığını sürdürdü. Hatta Endülüs egemenliğindeki İber yarımadasında da üyeleri vardı.

XI. yüzyıldan XV. yüzyılın başlarına kadar uzanan dönem, fütüvvet anlayışının Ahilik adıyla Anadolu coğrafyasında yaygınlaştığı, ahlakî, kültürel, sosyal ve iktisadî açıdan sosyolojik yapının şekillendiği bir devir olarak kabul edilir. Bu süreçte, özellikle Büyük Selçuklu Devleti'nin ardından Anadolu'nun çeşitli şehirlerine yerleşen Türkmen topluluklarının, yalnızca fiziki anlamda değil, kültürel ve manevi bakımdan da bu coğrafyaya kök salmasında Ahilik teşkilatı hayati bir rol üstlenmiştir⁴.

Ahilik, hem bireysel hem toplumsal ölçekte İslam ahlakını temel alan, dayanışmayı, dürüstlüğü, çalışkanlığı ve sosyal adaleti öne çıkaran manevi yönü ağır basan bir yapıdır. Fütüvvet ilkelerinden beslenen bu anlayış, ticaretle uğraşan esnaf ve zanaatkarlar arasında kardeşlik duygusunu tesis ederken, aynı zamanda üretim ahlakı ve meslekî ehliyeti de garanti altına almak önceliğine sahiptir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla ortaya çıkan beylikler döneminde, siyasi parçalanmaya rağmen sosyal dokunun dağılmaması, büyük ölçüde Ahî teşkilatlarının oluşturduğu sivil düzen sayesinde mümkün olmuştur. Ahîler, sadece mesleki eğitim vermekle kalmamış, aynı zamanda ahlaki terbiye ve toplumun huzurunu sağlayacak sosyal denetimi de sağlayan bir yapıyı sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve şehirli bir yapıya dayalı yayılma stratejisinde Ahilik teşkilatının sahip olduğu misyon ve vizyon etkili sonuçlar vermiştir. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren, özellikle şehirleşme sürecinde Ahilerin tecrübe ve birikiminden faydalanmıştır. Ahiler sayesinde hem iç asayiş sağlanmış hem de ekonomik düzen kurulmuştur. Bu teşkilat, yeni kurulan şehirlerde hem ahlaki hem ekonomik bir istikrarın teminatı gibi görülmüştür. Ahilerin Osmanlı Devleti'nin adım adım yükselişine zemin hazırlayan bir rolü olmuştur. Balkanlar ve Anadolu'da Türklerin ağırlıkta olduğu

4 Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 508.

şehirlerin ortaya çıkmasında ve bu geniş coğrafyanın İslamlaşması ve Türkleşmesinde Ahilik kurumunun etkisi son derece açıktır.

Ahilik teşkilatının sürdürdüğü misyon sayesinde Anadolu ve Rumeli’de demografik yapının Türkler lehine dönüştüğü görülmektedir. Ahî teşkilatları, sadece şehir merkezlerinde değil, sınır bölgelerinde de aktif olarak faaliyet göstermiş; bu bölgelerde hem sosyal yapının korunması hem de Türk nüfusunun kalıcı hale gelmesi adına önemli bir işlev görmüştür. Ticaret yolları üzerindeki şehirlerde teşkilatlanmış Ahî zaviyeleri, hem dini hem kültürel hem de ekonomik anlamda Türk-İslam medeniyetinin temellerini hâkimiyet kurdukları topraklara taşımıştır⁵.

Ahilikte Teşkilat Yapısı

Selçuklu’dan Osmanlı’ya uzanan dönemde Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren ahiler, hem üretimle ülke ekonomisine katkı sağlıyor hem de belirli bir hiyerarşik düzene göre örgütlenmiş bir yapıya sahip bulunuyordu. Ahi teşkilatı; çırak, kalfa ve ustalardan oluşur, en üstte ise “Ahi Baba” yer alırdı. Ona, yiğitbaşı, işçibaşı ve iki saygın üye yardımcı olur; böylece her lonca beş kişilik bir yönetim kadrosu ile idare edilirdi.

Teşkilatın baş yöneticisi ise genellikle Ahi Evren Tekkesi’nden seçilen “Şeyhü’ş-Şüyuh” idi. Üretim kalitesi, mesleki eğitim, icazet verme ve pazar düzeni gibi konular bu yapı içinde denetlenirdi. Bunun yanı sıra, esnafın temsilcilerinden oluşan ve “Kâhyalar Kurulu” adı verilen daha geniş bir kurul da bulunurdu. Yönetim kurulu her ay belirli tarihlerde; Kâhyalar Kurulu ise her ayın son Cuma günü toplanırdı.

Senede bir kez düzenlenen Ziyafet Toplantısı, farklı bölgelerden esnafın katılımıyla gerçekleştirilir; genel meseleler görüşülür, haberler paylaşılır ve çeşitli kutlamalar yapılırdı. İbn Battûta’nın tanıklık ettiği bazı toplantılar muhtemelen bu etkinliklerdendi. Ahilik teşkilatında iş yerleri çoğunlukla han, bedesten veya kapanlarda toplanır; bazı esnaf gruplarının kendine özgü sembolleri bulunurdu. Örneğin, nalbantlar gümüş nal, ayakkabıcılar ise çift patik sembolü kullanırdı⁶.

İbn Battûta’nın Seyahatnamesinde Ahilik: XIV. Yüzyıl Anadolu’suna Dair Eşsiz Tanıklık

Ahilik kurumuna dair bilgi kaynaklarımız arasında en dikkat çekici ve değerli olanlardan biri, ünlü Mağripli seyyah İbn Battûta (1304-1369) tarafından

5 Hasan Karaköse, “Ahiliğin Balkanlara Geçiş Yolları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 82, 2017, s. 102.

6 Haşim Şahin, *Bir Devir Üç Veli, Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre*, Edt. Arif Kolay, Monad Yayını, İstanbul 2021, s. 62.

gerçekleştirilen gözlemlerdir. İbn Battûta'nın *Rihle* adlı seyahatnamesi XIV. yüzyılın İslam dünyası hakkında paha biçilemez bilgiler vermektedir. İslam dünyasını karış karış dolaşan İbn Battûta, Orhan Gazi döneminde (1326-1362) Anadolu'ya yaptığı seyahatle, Ahîlik teşkilatına dair çok değerli bilgiler sunmuştur. 1332 yılında Alanya Limanı'ndan Anadolu topraklarına adım atan Battûta, Anadolu şehirlerini büyük bir merak ve hayranlıkla gezmiş, neredeyse tüm önemli merkezlerde bulunmuştur.

İbn Battûta'nın eseri yalnızca bir seyyahın yolculuk notlarından ibaret değildir. Onun sunduğu bilgiler aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde etkili olan sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklere mercek tutmaktadır. Bu bakımdan Ahîlik teşkilatı açısından da birincil öneme sahip bir kaynaktır. *Rihle*, Anadolu'nun XIV. Yüzyıldaki panoramasını vermektedir. Türklerin siyasi örgütlenmesi, Anadolu'nun ekonomik yapısı, Türklerin toplumsal ilişkileri ve şehirlerin kültürel atmosferi bu eserde yer alır. İbn Battuta bir antropolog ve etnolog dikkatiyle gözlemlerini gelecek nesillere aktarmıştır. Onun tasvirleri, Anadolu'daki Türk toplulukların zor şartların nasıl üstesinden geldiklerinin heyecanlı birer hikâyesidir. Ona Türkler inanç, üretim, toplumsal değer ve yardımlaşma temelinde dinamik bir yaşam kurmakta maharet sahibidir. İbn Battuta'nın Anadolu'da mola verdiği ve konakladığı mekânların önemli bir kısmı Ahî dergâhları ve zaviyeleri olmuştur. Bu durum, XIV. yüzyılda Ahîlik teşkilatının yalnızca şehir merkezlerinde değil, taşrada da son derece örgütlü ve yaygın bir yapıya sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Ahîler, bu dönemde misafirperverlik, sosyal dayanışma ve dini-mesleki eğitim ilkeleriyle toplumun temel yapı taşlarını oluşturan bir zümre haline gelmişti. Ünlü seyyah, bu zaviyelerdeki yaşamı tasvir ederken, aynı zamanda Ahîlik kurumunun ekonomik ve sosyal panoramasını da çizmektedir. İbn Battuta gözlemlerini anlatırken demircilerden marangozlara, dokumacılardan dericilere kadar farklı meslek ehlinin oluşturduğu lonca sistemini de belirtir. Her meslek erbabının iş disiplini ve ahlaki ilkelerle iç içe geçen bir yaşam tarzı olduğunu ifade eder.

İbn Battûta'nın seyahatnamesi Ahîlik hakkında verdiği bilgiler sebebiyle hem tarihçiler hem de sosyologlar için temel başvuru kaynaklarından biri haline gelmiştir. Onun gözlemlendiği ve yorumladığı şekliyle, Ahîlik teşkilatı sadece bir meslek örgütlenmesi değildir, aynı zamanda toplumu oluşturan farklı etnik ve anlayıştaki insanları bir arada tutan ahlaki, dini ve sosyal bir sistemdir. Bu bağlamda, XIII. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da etkisini artıran Ahîlik, XIV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasında ve gelişmesinde kısmen de olsa, hayati bir rol üstlenmiştir. Ahîler, bir yandan esnaf ve zanaatkârlar arasında düzeni ve adaleti sağlarken, öte yandan devletin sosyal altyapısına ahlaki bir şekil kazandırmıştır. Osmanlılar, Ahîlerin bu yapısından

etkilenmiş; onların gelenek ve uygulamalarını gerek şehircilik gerekse kamu yönetimi anlayışlarında örnek almıştır⁷.

Ahî Evran'ın fikirleri ve teşkilat yapısı, sadece dönemin ekonomik yaşamını değil, Anadolu'daki toplumsal bütünlüğü de şekillendirmiştir. Ahîlik; üretimi teşvik eden, yardımlaşmayı esas alan ve bireyin manevi olgunlaşmasını gözetten bir sistem olarak Anadolu'nun kültürel dokusunu kalıcı biçimde etkilemiştir. Bu bağlamda İbn Battûta'nın tanıklığı, Ahîliğin Anadolu'daki tarihi rolünü anlamak için eşsiz bir pencere sunmaktadır⁸.

Ahîlik Teşkilatının Dil, Kültür ve Toplumsal Kimlik İnşasındaki Rolü

Kösedağ Muharebesi (1243) sonrasında Anadolu'da Selçuklularda merkezi otorite zayıfladı ve bu otorite, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde ortaya çıkan Türkmen beylikleri arasında bölüştü. Bu siyasi parçalanma, kültürel yapının da dağılmasına yol açtı. Selçuklular döneminde Konya merkezli gelişen kültürel atmosfer, yerini yeni kurulan ve kendilerini Selçukluların mirasçısı olarak gören beyliklerin başkentlerinde oluşan kültürel merkezlere bıraktı. Daha önce Konya'nın öncülük ettiği kültürel canlılık, zamanla Yunus Emre'nin de etkin olduğu Aksaray, Karaman, Isparta, Beyşehir, Kütahya, Aydın, Manisa, Sivas, Kastamonu ve Bursa gibi pek çok şehirde de kendini gösterdi. Bu gelişmeler sonucunda önemli bir edebi çevre ve zengin bir yazın geleneği ortaya çıktı⁹.

Ahîlik, yalnızca ekonomik bir örgütlenme modeli değil, aynı zamanda Anadolu'da Türk dilinin, kültürünün ve toplumsal dayanışma anlayışının kurumsallaşmasında önemli görevler üstlenmiş çok boyutlu bir sivil teşkilatlanmadır. Ahîler, özellikle Türkçe konuşan esnaf ve tüccarları bir araya getirerek hem mesleki deneyimlerin paylaşılmasını hem de ortak bir kültürel zeminin temellerinin atılmasına katkı vermişlerdir. Bu kültürel zemin ekonomi ve üretim alanında etkili olarak, çarşı ve pazarlarda kullanılan dili Türkçe olmasını sağladığı gibi, Türkçenin yaygınlaşmasını da teşvik etmiştir. Öyle ki, zamanla Anadolu'nun çok dilli yapısı içinde Türkçenin baskın bir iletişim dili olarak yaygınlık kazanmasına yardım etmiştir. XIII. yüzyılda Anadolu, Moğol istilalarının yol açtığı büyük sorunları göğüslemesini bildi. Özellikle Asya içlerinden gelen göç dalgalarının odak noktası Anadolu coğrafyası oldu. Horasan ve Maveraünnehir yönünden Anadolu'ya akın akın gelen göçler sadece nüfus değil, değerler, kültür ve sanat birikimlerini de taşımıştır. Bu süreçte Mevlana Celâleddin-i

7 Şahin, *a.g.e.*, s. 62.

8 Mehmet Şeker, *İbn Battuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisâdî Hayatı ile Ahîlik*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, s.14-15.

9 Şahin, *a.g.e.*, s. 106.

Rûmî, Hacı Bektaş Veli ve Ahî Evran gibi ahî önderleri, yeni gelen göçmen topluluklara yalnızca manevi rehberlik yapmakla kalmamış, aynı zamanda Anadolu'da tutunmalarına ve kalıcı bir toplumsal düzen kurmalarına da öncülük etmişlerdir. Bu manevi liderler, insanlara yeniden yaşama tutunma umudu vermiştir. Aynı zamanda yerel halk ve kültüre sahip insanlarla dostluk kurma, onlara hoşgörü gösterme, birlik, kardeşlik ve dayanışma ilkelerine tutunma gibi fikirleri aşlayarak Anadolu'nun yurt edinilmesine katkıda bulunmuşlardır.

Ahîlik teşkilatı bu ulvi ruhu taşımış ve Anadolu'da Türklere dayalı kültürel bir kimliğin kökleşmesini sağlayacak roller üstlenmiştir. Ahîler, sanat ve estetik yönü güçlü bireyler olarak öne çıkmıştır. Onlar aynı zamanda şiir, müzik, el sanatları gibi alanlarda faaliyet göstermiştir. Hatta Türk halk müziğinin ve sözlü kültür ürünlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında aktif rol oynamışlardır. Aynı zamanda geleneksel Türk örf ve âdetlerinin korunmasında da önemli birer taşıyıcı olmuşlardır.

Ahîler yalnızca ruhen değil, aynı zamanda gündelik yaşam pratikleriyle de toplumun şekillenmesinde belirleyici olmuşlardır. Özellikle misafirperverlikleri ve cömertlikleriyle tanınan Ahîler, Anadolu'da özgün bir mutfak kültürünün gelişimine katkı sağlamışlardır. Toplumsal dayanışma ve paylaşım anlayışına dayanan bu mutfak, bugünkü Türk mutfağının temelini oluşturan kebab, pilav, çorba, baklava gibi yemekleri barındırır. Ahî zaviyeleri, sadece manevi eğitim verilen mekânlar değil; aynı zamanda aş, ekmek ve misafirlik kültürünün yaşatıldığı toplumsal dayanışma merkezleri olmuştur.

Ahîliğin en güçlü yönlerinden biri de kolektif kimlik bilincini inşa etmedeki başarısıdır. Yeni üyeler için düzenlenen törenler, “şed kuşanma” törenleri, ustalık-mertebe geçişleri, mesleki yeminler ve yılın belirli zamanlarında yapılan kutlama ve anma etkinlikleri, hem bir aidiyet hissi yaratmış hem de Anadolu'daki Türk topluluklarının ortak bir tarih ve kültür çevresinde birleşmesini sağlamıştır. Bu ritüeller, bireyin toplulukla bütünleşmesini teşvik etmiş, yerel düzeyde güçlü bir toplumsal hafızanın oluşmasına katkı vermiştir.

Kısacası Ahîlik, Anadolu'da sadece ekonomik hayatı değil; dilin, kültürün, sanatın, geleneklerin ve ortak kimliğin oluşum sürecini de şekillendiren, çok yönlü bir medeniyet kurumudur. Bu yönüyle, Ahîler Anadolu'nun sadece maddi değil, manevi imarını da gerçekleştiren birer kültür taşıyıcısı ve aynı zamanda da toplumları etkileyerek onlara yön veren birer lider durumunda olmuşlardır¹⁰.

10 Liderlerin toplumları etkilemeleri noktasında örnekler için bkz. Ayşe Amine Tuğ Kızıltoprak, “Max Weber’in Karizmatik Liderlik Teorisi Bağlamında Bir İslam Halifesi: Abdülmelik B. Mervân”, *İslâm Medeniyeti Dergisi*, Cilt 8, Sayı 50, Temmuz-Aralık 2022, ss. 171-200; Ayşe Amine Tuğ Kızıltoprak, “Türk Karşıtı Aktivist Bir Fikir Önderi Olarak Lord Byron”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 62, Şubat 2023, ss. 242-255; Ayşe Amine Tuğ Kızıltoprak, “Türk Siyasetinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Karizmatik Liderliği”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, ss. 613-638.

Ahîlik Teşkilatının Ekonomik Ahlâk, Sosyal Dayanışma ve Finansal Destek Mekanizmaları Üzerindeki Rolü

Ahîlik teşkilatı, yalnızca meslekî eğitim ve zanaatkârlıkla sınırlı kalmayan, üretim kalitesine yönelik sistemli standartlar getiren bir kurum olarak da dikkat çekmektedir. Bu teşkilat ağı, üretimin sürekliliğini ve güvenilirliğini sağlama amacıyla, her alanda kalite kontrolünü gözeten ilkeler benimsemiştir. Ahîliğe mensup esnaf ve zanaatkârlar, sadece üretimin niceliksel yönüyle değil, aynı zamanda niteliksel yönüyle de ilgilenmiş; toplumun tüketici kesimine karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmişlerdir. Hileli mal üretimi, aşırı kâr güdüsü ve etik dışı ticari davranışlar kesin şekilde reddedilmiştir. Bu tür olumsuz davranışlar yerine, dürüstlük, adalet ve meslek ahlâkı temelinde şekillenen bir ekonomik yapı tesis edilmesi noktasında üstün gayretler sar edilmiştir.

Ahîlik, adil ticaret uygulamalarıyla Türkçe konuşan esnaf ve tüccarlar arasında güçlü bir güven ilişkisi oluşturmuştur. Bu durum, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal bir dayanışma ağının da doğmasına vesile olmuştur. Ahî teşkilatı içinde meslek gruplarına ait esnaf birliklerinin her biri, üyeleri arasında dayanışmayı artırmak ve ihtiyaç anında finansal destek sağlamak amacıyla “esnaf sandıkları” kurmuştur. Bu sandıklar farklı adlarla —“Esnaf Kessesesi”, “Esnaf Vakfı” veya “Esnaf Sandığı”— anılmıştır. Söz konusu sandıklar, her üyenin aidat katkısıyla oluşturulmuş ve bu kaynaklar, iş yapamaz duruma düşen, sermayeye ihtiyacı olan ya da ani borçlarla karşılaşan esnafa faizsiz kredi ya da maddi yardım olarak tahsis edilmiştir. Bu uygulama, sadece bireysel finansal sorunları çözmekle kalmamış, aynı zamanda topluluk içinde karşılıklı güveni pekiştiren bir sosyal güvenlik sistemi işlevi de görmüştür¹¹.

Ahîlik, bireysel çıkarların ötesine geçerek toplumsal faydayı önceleyen bir ekonomik anlayış geliştirmiştir. “Kazandığını paylaşmak” ilkesi, Ahîliğin temel ahlaki düsturlarından biri olarak benimsenmiş ve üyeler arasında hem ekonomik refahın paylaşılması hem de sosyal sorumluluk duygusunun yaygınlaşması sağlanmıştır.

Bu sistem sayesinde yalnızca Anadolu’da değil, Rumeli coğrafyasında da Türk esnafının güçlenmesi, ekonomik yapıların yerleşmesi ve sürdürülebilir bir kalkınmanın temelleri atılmıştır. Ahîlik, bir yandan üretimi ve ticareti düzenleyen, diğer yandan ekonomik kriz dönemlerinde dayanışma ruhunu canlı tutan örnek bir model oluşturmuştur.

11 Çağatay, a.g.e., s. 135.

Ahîlik Teşkilatının Sosyal Sorumluluk, Yerel Yönetişim ve Toplumsal Dayanışma Fonksiyonları

Ahîlik, sadece bir meslek örgütlenmesi olmanın ötesinde, kardeşlik, birbirlerine yardımcı olma ve ictimâî mesuliyet kaideleri etrafında şekillenmiş güçlü bir toplumsal kurumdu. Bu yapı, Anadolu'nun sosyal dokusunu dönüştürmekle kalmayıp, aynı zamanda yerel düzeyde yönetim süreçlerine de etki eden dinamik bir aktör hâline gelmiştir.

Ahîler, sahip oldukları toplumsal güven ve örgütlü yapının gücüyle, zaman zaman iktidar ile halk arasında arabuluculuk görevini üstlenmiş, toplumsal barışın ve adaletin tesisi yönünde yerel düzeyde aktif roller oynamışlardır. Yerel karar alma süreçlerinde Ahîliğe mensup kişilerin danışmanlık, hakemlik ve yönlendirici roller üstlenmesi, bu teşkilatın sadece ekonomik değil, siyasal anlamda da etkin olduğunu göstermektedir.

Anadolu'nun en uzak köşelerine kadar uzanan Ahî zaviyeleri, yalnızca meslekî eğitim ve ahlaki öğretilerin verildiği mekânlar değil; aynı zamanda halkın toplanabildiği, haberleşebildiği, seyahat edenlerin konaklayabildiği ve çeşitli sosyal hizmetlerin yürütüldüğü merkezlerdi. Bu zaviyeler; hem bireysel hem de toplumsal dayanışmayı güçlendiren birer sosyal ağ işlevi görmekteydi.

İbn Battûta'nın XIV. yüzyıla ait gözlemleri, Ahîlerin özellikle şehirlere gelen yabancılarla ilgilenme, onları misafir etme ve güvenliklerini sağlama konusundaki hassasiyetlerini açık biçimde ortaya koymaktadır. Ahîler, şehir dışından gelen misafirleri sadece ağırlamakla kalmaz; aynı zamanda onları eşkiya ve fırsatçı tüccarların zararından korumak adına da çeşitli önlemler alırlardı. Bu davranış biçimi, Anadolu'da güvenli bir toplumsal yaşamın tesisine katkı sunmuştur¹².

Teşkilat, üyelerinin hayatlarında karşılaşılabileceği doğum, evlilik, hastalık ve ölüm gibi olağanüstü durumlara karşı da güçlü bir dayanışma mekanizması sunmaktaydı. Ahî sandıkları vasıtasıyla bu tür dönemlerde ortaya çıkan ekonomik yükler paylaşılır, ihtiyaç sahiplerine yardım eli uzatılırdı. Böylece bireyin yalnız kalmadığı, kolektif bilincin hâkim olduğu bir toplumsal yapı inşa edilmiştir.

Ahî zaviyelerinde yapılan merasimler, hem mesleki hem de dini yönleriyle sosyal dokunun güçlenmesini sağlamıştır. Bu zaviyeler, İslamî değer ve ahlakın Anadolu'da yayılmasında ve kökleşmesinde etkin rol oynamıştır. Böylece Ahîlik kurumu, sadece ekonomik ve sosyal değil, aynı zamanda kültürel ve dini alanlarda da halkı dönüştüren, yönlendiren ve birleştiren bir fonksiyon üstlenmiştir.

12 Camal Anadol, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 77.

Kısaca ifade edecek olunursa, Ahîlik teşkilatı; bireyler arası dayanışma, sosyal adaletin temini, kültürel aidiyetin güçlendirilmesi ve yönetişimde halkın sesi olma gibi çok yönlü işlevleriyle, Anadolu'daki Türk toplumu içinde derin izler bırakmıştır. Bu yapı, aidiyet bilincinin pekişmesine, İslamî değerlerin içselleştirilmesine ve Türk milletinin kurumsal kimliğinin şekillenmesine doğrudan katkı sunmuştur.

Ahîlik Teşkilatında Eğitim, Meslek Ahlakı ve Hayat Boyu Öğrenme Anlayışı

Ahîlik teşkilatı, yalnızca ekonomik üretim ve mesleki örgütlenme açısından değil, aynı zamanda eğitim ve toplumsal değerlerin aktarımı bakımından da önemli bir kurumsal yapı olarak öne çıkmıştır. Ahîler, çocuklar ve gençlerin İslamî ilke ve değerlerle donatılması, temel dini ve ahlaki bilgilerin yanı sıra mesleki becerilerle eğitilmesi amacıyla özel programlar düzenlemiş ve bu doğrultuda medreseler kurmuşlardır. Bu uygulamalar, hem İslamî bilginin sistematik olarak aktarılmasına hem de Anadolu'daki Türkçe konuşan topluluklar arasında okuryazarlığın yaygınlaşmasına önemli katkılar sunmuştur.

Ahîlik sistemi, mesleki eğitim ile temel eğitim arasında güçlü bir bağ kurarak öğrenme süreçlerini bütüncül bir yapıya dönüştürmüştür. Ahî zaviyelerinde verilen eğitimlerde meslek ahlakı, yalnızca zanaat ve ticaret ilkeleriyle değil; aynı zamanda İslam dininin temel öğretileriyle de temellendirilmiştir. Böylelikle etik davranış biçimleri, dini referanslarla desteklenmiş; meslek ilkeleriyle dinî ve ahlaki ilkeler arasında çatışma değil, bütünlük sağlanmıştır.

Bu çerçevede; kaliteli üretim, standarda uygun mal ve hizmet sunumu, doğru bilgiye dayalı pazarlama, adil fiyat politikaları, emek hakkının korunması, ürünün gerçek değerinde değerlendirilmesi ve müşteri memnuniyetinin sağlanması gibi günümüzde de geçerliliğini koruyan temel ticaret ve hizmet kavramları, Ahîlik teşkilatında yalnızca teorik düzeyde kalmamış; günlük hayatın içinde doğrudan uygulama alanı bulmuştur. Bu yönüyle Ahîlik, eğitimi soyut bir bilgi aktarımı sürecinin ötesine taşıyarak, yaşamla doğrudan ilişkili ve uygulamalı bir süreç hâline getirmiştir. Ahîliğin eğitim anlayışı, modern anlamda “meslek içi eğitim” ve “hayat boyu öğrenme” kavramlarına öncülük edecek niteliktedir. Ahî zaviyelerinde her birey, yalnızca ilk eğitim dönemlerinde değil, hayatı boyunca bilgi ve becerilerini güncelleme, ahlaki davranışlarını gözden geçirme ve toplumsal rollerini yeniden değerlendirme fırsatı bulmuştur. Ahîlik sistemi, bireyin hem mesleki yeterliliğini hem de toplumsal sorumluluk bilincini geliştiren sürekli ve dinamik bir öğrenme modeli sunmuştur¹³.

13 Yusuf Ekinci, *Ahîlik*, Özgün Matbaacılık, Ankara 2008, s. 252-257.

Ahîlik teşkilatı; dini, ahlaki ve mesleki eğitim süreçlerini bir bütün hâlinde yürüten, eğitimi yaşamın içine entegre eden ve bireyin topluma faydalı bir unsur hâline gelmesini amaçlayan özgün bir kurumsal yapıyı temsil etmektedir. Bu sistemin Anadolu'da sosyal istikrarın sağlanmasında, meslekî yeterliliğin artırılmasında ve kültürel sürekliliğin korunmasında oynadığı rol, bugün dahi eğitim bilimleri ve ah-lâk sosyolojisi açısından incelenmeye değer bir örnek oluşturmaktadır.

Ahîlerin Osmanlı Şehirleşmesine Katkısı: İmar, İskân ve Kültürel Dönüşüm

Ahîlerin en önemli görevlerinden biri, fetihlerle ele geçirilen harap Bizans yerleşimlerini yeniden imar ederek refaha kavuşturmaktı. Aynı zamanda birçok yerleşim yerinin kurucusu olan ahîler, Osmanlı'nın kuruluş döneminde gaziler, dervişler ve fakihlerle birlikte şehirlerin canlandırılmasına ve buralara Türk-Müslüman nüfusun yerleştirilmesine katkı sağladılar. Üretimin büyük ölçüde ellerinde olması, onları şehir yaşamında etkili kılıyor; ekonomik kararlar genellikle onların onayıyla alınıyor, mahallelerin yapısı da esnaf gruplarının faaliyetlerine göre şekilleniyordu¹⁴.

Ahîlik teşkilatı, sadece meslekî ve iktisadi bir yapı kurma sürecinde değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında şehirleşme, siyasal birlik, sosyal denge ve kültürel dönüşüm bakımından belirleyici aktörlerden biri olarak önemli roller almıştır. Ahîlerin en önemli fonksiyonlarından biri, fetihlerle Osmanlı egemenliğine dâhil olan ancak bakımsız kalan ve perişan durumda olan Bizans yerleşimlerinin yeniden canlandırılması olmuştur. Ahîlerin iş kurması, üretimi ve ticareti canlandırması yeni göçmen kişilerin iskân edilmesi ve gençlerin sosyal hayata kazandırılması sağlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında Ahîler, iktisadi hayatı canlandırmış ve üretimi artırmış olmakla birlikte, şehirlerin fizikî, beşerî ve kültürel yapısını yeniden tesis etme noktasında vazgeçilmez görevler almışlardır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde, dervişler, fakihler ve gazilerle birlikte hareket eden Ahîler; birçok şehir, kasaba ve köy gibi idari birimlerin yerleşim politikasına katkı vermişlerdir. Diğer taraftan yeni yerleşim mekânlarının mimarî dokusunun şekillenmesinde, zaviyelerin yapılması, meydanlarda çeşmelerin açılması, çarşıların kurulması ve mahallelerin teşkilatlanmasında görev almışlardır. Ayrıca yerli halkla kurulan doğrudan ve samimi ilişkilerde önemli roller üstlenerek toplumsal barışın sağlanmasına katkı vermişlerdir. Şehirlere Türk-Müslüman nüfusun yerleştirilmesini destekleyen bu toplumsal aktörler, göç eden topluluklara yalnızca mekânsal değil, kültürel ve manevi bir aidiyet duygusu da aşılamışlardır. Bu bağlamda Ahîler, sadece ekonomik değil, sosyal

14 Şahin, a.g.e., s. 58.

ve kültürel alanlarda da büyük sorumluluklar üstlenmişlerdir. Camiler, mescitler, medreseler, zaviyeler, hamamlar, çeşmeler ve benzeri kamusal yapıların inşası, bakımı ve işletilmesi Ahî teşkilatının görev ve sorumluluk duygusuyla sivil olarak katkı sağladığı yerlerdir¹⁵. Bu yapılar, sadece ibadet veya barınma yeri değil, aynı zamanda toplumsal etkileşimin merkezleri olarak benzersiz fonksiyonlar icra etmiştir. Özellikle zaviyeler, hem dini eğitim hem de sosyal yardımlaşmanın yürütüldüğü çok yönlü kurumlar olarak şehir hayatında merkezi bir rol oynamıştır.

Ahîlerin iktisadi hayattaki önemli konumları, onları şehir yönetiminde gayri resmi biçimde söz sahibi olmalarına imkân vermiştir. Zira üretim süreçlerinin büyük bir kısmı Ahî esnafı tarafından kontrol ediliyordu. İşte bu nedenle ticari düzenlemeler, fiyat politikaları, kalite standartları ve piyasa denetimleri genellikle Ahîlerin katılımıyla sürdürülürdü. Mahallelerin yapısı, hangi meslek grubunun orada yoğunlaştığına bağlı olarak şekillenmiş; bu durum, şehir dokusunda işlevsel bir organizasyonun oluşmasına katkı sağlamıştır.

Anadolu'ya yerleşen Türkler, kurdukları mahallelerde kendi sosyal, kültürel ve mimari izlerini bırakmışlardır. Ahî teşkilatının öncülüğünde yürütülen banyındırlık faaliyetleri, sadece fizikî mekânların inşasıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda bir kimlik inşasının da parçası olmuştur. Zaviyelerin mimarisinden el sanatlarına, yapı süslemelerinden inşaat tekniklerine kadar birçok alanda özgün bir Türk-İslam mimarî tarzı gelişmiştir.

Kıscası imar ve iskân faaliyetlerinde Ahîlik teşkilatı, Osmanlı şehirleşmesinin temel dinamiklerinden biri olmuştur. Ahîlik teşkilatının mensupları ve gönüllüleri yalnızca ekonomik yapının değil, aynı zamanda sosyal bütünleşmenin, kültürel sürekliliğin ve mimari kimliğin inşasında da belirleyici rollere sahip olmuştur. Bu yönüyle Ahîler, erken Osmanlı şehirlerinde hem maddi hem de manevi hayatın kurucu unsurları arasında sayılan başlıca aktörlerdendir¹⁶.

Ahilikte Cömertlik ve Yardımlaşma

“Ahi” kelimesi, cömertlik ve yardımseverlik anlamına gelir. Ahiler, bu erdemleriyle tarih boyunca toplumda saygı görmüş, güven kazanmışlardır¹⁷. Hz. Peygamber’in “Müminler ancak kardeştir” sözü, ahilik anlayışında temel ilke

15 Ülkemizin hemen her şehrinde Ahiler tarafından yaptırılan ya da onların adı verilmiş (Ahi Evran Mescidi, Ahi Evran Mahallesi, Ahi Arslan Mescidi vb.) çok sayıda cami, mescit, medrese, zaviye, hamam, çeşme ve benzeri yapılar bulunmaktadır. Arif Kolay, “Cumhuriyet Dönemine Kadar Kütahya Şehrinin Gelişim Süreci”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 73, Kütahya 2011, s. 180.

16 W. Ruben, “Kırşehir’in Dikkatimizi Çeken Sanat Abideleri”, *Belleten* 11, no. 44 (Ekim 1947), s. 616.

17 Kazıcı, a.g.m., s. 540.

haline gelmiş, din kardeşliği akrabalık gibi görülmüştür. Bu bakış açısıyla ahiler, tüm Müslümanları kardeş kabul eder, kazançlarını ihtiyaç sahipleriyle paylaşmaktan kaçınmazlardı.

Toplumda sosyal dayanışma esnaf sandıklarıyla sağlanır, bu sandıklarda toplanan yardımlar yoksullara durumlarına göre dağıtılırdı. Ahiliğin temel ilkelelerinden biri olan yardımseverlik, yalnızca maddi destekle sınırlı kalmazdı. Ahi, gelen misafiri ağırlamak, giydirmek, gerekiyorsa bineğe kadar temin etmekle sorumlu sayılırdı.

Âşık Paşa, ahiyi; eli açık, misafirperver, doğru yoldan sapmayan, yol gösterici, alçakgönüllü ve kinden uzak biri olarak tanımlar. Selçuklu ve Osmanlı döneminde ahiler, kazançlarının önemli bir bölümünü yoksullarla ve kimsesizlerle paylaşarak bu anlayışı yaşam biçimi haline getirmişlerdir¹⁸.

Sivil Savunmada ve Askerî Teşkilatlanmada Ahilerin Rolü

Ahîlik teşkilatı, iktisadi ve sosyal alanlar yanında güvenlik sahasında yani, askerî yayılma ve sivil savunma alanlarında da önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Ahiliğe mensup bireylerin büyük bir kısmı doğrudan ya da dolaylı yollarla ordu teşkilatında görev almışlardır. Sefere çıkan ordulara yardımcı olarak hizmet sunan kılıç, deri ve demir ustaları, terzi ve nalbant gibi meslek sahipleri lojistik destek vermişlerdir. Ahîlik teşkilatının mensupları ordu içindeki neferlerin arkasında hareket ederek cesaret, sadakat ve meslekî becerilerini vatan-millet adına sergilemişlerdir. Cesur ve vatanperver kimlikleriyle de tanınan Ahiler, düzenli orduların yanında gerektiğinde milis güçler gibi de görev yapmışlardır. Seferlere katılarak kılıcı hasar alan askere yeni kılıç yapmışlar, elbisesi zarar görenlerin elbisesini tamir etmişler ve böylece cephede de orduya stratejik destek sağlamışlardır.

Ahiler, Osmanlı askerî sisteminin kuruluş aşamasında lojistik ve teknik altyapısına katkı vererek kritik roller üstlenmişlerdir. Ahîlik kurumunun esas bel kemiğini oluşturan demirciler, kılıç ve zırh ustaları, çadır ve ok-yay imalatçıları, terziler, nalbantlar ve aşçılar gibi farklı meslek mensupları ordunun hem sefer esnasında hem de sefer dışında temel ihtiyaçlarını karşılamaya yardım etmişlerdir. Bu yönüyle Ahîlik teşkilatı, esnaf ve zanaatkârların bir araya geldiği bir meslek topluluğu olmak yanında Osmanlı askerî sisteminin lojistik destekçisi olarak faaliyet göstermiştir. Hatta, sefere giden askerlere teknik ve malzeme desteği sağlayan Ahiler, ihtiyaç duyulduğu zaman savaşçı erler gibi görevler de üstlenmişlerdir. Özellikle fetih hareketlerinde, yeni yerleşimlerin kurulmasında ve ele geçirilen toprakların korunmasında Ahilerin katkısı büyüktür. Ahî

18 Şahin, a.g.e., s. 73.

teşkilatının içerisinde yer alan bireyler, sadece fiziksel güvenliği sağlamakla kalmamış; aynı zamanda ahlaki, sosyal ve dil birliğini koruyarak askerî yapının kültürel bütünlüğüne de katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı ordusunda farklı etnik kökenlerden askerler yer almasına rağmen, ortak iletişim dili olan Türkçenin yerleşmesinde Ahîlerin büyük etkisi olmuştur¹⁹.

Öte yandan geniş Anadolu coğrafyasının çeşitli şehir ve kırsal bölgelerine yeni gelen Türk boyları, bir yandan Doğu Roma İmparatorluğu'nun yerel güç otoriteleri, diğer yandan Orta Asya'dan batıya doğru ilerleyerek bölgeyi tehdit eden Moğol saldırılarına karşı koymaya çalışıyordu²⁰. Bu yüzden Anadolu topraklarını yurt edinmek için önlerine çıkan Haçlı düşüncesindeki güçlerle mücadele ettikleri kadar arkalarından saldıran Moğollara karşı da yoğun bir şekilde mücadele etmek zorundaydılar. XIII. Ve XIV. yüzyılda Anadolu tam anlamıyla sakin bir ortama sahip değildi. Bu kaotik ortamda Ahîlik, yalnızca meslekî dayanışma sağlayan bir yapı değil, aynı zamanda yerel halkı savunma ve dayanışma temelinde örgütleyen bir sivil savuma birimi gibi bir işlevi de üstlenmiştir. Ahî zaviyeleri ve teşkilatları, şehirlerde ve kırsal alanlarda hem toplumsal direnci hem de sivil savunma refleksini örgütlemiştir.

Kısacası, Ahîlik sistemi yalnızca bir ekonomik ve ahlaki örgütlenme biçimi değil; aynı zamanda Anadolu topraklarında askerî güveniğin Haçlılar ve Moğollara karşı direnişin, sivil savunmanın ve kültürel birliğin destekleyici bir gücü olmuştur. Tüm bu özellikleri sebebiyle olarak tarihsel süreçte Anadolu'da belirleyici roller üstlenmiştir. Hatta Balkanlar ve Anadolu'da Ahîlik, Türk-İslam toplum yapısının şekillenmesinde temel taşlardan biri olmuştur²¹.

Ahîlik ve Toplum Ahlâkı: Erdemli İnsan, Erdemli Toplum

Ahlakî değerler, her toplumun toplumsal yapısının temelini oluşturan vazgeçilmez unsurlardandır. Toplumun bireyleri arasındaki güven, karşılıklı saygı, sorumluluk ve iş birliği gibi sosyal bağlar, büyük ölçüde etik ilkelere ve ahlakî normlara dayanır. Bu bağlamda, İslam dünyasında tarihsel olarak önemli bir rol üstlenen Fütüvvet ve Ahîlik teşkilatları, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ahlakî ilkelerin yerleşmesine ve kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır.

İslam'ın yayılmasıyla birlikte Irak'tan Anadolu'ya, Akdeniz'den Basra Körfezi'ne, Mısır'dan Endülü's'e değin yayılan geniş coğrafyada farklı halklar, İslam

19 Kayhan Atik, "Ahîlik ve Siyaset", *Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 2011, s. 65 vd.

20 Şakir Turan, "Moğolların Anadolu'yu İstilasından Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Tarzında Şekillenme", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, Kütahya 2011, s. sy.

21 Şahin, a.g.e., s. 56.

dini ve İslam ahlâkı ile tanışmıştır. İslam akidesinin değerleri doğrultusunda toplumsal ilişkiler ve sosyal ve ekonomik yapı yeniden şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Ahilik teşkilatının öncüsü olan Fütüvvet ilkeleri ve teşkilatı, İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde adalet, dürüstlük, cömertlik ve çalışkanlık gibi erdemlerin toplumun tüm kesimlerine ulaşip yaygınlık kazanmasına yardım etmiştir.

Haçlı Seferleri ve Moğol istilalarının Anadolu'da sebep olduğu ekonomik, siyasal ve sosyal çöküntü ortamında, Kalenderiyye ve Rufaiyye gibi tasavvufi akımlara bağlı bazı dervişlerin şehir ve köylerde dolaşım başkalarına el açarak geçimlerini bir tür dilenerek sağlaması bir vakiadır. Ahîler arasında yaygın olan tasavvuf anlayışı ile bağdaşmayan bu durum olumsuz bir huy olarak değerlendirilmiştir. Oysa ahîler, çalışmayı kutsal sayan, el emeğini yücelten bir anlayışa sahip oldukları için, dilencilik olarak telakki ettikleri söz konusu dervişlerden uzak olmayı tercih ettiler. Çünkü onlar “tembellik”, “ asalaklık” ve “onursuzluk” içeren dilencilik olarak tanımladıkları bu davranış biçimine karşı bilinçli bir tavır ortaya koydular. Özellikle ergenlik çağını tamamlayan gençlerin bir meslek edinmeleri ve iş gücüne dâhil edilmesi, istihdam açığının kapatılması ve üretime destek verilmesi konusunda etkin şekilde inisiyatifler alarak ve uygun refleksler geliştirerek bu tür sosyal yozlaşmaya karşı da mücadele ettiler. Böylece Ahilik, sadece iktisadi ve meslekî bir örgütlenme değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve erdemli yaşamının numunesi haline gelmiştir. Ahilik teşkilatının mensupları, yalnızca üretim süreçlerinde değil, gündelik toplumsal yaşamda da örnek bireyler olmayı ilke edinmişlerdir. Her Ahî, hem sanatında ustalaşmayı hem de kişisel onurunu korumayı bir karakter ve ahlak ölçütü yapmış hatta kimliğinin bir gereği olarak görmüştür. Bu yüzden ahîlerin ürettikleri ürünler yalnızca iktisadi bir meta değil, aynı zamanda sanatsal ve kültürel bir eser değeri taşımıştır. “El emeği, göz nuru” olarak nitelendirilen bu ürünler, Ahiliğin estetik, etik ve meslekî mükemmelliği bir arada gözetilen yaklaşımını yansıtır²².

Sonuç

Ahî ustalarının benimsediği “Hakkıyla çalışarak üreten ve hakkıyla bizi geçenler bizdendir” ilkesi, ahilik teşkilatının temel düsturu olmuştur. Bu yaklaşım iktisat ortamında hem rekabeti hem de dayanışmayı önceleyen adil ve kapsayıcı bir meslek ahlaki yapısını göstermektedir. Ustalar, çıkarlarının çalışarak alın teri dökerek ve püf noktalarına dikkat ederek ürettikleri ürünlerle kendilerini geçmesinden onur duyar; bunu yalnızca kişisel bir başarı değil, aynı zamanda toplumsal gelişimin doğal ve hedeflenen bir sonucu olarak değerlendirirlerdi.

22 Mikail Bayram, *Ahî Evren ve Ahî Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991, s. 132-135.

Bu yaklaşım, bilgi ve becerinin paylaşımına dayalı bir üretim kültürünün oluşmasına katkı sağlamış; aynı zamanda bireysel yetkinliği, toplumsal kalkınma ile bütünleştiren özgün bir meslek ahlâkı oluşturmuştur. Ahilik teşkilatı yalnızca bir esnaf ve zanaatkâr örgütü değil, toplumsal ahlâkı inşa eden, kültürel değerleri koruyan ve bireyi erdemli bir insan olarak yetiştirmeyi amaçlayan çok yönlü bir kurum haline bı anlayış sayesinde geldi. Üretimde kalite, bireyde fazilet ve toplumda adalet ilkeleri üzerine kurulu bu teşkilat, Türk-İslam medeniyetinin ahlâkî temellerini sağlam bir şekilde oluşturmuştur.²³

Hâlihazırda Ahilik geleneğini sürdüren esnaf birlikleri ile sanayi ve ticaret odaları, çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Kültürden sanata, eğitimden sosyal dayanışmaya kadar geniş bir yelpazede hizmet vermektedirler. Özellikle büyük şehirlerdeki ticaret ve sanayi odaları, kendi isimleriyle anılan üniversiteler kurarak eğitime önemli katkılar sağlamaktadır. Bu üniversiteler, sadece buldukları şehirlerin gelişimine katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda ticaret ve sanayi sektörlerine nitelikli iş gücü yetiştirerek ülke ekonomisine de büyük katkı sunmaktadır. İTO (İstanbul'daki İstanbul Ticaret Odası), Ankara'daki OSTİM ve TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) tarafından kurulan üniversiteler, bu alanda başarılı örnekler arasında yer almaktadır.

Ayrıca, hemen her ticaret odasının devletle iş birliği içinde kurduğu ilkökul, ortaokul ve liselerin yanı sıra; spor salonları ile kimya, fizik ve bilgisayar laboratuvarları gibi eğitim altyapıları da ülkenin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu kurumlar sayesinde gençlerin eğitim olanakları artırılmakta, bilim ve teknoloji alanında donanımlı bireyler yetiştirilmektedir. Ayrıca, birçok esnaf teşekkülü ile ticaret ve sanayi odasının kültürel yayınları da bulunmaktadır; bu yayınlar aracılığıyla tarih, kültür ve ekonomi konularında bilgi ve bilinç yaygınlaştırılmaktadır.

Türk ekonomisi, köklü tarihinden gelen üretime, kaliteye, eğitime, yetenek ve tecrübeye verdiği önemle sosyal ve kültürel değerlerini harmanlayarak gelişimini sürdürmektedir. Ahilik teşkilatının temel değerleri olan dayanışma, dürüstlük ve yardımseverlik gibi prensipler, günümüzde de esnaf ve iş dünyasında yaşamaya devam etmekte; bu sayede Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal kalkınmasına önemli katkılar sunmaktadır.

23 İsmet Uçma, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul 2011.

KAYNAKÇA

- ANADOL Cemal, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ATİK Kayhan, “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kayseri 2011.
- BAYRAM Mikail, Ahî Evren ve Ahî Teşkilatının Kuruluşu, Konya, 1991.
- ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, İbn Battûta Seyahatnâmesi, (Çev. A. Sait Aykut), İstanbul 2000.
- EKİNCİ Yusuf, *Ahilik*, Özgün Matbaacılık, Ankara 2008.
- GÖLPINARLI Abdülbaki, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt XI. Sayı 1-4, İstanbul 1949-1950.
- KARAKÖSE Hasan, “Ahiliğin Balkanlara Geçiş Yolları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 82, 2017.
- KAZICI Ziya, “Ahilik”, *DİA*, C.1, İstanbul 1998.
- KIZILTOPRAK, Ayşe Amine Tuğ, “Max Weber’in Karizmatik Liderlik Teorisi Bağlamında Bir İslam Halifesi: Abdülmelik B. Mervân”, *İslâm Medeniyeti Dergisi*, Cilt 8, Sayı 50, Temmuz-Aralık 2022.
- KIZILTOPRAK, Ayşe Amine Tuğ, “Türk Karşıtı Aktivist Bir Fikir Önderi Olarak Lord Byron”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 10, Sayı: 62, Şubat 2023.
- KIZILTOPRAK, Ayşe Amine Tuğ, “Türk Siyasetinde Recep Tayyip Erdoğan’ın Karizmatik Liderliği”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018.
- KOLAY Arif, “Cumhuriyet Dönemine Kadar Kütahya Şehrinin Gelişim Süreci”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 73, Kütahya 2011.
- RUBEN W., “Kırşehir’in Dikkatimizi Çeken San’at Abideleri”, *Belleten* 11, no. 44 (Ekim 1947).
- ŞAHİN Haşim, *Bir Devir Üç Veli, Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre*, Edt. Arif Kolay, Monad Yayını, İstanbul 2021
- ŞEKER Mehmet, İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisâdî Hayatı ile Ahilik, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.
- TORUN Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- TURAN Şakir, “Moğolların Anadolu’yu İstilasası Sonrası Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, Kütahya 2011.
- UÇMA İsmet, *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, İşaret Yayınları, İstanbul 2011.
- ULUDAĞ Süleyman, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.13, İstanbul 1996.

ANADOLU'DA ZAVİYELER VE AHİ ZAVİYELERİ

Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Öğretim Üyesi

Zaviye kelimesi Arapça'da "zvy" kökünden türeyen köşe, bucak evin bir odası anlamına gelir. Terim olarak ise herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları yerdir. Bunun yanı sıra zaviyeler, garipler, kimsesizler misafirler ve gelip giden yolculara (ayende vü revende) bedava yiyecek içecek ve yatacak yer temin eden, hatta yola çıktıklarında harçlık veren yerleşme merkezlerinde veya yol üzerinde bina veya bina topluluklarına denir. Ortaçağda Kuzey Afrika ülkelerinde zaviye terimi ile külliye-ler ifade edilir. Bunun yanı sıra zaviyeler dinî içerikli olarak hânkâh, şavma'a, duvayra, ribat, astâne, tekke ve dergâh karşılığı olarak ta görülür. Selçuklu ve Osmanlılar bu terimlerden astâne, tekke ve dergâh kelimelerini kullanmışlardır. Anadolu Beylikleri ve erken Osmanlı dönemlerinde dervişlerin sürekli ve düzenli gelirleri mevcut değildi. Bu dervişler hayvan, tohum ve tarım araçlarını ortak kullanarak tarıma açılmamış arazileri tarla haline getirerek gelir temin etmilerdi. Bunlar arasında özellikle abdallar ve bazı kalenderiler gibi sadaka ile geçinenler de vardı. Ancak sonraki dönemde zaviyeler, padişah devlet adamları veya banileri tarafından kurulan vakıflar ile elde edilen mal ve mülk ile sabit gelirlere sahip oldular. Zaviyeler bağlanan vakıfların idaresi ise zaviyedar denilen şeylerin elinde idi. Ancak büyük zaviyelerde malî konulara bakan bir mütevellî bulunurdu. Selçuklu ve Osmanlı zaviyeleri Türk-İslâm yapı geleneğinin genel vasıflarını taşır. Bu zaviyelerin büyük çoğunluğu kerpiç veya ahşap yapılarıdır. Bu sebeple uzun zaman ayakta kalamamışlar. Bir kısmı hüviyetini kaybedip bazı değişikliklere uğramış veya mescide dönüşmüştür. Selçuklu ve Osmanlı dönemi zaviyeleri, namaz kılınan yer mescid, zikir çekilen mekân tevhidhane, türbe ve mezarlık, derviş ve misafir odaları, kütüphane, mutfak ve erzak anbarları, Hamam ve ahırlardan ibarettir¹.

1 A. Yaşar Ocak- Sureiya Farûkî, "Zaviye", *DİA*, C. XIII, s. 468-476.

Anadolu’da toplumun bütün kesimlerine esasta ise alt tabakada yer alan fakirlere, kimsesizlere, misafirler ve yolculara hizmet amaçlı tesis edilen ve genelde şehirlerde yer alan farklı toplum kesimleri tarafından zaviyeler kuruldu. Bu coğrafyanın bütün şehir, kasaba hatta bazı köylerinde yaygın olarak tesis edilen bu dinî ve sosyal içerikli eserler, banilerinin adını aldılar. Bu da zaviye kuran şahısların toplum içindeki statü veya konumlarının tespiti bakımından önemlidir. Anadolu zaviyelerinde doğal olarak şeyh, ahi, abdâl, baba, dede, seyyid gibi dinî kimliği çıkan kişiler öne çıkarlar. Özellikle zaviye adının başında “şeyh” sıfatı taşıyan kişiler yüksek orandadır. Bunları takiben varlıklı kişiler oldukları görülen isminin başında “hacı” unvanı taşıyan kişilerin banisi olduğu zaviyeler çok sayıda mevcuttur. Bundan başka az sayıda olsa da kadı, hoca, hatip, fakih gibi dinî kimlik sahibi kişilerin kurduğu zaviyelerde bulunur. Bunlar arasında dikkati çeken diğer zaviye çeşidi aşağıda üzerinde durulacağı üzere varlıklarını topluma hizmete adayan “ahi” zaviyeleridir. Keza askerî veya sivil olup, toplumda saygın bir yere sahip “paşa” veya “bey” gibi unvan sahibi kişilerin inşa ettiği zaviyelerde çok sayıdadır. Bu devlet adamlarının veya sivil halkın anneleri, kardeşleri ve hanımlarının banisi olduğu zaviyelerde kuruldu.

Bunlar arasında öne çıkan kesimlerden birisi de Selçuklular ve beylik dönemlerinde Anadolu da en yaygın hem de oldukça etkin olan dinî, tasavvufî ve esnaf yapılanması ahilere ait zaviyelerdir. Anadolu seyahatinde daima öncelikli olarak Ahi zaviyelerini tercih eden meşhur Arap seyyah İbn Batuta eserinde Bolu zaviyesinde misafir iken bu ahilerin tekkelerinde verdikleri hizmetleri över ve onlara şöyle dua eder:

“Hak Teâlâ yabancılara, gariplere şefkat ve merhamet gösteren, her gelen ve geçene yardımını esirgemeyen, onlara kucak açan, misafirleri kendi akrabalarıymışçasına bağına basan bu dervişlere en güzel mükâfatı versin”².

Bu bağlamda Anadolu’nun kuzeyden güneye doğu sınır bölgeleri ve Birecik ve Antep sancakları hariç diğer bölgelerini kapsayan 1530 tarihli icmal defterlerden elde edilen Tablo’daki sonuçlara göre bu coğrafyada kayıtlara geçen 1590 adet zaviye mevcuttur. Bu zaviyelerin 173’ü ise ahi zaviyeleridir (Tablo-I). Toplamda 173 ahi zaviyesinin 143 adedi şehir ve kasabalarda ve 30’u da kırsalda yer alır (Tablo-II).

Arap seyyah İbn Batuta Anadolu’ya seyahat ettiği 1332-1333 yıllarında diğer bir ifade ile “Onlar Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar”³, şeklinde belirttiği üzere artık beyliklerin hâkim olduğu bu coğrafyanın her bir kösesinde mevcuttur. Bu du-

2 İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesi*, Çev. A. Sait Aykut, C. I, İstanbul 2004, s. 437.

3 İbn Batuta, a.g.e., s. 404.

rumu geç te olsa 1530 tarihli icmal tahrir defterlerinden elde edilen tablo da desteklemektedir. Ancak bu dönemde mevcut “ahi zaviyeleri” nin bir kısmının sonraki asırlarda varlığını devam ettirmedikleri söylenebilir. Bunların bir kısmı tamamen ortadan kalkar iken bir kısmının da zamanla dönüşerek başka bir tarikat veya şahsın tasarrufunda farklı bir ad ile yollarına devam ettikleri söylenebilir. Bunda ahiliğin sadece Müslümanlara mahsus bir esnaf dinî ve örgütlenmesi olması ve bunun yanı sıra da buldukları şehir veya kasabada güvenlik sağlama görevlerinin bulunması olmalıdır. Zira ahiliğin asayişî temin vazifesi onlara direkt olarak bağımsız hareket etme hakkını sağlamakta idi.

Osmanlılar Anadolu’yu ilhak ettiklerinde diğer müesseseler gibi ahi yapı ve teşkilatları da aynen eskisi gibi varlıklarını devam ettirdiler. Ancak XV. asrın ilk çeyreği itibarı ile Batı Anadolu XVI. asrın ilk çeyreğinde ise bütün Anadolu’ya egemen olarak iç barışı tesis eden Osmanlı Devleti için ahi örgütlenmesi dolaylı tehdit unsuru kabul edilmiş olabilir. Bu durum da ahilik giderek merkezî devlet konumuna evrilen Fatih döneminde ise tamamen merkezileşen bir devlet yapısında kontrol altında tutulması gereken bir dinî, sosyal ve iktisadî bir örgütlü bir yapıdır. Bu sebeple giderek ahiliğin arka plana atıldığı ve doğrudan kadılar vasıtası ile kontrol altına alınmış olan ve artık gayr-ı müslim esnafı da içine alan “lonca” sistemine geçildiği söylenebilir. Böylece Osmanlı Devleti’nde lonca sisteminde ahiliğe dair sadece genel ve meslek ahlâk ilkele-ri ile meslek usûllerini devam ettiren esnaf örgütlenmesi kaldı.

TABLO-I

XVI. Asır İlk Çeyreğinde Anadolu’da Zaviyeler

Sancak	(Z)	(A-Z)	Top	Sancak	(Z)	(A-Z)	Top
Hüdâvendigâr	61	12	73	Tokat	71	8	79
Biga	7	-	7	Niksar ve Sonisa	23	4	27
Karasi	11	4	15	Karahisar-ı Şarkî	21	-	21
Saruhan	1	-	1	Canik	57	1	58
Aydın	75	18	93	Trabzon	6	-	6
Menteşe	59	29	88	Bayburd	53	1	54
Teke	46	5	51	Kemah	27	-	27
Alâiye	20	-	20	Malatya	-	-	-
Kütahya	48	16	64	Kahta ve Gerger	1	-	1
Karahisar-ı Sahib	28	4	32	Divriği ve Darendede	-	-	-
Sultanönü	6	1	7	Adana	1	-	1
Hamid	66	16	82	Üzeyr	-	-	-
Ankara	53	10	73	Tarsus	3	-	3

Bolu	20	3	23	Sis	-	-	-
Kastamonu	101	4	105	Maraş	15	-	-
Kengırı	51	1	52	Bozok	28	1	29
Koca-ili	27	3	30	Amid	6	-	6
Konya	49	1	50	Mardin	16	-	16
Beyşehir	46	3	49	Arabkir	1	-	1
Akşehir	26	3	29	Ergani	3	-	3
Lârende	31	-	31	Çirmük	2	-	2
Aksaray	44	2	46	Siverek	2	-	2
Niğde	41	3	44	Kığı	1	-	1
Kayseriyye	29	2	31	Çemişkezek	5	-	5
İç-il	27	1	28	Harpurt	7	-	7
Amasya	26	7	33	Ruha	7	-	7
Çorumlu	26	4	30	Siird ve H. Keyf	11	-	11
Sivas	25	6	31	Toplam	1.417	173	1.590

Z= Zaviye

A-Z= Ahi Zaviye

T= Toplam

Bu bakımdan XVI. asır başlarına gelindiğinde artık gerçek anlamda ahiliğin eski önemini kaybettiği ve bu doğrultuda da hem sayısal hem de fonksiyonel olarak eski etkinliğinin azaldığını söylenebilir. Zira İbn Batuta'nın 1332-1333 yıllarında yaptığı meşhur Anadolu seyahatinde misafir kaldığı bazı ahi zaviyelerinin XVI. asrın ilk çeyreğinde tertip edilen tahrir defterlerinde mevcut olmadığı görülür.

İbn Batuta Alanya'da klasik bir zaviyede konuk olur. Nitekim XVI. asrın ilk çeyreğinde de Alâiye'de mevcut bir ahi zaviyesi bulunmamaktadır. Antalya'da ise adını vermediği ama ayrıntılı olarak anlattığı bir ahi zaviyesinden bahseder. 1530 tarihinde Antalya'da Ahi Kızı ve Ahi Mustafa bin Ahi Yusuf adlı iki ahi zaviyesi vardır. Bu seyyah bahsi geçen iki zaviyeden birisinde kalmış olmalıdır⁴. İbn Batuta Burdur'da da adını vermediği bir ahi zaviyesinde misafir olur. 1530'da Burdur'da Ahi Eyyüb, Ahi Muhammed ve Ahi Ömer adlarında üç ahi zaviyesinin varlığı onu teyit eder⁵. Keza bu seyyahın tasviri dört bir yanı suyla çevrili küçük bir kasaba olan Gölhisar'da ahi tekke (zaviye)sinde ağırlanır. 1530 tarihinde de adları mescit ile başlayan üç mahallede sakin tahmini 630 (97 hane, 65 mücerred ve 16 muâf) kişiden ibaret nüfusa sahip Gölhisar'da üç adet ahi zaviyesinin mevcudiyeti bu söylemi doğrular⁶. İbn Batuta Lazkiye (Denizli)'ye geldiğinde onu konuk etmek için iki ahi grubu Ahi

4 İbn Batuta, a.g.e., s. 405.; BOA, TD. nr 166, s. 588, 603.

5 İbn Batuta, a.g.e., s. 406.; BOA, TD. nr 438, s.268.

6 İbn Batuta, a.g.e., s. 407.; BOA, TD. nr 438, s. 253.

Sina ve Ahi Tûman'a bağlı gençler çekişir, aralarında kura çekilir ve seyyah Ahi Sinan tekkesinde misafir edilir. 1530 tarihli tahrir defterinde Denizli'de bu ahilerin adları mevcut değildir, ancak bu tarihte şehirde Ahi Alâüddin ve Ahi Paşa adlarını taşıyan iki ahi zaviyesi vardır⁷. Menteşe Beyliği'nin merkez şehirlerinden Milas'a varan İbn Batuta Ali Ahi dergâhında zaviyesinde misafir olur. 1530 tarihinde Milas'ta Ahi Hoca adında mevcut olan bir ahi zaviyesi Ahi Ali zaviyesi olmalıdır⁸.

Bu seyyah Karamanlıların elinde bulunan Konya'ya gittiğinde burada belde kadısı ve ahilerin yiğitlerinden olan ve büyük bir ahi tekkesinin postnişinliğini yapan İbn Kalemşah adlı ahinin zaviyesinde kendi ifadesi ile güzel bir şekilde ağırlanır. Ancak 1530 yılında Selçukluların başkenti olduğu gibi Anadolu ahiliğininde çıkış merkezi Konya'da ahi zaviyesi kalmamış, sadece Hatunsaray nahiyesinde bir zaviye mevcuttur⁹. Keza İbn Batuta bu dönemde Eratnalılar'ın hâkimiyetinde olan Aksaray'da Eratna Bey adına şehri yöneten ve aynı zamanda kendisi de ahi olan Şerif Hüseyin'in evinde konaklar ve kendisine sınırsız ikramlar yapılır. 1530 tarihinde Aksaray'da Ahi Sinan ve Ahi Süleyman adlarında iki zaviye bulunur¹⁰. Bu seyyah Niğde'ye gittiğinde şehrin büyüklelerinden Ahi Cârük zaviyesinde misafir olur ve ahi adetlerine göre en güzel bir şekilde ağırlanır. 1530 tarihli icmal tahrir defterinde Niğde'de Ahi Cârük adı mevcut değildir. Ancak Ahi Mahmud ve Ahi Paşa adlarında iki ahi zaviyesi faaliyetlerine devam etmektedir¹¹. İbn Batuta Kayseriyye'ye vardığında yine bu şehrin nüfuz sahibi şanlı beylerinden ve aynı zamanda ahilerinden Ahi Emir Ali'nin tekkesinde konuk olur. 1530 tarihinde bu zaviyede mevcut değildir. Fakat bu tarihte Kayseriyye'de birisi bulunduğu mahalle ve mescide de adını veren Ahi İsa zaviyesi ve Ahi Devletyar zaviyesi vardır¹².

Bu şehirden ayrılıp doğu tarafında Sivas şehrine varan İbn-i Batuta bu şehre yaklaştığında Ahi Bıçakcı (Bıçakçı) ve yoldaşları tarafından karşılanır. Bunun ardından da Denizli'de olduğu gibi Ahi Çelebi'ye bağlı ahiler karşılarına çıkar. Ahi Çelebi Ahi Bıçakçı'dan rütbece üstündür, fakat bu seyyahı ilk onun ahileri karşıladığı için onların misafiri olur. Daha sonra da Eretna Bey sarayında ağırlanmasının ardından Ahi Çelebi'nin dergâhına konuk olur. 1530 tarihli tahrir defterinde bu ahi zaviyeleri de yer almaz. Ancak bu tarihte Sivas şehrinde mevcut altı zaviyeden birisinin adı Ahi Çelebi veled-i Carullah'dır. Bu zaviye-

7 İbn Batuta, a.g.e., s. 409.; BOA, TD. nr. 438, s. 131.

8 İbn, Batuta, a.g.e., s. 411-412.; BOA, TD. nr. 166, s. 520.

9 İbn Batuta, a.g.e., s. 412-423.; BOA, TD. nr 387, s. 36.

10 İbn Batuta, a.g.e., s. 414- 415.; BOA, TD. nr 387, s. 132, 137.

11 İbn Batuta, a.g.e., s. 415; BOA, TD. nr. 387, s. 174, 176.

12 İbn Batuta, a.g.e., s. 415-416.; BOA, TD. nr. 387, s. 220.

nin geçmişte mevcut Ahi Çelebi zaviyesi olduğu ve sonradan evlâdının adı ile devam ettiği aşikârdır. Keza diğer bir ahi zaviyesi Ahi Ali Çelebi zaviyesinin de İbn Batuta'nın misafiri olduğu Ahi Çelebi'nin soyundan geldiği söylenebilir. Diğer zaviyeler ise yine bahsi geçen Ahi Carullah, Ahi Dayı, Ahi Emir Ahmed ve Ahi Külâhdûz zaviyeleridir¹³. Sivas'ta altı zaviyenin varlığı İbn Batuta'nın bu şehirde ahilerin yoğun ve etkin olma durumlarını teyit eder. Sûnusa' (Sonisa) da Şeyh Ahmed Rifâi'nin torunlarından Şeyh İzzeddin'in tekkesinde misafir olan İbn Batuta, seyahatine doğruya doğru devam eder ve Kümüş¹⁴ şehrine varır. Burada Ahi Mecddüddin tekkesinde üç gün misafir kalır. Erzincan'da ise Ahi Nizameddin'in tekkesinde konuk olur. İbn Batuta'nın eserinde mevcut "Nizameddin'in tekkesi benzerleri arasında en güzel olanıdır. Zaten Nizameddin de ahiler arasında en ileri ve ulu kişi olarak tanınmakta idi, bizi iyi ağırladı", şeklindeki sözlerinden bu tarihte Erzincan'da başka ahi zaviyelerinin de varlığı anlaşılır. Ancak 1530 tarihinde Erzincan'da başka zaviyeler vardır, ama ahi zaviyesi artık mevcut değildir¹⁵. Bu seyyah daha sonrada Erzurum'a gider ve burada da Ahi Tûmân zaviyesinde konuk olur. Bu şehir XVI. asrın ilk çeyreğinde 1514 Çaldıran savaşı sürecinde Safeviler tarafından yakılıp yıkıldığı için hâlî ve harapdır. Fakat ilginç bir şekilde icmal tahrir defterinde halihazırda hiçbir kimsenin yaşamadığı Erzurum'un adlarının başında sadece "zaviye" takısı olan on iki mahalle adları kayıtlıdır¹⁶.

Doğu Anadolu'dan tekrar Batı Anadolu'ya dönen İbn Batuta'nın Aydınoğulları'nın merkezi Birgi'ye gidişi ile ilgili seyahatnâmesinde "İkinci vakti şehre vardık, yolda halktan bir adamla karşılaşarak ahilerin dergâhını sorduk", şeklindeki ifadesinden onun gittiği memlekette misafir kalmak için öncelikle birçok yerde çok iyi ağırlandığını belirttiği ahi zaviyelerini öncelediği anlaşılır. Bununla birlikte bu seyyah Birgi'de Muhyiddin adlı bir müderrisin medresesinde kalır, sonra da Aydınoğlu Mehmed Bey ile görüşür. İbn Batuta buradan yine Aydınoğulları'na ait diğer bir şehir Tire'ye gider ve burada Ahi Muhammed'in zaviyesinde konuk olur. 1530 tarihli icmal tahrir defterinde Birgi merkezde Ahi Hayrüddin adlı bir ve Tire merkezde Ahi Baba, Ahi Hacı, Ahi Halil, Ahi İsrail ve Kirişçi Ahi adlarında beş zaviye mevcuttur¹⁷. Şüphesiz bu sayılar ahiliğin XVI. asır başlarında da eski Aydınoğulları Beyliği memleketlerinde canlılıklarını koruduğunu gösterir. İzmir (Yezmîr)'de Ahmediye tarikatına mensup Şeyh Yakub'un zaviyesinde misafir olan İbn Batuta Saruhanoğulları'nın başşehri

13 İbn Batuta, a.g.e., s. 416-417.; BOA, TD. nr. 387, s. 434, 496, 497, 505, 507.

14 Bu eserde yer alan mevcut ifadelerden bu şehre iki günlük mesafede sarp ve yüksek dağların bulunmasından bahsedilmesinden bahsi geçen şehrin Gümüşhane olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Gümüşhane henüz bu ad kurulmamış idi.

15 İbn Batuta, a.g.e., s. 417-418.; BOA, TD. nr. 387, s. 811, 813.

16 İbn Batuta, a.g.e., s. 415-416.; BOA, TD. nr. 387, s. 868.

17 İbn Batuta, a.g.e., s. 418-425.; BOA, TD, nr. 166, s. 382, 384, 386.

Manisa'da ismin vermediği bir tekkede konuk olur. Bu şehirden kuzeye Bergama'ya gider ve Ahmediye tarikatına bağlı dervişlerin tekkesinde misafir olur. Balıkesri şehrinde ise Ahi Snan zaviyesinde konaklar. 1530'da Balıkesri'de Ahi Mustafa bin Ahi Ali, Ahi Yunus ve Ahi Yahşi oğlu Ahi Hamza adlarını taşıyan ahi zaviyeleri ve Ahi Mehmed mescidi vardır¹⁸.

Bu şehirden hareket eden İbn Batuta Ahi Şemseddin zaviyesinde ağırlanır. Ancak 1530 tarihi itibarı ile artık cihan devleti olan Osmanlı Devleti'nin eski başkenti ve yüksek nüfusu ile diğer şehirlere açık farklı olan Bursa şehrinde bu tarihte sadece Ahi Ali adında bir ahi zaviyesi mevcuttur¹⁹. Bu seyyah İznik'e doğru yola devam eder iken iki şehir arasında yer alan Kürle (Gürle) kasabasında adını vermediği bir ahi yiğidinin zaviyesinde misafir olur. Burada Hacı Alâeddin Öyüki ve daha sonra da yolu üzerinde bulunan Mekece köyünde bir fakihin evinde konuk olur. Buradan da ayrılan seyyah Geyve'de yine adını vermediği bir ahinin zaviyesinde bol ikram ile ağırlanır. Geyve kasabasından yoluna devam eden İbn Batuta Yenice köyü (kasaba) gider ve burada da ilk önce bir ahi zaviyesi arar ve yolda rast geldiği gezgin bir dervişe burada gördüğü bir binanın ahi zaviyesi mi olduğunu sorar ve evet cevabını alır. Zaviyede o an için ahi olmadığı için bir talebe onları karşılar ve konuk eder. Buradan yoluna devam ederek Mudurnu kasabasına varan seyyah burada da kış mevsiminden dolayı misafiri çok olan bir ahi tekkesinde misafir olur. İbn Batuta Bursa'dan Bolu'ya kadar yol boyunca gerek kasaba gerek se köylerde mevcut ahi zaviyelerinde konuk olur. Ancak 1530 tarihli tahrir defterlerinde bu güzergâhta yer alan kasaba ve köylerde artık herhangi bir ahi adı taşıyan bir zaviye mevcut değildir. Sadece Mudurnu'da Ahicuk adlı bir ahi zaviyesi mevcuttur²⁰.

Bu seyyah Bolu'ya gider ve yine adını vermediği ahi yiğitlerinden birisinin tekkesinde konuk olur, ahi bu kış ayında derhal çeşitli yemek ve meyveler getirir ve misafirini ağırlar. XVI asrın ilk çeyreğinde Bolu şehrinde Ahi Ata hânkâhı ve Ahi Musa zaviyesi vardır²¹. İbn Batuta Gerede'de bir zaviyede misafir olur, ama bu misafirhanenin hangi dergâha ait olduğunu belirtmez. Borlû (Safranbolu)'da bir medresede ve Kastamonu'da bir şeyhin zaviyesine konuk olur. İbn Batuta misafiri olmadığı için olmalı bu şehirde mevcut ahi zaviyelerinden bahsetmez. Ancak bu seyyahında belirttiği üzere Anadolu'nun en büyük ve en güzel şehirlerinden olup Candaroğulları'na merkez olmuş Kastamonu'da muhakkak ahi zaviyesi vardır. Gerçi 1530 tarihi itibarı ile bu şehirde sadece Ahi

18 İbn Batuta, a.g.e., s. 425-428.; BOA, TD, nr. 166, s. 255, 291.

19 İbn Batuta, a.g.e., s. 428-430.; BOA, TD, nr. 166, s. 133.

20 İbn Batuta, a.g.e., s. 430-436.; BOA, TD, nr. 438, s. 552.

21 İbn Batuta, a.g.e., s. 436-437.; BOA, TD, nr. 438, s. 426, 430.

Şurba adında bir ahi zaviyesi mevcuttur²². Bu seyyah Kastamonu'dan Sinop'a doğru gider iken yol üzerinde karşısına çıkan ve Fahreddin Bey'in yaptırmış olduğu bir zaviyenin ülkenin en büyük ve en güzel zaviyesi olduğunu belirtir. İbn Batuta buradan ayrıldıktan sonra yolda yüce bir dağ başında geceyi Kastamonulu Ahi Nizameddin'in yaptırdığı tekkede geçirir. Sinop'a vardığında ise Ahi İzzeddin Çelebi'nin deniz kapısı kenarında bulunan dergâhında konaklar. XVI. asrın ilk çeyreğinde Kastamonu'nun kazâlarından Hoşalay, Göl ve Küre'de birer ahi zaviyesi vardır. Sinop'ta ise tahrir defterine kayıtlı bir ahi zaviyesi mevcut değildir²³.

Anadolu'da İbn Batuta seyahatnamesinde yer alan ahi zaviyelerini iki asır sonra tertiplenen icmal tahrir defterleri ile karşılaştırıldığında, genel de bu dönemin ahi zaviyelerinin aynı ad ile mevcut olmadığı görülür. Fakat onun misafir olduğu ahi zaviyelerin bulunduğu şehirlerde XVI. asır ilk çeyreği itibarı ile ahi zaviyelerinin canlılığını koruması, beylikler dönemi ahi zaviyelerinin ya başka ad altında varlıklarını devam ettirdikleri ya da farklı yeni ahi zaviyelerin kurulduğunu gösterir. Ancak İbn Batuta'nın seyahat güzergâhında özellikle Bursa'dan sonra misafir olduğu kasaba ve köylerdeki zaviyelerin daha sonra ortadan kalktığı veya farklı kimliğe büründüğü aşikârdır.

Bu bağlamda XVI. asrın ilk çeyreğine ait bu veriler, genel de İbn Batuta' yı teyit eder düzeydedir. Bu tarih itibarı ile Tablo-1'de görüldüğü üzere Türkiye genelinde yüzlerce zaviye mevcuttur. Bu zaviyelerin bükük çoğunluğu Batı ve Orta Anadolu'dadır. Buna paralel bir şekilde ahi zaviyeleri de daha fazlası Batı Anadolu'da olmak üzere Orta Anadolu'dadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise sadece Bayburt'ta bir adet ahi zaviyesi bulunur. Doğu Karadeniz'in doğusunda Trabzon sancağında ise ahi zaviyesi bulunmadığı gibi diğer zaviye sayısı da son derece azdır ve 6 adettir. Bu durumun bölgenin oldukça geç bir dönemde 1461 yılında Rum imparatorluğundan fethedilmesinden kaynaklandığı aşikârdır. Şüphesiz bu coğrafyanın Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girmesinin hemen ardından Moğol işgalini en ağır bir şekilde yaşayan bir bölge olması, ardından da Türkmen karakterli Akkoyunlu, Karakoyunlu ve kısa sürede olsa Şii Safevi Devleti'nin hâkimiyetinde olmasıdır. Keza Doğu Akdeniz bölgesi de bu tahrirlerin yapılışından kısa bir zaman önce Memlûklulardan ve Ramazanoğulları'ndan ilhak edilen yörelerdir. Memlûklulardan Osmanlılara intikal eden Malatya, Divriği, Darende, Hısn-Mansur, Kahta, Gerger ve Antep sancaklarında zaviye sayısının son derece az olması, bu yerlerin sayımların henüz yeni yapılması, dolayısıyla da muhtemelen devlet düzeninin henüz tam olarak oturmamasından kaynaklanmış olabilir.

22 İbn Batuta, a.g.e., s. 439-440.; BOA, TD. nr. 438, s. 599.

23 İbn Batuta, a.g.e., s. 440-442.; BOA, TD. nr. 438, s. 609, 637, 648.

Bu bakımdan Anadolu'da ahilik İbn Batuta'nın da gözlemlediği üzere Selçuklu ve onun devamı niteliğinde olan Anadolu beylikleri topraklarında yoğun ve etkin bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Bu durumun artçıl yansımaları Osmanlı dönemi tahrir defterlerinde mevcut ahi zaviyelerinin yoğunluğu ile net olarak görülür (Tablo-I).

Bu bağlamda ahi zaviyeleri Tablo-I'de görüldüğü üzere sayı olarak en fazla 29 adet gibi yüksek bir rakamla Menteşe sancağındadır. Bütünde 88 gibi oldukça yüksek sayıda zaviyeye sahip bu sancakta ahi zaviyeleri genelin 1/3 oranındadır. Keza bunu yine aynı bölgede bulunan büyük bir sancak Aydın sancağı takip eder. Bu sancakta mevcut 93 zaviyenin 18'i diğer bir ifade ile her beş zaviyeden birisi ahi zaviyesidir. Ahi zaviye sayısı ve sancakta yaygınlığı bakımından yine batı Anadolu'da oldukça büyük bir sancak olan Kütahya öne çıkar. Bu sancağın merkez ve kazâlarında toplam 64 adet zaviyenin 16'sı diğer bir ifade ile 1/4'ü ahi zaviyesidir. Yine bu bölgenin büyük sancak merkezlerinde Hamid sancağında da toplam da 82 zaviyenin 16'sı ahi zaviyesidir. Daha önce de üzerinde durulduğu üzere çok sayıda şehir ve kasabaya sahip ve eski bir beylik topraklarını kapsayan Saruhan sancağında ahi zaviyesinin bulunmaması bundan da öte sadece bir adet zaviyenin bulunması izahı güç bir durumdur (Tablo-I).

Ahiliğin Güneybatı Anadolu'da bu kadar tabana yayılması diğer bir ifade ile hemen her şehir ve kasabada çokça ahi zaviyesinin varlığı, öncelikle 1332 yılında bu coğrafyayı baştan başa gezen İbn Batuta'nın tespitlerine göre bu bölgede fethin ardından hızla yerleşik hayatın bu doğrultuda da şehirleşmenin tesisi edilmesidir. Bunun yanı sıra kuzeyden güneye bu coğrafya yani Ege bölgesinin verimli topraklara sahip olması, başka bir deyiş ile refah seviyesinin yüksek olmasıdır.

Özellikle her birisi bir beyliğe başşehir olmuş şehir merkezlerinin her birisinde birkaç ahi zaviyesi mevcuttur. XVI. ilk çeyreği itibarı ile Teke Beyliği'nde Antalya'da 2, Menteşe Beyliği'nde Milas 1, Peçin 1 ve Balat'ta 2, Aydınolu Beyliği'nde Tire'de 5 ve Birgi'de 1, Hamidoğulları Beyliği'nde Gölhisar'da 3 ve Eğirdir'de 1, Germiyan Beyliği'nde Kütahya'da 3, Sahipata Beyliği'nde Karahisar-ı Sahib (Afyon)'da 4, İnançoğulları Beyliği'nde Lâzkiye (Denizli)'de 3, Eşrefoğulları Beyliği'nde Beyşehir 3, Karasi Beyliği'nde Balıkesri'de 3 ve Bergama 3'er adet ve Osmanlılar'da Burusa'da 1 ve İznik'te 3 adet gibi merkez şehirlerde ahi zaviyeleri vardır (Tablo-II).

TABLO-II

XVI. Asır İlk Çeyreğinde Anadolu'da Ahi Zaviyeleri

Sancak	Kazâ	Şehir/ Kasaba	Karye	Top
Hüdâvendigâr	Akhisar	1	-	1
	Akyazı	1	-	1
	Bergama	3	-	3
	Beypazarı	1	-	1
	Bursa	1	-	1
	Geyve	1	-	1
	Sifrihisar	4	-	4
Karasi	Balıkesri	3	-	3
	Edremid	1	-	1
Aydın	Ayasluğ	1	-	1
	Bozdoğan	1	1	2
	Birgi	1	2	3
	Güzelhisar	3	-	3
	İzmir	1	-	1
	Kestel	2	-	2
	Tire	5	-	5
	Yenişehir	-	1	1
Menteşe	Balat	2	2	4
	Çine	3	3	6
	Köycegiz	-	1	1
	Mazun	1	3	4
	Mekri	3	4	7
	Milas	1	-	1
	Muğla	1	1	2
	Peçin	1	-	1
	Tavas	-	1	1
	Ula	2	-	2
Teke	Antalya	2	-	2
	Elmalu	1	-	1
	İstanos	1	-	1
	Kaş	1	-	1
Kütahya	Honaz	1	1	2
	Kütahya	3	3	6
	Lazkiye	3	1	4
	Şeyhlü	2	1	3
	Uşak	1	-	1
Karahisar-ı Sahib	Karahisar	4	-	4
Sultanönü	Eskişehir	1	-	1

Hamid	Afşar-Barla	3	-	3
	Burdur	3	-	3
	Eğirdür	1	-	1
	Göhlisar	3	-	3
	Gönen	1	-	1
	Uluborlu	4	-	4
	Yalvaç	1	-	1
Ankara	Ankara	9	1	10
Bolu	Bolu	2	-	2
	Mudurnu	1	-	1
Kastamonu	Göl	1	-	1
	Hoşalay	1	-	1
	Kastamonu	1	-	1
	Küre	1	-	1
Kengiri	Kal'acık	1	-	1
Koca-ili	İznik	3	-	3
Konya	Konya	-	1	1
Beyşehir	Beyşehir	3	-	3
Akşehir	Akşehir	1	1	2
	İshaklu	1	-	1
Aksaray	Aksaray	2	-	2
Niğde	Niğde	1	1	2
	Develü	1	-	1
Kayseriyye	Kayseriyye	2	-	2
İç-il	Gülnar	1	-	1
Amasya	Amasya	6	-	6
	Kazâbad	-	1	1
Çorumlu	Çorumlu	4	-	4
Sivas	Sivas	6	-	6
Tokat	Tokat	6	-	6
	Turhal	2	-	2
Niksar ve Sonisa	Niksar	3	-	3
	Sonisa	1	-	1
Canik	Samsun	1	-	1
Bayburd	Bayburd	1	-	1
Bozok	Kırşehir	1	-	1
Toplam		143	30	173

Bunun yanı sıra bu bölgede yine fetihlerin ardından kurulan beylik merkezlerinde XIV. asrın başlarından itibaren Mevlevî tarikatının yaygın olması olmalıdır²⁴. Zira ileri sürülen bazı tezlerin aksine farklı ekol olsalar da Ahilik ve

24 Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, C. II, İstanbul 1995, s. 445, 458, 481, 520, 542-544.

Mevlevilik birbirini tamamlayan dolayısıyla destekleyen sivil toplum kuruluşlarıdır. Buna dair argümanlar Mevlevi kaynağı Menâkıb'ül Arifan adlı eserde mevcuttur²⁵.

Kuzeybatı Anadolu'da bölgesi eski Karasi ve Osmanlı Beyliği toprakları olmasına rağmen bu coğrafyada ahiliğin çok fazla yayılmadığı veya sonradan ortadan kalktığı veya başka bir zaviye dönüştüğü söylenebilir. Koca-ili sancağında 27 zaviyeden 3'ü ve Karasi sancağında 15 zaviyeden 4'ü ahi zaviyesidir. Biga sancağında ise 7 zaviye olup, bunlar arasında ahi zaviyesi mevcut değildir. Biga sancağındaki bu durum, bu sancağın merkezi Biga'nın Anadolu'da Türk hâkimiyetine geç bir tarihte H. 766 / M. 1364 yılında geçen²⁶ birkaç yerleşim yerinden birisi olması ile izah edilebilir.

Osmanlı Devleti'nin merkezi sancağı Hüdâvendigâr sancağında toplam 73 adet zaviyenin 12'sinin ahi zaviyesi olması ve bunlarında merkez kazâdan ziyade birisi batıda Ege Bölgesi'nde Bergama kazâsında 3 adet diğeri daha doğuda Sifrihisar kazâsında 4, buna mukabil Anadolu'nun en büyük şehrinin kazâ merkezi olduğu Bursa'da 1 adet ahi zaviyesinin bulunması dikkat çekicidir (Tablo-II). Özellikle ilk kuruluş döneminde Osmanlı Beyliği'nde hem siyaset ve güvenlik ve sosyal açıdan etkin olduğu anlaşılan ahiliğin devletin merkezîyetçi politikası gereği zamanla geri plana düştüğü söylenebilir. Buna mukabil esnaf ve sanatkârın oldukça fazla sayıda bulunduğu eski başkentte lonca sistemine daha erken geçişten kaynaklanmış olabilir. Ancak Bursa da ahilerin geçmişine dair somut izler mevcuttur. Bursa merkez kazâsında Ahi Tuzcu adı taşıyan bir köy bir mezra ve Ahi Sadr adında bir çiftlik vardır²⁷.

Orta Anadolu kadim Selçuklu ülkesidir. Ahilik, XIII. asrın başlarında Abbasi Devleti'nden Anadolu'ya Selçukluların başkenti Konya'ya geldi ve buradan Selçuklu hükümdarlarının desteği ile ülkenin diğer yerlerine yayıldı. Bu bakımdan XVI. asrın ilk çeyreği itibarı ile Orta Anadolu sancakları özellikle de bu idarî birimlerin merkezi olan şehirler Ankara, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Niğde, Amasya, Sivas, Niksar, Çorum gibi şehir merkezlerinin her birisinde 3-4 toplamda çok sayıda ahi zaviyesi mevcuttur (Tablo-II). Bu şehirlerin Moğol işgali döneminde büyük nüfus kaybına uğraması ve XVI. asrın başlarında dahi kasaba veya küçük şehir konumunda olmalarına rağmen çok sayıda zaviye ve bunların içinde de ahi zaviyelerinin varlığını devam ettirmesi ahiliğin Orta Anadolu'da köklü bir yapıya sahip olması ile izah edilebilir. Bunlar arasında Ankara'da şehrinde 9 ahi zaviyesinin varlığı dikkat çekicidir. Bu durum Anka-

25 Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l- Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, s. 118-124.; Anonim, *Selçuknâme*, Haz. F. Nafiz Uzluk, Ankara 1952, s. 52.

26 Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949, s. 128-129.

27 BOA, TD, nr. 166, s. 12, 15, 154.

ra'nın tahmini 12.934 (2.294 hane, 156 muaf ve 684 mücerred)²⁸, nüfusu ile Anadolu'da Bursa'dan sonra ikinci büyük şehir olması olmalıdır.

Bu verilerde öne çıkan diğer bir husus ta bugünkü Yozgat ve Kırşehir illerini kapsayan sakinlerinin çok büyük çoğunluğu konar-göçer olan Bozok sancağında²⁹ yer alan 28 adet zaviyeden bu sancakta mevcut olan tek şehir Kırşehir'de sadece 1 ahi zaviyesinin bulunması ve bunun da Anadolu'da ahiliğin kurucusu Ahi Evren'in adını taşımasıdır³⁰.

Bu verilerde esas dikkati çeken husus Selçukluların son döneminde başkent Konya'da sosyal konumlarının yanı sıra siyasi bir güç olarak öne çıkan ahi zaviyeleri tamamen kalkmış gibi bir görünüm arzeder. Zira bu şehir ahi zaviyesi mevcut değildir. Sadece kırsalda Hatunsaray nâhiyesinde bir zaviye vardır. Bu durum muhtemelen XIV. asrın ilk yarısında zaman zaman ortalarından itibaren ise tamamen Konya ve civarına hâkim olan Türkmen Karamanlılar ile şehirli-esnaf olan ahilerin uyuşmazlığından kaynaklanmış olabilir. Konya'nın yanı sıra yine bu yörenin eski şehirlerinden Aksaray'da iki ahi zaviyesinin varlığı, Lârende ve Ereğli'de ise ahi zaviyesinin bulunmaması muhtemelen Osmanlıların bölgeyi ilhak sürecinde 1467-171 yılları arasında bu şehirlerde sakin beyin takımı ilim adamları, eşraf ve sanatkârları İstanbul ve Rumeli'ye sürgün³¹ etmesi sonucu ahi zaviyelerinin faaliyetlerine son vermelerinden kaynaklanmış olması ihtimal dâhilindedir. Bununla birlikte 1530 tarihli tahrir defterinde geçmişte Konya ve civarında ahi varlığına somut olarak teyit eden kayıtlar mevcuttur. Buna göre bu sancakta Ahi Veliüddin türbesi, Ahi İlyas değirmeni (asiyâb), Ahi Murad hamamı ve Ahi Şeyh Ali ve Ahi Turud mezraaları vardır³².

Bundan başka İbn Batuta Batı Anadolu'nun kırsalında da ahi zaviyelerinin mevcut olduğunu belirtir. XIII. asrın ikinci ve XIV. asrın ilk yarılarında özünde esnaf yapılanması olan ahi teşkilatının köylerde bulunması güvenlik gerekçesiyledir. Osmanlı Devleti bütün beylikleri ilhak edip iç barışı temin ettikten sonra genel de eski etkisini devam ettiremeyen ahi zaviyeleri kırsalda azalmış olmalıdır. Bununla birlikte XVI asrın ilk çeyreğinde çok sayıda olmasa da Anadolu kırsalında toplamda 30 adet ahi zaviyesi mevcuttur. Bunların yarısının sadece Mentеше sancağında bulunması dikkat çekicidir. Diğer ahi köy zaviyeleri de bugünkü Kütahya, Uşak ve Denizli'nin kuzeyini kapsayan Kütahya sancağı kır-

28 BOA, TD. nr. 438, s. 337-338.

29 BOA, TD. nr. 998, s. 584-682.

30 BOA, TD. nr. 387, s. 652.

31 Hasan Basri Karadeniz, "Karaman Sürgünleri", *Belleten*, C. LXXIX, S. 284 (Nisan 2015 Ankara), Ankara 2015, s. 73-104.

32 BOA, TD. nr. 387, s. 11, 33, 35, 42, 245.

salında yer alırlar. Bu sancağın merkez Kütahya, Lazkiye (Denizli) ve Honaz toplamda 6 adet köy zaviyesi mevcuttur. Keza yine bu bölgede Aydın sancağında Birgi kazâsı kırsalında 2 ve Bozdoğan kazâsında 1 köy zaviyesi bulunur (Tablo-II).

Nihayette Selçuklular döneminde Abbasiler tarafından Anadolu'ya getirilen dinî, Tasavvufî, ahlâkî, sosyal ve iktisadî gibi çok yönlü toplum değerlerini bünyesinde barındıran Ahilik yapılanması, bu coğrafyanın her bir tarafında Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve kısmen Osmanlılar döneminde zaviyeler kurdular. Bu mekânlarda asırlarca başta gençler olmak üzere, garipler, kimsesizler, misafirler ve yolcuları ağırlayarak devletin sunması gereken önemli maddi ve manevi bir hizmeti gönüllü olarak verdiler. Böylece Moğol işgali sonrası Anadolu'da sağlıklı nesillerin yetişmesine önemli bir katkıda bulundular.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Tahrir Defterleri:

Nr.	166
	387
	438
	998

II. KAYNAK ESERLER

Ahmet Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, Çev. Tahsin Yazıcı, C. II, İstanbul 1995.

Anonim, Selçuknâme, Haz. F. Nafiz Uzluk, Ankara 1952.

Aşıkpaşazâde, Tevârih-i Âl-i Osman, Haz. Nihal Atsız, Osmanlı Tarihleri-I, İstanbul 1949.

İbn Batuta, İbn Batuta Seyahatnamesi, Çev. A. Sait Aykut, C. I, İstanbul 2004.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000.

III. ARAŞTIRMALAR- İNCELEMELER

Karadeniz, Hasan Basri Karadeniz, "Karaman Sürgünleri", *Belleten*, C. LXXIX, S. 284

(Nisan 2015 Ankara), Ankara 2015, s. 73-104.

Ocak, A. Yaşar Ocak- Farûkî, Sureiya, "Zaviye", *DİA*, C. XIII, s. 468-476.

AHİLİĞİN MESLEK VURGUSUNUN TASAVUFÎ ARKAPLANI

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÇAKIR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

AHİLİĞİN KAYNAĞI: FÜTÜVVET VE HAVZALARI

İslam düşünce geleneğinde fütüvvet nazariyesi ilk dönem sûfilerince çok erken dönemlerde kavramsallaştırılmış ve temsil edilmiştir. Kurumsal fütüvvet düşüncesi ise tam anlamıyla Abbâsî Halîfesi Nâsır-lidînillâh (1180-1225) zamanında ortaya çıkmıştır. O, fütüvvet teşkilatlarını Abbâsî hilafetinin son dönemlerinde devletin bozulan siyasî, ekonomik ve sosyal düzenini yeniden tesis etmek; kurumsallaşmasını tamamlamış tarikat zümreleri vasıtasıyla temsil edilen fütüvvet birliklerini tek bir çatı altında birleştirip devlet eliyle organize ve senkronize hareket eden bir teşkilat haline getirmek maksadıyla Bağdat'ta kurmuştur. Halîfe; bu projenin yalnızca Bağdat'ta kalmasını istememiş, bütün İslam memleketlerine yayılmasını hedeflemiştir. Bunun için, organizasyonun bir şemasını yapmış, fütüvvetnâme adı altında ilke ve kaidelerinin yer aldığı yönetmelikler çıkarmış ve kendisine bağlı olan Müslüman yöneticilere elçiler gönderip kurduğu bu fütüvvet teşkilatına üye olmalarını istemiştir. Anadolu Selçuklular Devleti'nin hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev (ö. 607/1211), Halîfe'nin bu davetine olumlu yanıt vermiş, hocası Mecdüddin İshak (ö. 618/1221 [?])'ı bu konuda görüşmek maksadıyla Halîfe'ye elçi olarak göndermiştir.¹ Mecdüddin İshak, Halîfe ile yapmış olduğu görüşmeler neticesinde Anadolu'da fütüvvetin ve tasavvufî düşüncenin yaygınlaşması amacıyla Muhyiddin İbn Arabî (ö. 1240), Evhadüddin Kirmânî (ö. 635/1238) ve Nasirüddin Mahmut en-Hoyî (ö. 1262'de veya 1300-1317 [?]) gibi ileri gelen mutasavvıfların Ana-

1 Mecdüddin İshak, Mevlâna'nın çağdaşı ve dostu olan, aynı zamanda Anadolu'da Ekberî düşüncenin yerleşmesinde en büyük katkısı bulunan Sadreddin Konevî'nin babasıdır. Önemli bir bilgin ve mutasavvıftır. Aynı zamanda Selçukluların idari işlerinde görev alan üst düzey bir yöneticidir. Selçuklu sarayı ile Abbâsî halîfesi arasındaki elçilik vazifesi bunu göstermektedir. Mecdüddin, Selçuklu sultanlarının oğullarına da hocalık yapmış, bu durum bazı rivayetlerde "sultanın şeyhi" unvanıyla anılmasına sebep olmuştur. İbn Arabî'nin de yakın dostudur. Ekrem Demirli, *Sadreddin Konevî*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010, 16-19.

dolu'ya gelmesine vesile olmuştur. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra gelen sultanlar, I. İzzeddin Keykâvus (ö. 616/1220) ve I. Alaaddin Keykubat (ö. 634/1237) da fütüvvet teşkilatını desteklemiştir. Özellikle I. Alaaddin Keykubat'ın katkısı çok büyük olmuştur. Zira, Sühreverdîye tarikatının pîri Şahabeddin es-Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) Halife Nâsır tarafından Anadolu'ya gönderilmesi ve ahiliğin burada örgütlenecek gelişmesinde önyak olmuştur.²

Halifenin bu faaliyetleri, Anadolu'da ahiliğin kaynağının Irak-Bağdat kaynaklı fütüvvet düşüncesi ve uygulaması olduğunu gösterebilir ancak bu yanıltıcı olabilir. Zira, Anadolu'da ahiliği besleyen ana fütüvvet havzalarından bir diğeri de, daha doğru bir ifadeyle en önemlisi Horasan tasavvufunun fütüvvet anlayışıydı. 1071 Malazgirt savaşı sonucu Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasının hemen ardından akın akın sultanlar, gaziler, fakılar ve dervişler Anadolu'ya, burasını Müslüman Türk yurdu olarak tutmak, vatan ittihâz etmek için girmişlerdir. Anadolu'nun fâtihi Türk Devleti'nin o zamanki yurdu Rey başkentli Horasan coğrafyası idi. Kuşkusuz Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu topraklar olması bakımından Horasan bu bereketli tasavvufî düşüncesini bu sûrette dervişleri vasıtasıyla Anadolu'ya, çoktan beri belli ölçüde taşınmıştı. Ancak asıl taşınma süreci Moğol saldırıları sonucu Horasan coğrafyasında oluşan istikrarsızlıkla beraber **"Horasan Erleri/Erenleri"** olarak ifade edilen ve o bölgede kurulan tarikatlara mensup sûfilerin akınlar halinde Anadolu'ya gelişi ve beraberinde tevekkül, teslimiyet, fütüvvet, melâmet ve ilahî aşk esaslarına dayalı tasavvufî düşüncelerini de getirmeleriyle olmuştur. Bu dervişler hem entelektüel kişilikleri hem de sanatkâr, zanâatkâr oluşları, tarım ve hayvancılıktan anlayan uzmanlıklarıyla da, kısacası meslekleriyle de temâyüz etmişler; bu hasletlerini de Anadolu'ya taşımışlardı. Dolayısıyla kaynaklarda Anadolu'da, Abbâsî halifesinin delâletiyle kurumsal fütüvvetin, ardından ahiliğin oluşumunun sağlandığı ve böylece Iraklı sûfilerin fütüvvetin teşkilatlanmasında etkin oldukları ön plana çıksa da asıl Horasan kaynaklı fütüvvet anlayışının çok büyük bir etkisinin olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Anadolu'da ortaya çıkan ahilik düşüncesinin temeli sûfilerin fütüvvet esasına dayanır. Kaynağı tasavvufî düşünce olan ve tasavvufta çok mühim bir yeri olan fütüvvet, Iraklı sûfilerin fütüvveti ve Horasan sûfilerin fütüvveti olmak üzere ikiye ayrılır. Horasan ve Irak'taki fütüvvet hareketleri birbirine sıkı bir şekilde bağlı idi ancak bu hareketin büyük önderleri daha çok Horasan'da yetişmişti.³ Iraklı sûfilerin fütüvvet anlayışının temelinde, Bağdat sûfilerinin,

2 Ziya Kazıcı, "Ahilik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, 1/540.

3 Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârifü'l-maârif*, Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İBER Yayınları, İstanbul 2022, 190-191; Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, 13/260.

özellikle Cüneyd-i Bağdadî ekolünün Kur'an ve sünnetle mukayyet, aşırılıklardan arındırılmış, marifet, tevhit ve mahviyyet anlayışı hâkimken Horasan sûfilerinin fütüvvet düşüncesinde ise tevekkül, teslimiyet, hizmet, melâmet ve ilahî aşk anlayışları hâkim idi.

Fütüvvet, temelde bu iki ana havzadan beslenen dervişler vasıtasıyla, birbirlerine paralel olarak Anadolu topraklarına girmiştir. Bununla birlikte Anadolu'ya hâkim devletin ana unsuru olarak Türklerin kendilerine has alplik, cengâverlik, civan-mertlik, yiğitlik, âli-cenâplık, kınayanın kınamasından korkmamak (melâmet) ve benzeri hasletlerinin etkisiyle yoğrulmuş ve böylece "ahîlik" denilen muazzam bir mefkûre doğmuş ve uygulanmıştır.

Iraklı ve Horasanlı sûfilerin fütüvvet anlayışlarının temelinde, Hakk'a (Allah'ın hukukuna-emirlerine) ta'zîm ve mahlûkatına şefkat ve merhamet göstermek vardı. Hakka ta'zîm; Allah'ın haklarına (emirlerine ve nehiyelerine) riâyet ve onları yerine getirmektir. Halka şefkat ve merhamet ise, yaratılanı yaratandan ötürü sevmek ve onlara hizmet etmekle kendisini gösteriyordu. Anadolu ahîliği mefkûresinin temelini de, fütüvvetin bu iki ana esası oluşturuyordu. Kahramanlık, cesaret, cömertlik, eli açıklık, keremkânlık, vefâ, fedâkarlık, âlicenâplık, yüce gönüllülük ve benzeri gibi diğer esaslar bu iki esasın tâlî ilkelerinden ibarettir.

Bu temel ilkelerde aynı olsalar da iki ekolün tasavvuf düşüncesinde birtakım farklılıklar da mevcuttu. Irak sûfilerinin; tasavvufun, zühd anlayışından kurumsallaşmış tasavvufa ve tarikatlara seyri bağlamında şeriat ile hakikat arasındaki uzlaşığı sağlama gayretleri her zaman dikkat çekmiştir. Tasavvufun hadis, kelam, tefsir, fıkıh gibi din ilimleriyle çatışmadığı ve aksine onlarla uzlaşığı içerisinde bir ilim olduğu savunuları, tasavvufu bir ilim olarak temellendirme gayretleri neticesinde, bir başka ifadeyle şeriatın dînin zâhîrî ve kurumsal olan tarafını temsil edişini iyi okuyuşları, onları kurumsal tasavvuf anlayışına götürmüştür. Bu maksatla yünden yani "sûf"tan yapılan hırka giyinmeleri, ilimlerini bu isimden türetilen bir kelime olan "tasavvuf"la, bu yolu tutanları "mutasavvıf"la nitelemeleri, böylece bu ilmin adını koymaları ve kendilerini isimlendirmeleri, tekke ve zaviye kurmaları, buralarda âdâb-erkân adı altında birtakım uygulamaları benimsemeleri, bunları tarikatlar vasıtasıyla sistemleştirmeleri nazari-teorik tasavvufun kurumsal tasavvufa dönüşmesini de beraberinde getirmiştir. Bu ekolün temsilcileri, anlayışlarını Horasan havzasına da taşımışlar ve orada da güçlü temsilciler bulmuşlardır. Dolayısıyla Horasan tasavvuf ekolünün bir tarafı Bağdat ekolüne mensup sûfilerce temsil edilmiştir. Horasan tasavvuf ekolünün diğer tarafı ise, kurumsallaşmış tasavvuf anlayışına karşı olan ve bunun yerine "melâmet" anlayışı üzerine dayalı

bir tasavvufî anlayışı benimseyen bir zümre ile temsil edilmiştir. “Melâmetin kurucuları ve ilk dönem melâmîleri” olarak adlandırılan bu zümrenin tasavvuf anlayışının temelinde; ihlâsı tam anlamıyla elde edebilmek, bunun için her türlü gösterişe (riyaya), kendini beğenmeye (ucb) ve büyükmeye (kibre) düşmek endişesiyle manevî hallerini gizlemek ve şöhretten uzak durmak, Allah’ın hukukuna ta’zîmde kimsenin kınamasından çekinmemek, kimseyi kınamak aksine kendi nefsinin kınamak ilkeleri vardı. Bu anlayışın doğal neticesi olarak tasavvufun görünür kalıplaşmış yapı taşları ile değil de görünmeyecek, göze batırılmayacak bir şekilde yaşanması gerektiğini savunuyorlardı. Iraklı sûfîler, “derviş çeyizi” olarak ifade edilen yünden (sûf) yapılan hırkalar, taçlar giyerken ve ellerinde âsâlar vs. eşyalar taşırken, tekke ve zaviyeler inşa edip buralarda âdâb, erkânla ve merâsimle mukayyed sohbetler, zikirler icrâ ederken Horasan Melâmîleriye bu tarz bir tasavvuf anlayışını benimsemiyorlar, tasavvuf ve tarikatın gizli, şekil ve merâsimden uzak olması gerektiğini; gerçek fütüvvetin de manevî hali gizleyebilmek ve kendinde bir benlik görmemek olduğunu savunuyorlardı. Farzları yerine getirmekte yani Allah’ın emrine ta’zîm gösterme noktasında Irak ve Horasan sûfîleriyle aynı düşüncede olan Horasan Melâmîleri, tasavvuf gibi şerîatin içerisinde daha husûsî bir yol tutturmayı nafil ibadetlerle eş değerde görmüş ve nafilelerin gizlenmesi gibi manevî hallerin, manevî yaşantının da gizlenmesi gerektiğini belirtiyorlardı. Gerçek fütüvvetin bu olduğunu düşünen Horasan Melâmîleri; âlim, sûfî ve melâmî arasında da bir ayrıma gitmişler ve neticede hiyerarşik olarak ulemâ-i zâhir (şerîat âlimi, fakîh-muhaddis), sûfî (ehl-i havâs, ehl-i ma’rifet-i billah) ve melâmî olmak üzere üç dindarlık biçimi olduğunu savunmuşlardır.⁴ Yine *Tehzîbü’l-esrâr* adlı eserinde bu iki farklı akıma temas eden Nişaburlu Ebû Sa’d (Saîd) Abdülmelik el-Hargûşî (ö. 406/1015-16), Irak merkezli zâhidlerin tuttukları yola Sûfiyye (ehl-i tasavvuf), Horasanlı zâhidlerin takip ettikleri yola ise Melâmetiyye (ehl-i Melâmet, Melâmetîlik, Melâmîlik) denildiğini yazar.⁵

Bağdat’ın ve Horasan’ın dînî ve içtimaî hayatının vazgeçilmez bir parçası olan fütüvvet anlayışının ortak noktalarından biri de başkasına muhtaç olmamayı, aksine veren el, üreten el olmayı yiğitliğin yani fetâliğin nişânelelerinden biri saymalarıydı. Bu bağlamda başkasına el açmamak, dilenmemek adına kendi el emeğiyle geçinmek ve dolayısıyla bir “meslek” sahibi olmak fevkalade önemli görülmüştür. Meslek sahibi olmak, gerçek bir **fetâ-sûfî** ya

4 Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *el-Melâmiyye ve’s-sûfiyye ve ehlü’l-fütüvve*, tlf. Ebû’l-Alâ el-Afîfî, 1364/1945, 86-87, (*Mecmû’â-i âsâr-i Ebû Abdurrahman es-Sülemî* içinde, nşr. Nasrullah Pürcevâdî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran 1372/1993, 2/402-403).

5 Abdülmelik Muhammedb. İbrahim en-Nisâbüri el-Hargûşî, *Kitâbu tehzîbü’l-esrâr*, thk. Bisâm Muhammed Bârûd, el-Mecma’u-s-sakafî, Abu Dabi, 1999, 39; Dia, “Melâmiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2004, 29/25.

da **fetâ-melâmî** olmak için şart kabul edilmiştir. Nitekim meşhur Alman şarkiyatçılar (oryantalistler) Richard Hartmann, (1881-1965) ve Franz Taeschner (1888-1967), Mısırlı âlim Ebu'l-Alâ Affî (1897-1966), İngiliz şarkiyatçısı ve Afrika İslâm tarihi araştırmacısı John Spencer Trimmingham (1904-1987) ve İranlı Nasrullah Pürcevâdî gibi modern araştırmacıların da dikkatini çekmiş Horasan'daki bu sûfî-melâmî-fetâ ve meslek bağlamındaki tasavvufî düşünce çeşitliliğine vurgu yapmışlardır.⁶

Bağdatlı ve Horasanlı sûfiler tasavvuftaki teşkilatlanmayı, halifenin projesine uygun şekilde fütüvvet düşüncesinin kurumsallaşmasına başarılı biçimde uyarlamışlar ve bu çerçevede onların kurumsallaşma, teşkilatlanma ve örgütlemeye dayalı tasavvufî düşünceleri Anadolu'daki ahiliğin yapıtaşlarının oluşumuna etki etmiştir. Diğer yandan Horasan Melâmîleri de ahiliğin, tam anlamıyla bir kurumsallaşmış tasavvuf olmaması ve dolayısıyla “manevi yaşantılarını” başkalarından ayırt etmeyi sağlayacak kıyafetler giyilmemesi ve sadece fütüvvet esaslarına bağlı halk-esnaf teşkilatına üyelikleri söz konusu olduğu için kendilerini bu teşkilatın içinde görebilmişler ve meslek üzerine dikkatleri çekerek ahiliğin meslek kavramıyla ön plana çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Melâmîyyenin ahiliğe olan etkisinde meslek öncelikli ve mesleğe bağlılık önemliken; Sûfiyyede ise örgütlenme, organizasyon, merâsim ve etkinliklere dayalı üst-ast ilişkileri ile ahiliğe katkıda bulunmuştur. Ancak, yine de sûfî-fetâ ile melâmî-fetâyı bir araya getiren ortak nokta fütüvvet-meslek ve ona yükledikleri anlam olmuştur. Anadolu ahiliği bu iki zümrenin bu kavramlara yükledikleri mananın, Müslüman Türklerin kendine has bazı özellikleriyle birlikte bir sentezidir.

ERKEN DÖNEM SÛFÎ VE MELÂMÎLERİNİN MESLEK ÜZERİNDE DURMALARININ NEDENLERİ ÜZERİNE

İlk dönem sûfî ve melâmîlerinden oluşan tasavvuf ehli; fütüvvete, dolayısıyla bir fetâ olmanın en önemli şartı olan mesleğe çok önem vermişlerdir. Kendilerinin geçim kaynağı bir meslekleri olduğu gibi takipçilerinin de iş, güç, geçim sahibi ve geçimli kümseler olmaları gerektiğini ısrarla vurgulamışlardır. Nitekim sûf ve tasavvuf kavramlarını kullanmak suretiyle bu ilmin adını koyan Irak ekolüne mensup sûfîlerin tasavvufta imam olarak kabul ettikleri Cüneyd-i Bağdadi (ö. 297/909)'nin babası, Bağdat çarşısında züccaciye (kavârîr) dükânı işleten biriydi. Kendisi de ipek ticareti ile uğraştığı için ipekçi (hazzâz) idi. Bu yüzden Cüneyd-i Baydâdî'den bahseden kaynaklar onu Ebü'l-Kâsım

6 DİA, “Melâmîyye”, 29/25.

Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîri olarak anar.⁷ Cüneyd-i Bağdâdî, aynı zamanda öncelikle dînî ilimlerde yetkin bir âlim-muhaddis ve sonra bir sûfî idi. Mürşidi, dayısı Ebû'l-Hasen Serî b. el-Mugallîs es-Sakatî (ö. 251/865) idi. Onun da Bağdat çarşısında işlettiği bir dükkânı vardı.⁸ Horasan Melâmiyye düşüncesinin imamı Ebû Sâlih Hamdûn b. Ahmed b. Umâre el-Kassâr en-Nîsâbüri (ö. 271/884) ise kassâr nisbesinden anlaşılacağı üzere gömlekçi idi. Genelde herkese özelde ise dervişlere basit de olsa bir işte çalışmalarını (kesbi) şart koşmuş, bir kişinin zâhid ya da ârif ünvanlarıyla bilinmesinden-se bir meslek ünvanıyla tanınmasını daha değerli bulmuştur.⁹ Yine Bağdat sûfîlerinin hayranlık duyduğu, Horasan'da melâmiyenin en güçlü temsilcilerinden Ebû Hafs Amr b. Seleme el-Haddâd en-Nîsâbüri (ö. 260/874) de haddâd nisbesinden anlaşılacağı üzere demirciydi. Onun, Bağdat'ta iken Bağdat sûfîleri karşısında fütüvveti "**îâf değil iş ve faaliyet**" yani fütüvvetin şâirâne tahayyüller, fantastik yorumlar, kuru bir retorik olmadığını, anlatılarak öğrenilemeyeceğini aksine hayatın içinde yaşayarak, eyleyerek, deneyimleyerek öğrenilebilecek bir meslek gibi tanımlaması çok beğenilmiş; yine onun "**fütüvvet, insafî olmak fakat insaf beklememektir**"¹⁰ sözü de Cüneyd-i Bağdâdî'nin çok hoşuna gitmiş; Ebû Hafs Haddâd'ı takdir etmiştir.¹¹ Dolayısıyla bu iki ekolün kurucuları (imamları) ve en güçlü temsilcileri, tasavvufu, fütüvveti bir meslek olarak görüyorlar ve geçim kaynağı anlamında bir işle iştigal ettikleri gibi müntesiplerine de bunu şart koşuyorlardı.

Meslek kelimesi seyr ü sülûk tamlaması içinde geçen sülûk kelimesinin kökü olan silk kelimesinden türetilmiştir ve ism-i mekân olması bakımından konumuza ışık tutar. Sözlük anlamı itibarıyla silk kelimesi, iğneye geçirilen iplik teli, ip¹² ve üzerine herhangi bir nesnenin dizilmediği ip¹³ anlamı taşırken; sülûk ise

7 Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud-Mahmud bin eş-Şerîf, Metâbiu Müesseseti Dârü's-Şa'b, Kahire 1409/1989, 78; krş. Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 2003, 117.

Süleyman Ateş, "Cüneyd-İ Bağdâdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, 8/119.

8 Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 53; krş. Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 101.

9 Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *el-Melâmiyye ve's-sûfiyye ve ehlü'l-fütüvve*, 94, (*Mecmû'a-i âsâr-i Ebû Abdurrahman es-Sülemî* içinde, 2/410); Süleyman Uludağ, *Dört Kapı Kırk Eşik- İslam Toplumlarının-da Sûfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergah Yayınları İstanbul 2010, 156.

10 Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, 73; krş. Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 113.

11 **Ebû Nuaym el-İsfahânî**, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Salih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut 1419/1998, 3/351-352; Tahsin Yazıcı, "Ebû Hafs El-Haddâd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, 10/127.

12 Mütercim Âsim Efendi, *El-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît-Kâmûsu'l-Muhît Tercümehi*, Haz. - Çev. Mustafa Koç -Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014, 5/4250.

13 Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, haz. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, 883, 888.

yol ve mekân makulesine girmek, yola girmek, yola dizilmek,¹⁴ yola gitmek¹⁵ anlamına gelir. Sülûk kelimesi bu anlamıyla yöntem, metot, sıra, hiyerarşi, silsile-i merâtib manalarını da içerir. Şu hâlde silk ve sülûk, sembolik anlamda dümdüz bir ipe belli bir yöntemle dizilen boncukların belli bir, yöntem, nizam ve hiyerarşide, silsilede sıralanışını da anlatır. Bütün bu anlamları ifade edilecek şekilde sûfiler bu kelimeyi özellikle seçmişlerdir. Onlar; şerîât ana caddesinde, seyre çıkılan daha özel ve dar bir yol olarak telakkî ettikleri sırat-ı müstakimde (dosdoğru yolda-tarîkte, tarîkatta) belli durakların (menzil ve makamların) olduğu; her bir boncuğu ipe nizâm-ı hâs ile dizer gibi yeri ve zamanı geldiğinde yoldaki bu menzillere ve makamlara uğramak gerektiği; bunun da belli bir merâtibinin, kendine has ibadet, tavır, amel, edeb-âdâb, hareket ve hâllerinin olduğunu anlatmak maksadıyla tercih etmişlerdir.¹⁶ Şu hâlde meslek, ism-i mekân olması bakımından kişinin, tercih ettiği yolu, yolda durduğu yeri ve yolun mahiyetini gösterir. Bir başka ifadeyle tasavvuf yoluna giren kişinin yani dervişin maksadı, meseleleri, ilkeleri ve metodu itibarıyla hakikati aradığı yön cihetinden durduğu ve gittiği düzlemi tanımlar. Bu yüzden tasavvuf büyükleri tasavvuf yolunu tuttuklarını ifade etme sadedinde mesleklerinin tasavvuf olduğunu ifade ederler. Diğer yönden meslek kavramı, tasavvuf mesleği içinde daha husûsî bir yolu-metodu yani bir tarîkattaki terbiye metotlarını anlatır. Bir başka ifadeyle, “tarîkatta müçtehit” olan bir kurucu pîrin esaslarını belirlediği tasavvufî yolunu; yola gireni (sâliki), Hakk’a ulaştırmak maksadıyla tuttuğu yolu, geliştirdiği özel yöntemleri, terbiye usullerini ifade eder.¹⁷ Bu haliyle “meslek” İslam hukukunda (fıkıhta) içtihat sahibi kurucu bir imamın (fıkıhta müçtehit bir imamın) metodunu ve görüşlerini yansıtan “mezheb” kavramına karşılık gelir. Nitekim “mezheb” de, “meslek” gibi “gidilen yol ve yer” anlamına gelir.

Herhangi bir kişinin geçim kaynağını, yaptığı işi ifade etmede “meslek” kavramının seçilmesi de çok manidardır. İlk sûfilerin bu kelimeye yüklemiş oldukları anlam, fütüvvetle/fetâlarca genişletilmiş ve ardından ahilerce sahiplenilmiştir. Ahilerin katkısıyla meslek artık, tasavvuf mesleğindeki terbiye metotlarının, usullerinin ve kaidelerinin bir benzerinin, herhangi bir işin eğitim-öğretiminde de geçerli olduğunu benimsediklerini göstermektedir. Zira herhangi bir işin öğreniminde üç unsurun bulunması gereklidir: öğretene, öğrenen ve

14 Mütercim Âsım Efendi, *El-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît-Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi* 5/4250.

15 Ahteri Mustafa Efendi, *Ahteri-i Kebîr*, 904.

16 Hucviri, *Keşfü'l-Mahcûb*, haz. İshâd Abdülhâdi Kandil- Emin Abdülmecîd Bedevî, Dârü'n-Nehdâti'l-Arabî, Beyrut 1980, 475; Krş. Hucviri, *Keşfü'l-Mahcûb-Hakikat* Bilgisi, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1996, 358.

17 Ebün-Necib es-Sühreverdi, *Âdâbü'l-mürîdîn* (nşr. Âsım İbrâhim el-Keyâlî), Beyrut 1426/2005, 24.

ikisi arasındaki görünmeyen rabita olarak öğretilen ilke. Aynen bunun gibi ustanın, çırağın ve bu ikisi arasındaki rabitanın yani irtibatın olması gerekir. Bu da o işin usûlü olarak karşımıza çıkar. Bir işin usûlünün bir profesyonel tarafından amatöre/acemiye yani yeni başlayan birine gösterilmesi ve bunu yerine getirmesinin istenmesi hem teorik hem de pratik olarak bir eğitim ve öğretim faaliyetini gerektirmektedir ki ahiler de tam olarak bunu yapmaktadırlar. Ahilere göre bu sadece teorik-pratik bir öğretim faaliyeti değildir. Aynı zamanda o işi yapacak duyu organlarının terbiye edilmesi olduğu gibi duygu, düşünce, kavrayış ve tasavvurun da kısacası gönlün de terbiye edilmesi, edeblenmesi, ahlaklanması demektir. Dolayısıyla meslek kavramı geçimini temin etmek maksadıyla yolların (tariklerin) herhangi birinden yürümeyi tercih etmek ve yolda karşılaşılanlarını yolu bilen birinin kılavuzluğunda görmek, bilmek, tanımak gibi, bir ustanın rehberliğindeki eğitim, öğretim ve terbiye faaliyetlerini anlatan ortak bir kelime haline gelmiştir.

İş, güç, hırfet, sanat, zanaat vb. anlamdaki meslek, sūfinin hırkasını çıkarıp onun yerine bildiğimiz anlamda geçimini temin etmek için meşrû bir meslek elbisesini bilinçli-iradeli giyinmiş olmayı tanımlar. Tasavvuf erbabı bakımından meslek kavramı; ilkin dînî ilimler içinde tasavvuf yani marifetullahı (Allah'ı tanımayı) tahsil ilmi ve ikinci olarak da bildiğimiz anlamda kesb (çalışıp-kazanma) ve geçinme aracıdır. Nitekim *Mirsâdü'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-meâd* adlı eserinde meşhur Kübrevî şeyhi ve müfessir Necmüddîn-i Dâye (ö. 654/1256) “*İlâyıkıyla yapıldığında farklı iş ve mesleklerden kazanılan mânevî faydaları*” anlatır; bu bağlamda, başta dervişler ve şeyhler olmak üzere hükümdarların ve devlet adamlarının vezirlerin, kalem erbabının, naipilerin, âlimlerin, müftülerin, vaizlerin ve kadıların, nimetlere ve mallara sahip olanların (zenginlerin), toprak sahibi köylü ve zirâatçıların, tüccarların, sanatkâr ve meslek erbabının yaşama biçimleri, bunları düzenleyen kurallar, gelenek-görenekleri ve törelerini sülûk terimi ile ifade eder; bu meslek sınıflarının tasavvuftan yararlanarak nefislerini nasıl tezkiye ve terbiye edebileceklerinin yol ve yöntemleri kısacası sülûkları hakkında bilgi verir.¹⁸

Tasavvufun bu “meslek” vurgusu özellikle ahiliği etkilemiş; ahilik teşkilatının fütüvvetnâmelerinde meslek sahibi olmak, usta-çırak-halk arası ilişkilerde ahlak ve erdem sahibi olmak en önemli kaidelerden biri olmuştur.

18 Necmüddîn-i Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd Mine'l-Mebde' İle'l-Meâd*, (Nşr. M. Emin Riyâhi), Tahran 1365, 409-484. Krş. Kâsım B. Mahmûd Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd İle'l-Murâd-Mirsâdü'l-İbâd Tercümesi (İnceleme-Tenkittli Metin)*, Haz. A. Azmi Bilgin-Fakirullah Yıldız, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020, 375-459. Ayrıca bkz. Mehmet Okuyan, “Necmeddîn-i Dâye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, 32/496; Süleyman Uludağ, “Sülûk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, 38/128.

İlk Dönem Süfî ve Melâmîlerinden oluşan tasavvuf erbabının “kesb ve geçinme aracı” anlamındaki meslek sahibi olmaya yapmış oldukları vurguyu seyr u sülûk bakımından şu yönlerden değerlendirebiliriz:

1- Meslek Vasıtasıyla Gerçek Varlık Arasında Sağlam-Sahici-Dürüst Bir Bağ Kurmak:

Tasavvuf erbabı Allah’a ulaştırın yolların mahlûkatın adedi/nefesleri kadar/sayısınca olduğunu benimser.¹⁹ Meslek de bu yollardan biri olabilir. Ehl-i tasavvuf, meslek vasıtasıyla insanın “Mutlak Varlık”la yani Hak ile sıhhatli ve sahih bir bağ kurulacağı kanaatini taşır. Kişinin kendini tanımasını, ahlakını daha doğru bir ifadeyle tasavvufî seyr u sülûkünü mesleği üzerinden tefekkürle yaptırmayı hedefler. “Allah sizden birinizin işini sağlam ve düzgün yapmasından memnun kalır”²⁰ hadisi buna ışık tutar. Bundan dolayı Hz. Peygamber (sav) yapılan her işin güzel ve sağlam yapılmasını emretmiştir.²¹ Bu anlayışa göre en başta Allah işini sağlam ve düzgün yapar, işini asla şansa-tesadüfe bırakmaz. Her varlığı kendisine rapteder, onunla arasındaki bağı sıkı sıkıya tutacak şekilde sağlam bir bağla bağlar. Allah’ın, her varlığı kendisine işaret edecek/delil olacak şekilde sağlam bağlaması o varlıkla-tikellerle olan özel irtibatını gösterir. Kendisini de bu irtibatlarıyla yani nâ-mütenâhi isimleriyle güzelce tanıtır. “Kişinin âyinesi işidir lafa bakılmaz” düsturu buradan türetilmiştir. Bu düşünce İbn Arabî (ö. 1240)’nin sistemlice ele aldığı şekliyle “her varlığın Allah’ın isimlerinden biri olması bakımından ona delâlet etmesi” esasına dayanır. Her varlığın, zuhûra gelmesini Allah’tan talep eden terbiye edicisi, mürebbîsi bir ismi vardır. O varlık, kendi “rabb-ı hâssı” olan bu özel ismin, var olmayı Hak’tan sürekli talep edişiyle ona bağlıdır.²² Allah, Rab olması bakımından terbiye edici bu isimle varlık verdiği şeylere bütünüyle yönelir. İsimlerinin eser ve hükümlerini onlarda gösterir. Yaratılan her şey O’nun nâ-mütenâhi isimlerinin mazharı, görüldüğü meclâ, tecelligâhdır. Bu, Allah’ın isimlerinin terbiye edici özelliğini açığa çıkarması anlamına gelir. Yani Allah’ın rab oluşu, özne olarak rablığını göstermesi; merbûbunu, diğer deyimle mefu-

19 Mecmüddin-i Kübra, *Usûlu Aşere*, (Tasavvufî Hayat içinde), Haz. Mustafa Kara, Dergah Yayınları, İstanbul 1996, 33.

20 Ebû Ya’lâ Ahmed b. Ali el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebi Ya’lâ el-Mevsîlî*, thk. Hüseyin Selim Esed, I-XIV, Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs- Dâru’s-Sekâfeti’l-Arabiyye, Dimaşk 1992, 7/349; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhakî, *Şuabü’l-îmân*, thk. Abdülalî Abdülhamid Hâmid, I-XIV, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003, 7/233.

21 Necmeddin Şeker, Ferize Yeksek, “Hadislerde İhsan Kavramı”, *Akademik-Us Dergisi*, 2019, 3/1, 23-30.

22 İbn Arabî, *Füsûsu’l-Hikem*, thk. Ebu’l-Alâ Afîfî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut Tarihsiz, 106; Krş. İbn Arabî, *Füsûsu’l-Hikem*, çeviri ve şerh: Ekrem Demirli, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2008, 112, 376-378.

lünü, nesnesini, mazharını gerektirecektir. “Allah bütün eşyanın yaratıcısı ve onların Rabbi’dir-onların terbiye edcisidir” denildiğinde bu anlaşılmalıdır. İbn Arabî’ye göre o varlığı terbiye eden ismi, bu yönüyle diğer varlıklardan ayıran (temeyyüz ettiren) ve Allah’a bağlayan (rabteden) özel bağıdır. Bunu anlatmak için de “vech-i has (özel yön)” tabirini kullanır.²³

Bu metafizik keyfiyet Resulullah (sav)’in hayatında herhangi bir şahsı diyalogda karşına alacağı vakit, sadece başıyla veya vücudunun bir tarafıyla değil bütünüyle ona dönmek-yönelmek, sözleri ve eylemleriyle onu/onları terbiye etmek, teveccüh etmek şeklinde zuhûra gelmiştir.²⁴ İletişimin en önemli kuralı olan göz seviyesine inmek, göze hitâb etmek ve bütünüyle dönmek, yönelmek; bu metafizik kaideden yani Allah’ın bu ahlakından dolayı Resulullah (sav)’in sünneti sünneti idi. Dolayısıyla Allah her varlıkla olan terbiye ilişkisini, rabb-ı hâssı ile ona bütünüyle yönelmek suretiyle nasıl mükemmel bir surette tutuyorsa meslek erbabı olan bir sūfî de işini O’na benzeyecek surette yapmalı; işine ve nesnesine yönelmeli, elindeki eşyanın kendi eliyle terbiye edildiğini bilerek mükemmel yapmaya çalışmalıdır. Zira sūfînin ürettiği şey, yaptığı iş bu bakımdan kendisinin özüne delalet edecektir. Sağlık, dürüstlük, terbiye edicilik meslek erbabının Allah’ın ahlakıyla ahlaklanması anlamında ilk şîarı olmalıdır. Zira Allan, kavî, metin, doğru ve dürüsttür ve böyle olmayı da emretmiştir. Böyle olanları da seveceğin Resulullah (sav)’in yukarıda zikredilen hadisiyle bayan etmiştir. Diğer yandan meslek, Allah’ın isimlerini, ta’lîm etmek suretiyle öğrenmektir. Aslında varlıkla sağlam ve sahici bağ kurmanın bir yolu, yöntemi olması bakımından Allah’ı isimleriyle birlikte tanımak ve tanıtmaktır. Benzer şekilde, meslek erbabı da işini, Allah’ın kendisini güzelce tanıttığı gibi insanlara güzelce ve dürüstçe tanıtmalıdır. Kişinin eylediği sağlam işi onu en iyi tanıtacak referansı olmalıdır. Zira işini bu şekilde yapması onun Allah ile arasındaki ilişkinin nasıllığı hakkında bir bilgi vermektedir.

2- Meslek ile İnsanın Kendini Tanıması Arasında Bir Bağ Kurmak:

Ehl-i tasavvuf, meslek sahibi olmakla kişinin kendini tanıması arasında da bir paralellik kurmuşlardır. Mesleğin nesnesi üzerinden kişinin kendini tanıması, insanın macerasıyla o nesnenin serüveninin aynı olduğu düşüncesine dayanır.

23 İbn Arabî, *Füsûsu’l-Hikem*, thk. Ebu’l-Alâ Afîfî 113-114; krş. İbn Arabî, *Füsûsu’l-Hikem*, çeviri ve şerh: Ekrem Demirli, 119; Sadreddin Konevî, *Beyne Sadreddin Konevî ve Masirüddin et-Tûsî*, thk. G. Schubert, Şirket-i müttehide, Beyrut 1995, 70; krş. Sadreddin Konevî, *Konevî ile Tûsî Arasında Metafizik Üzerine Mektuplaşmalar*, çev. Ekrem Demirli Kapı Yayınları, İstanbul 2014, 82. Ayrıca rabb-ı hâs ve vech-i hâs hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ekrem Demirli, *Sadrettin Konevîde Bilgi ve Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, 90-91, 322-330.

24 Sadrettin Konevî, *Kırk Hadis Şerhi*, çev. Ekrem Demirli, Kapı Yayınları, İstanbul 2014, 185-186

“Varlıktaki/eşyadaki benzeşim ilkesi, bir diğer ifadeyle küçük alem olan insan ile büyük alem olan kâinat arasındaki benzeşim ilkesi”²⁵ gereği, herhangi bir nesnenin en basit halinden en karmaşık haline, bir başka ifadeyle basitlikten kemâle doğru seyrindeki serüveniyle insanın, kâmil bir insan olma serüveni benzerlik gösterir.

Kişiyi; ham bir maddenin, işlenip insanın değer vereceği kıvamda kıymetli-pahalı-prestijli bir ürün halini alırken ki macerası üzerine “bizatihi” ve “bizzat” tecrübe ettirir. O nesnenin insanın zihnindeki tasarım, elinde oluşum ve tezgahındaki üretim aşamalarının kendi yaratılışıyla olan paralelliği ve benzerliği; Tanrı’nın âlemi nasıl yoktan var ettiği, idare ve terbiye ettiğini anlamasına bir ayna olacaktır. Söz gelimi açıcılık yapan birini düşünelim. Lezzetli bir yemek hazırlayabilmesi için ürünlerin ham ve taze hallerini hazırlayıp onları yıkayıp gereken özeni göstermesi, belli miktarlarda (kader-i malum)²⁶ ve terkib ile bir araya getirip, keserek, biçerek ve ateşte pişirerek kısacası zahmetten geçirerek belli bir kıvama getirmesi gerekir. Sonuçta ortaya kokusu, görünüşü, tadı mükemmel; sağlıklı ve fayda verici olması bakımından lezzetli bir yemek çıkar. Bu ham olan ürünlerin insanın vücuduna karışarak onda fenâ bulmaları, miraçlarını tamamlayacakları kemâlleri anlamına gelir. Bu bütün ürünlerin serüveninde bu şekilde olur. Aynen bu süreçteki gibi bir nesnenin, oluşumunu ve kıvamını bulması; ilkin Allah’ın o kişiyi yoktan var etmesiyle, yaratılışıyla benzeşir; ikinci olarak, nefsinin istekleri itibariyle ham, çiğ olan birinin, bir ustanın elinde çeşitli riyâzet ve mücâhedelerle bin bir zahmetten geçerek kaliteli ve lezzetli bir insan olması macerasıyla yani hazret-i insan olmasıyla aynîleşir. Tasavvuf ehli, bütün mahlûkatta özellikle de kendi nefsinde ve işinde bunu görür. Varlığın bu oluşumu, değişimi, başkalaşması ve dönüşümü üzerinden kendi serüveninin mâhiyetini; rabb-ı hâssı olan ismin ya da Allah’ın esmânın (isimlerinin) kendisini nasıl terbiye ettiğini, dolayısıyla Allah ile arasındaki özel bağı müdrîk olur. Daha sonra Mevlânâ (ö. 672/1273)’nin dilinde bu, kamış ve ney üzerinden hamlık-çiğlik, pişmek ve yanmak ve olmak olarak ifade edilecektir. Yine Mevlevîliğin kurumsallaştırılmasıyla Mevlevîlerin seyr u sülûku olan çile yani bin bir gün tekkede kalarak oradaki vazifeleri yerine getirmeye aday olan bir nev-niyâzın ilk terbiye yeri, açıcıbaşı (ser-tabbâh), kazancı dede, halife dede ve meydancı dede’nin gözetiminde “açıcılık mesleği”nin sırlarını öğreneceği matbah-ı şerîf, diğer deyimle mutfak olacaktır.²⁷ Burada aşçı dedenin ona sadece nasıl yemek yapmayı öğreteceğine inanmak bu eylemin

25 İbn Arabî, *Füsûsu’l Hikem*, çeviri ve şerh: Ekrem Demirli, 420.

26 وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ “O’nun katında her şeyin bir ölçüsü vardır.” (Ra’d, 13/8) ayet-i buna işaret eder.

27 Safi Arpaguş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, 132- 153, 282-294; Abdullah Akmaz, “Mevlevîlik ve Mevlevî Mutfağındaki Bazı Ritüeller”, *Journal of Academic Social Resources*, January 2021, 6(28): 1204-1206.

mâhiyetini ve marifetini anlamamak olur. Zira Mevlevî terbiyesine göre, bir dervişe bir mürşidin hakikati, manayı bir suret içine hapsederek aktarması olgusu, mesleğinde ustalaşmış bir kimsenin, ustanın yanına aldığı bir çırağa mesleği öğretirken manevî hakikatleri aktarmasıyla aynı oluyordu. Kısacası meslek, usta, kalfa ve çırak arasındaki ilişkinin mâhiyeti, hakikati aktarma biçimlerinden biri yani inisiyasyonun²⁸ biçimlerinden biri oluyordu.

3- Etik ve Estetiğin Aktarım Biçimi olarak Meslek: Yüksek Ahlak ve Derin Duyuş/Zevk-i Selîm Terbiyesi:

Tasavvuf erbabına göre aslolan kalbin ve zihnin, ruhun ve aklın terbiyesidir. Ancak bunların terbiyesi ilkin beş duyu organının terbiyesiyle başlar. Duyu organları vasıtasıyla elde edilen bilgiler ilk bilgileridir. Duyu organı kaynaklı öncül bilgiler, aklın kıyas yapmasıyla ikincil bilgilere, bir diğer anlamda birincil akledilirlere dönüşür. İlkin, insanın idrak araçlarından (müdrükelerinden) biri kabul edilen aklında, sonrasında gönlünde yer edinirler. İlk bilgilerin kalbe girmeden önce, insanın, üst belleğin yerini tutan sadrında yer edişi ve ardından buradaki bilgilerin seçilerek (algıda seçicilik ile) kalbe-gönle, daha mahrem bir idrak aracına aktarılması bir diğer ifadeyle şuûr altına inışı²⁹, söz konusu organların terbiye edilmesinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Beş duyu müteşekkil algıların yönelimleri kişinin nefsinin meylinden kaynaklanmaktadır. Duyular günlük hayatta birçok uyarıya muhatap olmaktadır ancak bu uyarıcılardan bazılarını algılayarak, irâde ederek seçmesi, yani algılarındaki seçicilik öz benliğinin onlara yönelimiyle olmaktadır. Bu takdirde yönelimin kaynağı olarak nefsin terbiye edilmesi beden ile nefis arasındaki ilişkide, ilkin bedenin terbiye edilmesiyle birlikte başlamaktadır.

Bedenin nefse/ruha, nefsin/ruhun bedene etkisi insanın, yaşamı boyunca uyarıldığı ve algılamış olduğu her şeyin, bedeninin, nefsinde/ruhunda kayıt tuttuğunu göstermektedir. Bu bakımdan psikosomatik hastalıklar olarak ifade edilen hastalıklar nefis-beden ilişkisinin ne kadar önemli olduğunu; duyu organlarının kişiyi ruhanî, nefsanî, psikolojik hastalıklara götüreceği süreçlerin içerisine sokulmaması gerektiğini göstermektedir. Kişinin bir otokontrol içerisinde, nefis muhâsbesi ve mücâdelesini yaparak, kalbinin safasını bozacak şekilde duyu organlarını kötü kullanmaması, dikkatli, ciddi ve disiplinli

28 İnisiyasyon hakkında daha fazla bilgi için bkzn. René Guénon, *İnisiyasyona Toplu Bakışlar*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul 2022.

29 Daha geniş bilgi için bakınız Hakîm et-Tirmizî, *Beyânü'l-Fark beyne's-sadri ve'l-kalbi ve'l-fuâdi ve'l-lübbi*, thk. Ahmed Abdurrahim es-Sayih, Merkezü'l-kitâb, Kahire Tarihsiz, 17-46. Krş. Hakîm et-Tirmizî, *Kalbin Anlamı- Allah'ın Nuruna Kavuşmak İçin Kalbimizin Hiç Güçlerini Nasıl Kullanmalıyız*, çev. Ekrem Demirli, Hayy Kitap, İstanbul 2017, 15-56.

bir hayat sürmesi çok önemlidir. Tasavvuf bütün bunları ifade edecek şekilde terbiye ve edep kavramını dikkatlerimize sunar; kişinin eline, diline ve beline sahip olması gerektiğinin altını çizer. Duyuları düzgünce kullanmayı edeb ve terbiyenin nişanesi sayar.

Meslek söz konusu olduğunda el ile yapılan işlerin önemi doğrudan kendisini gösterir. Zira el, bir iş yapmaya başladığımızda ilk kullandığımız, aynı zamanda gün içinde en fazla kullandığımız ilk organdır. Kişinin gücünü, kavrayışını, yönelişini ve yaptıklarını (amellerini) temsil eden bir simgedir. Günlük hayatımızda işlerimizin hepsini neredeyse ellerimizle yaparız. Dolayısıyla ilkin elin terbiye edilmesi çok önemlidir. Aynı zamanda, elin terbiye edilmesi, duyu organlarının içinden ilkin gözün ve kulağın terbiyesiyle birlikte olur.

Mutasavvıfların, mesleğin geçim vasıtası olması vurgusu, geçimli insan olma hedeflerini de yansıtır. Diğer yandan duyu organlarının terbiyesinin ilkin elin, gözün ve kulağın ölçü terbiyesiyle başlaması insanı insan yapan asıl noktanın, ölçü olduğunu, insanın “ölçülü-geçimli” ve “geçimli-ölçülü” bir varlık olması gerektiğini gösterir. Nitekim *عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ* “O’nun katında her şeyin bir ölçüsü vardır”³⁰ ayetinde Cenâb-Allah, her şeyi bir “ölçü”ye göre yarattığını; tanrısal eylemin doğasının “ölçü” olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla ölçülü olmak Tanrı’nın ahlakıyla ahlaklanmanın bir gereği ve yansımasıdır. Tanrısal eylem ise hem etik hem estetikdir. Şu hâlde etik ve estetik yönelim ve davranışın doğası ölçüdedir. İnsanın geçimli olması onun etik- ahlâkî tarafına vurgu yaptığı gibi ölçülü olması da onun estetik/bedîi/sanatsal tarafını anlatır. Ölçülü insan hem ahlaklı hem de terbiye edilmiş zevki, etik ve estetik tarafı olan biridir. O, ne tamamıyla maddede ileri gidip manayı reddetmek ne de tamamıyla manada ileri gidip maddî olanı reddetmek gibi bir ölçüsüzlüğü, zâhir-bâtın dengesi açısından bünyesinde kabul etmez. Ölçünün-dengenin tam oluşuyla kâmil-âdil insandır.

Kişinin mesleğini icra ederken daha önce geçtiği üzere “*Allah sizden birinizin yaptığı işi sağlam ve düzgün yapmasından memnun olur*” hadis-i şerifinde ifade edildiği gibi sağlam ve düzgün kavramları yapılan eylemin ahlakiliğini ortaya koyar. Diğer taraftan “*Allah güzeldir, güzeli sever*”³¹ hadis-i şerifi de eylemin ve ortaya koyulan eserin estetiğine ve insanda sanatsal, bedîi duygular ve hazlar oluşturması gerektiğine vurgu yapar. Kalbin, aklın, zevkin selim olması (akl-ı selîm, kalb-i selîm ve zevk-i selîm); düşünme, inanç- duygu ve

30 Ra’d, 13/8.

31 Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, I-V, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, Kahire 1991, “İman”, 147; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed bin Hanbel*, thk. Şu’ayb el-Arnaût vdğ., I-L, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2001, 6/338; Ebü Ya’la Ahmed b. Ali el-Mevsilî, 2/320.

zevkin iç içe olduğunu gösterir. Her birisi diğerinin sebep ve sonucudur. Ancak eğitimde ilk yaşlardan itibaren zevkin terbiye edilişi önceliklidir.

Meslek erbabı bir fetânın, ahînin; meslekî terbiyesinde ilk olarak ölçü ve güzellik önemli rol oynamaktadır. Zira bu, onların, etiğe giden yolun estetik kavrayıştan geçtiğini; etiği, estetiğin bir şubesi olarak kabul ettiklerini görmektedir. İslam'ın baştan sona estetik bir bilgi olduğunu, ahlakî duyuş ve davranışların da tam anlamıyla fitratı bozulmamış insanların zâikasına (bir müdrike/idrak aracı olarak haz-zevk alma kuvvetine) hitap eden ahlakî davranışlar olduğunu vurgulamaktadır. Din ile ahlak arasındaki ilişkiyi bir diğer ifadeyle güzel ve helal, çirkin ve haram eşleştirmesini, örtüşmesini tasavvuf erbabı sanatla, zanâatla kısacası meslekle daha erkene almışlar; bir sanatın tekâmülü ile ahlakın tekâmülünü birbirine bağlamışlardır. Kişinin güzel hassasiyeti olmadan, estet bir dünya inşa etmeden haram-çirkin münâsebetini kurmasının; ruhanî-mistik ve ahlakî/etik tarafını inşâsını imkânsızlaştırdığını, bunun sadece şiddet, kabalık ve iticilik, getireceğini kabul etmişlerdir.

Meslekte estetik duyuş yüksek oldukça ahlakî özden gelen bir eyleme dönüşür. Estetik duyuşla ahlakî eylemin birleşimi “*iman neşesi*”nden kaynaklı “*neşeli ve neşe verici dindarlık*”tır. Dindarlığı neşesiz, zevksiz bir histeri dindarlığı olarak yaşamamak tasavvuf erbabının en önemli ilkesidir. Bir insanın kemâlini gösteren en üst erdemler olarak kabul edilen hikmet, iffet ve şecaate -ki bunlar insanın en temel kuvvetleri kabul edilen akıl-gazap ve şehvet kuvvetlerinde ölçüyü simgeler- ulaşmanın ilk-öncül erdemi, “*yaptığın şeyi güzel bir edayla yap*” ilkesidir. Bir şeyi güzelce yapma bilinci, isteği; bizi en üst temel erdemlere götürecek olan ilk erdemdir. Bu ilkelerden yola çıkan tasavvuf erbabı ve bu tasavvufî düşünceden neşet eden ahilik düşüncesi, mesleğin estetik bir duyguyla oluşturulması ve geliştirilmesi gerektiğinin; bununla birlikte kişinin öz benliğinin inşasının, duyu organlarının ve gönül dünyasının terbiyesinin de eşgüdümlü olarak yapılmasının altını çizmişler, meslek etiği ve estetiğini hem sözel hem uygulamalı olarak yapmışlardır. Manevî kemâl ile meslekî kemâlî bir görmüşler, manevî kemâl olmadan meslekî kemâlî, meslekî kemâl olmadan manevî kemâlî noksan kalacağını göstermişlerdir.

4- Meslek (Fiziksel Çalışma) ve İbadet Şuuru: Her İşin-Mesleğin Kulluğa Dönüştürülmesi:

Tasavvuf mesleğinin ustaları, fiziksel çalışma olmadan ruhî çalışmanın olmayacağını söylerler. Buna göre, mecazın hakikate götüren bir köprü oluşu gibi maddî olan da manevî olana götüren bir köprüdür. Asıl manadır, kelime de onun suretidir;

ama suret olmadan da mana olmaz derler. Zâhir-bâtın arasındaki bu dengenin farkında olan kişiler olarak onlar, çaba ve gayretin, ruhî gayretle birlikte ve paralel olduğunu benimserler. Bu anlamda yerinde oturarak cihâd edilemeyeceğini, dolayısıyla tembelliğe karşı çalışmayı, tüketmeye karşı üretmeyi fiziksel bakımdan önemsemiş olmakla, bedensel çalışmanın, aktivitenin, bir işle meşguliyetin nefis karşısında ruhanî tembelliği ve atâleti ortadan kaldıracacağını; yerine gayret, cehd ve mücadeleyi getireceğini ilke edinmişlerdir. Diğer yandan söz gelimi namaz gibi bazı ibadetlerin belli fiziksel formlarının oluşu, aktif, dinamik bedensel hareketlerle ifâsı; bedenün gün içinde disipline edilmesini, atâleti ortadan kaldırıp, zinde bir maneviyatı, ruhî dinamizmi beraberinde getirecektir. Bu hâl fizik ile metafiziğin, madde ile mananın, zâhir ile bâtının birbirine bağlılığına ve eşgüdümüne işaret olarak anlaşılmalıdır.

Tasavvuf ehli, iş- ibadet ve dindarlaşma arasında bir korelasyon kurar. İlk dönem tasavvufunun temel meselesi tahallukun tahakkuku idi. Bir başka ifadeyle kemâl noktasında ahlaklanmanın gerçekleştirilmesi nihai gayeydi. Bu bakımdan ibadete önem veren ilk sûfiler, ibadetin bir öğrenme biçimi olduğunun da farkındaydılar. İbadetin kişiye bir marifet vermesi gerektiği ve ardından bu marifetin kişiyi dönüştürmesi ve başkalaştırması, olgunlaştırması gerektiği dikkat çektikleri bir noktaydı. Sûfilerin eylem-bilgi/ bilgi-eylem teorisi³² olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre kişi eyledikçe, eylediği eylemin hakikatine vakıf olacak; bu vukûfiyet onda yeni bir bilgi oluşturacak, bu bilgiye göre bir donanım, bu donanım da uygun eylemi doğuracak; bu çark bu şekilde mükemmele yani Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmaya kadar kişiyi götürecektir. Bir diğer anlatımla tahakkuk ve tahkik, tahalluku doğuracaktır. Yani eyleme-gerçekleştirme-bilme faaliyeti çarkı, nihayetinde ahlaklanmayı ortaya çıkaracaktır. Bu durum ilk dönem sûfilerinin ve özellikle de melâmet düşüncesini benimseyenlerin, ibadetlerin türevleri hakkında da farklı bir kanâate sahip olduklarını göstermektedir. Bu; ilkin Kur'an ve sünnetle yeri, zamanı ve biçimi belirlenmiş taabbüdî ibadetlerde farz ve nafileler boyutunda düşünülse de daha sonra buradaki eylemlerin kişiyi sürekli ibadet, sürekli zikir ve sürekli uyanıklık -teyakkuz olma haline getireceği üzerine kurulu bir ibadet ve dolayısıyla bir kulluk anlayışına dayalıdır. Nihayetinde Allah yani "Gerçek Varlık" karşısındaki bu daimî/sürekli ibadet, zikir ve tayakkuzda olma hali; Allah'ın yaratmaktan maksadı olan ubûdiyetin ve onun görünür biçimi olan tedeyyün denilen gerçek anlamda dindarlaşmanın gerçekleştirilmesi/tahakkuku anlamına geliyordu. Farz ibadetlerden ayrı olarak sünnetle belirlenen nafîle ibadetlerin yanında yani kurb-i ferâiz ve kurb-i nevâfille kişinin her halinin sürekli ibadete ve oradan gerçek anlamda dindarlaşmaya götüreceği fikri, nafîle ibadetlerin sahasını alabil-

32 Daha fazla bilgi için bkzn. Hacı Bayram Başer, *Şeriat ve Hakikat Tasavvufun Teşekkül Süreci*, Klasik Yayınları İstanbul 2021, 148-192.

diğince genişletmiş ve her işin bir ibadet olmasının yolunu açmıştır. Bu anlamda her eylemin bir ibadet ve dindarlaşma oluşunun en önemli argümanlarından ve araçlarından biri de kişinin geçimini sağladığı mesleği ve bu “*mesleğini ibadet şuuruyla, aşk, şevk ve iştiyâk ile yapması*” idi. Bu düşünce o kadar etkiliydi ki kişinin sosyal statüsü ne olursa olsun, en aşağıdan en yukarıya, meşru olan bir işi bu anlamda yapmaya olan meyli ve düşkünlüğü; en başta kişinin ve ardından yaşadığı toplumun kalitesini ve standartlarını arıtacağını salık veriyordu. Yine bu anlayış hiçbir işi küçümsememek gerektiğini aksine, bir ibadet şuuruyla, aşkla yerine getirildiğinde Tanrı’ya yaklaştıran değerli bir iş haline geldiğini, namazdaki saflar gibi herkesin eşitlendiği bir eşik olduğunu, Tanrı’ya yaklaşmakla insanlar arasındaki bütün itibarî farklılıkların ortadan kalktığını, herkesin Tanrı katında eşitlendiğini göstermektedir. Allah’ın bir kişinin hasebine-nesebine, sûretine değil yalnızca ameline bakması, değer vermesi kişinin eylediği her işi bir ibadet şuuruyla yerine getirmesini telkin etmektedir.

Yalnızca Allah’ın rızasını kazanmak arzusuyla (ihlas ile), nefsanî arzu ve çıkarlardan arındırılmış bir şuûrla yapılan işlerin en başta kişiyi ve ardından içinde bulunduğu toplumu Hakk’ın istediği anlamda değiştireceği fikri tasavvufun, normatif geleneğe sahip dîni ilimler karşısında gerçek anlamda dindarlaşmanın nasıl olacağına ilişkin iddiasının sadece kuvvetli olduğunu değil aynı zamanda bunun iddiadan öte gerçekleştirilebilecek bir durum-hal olduğunu da ortaya koymaktadır.

5- Sürekli Tüketim -Tembellik ve Atâlete Karşı Çalışkanlık-Zindelik ve Üretimi Ortaya Çıkarması: Yanlış Tevekkül ve Teslimiyet Anlayışına Tepki Olarak İşin/Mesleğin/Çalışmanın Şart Koşulması:

Hicrî I. yüzyılda Horasan ekolünün en bariz vasfı tevekkül ve teslimiyet üzerine dayalı tasavvuf anlayışıydı. Emevîlerin baskıcı ve asabiyetçi siyasetlerine karşı içten içe ve açıktan karşı çıkmalar, Müslümanlar arasındaki siyasî çekişmelerin dîni-itikadî alana yansmasıyla kader ve kulların fiilleri meseleleri üzerine yapılan tartışmalar, sonuçta ticaret ve kesb anlayışıyla birlikte ortaya, kulun fiillerinde Allah’a tevekkül etmesini, sorgulamaması ve kaderinde O’na teslim olması gerektiği anlayışı üzerine dayalı bir düşünceyi beraberinde getirmiştir. Yaşanılanları değiştirmenin zorluğu ve Emevî sempatanlarının kader hakkındaki bu olumsuz telkinleri, mevki-makam ve ticaret-geçim-aile hakkında bazı sûflerinin radikal ve marjinal tutumları tevekkül ve teslimiyetin farklı anlaşılmasına neden oldu. Özellikle geçim yani kesb ve kulun fiili meselesi bazı zâhitler ve sûfilerce çalışmayı ve rızık sebeplerini terk etmek olarak algılandı. Allah’a olan teslimiyet ve tevekkülün azlığı O’nun için yapılan ibadetteki samimiyetin yani ihlâsın azlığına bağlandı. Allah’a tam anlamda ihlâslı ibadet

amacıyla tevekkül ve teslimiyette sebepleri terk edecek seviyede sınırları zorlayıcı düşünceler, uygulamalar, şatahatlar ortaya çıktı. Bu durum, ihlâsı tam anlamıyla gerçekleştiremeyen bazı sûfilere; tembelliğe, miskinliğe dilencilığe, tekkede oturup zikir ve ibadet ederek dışarıdan gelenlerle, vakıf gelirleriyle, infak edilenlerle geçinmeye götürdü.

En başından beri bu tarz düşüncelere, tekke ve merâsim uygulamalarına karşı olan melâmî zâhitler dünyevîleşmeye bir tepki olan zühd anlayışının ve ihlâsa ermek maksadıyla tam tevekkül ve teslimiyet anlayışı ve uygulamalarının gerçek tasavvuf olmadığı noktasında uyarılarda bulundular. *“Eğer siz Allah’a hakkı ile tevekkül etseniz kuşlar gibi rızıklanırdınız. Onlar aç gider, tok dönerler.”*³³ hadis-i şerifinin bu sûfler tarafından yanlış anlaşıldığını; tevekkül için ilk önce kuşların yuvalarından çıkarken kanatlarını çırparak yani bir çalışma ve gayret içerisinde rızıklarını arama yolunu tercih ettikleri gerçeğini anlamadıklarını, dolayısıyla rızıkını elde etmede kulun bir gayret içerisinde olması gerektiğini, elinden geleni yaptıktan, sebepleri tükettikten sonra Allah’a tevekkül etmesi gerektiğini (esbâba tevessül, Hakk’a tevekkül ve kadere rızâ) ve bunun, kişinin zühdüne ve ihlasına asla bir zarar vermeyeceğini anlattılar. Bu maksatla bir zâhidin geçimini temin etmek maksadıyla mal kazanması, kifâyet miktarında biriktirmesi ve ekonomik faaliyetler içerisinde bulunarak üretmesi, kendini izole etmemesi, aksine toplumla da iç içe olması gerektiğinin altını çizdiler. Diğer türlü tevekkül ve teslimiyetin miskinlik ve tembellikten, sorumluluğu üzerinden atıp Allah’a yüklemekten, O’nu töhmet altında bırakmaktan başka bir şey olmayacağını beyan ettiler. Bu suretle, zâhidin emeğiyle geçinecek bir işi, mesleği ve faaliyetinin olması gerektiğini söylediler. Bu durum tevekkül ve teslimiyetin fütüvvet ve melâmet olarak dönüşümünü getirdi. Hicri III. asırdan itibaren Horasan’a bu düşünce nüfuz etti. Benzer bir anlayışı diğer havzalarındaki sûfler de dile getirdiler. Bunların en önemlilerinden biri de Irak sûfleri ve özellikle Bağdat ekolüydü. Onlar bu bakımdan faallığı, tembelliğe ve tüketime karşı çalışkanlığı ve üretici olmayı, ilahî ahlakla ahlaklanmanın bir tecellisi olarak görüyorlar ve Allah’ın ahlakıyla ahlaklanmanın bir göstergesi sayıyorlardı.

6- Meslek ve El Emeği-Helal Kazanç -Temiz Lokma ilişkisi: Manevi Terakkî ve İrade Kuvvetinde Meslekî Başarı:

Bir Müslümanın Allah’a iman ettikten sonra dikkat etmesi gereken en önemli husus Allah’ın emirleri ve yasaklarını gözetmektir. İslam’da haramların sayı-

33 Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce, *es-Sünen*, thk. Şu’ayb el-Arnaût vdğ., I-V, Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, Beyrut 2009, “Zühd”, 14; Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğ., I-V, Şirketü Mektebeti ve Matba’ati Mustafâ el-Bâbi, Mısır 1977, “Zühd”, 33; Ahmed b. Hanbel, 1/332.

sı mahduttur, helaller ise alabildiğince geniş bir alandır. Ancak haram ya da helal denildiğinde ilk akla gelen kuşkusuz helal, temiz kazanç ve yiyecektir. Zira haram yemek, içmek, giymek ibadetleri ifsâd eden bir eylemdir. Günah olması bakımından manevî terakkînin önündeki en büyük engeldir. Bu bakımdan tasavvufta helal lokma, helal kazanç temin etme ve yemenin aracı olarak meslek sahibi olmak çok önemlidir.

Tasavvufta manevî gelişimin fizikî esaslarından biri de helal lokma yemektir. Bu, bütünüyle seyr ü sülûkün hem ilk hem son hem de asla ondan vazgeçilmeyen esasıdır. Bu bakımdan kişinin kendi el emeğinden daha hayırlı ve hak ettiği bir kazanç, bir lokma yoktur. Başkasının sırtından geçinmek, dilenmek, vakıf malı yemek, ekmek elden su gölden yaşamak ne peygamberlerin ne de salihlerin yoludur.

Gerçek sûfilere ve melâmîlere göre sağlam-sarsılmaz bir irade; kişinin kendiliğini, kendi oluşunu, bir ferd olarak şahsiyyetini ve saygı duyulacak biri olmasını sağlayan en önemli vasfıdır. Böyle bir irade ve karakterin inşasının ilk basamağı, bir işi iradesiyle kendisinin yapması yani “*mürîd/irâde eden olması*), başarması ve nihayetinde bir hak edişinin olmasıdır. Esasında seyr ü sülûkte de esas olan budur. Şeyhin himmetiyle değil kişinin metin, kavî, sarsılmaz bir iradeyle, mürîd olarak hedefine kilitlenip, gayretiyle yol almasının üzerinde duran bu düşünce, fiziksel çalışma ve sonunda elde edilen emeğin neticesinin daha değerli olduğunu ifade eder. Bu anlamda meslekî bir temrin, tasavvufta irade kuvvetinin terbiye edilmesinde sadece bir metottur.

Diğer yandan mesleğin helal kazanmaya götüren meşru bir meslek olması da çok önemlidir. Kişinin hangi yolların helal kazanç hangi yolların haram kazanç getirdiğine ilişkin sağlam ve yeterli bilgi sahibi olması gerekir. Kişinin haram-helal bilgisi ve bu konudaki hassasiyeti onun olgun ve Allah’a yakın ve sevimli bir kul olduğunu gösterir. Haram-helal demeden sadece çok kazanmak, bir Müslümanın amacı olamaz. Asıl olan az da olsa meşrû bir yoldan helal kazanmaktır. Bereket (mübarekiyyet) ve manevî ilerleme buradadır.

7- Mesleğin Manevî Hali Gizlemede Bir Perde Olması: Mesleğin Amaç Olmaktan Çıkarılıp Araçsallaştırılması ve Riyaya Karşı Önlem Olarak Meslek Sahibi Olmanın Özendirilmesi:

Burada asıl gaye, Melâmîyyenin ve kimi sûfilerin en önemli esası olan riyaya düşme endişesiyle kişinin manevî halini gizlemesi fikridir. Melâmî eğilimleriyle bilinen ve özellikle yaşadığı dönemin tasavvufî anlamda sosyolojisini/

sosyo-tasavvufî durumunu ve psikolojisini anlattığı Ebû Abdillâh el-Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî (ö. 243/857)'nin *er-Riâye li-hukûkullâh ve'l-kıyâm bihâ* adlı eserine değinmek gerekir. Cüneyd-i Bağdâdî'yi de etkileyen bir mu-tasavvıf olan Muhâsibî, yaşadığı dönem itibarıyla Melâmî düşüncenin neşv ü nema bulduğu bir zamanın adamıdır. Her ne kadar kendisi Irak sûfilerinden olsa da Horasan sûfilerinden habersiz değildi; zira her iki havza arasında çok sıkı bir irtibat, hareket, karşılık gidiş-geliş, alış-veriş vardı. Muhâsibî'nin bu eseri incelendiğinde içeriğini oluşturduğu başlıklar onun melâmet düşünce-sini sistematik bir biçimde yansıttığını gösterir. O, eserine Allah'ın hukukunu tanımlamakla başlar ve böylece Allah'ın emir ve yasaklarını yerine getirme azmi ve eylemi içinde bulunan kişinin ilkin takvayı gerçekleştiren bir kul ol-ması gerektiğini söyler. Dolayısıyla eserin ilk bölümü takva üzerinedir. İkinci bölümse doğrudan riya üzerinedir. Muhâsibî'nin takvadan sonra riya üzerin-de durması, nihayetinde takvalı bir eylemi gerçekleştiren bir sûfinin/kişinin önündeki ilk engelin onu muhafaza etmesi olduğunu gösterir. Zira kişinin nefsi, bu eylemi bir rant, itibar ve güç haline devşirmeyi ve dolayısıyla onu insanlara göstermeyi ve duyurtmayı isteyecek; bu istek de manevî terakkîsi önündeki ilk engel olacaktır. Bunu aşarsa sırasıyla ucb (kendini beğenme) onu da aşarsa kibir ve onu da aşarsa nihayetinde hasedin önüne çıkacağını söy-ler.³⁴ Hased ise kibrin ve şirkin görünür biçimlerinden biridir. Zira hased, daha derinlerde "ezelde Allah'ın taksim ettiklerine karşı çıkmak"tır. Buysa Şeytan'ın yaptığı gibi kişinin kendi reyini, Allah'ın isteğinin önüne geçirmesi dolayısıyla nefsinin Allah'a şirk koşmasıdır. Görüleceği üzere ihlasın zıddı olan rıyanın gizli şirk olması ve nihayetinde büyük şirke götürmesi sürecini çok iyi tahlil eden ilk dönem Melâmîleri, özellikle riya ve afetleri hakkında en fazla tetkik/çözümleme ve analizde bulunan kişiler olmuşlardır. Onlara göre bir kimse sûfî libasını giydiğinde onun önündeki ilk ve en büyük engel, ibadetlerinin bu libas ile gösterimi olacaktır. Melâmîler bu vartaya düşmemek için en başından bu tarz elbise giyip kendini ayırt ettirmeye karşı çıkmışlar, bundan kurtulmak ve manevî halini kimseye belli etmeden yaşamanın bir yöntemi olarak bir meslek elbisesi giymeyi ve böylece kamufle olmayı tercih etmişlerdir.

Melâmîlere göre kişinin manevî halini setretmesi, Allah ile arasındaki sırrını gizleyerek insanlar arasında sıradan birisi gibi yaşaması onu samimiyetsiz-likten, şöhretten, riyâkarlık ve kendini beğenmişlik, kibir, hased ve benzeri kötü ahlaktan koruyacak en önemli tedbirdir. Bu maksatla tarikat elbisesini çıkartarak, her halini ve işini Allah'a ibadete ve zikre dönüştürerek, herhangi bir esnafın ya da mesleğin elbisesini/önlüğünü giyinerek, hangi işin başında

34 Daha geniş bilgi için bakınız Hâris el-Muhâsibî, *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, çev. Hülya Kü-çük-Şahin Filiz, İnsan Yayınları, İstanbul 2020.

olursa olsun eli karda dili yardı ve toplum içinde kalbi sürekli Allah ile beraber sıradan bir kişi gibi yaşamayı³⁵ ihlâsı muhafaza edebilmenin yegâne yolu olarak görmüşlerdir. Tarikat çevrelerinde de karşılık bulan bu düşünce daha sonraları özellikle Nakşibendi'yeyi etkilemiş ve "Kelimât-ı Kudisyeye"³⁶ anlayışında dest be-kâr, dil be-yâr ve halvet der-encümen kavramlarıyla ifade edilmiş ve tasavvufî eğitimin önde gelen ilkelerinden kabul edilmiştir.

8- Meslek ve Helal Kazancın Cömertlik ve İyilik Yapmada Ekonomik Destek Oluşu:

Tasavvuf ehli; fütüvvet anlayışları gereği ulaşabilecekleri en yüce makamın güzel ahlak olduğu ve buna her türlü iyilik ve cömertlikle (sehâvet, îsâr, kerem, cûd, gıpta, infâk, ihsân, lütuf, atıyye, i't'a, hibe, bezl, fakr gibi birçok cömertlik çeşidiyle) ulaşabileceği bilincindedirler. Onlar, kişinin kendi el emeğiyle, mesleğiyle elde ettiği kazancını infâk etmek suretiyle muhtaç kimselerin ihtiyaçlarını gidermesini, mal ve beden ile yapılan ibadetlerden birisi ve fütüvvetin esaslarından kabul etmişlerdir. Allah'ın emirlerine ta'zîm ve mahlûkatına şefkat olarak tanımlandıkları fütüvvetin mahlûkata şefkatte ve keremde cömertlik tarafı, halka hizmet etmenin Hakk'ı memnun edeceği üzerineydi. Bunu yaparken de usûlün, riyâya ve âfetlerine düşme endişesiyle gizli ve zarif yapmak olduğunu, herkese insaf etmek ama asla onlardan insaf ve karşılık beklememek olduğunu söylüyorlar; bunu fütüvvetlerinin olmazsa olmazı biliyorlardı.

İslam'da ibadetler beden ile yapılanlar, mal ile yapılanlar hem beden hem de mal ile yapılanlar olmak üzere üçe ayrılır. Çalışıp kazanılarak yapılan infâk ibadeti hem beden hem de mal ile yapılan ibadetler kategorisine girer. Bu aynı zamanda beden ile yapılan bir hizmet olduğu için tasavvufî terbiye metotlarından biri kabul edilir. Bu metotlar sohbet, seyahat halvet ve hizmet olarak gruplandırılır. Bedenen çalışmak ve kendi el kazancından infâk etmek bedeni ve kalbi nurlandıran, kişiyi yüksek ahlakın zirvesi cömertliğe alıştıran ve ulaştıran bir ibadet olarak kabul edilir.

9- Meslekte Kulu Değil Allah'ı Memnun Etmek Asıl İlke: Allah'ın Ahlakıyla Ahlaklanmak:

Kâmil insanlar, işini sağlam ve düzgün yaparak Allah'ı memnun etme, O'nun işini sağlam ve düzgün yapmasını örnek alarak dürüst ve sağlam iş yapma-

35 Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *el-Melâmiyye ve's-süfiyye ve ehlü'l-fütüvve*, 101, (*Mecmû'a-i âsâr-i Ebû Abdurrahman es-Sülemî* içinde, 2/417).

36 Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend- Hayatı Görüşleri Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, 334-338.

yı O'nun ahlakıyla ahlaklanmak olarak kabul ederler. İşlerini kulların rızasını ve takdirini kazanmak için değil Allah'ın rızası ve takdirini kazanmak için yaparlar. Zira ihlâs bunu gerektirir. Bunun zıddıysa riyadır. Kâmil insanlar önce yaratılmışları sonra yaratana görmezler, onlar önce yaratana sonra yaratılanı görürler. Bu bakımdan yaptıkları her işi Allah'ın önünde ve gözetiminde yapma inancı o kadar galiptir ki başka şekilde düşünemezler. Bu düşünce her eylemlerine yansır.

10- Mesleğin Hak ve Hakikati Anlatmak Tebliğ ve İrşâd Maksadıyla Kullanılması:

Tasavvuf ehli halka açık yerlerde özellikle cami, mescid, tekke, zaviye, gibi kurumlarda tebliğ ve irşâd amacıyla ders verir, vaaz u nasihat, sohbet ve benzeriyle hizmet ederlerdi. Bununla birlikte toplumla temas kurulabilecek her alanda, fırsat buldukları her yerde sözgelimi medrese, vakıf, imârethane, şifâhane vb. gibi İslam medeniyetinin kurumsal yapılarında da bu vazifeyi yerine getirirlerdi. Bununla da yetinmeyip ilk dönem sûfileri ve melâmîlerinden bazılarının yaptığı gibi evlerini veya dükkanlarını, çalıştıkları mahalli, kabiliyetli veya istekli olanlara yeri ve zamanı geldiğinde hak ve hakikati anlatmak maksadıyla kullanırlardı. Bu şekildeki bir yöntem Enbiyânın (peygamberlerin) da tebliğ ve irşâd metoduymuştu. Cenab-ı Hak hep yerleşik bir düzen içinde, şehirde yaşayanlardan (kendi içlerinden, bir beşer olarak) Nebîler göndermiş, onlar da buldukları her yerde ve buldukları her fırsatta tebliğ ve beyânlarını yerine getirmişlerdir.

Toplum ile içli dışlı olmanın yollarından biri de esnaf teşkilatının içinde olmak, dolayısıyla alışveriş yani ekonomik faaliyetlerde bulunmaktır. Pazar yerleri pek çoklarının zannettiği gibi sadece ihtiyaç duyulan malların alınıp satıldığı yerler değildir. Buralarda aynı zamanda diller, ekonomiler, politikalar, sosyal ve kültürel ürünler, görgüler, âdetler de takas edilir. Bütün dinlerin kendisine mümin aradığı yerlerin başında panayırlar, pazarlar gelir.³⁷ Dolayısıyla yüksek ahlak sahibi Müslüman bir meslek erbabının, esnafın, tacirin -Hz. Peygamber (sav)'in "*Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir, peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir*"³⁸ hadisini ve pratiklerini örnek alarak- ekonomik ilişkilerdeki adaleti ve dürüstlüğü; İslam'ın doğru anlaşılması ve tanıtılmasında son derece önemlidir. Nitekim şu an dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusunun

37 Asep Nurhalim Jamjuri, Endonezya'nın İslamlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, İstanbul 2018, 124.

38 İbn Mâce, "Ticaret", 1; Tirmizî, "Buyû", 4; Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî ed-Dârimî, *el-Musned*, (nşr. Heyet), I-III, Dâru't-Te'sîl, Kahire 1436/2015, "Buyû", 8.

yaşamış olduğu Endonezya ve havâlisinin İslam'ı kabul edişi, erken dönemlerden itibaren Müslüman tüccârların ve sûfilerin faaliyetleriyle, alışverişte adalete ve dürüstlüğe göstermiş oldukları ihtimam neticesinde, ileri gelen yöneticilerinin ve yöre halkının Müslüman olmasıyla başlamıştır.³⁹

Tasavvuf erbabına göre kişinin takvalı bir kul oluşunun alâmeti çok namaz kılması, oruç tutması ve benzeri ibadetleri çokça yapması değildir. Allah korkusu asıl insanın insanlar arası ilişkilerinde ve canlı cansız bütün çevresiyle olan muâmelelerinde belli olur. Kul ile Allah arasındaki kulluk ilişkisi, yakınlık, dostluk, sevgi bir anlamda mahremdir ancak bunun birtakım göstergeleri de vardır. Düzenli bir ibadet hayatı, ibadetleri edada hassasiyet bunlardan biridir fakat bunlara bakılarak bir yargıda bulunmak hatalı olabilir. Nitekim derin bir kalbin akledişinden ortaya çıkmayan ameli sûfiler her zaman kaba bulmuşlar ve bunda direten zâhidleri tenkit etmişlerdir. Onlara göre takvadaki asıl gösterge insanlarla ve çevresindeki varlıklarla muâmelelerinde sergilediği tutum ve davranışları; bunların anlam derinliği, sunuluş biçimidir.

Ekonomik hizmetlerle, alışverişlerle toplumla sürekli içli dışlı olma süreci içerisinde kaliteli hizmet, sözünde durmak, yalan söylememek, güler yüzlü olmak, dürüst, erdemli ve adil olmak gibi İslam'ın hukukuna ve yüksek ahlakına bağlı kalarak gösterilen titizlik; peygamber ahlakının yetkin temsilcileri olan tasavvuf erbabının yüksek irfân ile elde ettikleri düşüncelerini zarâfetli, nezâketli, nezâhetli, nezâfetli, letâfetli ve hikmetli davranışlarla aktarma biçimidir.

---

39 Asep Nurhalim Jamjuri, Endonezya'nın İslamlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar), 36-138; Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "Endonezya/2", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, 11/194-197; İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya/3", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, 11/197,199.

KAYNAKÇA

- Abdullah Akmaz, “Mevlevilik ve Mevlevi Mutfağındaki Bazı Ritüeller”, *Journal of Academic Social Resources*, January 2021, 6(28).
- Abdülmelik Muhammedb. İbrahim en-Nisâbüri el-Hargûşî, *Kitâbu tehzibü'l-esrâr*, thk. Bisâm Muhammed Bârûd, el-Mecma'u-s-sakafî, Abu Dabi, 1999.
- Ahmed b. Hanbel, Müsnedü'l-İmâm Ahmed bin Hanbel, thk. Şu'ayb el-Arnaût vdğ., I-L, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, haz. Ahmet Kırkkılıç-Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Asep Nurhalim Jamjuri, Endonezya'nın İslamlaşma Süreci (Başlangıcından XIII. Asrın Sonuna Kadar), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi, İstanbul 2018.
- DİA, “Melâmiyye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2004.
- Ebü Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce, es-Sünen, thk. Şu'ayb el-Arnaût vdğ., I-V, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2009.
- Ebü Abdurrahman es-Sülemî, *el-Melâmiyye ve ş-sûfiyye ve ehlü'l-fütüvve*, tlf. Ebû'l-Alâ el-Affî, 1364/1945.
- Ebü Abdurrahman es-Sülemî, *Mecmû'a-i âsâr-i Ebû Abdurrahman es-Sülemî* içinde, nşr. Nasrullah Pürcevâdî, Merkez-i Neşr-i Dânişgâhî, Tahran 1372/1993.
- Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, Şu'abü'l-îmân, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmîd, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.
- Ebü İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, Sünenü't-Tirmizî, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vdğ., I-V, Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafâ el-Bâbî, Mısır 1977.
- Ebü Muhammed Abdullâh b. Abdurrahmân et-Temîmî ed-Dârimî, el-Musned (nşr. Heyet), I-III, Dâru't-Te'sîl, Kahire 1436/2015.
- Ebü Nuaym el-İsfahânî, Hilyetü'l-Evliyâ, Salih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1419/1998.
- Ebü Ya'lâ Ahmed b. Ali el-Mevsilî, Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî, thk. Hüseyin Selîm Esed, I-XIV, Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs- Dâru's-Sekâfeti'l-Arabiyye, Dimaşk 1992.
- Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, Sahîhu Müslim, I-V, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire 1991.
- Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî, *Âdâbü'l-mürîdîn* (nşr. Âsım İbrâhim el-Keyâlî), Beyrut 1426/2005.
- Ekrem Demirli, *Sadreddin Konevi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, *Sadrettin Konevi'de Bilgi ve Varlık*, İz yayıncılık İstanbul 2011.
- Hacı Bayram Başer, *Şeriat ve Hakikat Tasavvufun Teşekkül Süreci*, Klasik Yayınları İstanbul 2021.
- Hakîm et-Tirmizî, *Beyânü'l-Fark beyne's-sadri ve'l-kalbi ve'l-fuâdi ve'l-lübbi*, Tahkik: Ahmed Abdurrahim es-Sayih, Merkezü'l-kitâb, Kahire Tarihsiz.
- _____, *Kalbin Anlamı- Allah'ın Nuruna Kavuşmak İçin Kalbimizin Hiç Güçlerini Nasıl Kullanmalıyız*, çev. Ekrem Demirli, Hayy Kitap, İstanbul 2017.
- Hâris el-Muhâsibî, *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, çev. Hülya Küçük-Şahin Filiz, İnsan Yayınları, İstanbul 2020.
- Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb-Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1996.

- _____, *Keşfü'l-Mahcûb*, haz. İ's'âd Abdülhâdî Kandîl- Emin Abdülmecîd Bedevî, Dâru'n-Nehdatî'l-Arabî, Beyrut 1980.
- İbn Arabî, *Füsûsu'l-Hikem*, çeviri ve şerh Ekrem Demirli, Kabcacı Yayınları, İstanbul 2008,
- _____, *Füsûsu'l-Hikem*, thk. Ebu'l-Alâ Afîfî, Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, Beyrut Tarihsiz.
- İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya/3", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995.
- Kâsım B. Mahmûd Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd İle'l-Murâd-Mirsâdü'l-İbâd Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Haz. A. Azmi Bilgin-Fakirullah Yıldız, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2020.
- Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, thk. Abdülhalim Mahmud-Mahmud bin eş-Şerîf, Metâbiu Müesseseti Dârü'ş-Şa'b, Kahire 1409/1989.
- Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 2003.
- Mecmüddin-i Kübra, *Usûlu Aşere*, (Tasavvufî Hayat içinde), Haz. Mustafa Kara, Dergah Yayınları, İstanbul 1996.
- Mehmet Okuyan, "Necmeddîn-î Dâye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006.
- Mütercim Âsım Efendi, *El-Okyânüsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmüsi'l-Muhît-Kâmüsu'l-Muhît Tercümesi*, Haz. – Çev. Mustafa Koç -Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2014.
- Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşebend- Hayatı Görüşleri Tarikatı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Necmeddîn Şeker, Ferize Yeksek, "Hadislerde İhsan Kavramı", *Akademik-Us Dergisi*, 2019| 3/1.
- Necmüddin-i Dâye, *Mirsâdü'l-İbâd Mine'l-Mebde' İle'l-Meâd*, (Nşr. M. Emîn Riyâhî), Tahran 1365.
- René Guénon, *İnisyasyona Toplu Bakışlar*, çev. Mahmut Kanık, İnsan Yayınları, İstanbul 2022.
- Sadreddin Konevî, *Beyne Sadreddin Konevî ve Masirüddin et-Tûsî*, thk. G. Schubert, Şirket-i müttehide, Beyrut 1995, 70;
- _____, *Konevî ile Tûsî Arasında Metafizik Üzerine Mektuplaşmalar*, çev. Ekrem Demirli Kapı Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Kırk Hadis Şerhi*, çev. Ekrem Demirli Kapı Yayınları, İstanbul 2014.
- Safî Arpağuş, *Mevlevîlikte Manevî Eğitimi*, M. Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Süleyman Ateş, "Cüneyd-î Bağdâdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993.
- Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996.
- _____, "Sülûk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010.
- _____, *Dört Kapı Kırk Eşik- İslam Toplumlarında Süfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergâh Yayınları İstanbul 2010.
- Syed Muhammad Naquib Al-Attas, "Endonezya/2", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995.
- Şehâbeddîn Sühreverdî, *Avârifü'l-maârif*, Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, İBER Yayınları, İstanbul 2022.
- Tahsin Yazıcı, "Ebû Hafs El-Haddâd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994.
- Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.

AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ YAŞATAN DEYİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Prof. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi*

Giriş

Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına kadar Anadolu şehir, kasaba ve köylerinde, esnaf ve zanaatkar kuruluşlarına eleman yetiştiren, onların işleyiş ve kontrollerini düzenleyen, sosyal ve ekonomik özellikleri bulunan bir örgüttür¹. Fütüvvet anlayışının temeli üzerine Ahi Evran tarafından Anadolu'da kurulmuştur. İnsan-insan, insan-eşya, insan-tabiat ilişkilerinin ana eksenini, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna göre düzenlenmiştir². Birlik ve beraberlik içinde büyük hedeflere yürümek mantığına dayanır³.

İslamiyet'le Türk örf ve âdetini birleştiren bir düşünce sistemine sahiptir. Selçuklu ve daha sonra Osmanlı'nın yükselmesine kadar olan dönemde gelişme göstermiş ve bütün çalışma dallarını içine almıştır⁴. Bu köklü ve kadim yapı, mesleki eğitim, ahlaki disiplin, toplumsal dayanışma ve bireysel sorumluluk ilkelerini esas almıştır. Bireyin yalnızca meslekî donanımını değil; ahlak, adalet, yardımseverlik gibi toplumsal değerlerle olan ilişkisini de düzenlemiştir. Temelinde doğruluk, dürüstlük, kardeşlik, yardımseverlik, çalışkanlık, diğerkâmlık gibi değerler bulunmaktadır.

-
- 1 Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 3; Muhiittin Şimşek *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, Hayat Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri, İstanbul, 2002, s. 20.
  - 2 Muhiittin Şimşek, *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik*, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi: 21, İstanbul, 2002, s. 25.
  - 3 İbrahim Durak ve Atilla Yücel, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010, C. 15, S. 2, s. 152.
  - 4 Mustafa Köksal, *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*. Ankara: Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, 2007, s. 22.

Tarihsel bir kurum olarak Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek bu toprakları yurt tutan Türkmenlere sanat ve zanaat öğretmiş, meslek ve iş sahibi yapmış ayrıca bütün esnaf ve zanaat-kârları örgütlemiş, hepsini bir çatı altında toplayarak onlara mesleki ve ahlaki eğitim vermiştir. Bu sisteme dâhil olan Ahilerin her biri hem ustalık hem de ahlaki olgunluk açısından belli bir eğitim sürecinden geçmiştir.

Ahilik, meslek ahlakını, toplumsal dayanışmayı ve bireysel terbiyeyi kendine esas almış ve Anadolu'daki etkisini uzun yıllar boyunca devam ettirmiştir. Bir taraftan bireyin mesleki donanımını geliştirirken bir taraftan da ahlaki sorumluluğunu ön plana çıkarmıştır. Bu sebeple Ahilik ekonomik hayatla sınırlı kalmamış; yalnızca bir esnaf teşkilatlanması olarak görülmemiştir. Aynı zamanda bireyin ahlaki, mesleki ve toplumsal kimliğini şekillendiren çok yönlü bir değerler sistemi olarak toplumda yerini almıştır.

Her sistemde olduğu gibi Ahiliğin de kendine özgü adabı, erkânı ve usulleri vardır. Bu doğrultuda Ahilik sisteminde yamak, çırak, kalfa, usta, ahi, şeyh basamaklarından oluşan bir hiyerarşi benimsenmiştir. Buna göre, yamaklık dönemi en fazla 10 yaşındaki bir çocuğun velisi tarafından bir sanat öğrenmesi amacıyla ustaya verilmesiyle başlar⁵. İki yıl parasız ve sürekli yamaklık ettikten sonra ustasının, kalfaların, velisinin ve esnaf şeyhinin katıldığı bir törenle çıraklığa terfi eder. 1001 gün çalışarak çıraklık süresini tamamlayan gencin ustası, çırağın mesleki ve sosyal açıdan yeterli derecede yetiştiğini ve ahlaken de olgunlaştığını örgüte bildirir⁶. Çıraklıktan kalfalığa, *şed bağlamak* suretiyle geçilirdi. Geçiş, bir törenle gerçekleştirilir; kalfa adayına “libâsü'l-fütüve” adı verilen özel bir şalvar giydirilir; “ka'sü'l-fütüvve” denilen özel bir kadehten su içirilirdi⁷. Üç yılı ahlak ve meslek kurallarına uygun olarak tamamlayan ve en az üç tane çırak yetiştiren kalfa hazırladığı eseri ustalık meclisine sunar ve ciddi bir sınavdan geçerdi. Ustalık aşamasına gelenlere, yapılan törenle ustası tarafından kalfalık peştamalı çıkarılarak ustalık peştamalı takılırdı. Yeni ustaya dükkân açabilmesi için esnaf arasında yardımlaşma ve dayanışma amacıyla kurulan “orta sandığı”ndan yardım yapılır ve sermayeye ayrıca kendi ustası da katkıda bulunurdu⁸. Ancak bu sistemin toplumsal bellekteki etkisi, bir takım mesleki uygulamalarla sınırlandırılmamış; temelinde bulunan “dürüst kazanç”, “doğru sözlülük”, “emek”, “liyakat” ve “yardımlaşma”, “dayanışma” ilkeleri, çeşitli deyimleşmiş ifadeler aracılığıyla halk söylemine nüfuz etmiştir.

5 Ayşe İrmiş, “Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültründe Ahilik”, *Türk Yurdu*, C. 18, S. 126, 1998, s. 37.

6 Durak ve Yücel, *agm.*, s. 154.

7 Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2010, s. 328.

8 Durak ve Yücel, *agm.*, s. 154.

Ahilik Kültürü ve Deyimlere Genel Bakış

Ahilik teşkilatı, Anadolu kültürünün sosyal, ekonomik ve ahlaki dokusuna büyük ölçüde yön vermiştir. Esnaf ve zanaatkârların yetişmesine, kendilerini geliştirmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun en kalıcı göstergelerinden biri, Ahilik ilke ve değerlerinin deyimler vasıtasıyla halk diline yansımalarıdır. Bu durum, aynı zamanda sözlü kültürün de güçlü bir aktarıcılığına işaret etmektedir.

Söz konusu deyimler, sadece dilsel formlar değildir, aynı zamanda kültürel aktarımın, tarihî mirasın ve kolektif hafızanın birer taşıyıcısıdır. Bu bakımdan Ahilik geleneğinden türeyen deyimlerin dildeki varlığı, toplumun etik kodlarını ve meslek ahlakını geçmişten bugüne taşıyan sembolik anlamlar içermektedir.

Bugün eldekinin daha iyisine sahip olduğunda eskisinin pek değerinin kalmaması durumunu anlatmak üzere kullanılan *pabucu dama atılmak* deyimini bunlardan biridir. Benzer şekilde çıkış noktası Ahilik geleneği olan bir başka deyim de düzenin bozulduğunu, işin çığırından çıktığını ifade eden *iş şirazesinden çıkmak / şirazeden çıkmak* deyimidir. Bir zanaat erbabının küçük yaşlarda çırak olarak başlayıp öğrendiği zanaatta nasıl ustalaşacağını anlatan *çekirdekten yetişmek* deyimini de yine bu bağlamda zikredilebilir. Hatta bir sanat ehlinin bir işin en ince, hassas ve önemli noktasını anlamına gelen *püf noktası* da usta-çırak ilişkisinin bir yansıması olarak söz dağarcığımızda yerini almıştır.

Türkçede bu sistemin işleyişindeki ilkeyi temel alan deyimler de mevcuttur. Ahilik gibi köklü bir teşkilatın özünü içeren *alın teri dökmek* bu kabil tabirler arasındadır. “Çok emek vermek, zahmetli bir iş görmek”⁹ anlamını karşılayan *alın teri dökmek* emeğin ve alın terinin yüceltilmesini simgelemesi bakımından önemlidir. Ahinin elinin açık olması, çevresindeki ihtiyaç sahiplerine yardım etmesi, kapısına gelen kimseyi geri çevirmemesi Ahiliğin bir başka ilkesidir. Onların bu güzel vasfı, *eli açık* “cömert” deyimleriyle karşılanmıştır.

Ahiliğin dile yansıyan yönünü gösteren bu nevi deyimlerin sayısını artırmak mümkündür. Anadolu Türklerinin günlük hayatına nüfuz eden bu kalıplaşmış sözler, hem bir eğitim aracı hem de toplumsal bir rehber olarak kullanılmıştır. İmalatta, ticaretle, bireysel ve toplumsal ilişkilerde daima yaşatılmıştır. Bugün bile esnaf loncalarında derin tesiri görülmektedir.

9 İsmail Parlatur, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-II Deyimler*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2008, s. 70.

Deyimlerin Doğuşu ve Rivayetler

Ahilik geleneğini yansıtan yahut bu gelenekle ilişkilendirilen deyimlerden bazılarının ortaya çıkışı hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunların doğruluğu ve geçerliliği elbette tartışılır. Hatta doğru ise hangi rivayetin neticesinde doğduğu da müphemdir. Ancak deyimlerin özellikleri dikkate alındığında bir tecrübenin, bir yaşamışlığın mahsulü olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla yüz-yıllar boyunca Anadolu'da derin izler bırakan ve günümüz esnaf birliklerine de öncülük yapan Ahilik gibi zengin bir kültürü yaşatan deyimlerin Türkçenin söz hazinesinde yer almasını ve bunların çıkış kaynağı olarak belirtilen rivayetlerin bulunmasını yadırgamamak gerekir. Yaşanan bir olay veya karşılaşılan bir durum neticesinde doğduğu belirtilen deyimlerden birkaçı ve bunlara dair anlatılan rivayetler şunlardır:

alnı açık olmak “utanılacak, çekinecek bir durumu bulunmamak”.

Türkçenin söz dağarcığında temiz, namuslu, dürüst kişiler için *alnı açık yüzü pak* “çekinecek hiçbir durumu veya ayıblı olmayan”¹⁰ deyimi mevcuttur. Halk tarafından sıklıkla kullanılan anlam bakımından buna benzer bir deyim de *alnı açık olmak*'tır. Deyimin doğuşu, bir zamanlar ticari işlerinde ahlakı gözetmeyen, yanlış işler yapan bir esnafın kalfası ile olan ilişkisine bağlanır. Bu hususla ilgili olarak da şu olay hikâyeye edilir:

“İşlediği suçlardan sonra uslanıp düzgün bir iş tutan esnaf yanındaki kalfaya sürekli bağırpıp çağırırmış. Bu eski azgın suçlunun alnında o günlerin hatırası olarak bir leke varmış Esnaf, bu yüzden külahını sürekli alnının üzerine gelecek ve kızgın demirle dağlanmış lekeyi kapatacak biçimde takarmış. Temiz, dürüst ve çalışkan kalfa bunu bilir ama başkalarından saklarmış. Bir gün bir hesap yüzünden büyük bir tartışma ve ağız kavgası olunca eliyle adamın külahını yere atarak: “Beni herkes tanır, bilir, alnım da açık Usta!” demiş ve çekip gitmiş.”¹¹

Amasya'nın bardağı biri olmazsa bir daha “Bol olan bir şeyin yitiminden üzülmemek, yenisinin bulunabileceğini bilmek”.

Deyimlerle ilgili yapılan çalışmaların pek çoğunda yer verilmeyen bu deyimün çıkış noktası da bir hikâyeye dayanır. Amasya'da bardakçı ustaları arasında yaşanan hadise, Ahilikte yedi temel esastan biri olan standart ve kalitenin önemini vurgular. Bir zamanlar bardak yapan ustaların ahvalini sergiler.

10 <https://sozluk.gov.tr>

11 Ahmet Turan Sinan, *Deyimlerin Kısa Hikâyeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40.

İşinin ehli olmak gerektiğini anlatan bu hikâye şöyledir:

“Bir zamanlar Amasya’da toprak bardak yapan iyi ustalar göçüp büyük şehirlere gitmiş. Geride kalan acemi ustaların yaptığı bardaklar da çabukça çatlayıp kırılır olmuş. Bu yüzden aldıkları bardaklar peş peşe çatlayıp kırılan Amasyalılar, bu bardak ustalarına karşı kızgınlıklarını dile getirmek için “Amasya’nın bardağı biri olmazsa bir daha” deyimini söylemişler.”¹²

aynı yağın küspesi “niteliği önceden bilinen şeyle aynı olmak”.

Esnaf lar yüzlerde tatlı tebessüm bırakacak nüktelerle birbirlerine latife eder; birbirleriyle şakalaşırlar. Bu, esnafın birbirleriyle olan muhabbetini, aralarındaki samimiyeti gösteren hatta onları birbirine yaklaştıran bir davranış olarak nitelendirilir. Bazen bu latife olmaktan çıkar ve kötü bir şakaya dönüşür, sonucu da kişileri üzebilir. Bu durum, Ahilik geleneğinin esaslarına aykırı bir davranış olarak görülür. Haddini bildirmek üzere de o esnafa yine şaka yoluyla büyük bir ders verilir. *Aynı yağın küspesi* deyimini, kötü bir şakanın ürünüdür.

Bu deyim in çıkış noktası olarak bilinen hikâye şöyle anlatılır:

“Kazım, şakalarıyla tanınan bir yağ tüccarıdır. Mız mız Hüsnü, bir gün gidip bir bakraç yağ almak ister. Kazım önceden temin ettiği inek idrarını yağla karıştırıp yollar. Eve gelince Hüsnü’nün hanımı durumu fark eder. Kazım’ın fırsatını kollarlar. Bir süre sonra Hüsnü dükkânın önünden geçerken çenesi sarılı Kazım’ı görür. Diş ağrısından kıvrınmaktadır. “Geçmiş olsun Kazım Efendi. Bende bunun ilacı var, bekle getireyim” der. Hızla eve dönüp içinde biraz su olan bir bardağa koyduğu kuru hayvan dışkısını karıştırıp adamın dişine sürer. Bir süre sonra Kazım’ın diş ağrısı kesilince Hüsnü’den ilacın tarifini ister. Mız mız Hüsnü de: “Kolay dostum, bu ilaç geçen verdiği yağın küspesidir.” der.”¹³

ayıp örtmek “birinin kusurunu, yanlışlarını yüzüne söylememek”.

Ahilikte bireyin birlik ve kardeşlik ortamında hoşgör ü esastır. Çıraklık ve kalfalık döneminde kişinin yaptığı küçük hatalar affedilir, ufak tefek kusurlar yüzüne vurulmaz. Yapılan hataların yanlış olduğunu bilmesi veya tekrar edilmemesi için kalfaya hoşgör ü ile yaklaşılır. Ahilikte “Ahi ayıp aramaz, kusur görmez” şeklindeki esas, *ayıp örtmek* ve *kusur aramamak* deyimini ile ilişkilendirilmiştir.

bel bağlamak “birine güvenip inanmak, güvenmek, birinin kendisine yardım edeceğine inanmak”.

12 Sinan, *age.*, s. 42.

13 Sinan, *age.*, s. 57.

Arapça *şedde* “sıkı bağlamak, sıkı bağlanmak, seğırtmek”¹⁴ fiilinden türer. Sözlükte “yünden veya pamuktan imal edilen bağ, kemer, bele sarılan kuşak ve peştamal” anlamındadır¹⁵. Sufiyye istilâhında boyun atkısı gibi yünden bükülmüş kuşak, esnaf tabiri olarak da peştamal yerinde kullanılır¹⁶. İslam kültüründe kendini fütüvvet ve tasavvuf yoluna vermiş kişinin yola bağlandığını, inancına sadık olduğunu bildiren bir şiarıdır. Bu şiarın tatbiki Türkçede *şed bağlamak*, *şed kuşanmak*, *bel bağlamak*, *peştamal sarınmak* şeklinde ifade edilmiştir¹⁷. Fütüvvet ehli ve tarikat mensupları, düzenledikleri özel bir törende şed yani kuşak kuşanırlar ve bunu kendini fütüvvet ve seyrüsülük yoluna vermiş kişinin bu yola bağlandığını, hizmete ahdettiğini bildiren bir sembol diye kabul ederler¹⁸.

Şed bağlama törenine benzeyen bir tören esnaf teşkilatlarında ve ahî loncalarında vardır. Bu törenlerde ilgili meslek grubunun piri kabul edilen bir sahabe-nin ismi de zikredilirdi. Yahudi ve Hristiyanlar da kendi loncalarını kurmuşlar, Müslümanların tesis ettiği teşkilatlara da kabul edilmişlerdir¹⁹. Kuşak bağlanan bağlayana güvenir; ondan himmet, yardım beklermiş. *Bel bağlamak* deyimini-nin çıkış yeri de bahsi geçen bu husustur.

Hayat tarzında köklü değişiklikleri öngören *bel bağlamak*, birisinin kendisine yardımıcı olacağına inanmak, bir işin gerçekleşeceğine kesin inanmak, güven duymak ve ümit beslemek²⁰ anlamındadır. Şed bağlayarak yola girenin beli ve karnı haramdan, dili giybet, bühtan ve beyhude sözlerden, eli halkı incitmekten, ayağı Hak rızasına uymayan yerlere gitmekten, gönlü hırs ve emelden bağlanır. Bunlara karşılık cömertliği, keremi, tevazuu, affı, mahviyeti ve idraki açılır.

Bugün deyim, daha ziyade olumsuz anlamıyla “Sana bel bağlamıştım, bu işe bel bağladım, ona bel bağlanmaz, böyle bir işe bel bağlamak doğru değildir” gibi kullanımlarıyla yaşar. Tarikatların gittikçe yozlaştığı dönemlerin hatırasını taşıyan deyimın giderek tasavvufî anlamı unutulmuş, dilimizde güvensizlik anlamıyla yaşamaya devam etmiştir²¹.

14 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. I-III, MEB Kültür Yayınları, İstanbul, 1993, s. 314.

15 Hamid Algar, “Şed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 405.

16 Pakalın, *agm.*, s. 314.

17 Semih Ceyhan, “Şed Bağlama”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 2020, s. 279-280.

18 Algar, *agm.*, s. 405.

19 Algar, *agm.*, s. 406.

20 Sinan, *age.*, s. 69.

21 İskender Pala, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 42.

burnundan kıl aldirmamak “tenkit ve itiraza tahammülü olmamak, kendine hiç söz söyletmececek kadar huysuz ve gururlu olmak”.

Burnundan kıl aldirmamak deyiimi de esnaflar arasında geçen bir hadiseden sonra deyimleşmiş bir sözdür. Bir tüccarın karakterini ortaya koyarken esnaf ve tacirin uyumlu olması gerektiğini hatırlatır. Zira Ahilik teşkilatına mensup kişiden beklenen yolunda bulunduğu sistemin temelindeki ilkelerden olan karşılıklı, sevgi, saygı ve hoşgörüyü hayata geçirmesi, diğer esnaf yahut zanaat erbabı ile uyum içinde bulunmasıdır.

Bu deyimnin hikâyesi şöyle anlatılmıştır:

“Çarşıdaki en küçük iş yerine sahip olduğu hâlde kendisini büyük tüccar sayan Necati Efendi kibirli, eleştiriye tahammülü olmayan ve kimseyi dinlemeyen dik kafalı biridir. Esnaf arkadaşları çarşıdaki berbere: “Sen şanslısın, hiç olmazsa sende tıraş oluyor” demişler. Berber de: “Bırakın o herifi gelmez olsun ya! Adam burnundan kıl bile aldirmıyor!” diye Necati Bey’den yakınmış.”²²

çekirdekten yetişmek “bir işe küçük yaşta başlayarak öğrenmek”.

Bir zanaatta ustalaşmanın yolu çıraklıktan geçer. Çıraklık ise, küçük yaşlarda başlar. İş, erbabından öğrenmek ve onun tezgâhında pişmek gerekir. *Çekirdekten yetişmek*, Ahilik geleneğindeki bu düzeni ve işleyişi anlatır. Bu deyimnin çıkış noktası için şu hikâye anlatılır:

“Boynundaki küçük tezgâhın üstünde; iplik, iğne, mendil, tarak, sabun satarak sokak sokak dolaşan çocuk bir esnafın ilgisini çeker. Kolundan tutup “Ya evladım, yaşın çok küçük, boynundaki tezgâhı taşıyacak hâlin yok! Senin kimin kimsen yok mu da, buralarda dolanırsın?” deyince şirin çocuk “Var amca, babam da var anam da. Babam arka caddede esnaf. Çekirdekten yetişeyim diye bu işi yapıyorum” demiş.”²³

çizmeden yukarı çıkmak “bilmediği, aklının ermediği, yetkisi dışındaki bir işe karışmak”.

Günlük hayatta sıkça kullandığımız deyimlerden biri de *çizmeden yukarı çıkmak*’tır. Anlam bakımından *çizmeyi aşmak* ile aynı anlamı taşıyan deyim, söyleyişte daha ziyade “Çizmeyi aşma!” yahut “Çizmeden yukarı çıkmak!” biçiminde boyundan büyük bir işe girişildiğini ima etmek üzere kullanılır. Bir çizme ustanının haddini bildirmek üzere söylendiği, zamanla deyimleştiği ifade edilir. Çıkış noktası olduğu söylenen olay da şöyle hikâye edilir:

22 Sinan, *age.*, s. 84.

23 Sinan, *age.*, s. 93.

“Bir çizme ustasına çok özel bir çizme sipariş veren yörenin en muteber kişisi çizmeyi alır ve kullanır. Gerçekten çok sağlam, parlak ve işlemeli olan çizmeye herkes imrenir. Yaptığı çizmenin çevresindekilerden çok övgü alması üzerine şaşırın usta, çizme sahibinin pantolon ve diğer giysileri üzerine fikir yürütmeye başlar. Buna sinirlenen çizme sahibine: “Dur usta bildiğin yerde dur, çizmeden yukarı çıkma!” diye azarlamış.”²⁴

Anlatılagelen hikâyeye istinaden deyim Ahilik kültürünün bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu deyim çıkış noktası başka bir hikâyeye daha bağlanır:

“Milâd-ı İsa’dan üç asır evvel Efes’te Apelle isimli bir ressam yaşamış. Büyük İskender’in resimlerini yapmakla şöhret bulan Apel’in en büyük özelliği, yaptığı resimleri halka açması ve gizlendiği bir perdenin arkasından onların tenkitlerini dinleyip hoş gidecek yeni resimler için fikir geliştirmesi imiş. Günlerden birinde bir kunduracı, Apel’in resimlerinden birini tepeden tırnağa süzüp tenkide başlamış önce resimdeki çizmeler üzerinde görüşlerini bildirip, kunduracılık sanatı bakımından tenkitlerini sıralamış. Apel, bunları dinleyip gerekli notları almış. Ancak bir müddet sonra adam, resmin üst kısımlarını da eleştirmeye ve hatta teknik yöntem, sanat açısından renklerin kontrastı ve gölgelerin derecesi üzerine de ileri geri konuşmaya başlayınca Apel, perdenin arkasından bağırır. “Efendi, haddini bil; çizmeden yukarı çıkma!”²⁵

Doğuşu hangi hikâyeye olursa olsun verilen mesaj önemlidir. Bir sanat ehlinin, bir zanaat erbabının, bir ustanın bilgisi ve tecrübesinin ehemmiyet taşıdığı ancak bilmediği konularda da susması gerektiği vurgulanır.

dikiş tutturamamak “bir işte veya bir yerde herhangi bir sebeple uzun süre kalmamak”.

Ahilik sisteminde çırak-usta ilişkisi oldukça önemlidir. Çırağın yetişmesinde ustanın emeği yadsınamaz. Ancak çırak yeteneksizse üstelik o sanatı öğrenmeye de isteği yoksa usta ne yaparsa yapsın onu yetiştiremez. *Dikiş tutturamamak* deyimini bu gerçeği ziyadesiyle dile getirir. Nitekim zamanla günlük hayatta kullanılarak deyimleşen bu söz, bir terzi ustası ile çırağının arasında yaşanan hadiseden doğmuştur. Bununla ilgili olarak şu olay hikâyeye edilir:

“Şevket birçok işte çalışır ancak bir türlü o işin sırlarını öğrenemez. Girdiği işi de bırakır. Babası Osman Ağa bu duruma çok üzülür. Sonunda bir terzi nin yanına yerleşir. Terzi günlerce Şevket’e dikiş dikmenin inceliklerini anlatıp

²⁴ Sinan, *age.*, s. 96.

²⁵ Pala, *age.*, s. 57-58.

göstererek işi öğretmeye çalışır. Günler sonra işler çoğalıp terzi sıkışınca kesmiş olduğu kumaşı vererek: “Al bu pantolonu da sen dik” der. Şevket bir vakit sonra makinenin başından kalkıp pantolonu ustaya verir. Ustanın yüzü kızarır: “Ulan geri zekâlı, dalgalı dikiş olur mu, aylardır bir dikiş tutturamadın” diye bağırınca Şevket kapıyı vurup işi bırakır. Eve gidip olayı anlatınca buna üzülen babası da: “Adam haklı, hayatta bir dikiş tutturamadın be oğlum” der.”²⁶

pabucu dama atılmak “kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek”.

Osmanlılar devrinde esnaf teşkilatı, Ahilik geleneğinin uzantısı olarak belli bir nizam içerisinde işlerdi. Herkesin meslek ahlakı ilkeleriyle çalıştığı o dönemlerde bir zanaatkârın yaptığı işte ihmal ve hileye sapması nadir görülen hadiselerdendir²⁷. Her esnaf birliği kendi içerisinde müşteri memnuniyetini sağlamak ve vatandaşın mağdur olmaması kendi esnafını denetlerdi. Bu denetlemelerin en müsait olduğu mesleklerden biri de kunduracılıktı. Diyelim ki bir ayakkabı (pabuç) satın aldınız veya ayakkabınızı tamir ettirdiniz ve ayakkabınız kusurlu çıktı. Bunun üzerine müşteri hemen esnaf şeyhi, kâhya, yiğitbaşı, vb. bir hiyerarşi takip ederek ilgili kişiye şikâyetini iletirdi. Esnaf şeyhi de durumu inceleyerek kusurun kullanıcı hatası mı, yoksa imalat hatası mı olduğunu teşkilat ileri gelenleriyle tespit eder ve şayet söz konusu kusur esnaftan kaynaklanmışsa o ayakkabının ücreti müşteriye ödenirdi. Yine ihtiyar heyetinin kararıyla da o kusurlu ayakkabılar/kalitesiz mallar ibreti âlem için o pabuç dükkânın damına atılırdı. Bu olay o esnaf için çok ağır bir cezaydı. Böylece o esnafın işine hile karıştırıldığı anlaşılırdı. Çarşıdan gelen geçen vatandaşlar da kimin iyi mal sattığını, kimin kötü mal sattığını anlardı. Hatta o esnafa gerekli görülürse geçici süreyle veya sürekli olarak o işten el çektirilirdi. Ahilik teşkilatı hileli iş yapan esnafı cezalandırırken aynı zamanda toplumsal dinamikleri tesis ediyordu. Bunun gibi, *iflas bayrağını çekmek*, *iflas topunu atmamak* gibi birçok deyim de öyküsü bulunmaktadır²⁸.

Pabucu dama atılmak, geçmişte yaşanan ve toplumda derin iz bırakan bir hadisenin ürünüdür. Bir ayakkabıcı esnafının işini ciddiye almaması ve hata yapması neticesinde doğmuştur. Bir esnafın veya zanaatkârın işini kötü yapması veya güven kaybetmesi durumunda, toplum tarafından dışlanmasını anlatır.

Ahilik anlayışının esaslarının ihlal edilmesi durumunda sistemin yetkili kurulu tarafından o esnafa uygulanan müeyyideyi işaret eder. Bir bakıma aynı hatayı tekrarlayan bir esnafın ahvalini sergiler. “Bir esnaf, ticari veya kişisel ciddi

26 Sinan, *age.*, s. 104.

27 Pala, *age.*, s. 169.

28 Aziz Ayva, “Pabucu Dama Atılmak”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 2020, s. 214.

bir hata yaparsa ve o esnaf loncadan atılırsa işinden uzaklaştırılır, bir daha iş yapamaz” şeklinde o esnafı uyarır. Ahiliğe bağlı bir esnafın yaptığı büyük bir hatanın neticesinde cezası kesilir ve pabucu alınarak Ahi zaviyesinin damına atılırdı. O pabucu görenler de, o esnafın işine son verildiğini anlardı. Bu davranış, “Bu kişiden alışveriş yapmayın!” anlamına gelen kamusal bir uyarı olarak herkes tarafından algılanırdı.

Bu uygulamanın Ahi Evran’dan kalma olduğu dair rivayet edilmekle birlikte hatalı malzeme üreten zanaatkarın meclisten çıkarıldığı, pabucunun dama atıldığı sonra da evine yalınayak gönderildiği hususu şöyle hikâye edilmiştir:

“Şevket Emmi kendine yeni bir çarık almak ister. Köçker Necati Efendi’den bir altın liraya sağlam bir çift pabuç alarak ayağına geçirir, bir iki dükkân dolaşır evine varır. Bir süre sonra yeni pabucunun dikişlerinin attığını görür. Dönüp satıcıya elindeki pabucu gösterir ve değiştirmek ister ama adam kabul etmez. Şevket Emmi loncaya gider derdini anlatır. Loncanın piri hemen köşkerlerin başını çağırır, köşkerin yanına giderler. İnceleme sonunda Şevket Emmi bir altınını alır, herkesin gözü önünde köşkerin çürük pabuçlarını da dama atarlar. Köşker işi bırakıp kaybolur.”²⁹

püf noktası “bir işin en ince, hassas ve önemli noktası”.

Ahi Evran zamanında ticari hayat belirli kanunlar ve ahlâk kuralları içerisinde sürdürülüyordu. Bu esnaflık geleneğine göre de kalfa ustasından icazet almadan veya usta çırağına el vermeden kalfa kendi dükkânını açamaz, kendi işini kuramazdı. Bir rivayete göre Orta Anadolu Bölgesi’nde bir cam ustası vardı. İşinin ehli olan bu usta, yanında yetiştirdiği çıraklarına ve kalfalarına işinin bütün hünelerini öğrettiği gibi esnaflık adabını da öğretirdi. Zamanı gelen eski kalfalarına da “Sen oldun.” der el verir, uğurlardı. İşler bu şekilde sürer ve çıraklar da vakti gelince usta olurlardı. Cam ustasının yanındaki son kalfalarından biri ustasından ayrılmak için izin ister. Ustası da ona daha olmadığını, az daha zamana ihtiyacı olduğunu söyleyerek kalmasını ister. Kalfa bir süre daha bekler ama tekrar izin ister. Ustası bu sefer de, “Evlâdım, sen daha olmadın, sen daha bu işin püf noktasını öğrenmedin, az daha kal hele!” der. Kalfa daha fazla dayanamaz ve her şeyi göze alarak ustasının yanından ayrılarak komşu kasabalardan birine giderek yeni işini kurar. Kurar kurmasına da bu yeni işinde bir türlü dikiş tutturamaz. Yaptığı bütün cam işleri, biblolar, şamdanlar, süs eşyaları, vb. bir süre sonra çatlamaktadır ve müşteriler bin bir şikâyetle dükkânını basar olmuşlardır. Delikanlı artık daha fazla dayanamaz ve iflas

29 Sinan, *age.*, s. 216.

bayrağını çekerek ustasının yanına döner. Ustasına, “ben ettim sen etme!” der ve ustasının gönlünü aldıktan sonra tekrar çalışmaya başlarlar. Bir süre daha çalıştıktan sonra ustası ona “Artık sen oldun, sana el veriyorum, şimdi dükkân açabilirsin ancak son bir iş göstereceğim sana bu işin püf noktasını da göstereyim öyle git!” der. Usta, kalfasına daha önce hiç girilmeyen karanlık odayı işaret ederek onu karanlık odaya davet eder. Usta karanlık odanın bir köşesinde yığılı vaziyetteki sıcak ürünlerden birini eline alarak tavanda incecik bir hat hâlinde süzülen ışık huzmesinin içerisinde sağa sola çevirip arada bir de “püf püf” yaparak cam ürünlere üfler. Daha önce hiç girmedigi bu karanlık odanın sırrını şimdi şimdi anlamaya başlayan kalfa ustasına, “Usta ne yapıyorsun, neden üflüyorsun camlara?” diye sorar. Ustası da, “Bak evlâdım, işğa tuttuğum camların içerisinde küçük küçük hava kabarcıkları var, onları henüz soğumadan daha sıcakken üfleyerek patlatıyorum ki içinde hava kalmasın! Şimdi anladın mı senin camlarının neden kırıldığını, çatladığını?” der. Kalfa duydukları karşısında hayrete düşer; hem geçmişte yaptığı hatayı hem de meslekteki önemli bir sırrı öğrenmiş olur. Ustası kalfasına, “Şimdi öğrendin mi işin püf noktasını?” der, omzunu sıvazlar ve el vererek kalfasını uğurlar³⁰.

Başka bir rivayette de *püf noktası* için şu hikâye anlatılır: “Vaktiyle testi ve çanak çömlek imal edilen kasabalardan birinde uzun yıllar bu meslekte çalışan bir çırak, kalfa olup artık kendi başına bir dükkân açmayı arzu eder olmuş. Ne yazık ki her defasında ustası ona: “Sen, daha bu işin püf noktasını bilmiyorsun biraz daha emek vermen gerekiyor.” demiş. Ustanın bu sonu gelmez nasihatlerinden sıkılan kalfa, artık dayanamaz ve gidip bir dükkân açar. Açar açmasına da yeni dükkânında güzel güzel yaptığı testiler, küpler, vazolar, sürahiler onca titizliğe ve emeğe rağmen orasından burasından yarılmaya, yer yer çatlamağa başlar. Kalfa, bir türlü bu çatlamağaların önüne geçemez. Nihayet ustasına gider ve durumu anlatır. Usta: “Sana demedim mi evlâdım, sen bu işin püf noktasını henüz öğrenmedin. Bu sanatın bir püf noktası vardır.” der. Bunun üzerine usta tezgâha bir miktar çamur koyar: “Haydi, geç bakalım tezgâhın başına da bir testi çıkar. Ben de sana püf noktasını göstereyim.” der. Eski çırak ayağıyla merdaneyi döndürüp çamura şekil vermeye başladığında usta, önünde dönen çanağa arada sırada “püf!” diye üfleyerek zamanla testiyi çatlatacak olan bazı küçük hava kabarcıklarını patlatıp giderir. Böylece çırak da bu sanatın püf denilen noktasını öğrenmiş olur. O günden sonra her sanatın incelik gereken nazik kısmına da püf noktası denilmeye başlar.”³¹

30 Aziz Ayva, “Püf Noktası”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara, 2020, s. 218-219.

31 Pala, *age.*, s. 173-174.

şirazeden çıkmak “düzeni karmakarışık olmak, çığırından çıkmak”.

Ahili teşkilatına bağlı çeşitli sanat kolları vardır. Bunlardan biri de ciltçiliktir. Deyimde geçen *şiraze* ise, ciltçilik mesleğinde kullanılan bir terimdir. Sözlükte, “ciltli kitap yapraklarının kapağa bağlanan ucunda, kitabı düzgün tutmaya yarayan ince örülmüş şerit”³² şeklinde tanımlanır. Bir cilt ustasının başından geçen hadise sonunda *şirazeden çıkmak* ifadesi deyimleşmiş ve işin çığırından çıktığını, işle ilgili mevcut düzenin bozulduğunu anlatmak üzere günlük hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Zira kitabın yapraklarını cilde *şiraze* bozulduğunda kitap dağılmaya başlar. Sayfa düzeni diye bir şey kalmaz.

Şirazeden çıkmak ile ilgili olarak bilinen rivayet şöyledir:

“Sinan Baba, ciltçilik sanatı ile meşgul olan bir sanat erbabıdır. Komşusu, bir hayli kendisini kızdırır. Onu kızdıran hadiseler devam edince sonunda bir ciltçi ustamız dayanamaz. Komşusuna sert bir yumruk atarak onu devirir ve hastanelik eder. Sinan Baba’yı karakola götürürler. Sinan Baba, aylardır adamın kendisine söylediklerini anlatarak: “Önümü de kesince *şirazeden çıktım*” diye ifade verir.”³³

Sonuç

Ahilik, Türk kültür tarihinde ekonomik örgütlenmenin ötesinde ahlaki ve kültürel bir sistem olarak yer almıştır. Bireye sadece mesleki bilgiler değil aynı zamanda dinî, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. Anadolu Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında derin izler bırakmıştır. Bu izler, yalnızca kurumsal yapılarla sınırlı kalmamış; halk söylemleri ve deyimlerle dilde yaşamaya devam etmiştir. Bunlar, Ahilik değerlerinin yayılmasında ve süreklilik kazanmasında önemli rol oynamıştır. Bu yönüyle Ahilik kültürü, hem geçmişini anlamada hem de günümüz toplumuna ahlaki ve sosyal değerler sunmada önemli bir miras niteliğindedir. Bugün bile kullanılan birçok deyim, aslında Ahilik teşkilatının birey-toplum, usta-çırak, üretici-tüketici ilişkileri üzerine kurduğu dengeli yapının dildeki izleridir. Bu nedenle Ahilik deyimleri, kültürel ve sosyal mirasın dilsel taşıyıcıları olarak değerlendirilmelidir.

Ahilik teşkilatı, bireyin mesleki donanımını geliştirirken ahlaki sorumluluğunu da ön plana çıkarır. Bu yapının ilkeleri zamanla deyimleşerek halk diline yerleşmiştir. Başlangıçta Ahiler arasında yaygın olarak kullanılan bu ibareler, daha sonra günümüzün esnaf loncalarında kullanılagelmiştir. Hatta esnaf ve

32 <https://sozluk.gov.tr>

33 Sinan, age., s. 245.

zanaatkârlar tarafından tabela şeklinde yazdırılarak ekme teknesi adını verdikleri dükkânlarının en mutena köşelerine asılmıştır. Bu hususta “el-kâsibu habibullah”³⁴ ve “Kanaat tükenmez hazinedir.” ifadelerini içeren tabelalar zikredilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 1988.
- Algar, Hamid, “Şed”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 405-406.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/sed> (erişim 21.07.2025).
- Aziz Ayva, “Pabucu Dama Atılmak”, Ahilik Ansiklopedisi, C. 2, Ankara, 2020, s. 214.
- Aziz Ayva, “Püf Noktası”, Ahilik Ansiklopedisi, C. 2, Ankara, 2020, s. 218-219.
- Bayram, Mikail, Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Damla Matbaacılık, Konya, 1991.
- Ceyhan, Semih, “Şed Bağlama”. Ahilik Ansiklopedisi, C. 2, Ankara, 2020, s. 279-280.
- AHİLİK ANSİKLOPEDİSİ 2. CİLT.pdf. (erişim 19.07.2025).
- Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara: 1997.
- Durak, İbrahim ve Yücel, Atilla “Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2010, C. 15, S. 2, s. 152-168.
- İrmiş, Ayşe, “Bir Örgüt Kültürü Örneği Olarak Türk Milli Kültüründe Ahilik”, Türk Yurdu, C. 18, S. 126, 1998, s. 35-42.
- Kaya, Doğan, Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- Köksal, Mustafa, Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü. Işık Eğitim Kültür Hizmetleri, Ankara, 2007.
- Pakalın, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I-III, MEB Kültür Yayınları, İstanbul, 1993.
- Pala, İskender, İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Parlatır, İsmail, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü-II Deyimler, Yargı Yayınevi, Ankara, 2008.
- Sinan, A. Turan, Deyimlerin Kısa Hikâyeleri, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Şimşek, Muhittin, TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi: 21, İletişim Eğitim Hizmetleri, İstanbul, 2002.

Web Kaynakları

- <https://sozluk.gov.tr> (erişim 11.07.2025).
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/sed> (erişim 21.07.2025).
- <https://www.ahilik.net/makaleler/> (erişim 26.07.2025).
- AHİLİK ANSİKLOPEDİSİ 2. CİLT.pdf. (erişim 19.07.2025).

34 “Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir (sevgili kuludur).”

AHİLİK GELENEĞİNDE İLETİŞİMİN YERİ VE ÖNEMİ: DEĞER TEMELLİ BİR YAKLAŞIM

Öğr. Gör. Mustafa Çağrı DEMİR

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörlük Özel Kalem Müdürü

Giriş

Ahilik, 13. yüzyıl Anadolu'sunda ortaya çıkan ve zanaatkarlık temelli bir mesleki ve ahlaki teşkilatlanma modelidir. Sadece bir ekonomik sistem ya da esnaf yapılanması olmayıp, bireyin topluma, müşteriye, meslektaşına ve kendisine karşı sorumluluklarını kapsayan bir yaşam felsefesidir. Bu yapının merkezinde ise sağlam, ahlaklı ve etkili iletişim yer almaktadır. Ahilik sisteminde iletişim, yalnızca bilgi alışverişi değil; aynı zamanda ahlaki değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan ve toplumsal barışı inşa eden temel bir mekanizma olarak işlev görmektedir. İletişim kavramının literatürdeki karşılığına baktığımızda ise bireylerin, toplumların ve örgütlerin duygularını, düşüncelerini ve bilgilerini karşılıklı anlayışla birbirleri arasında paylaşma süreci olarak tanımlayabiliriz. Günümüzde teknoloji ve toplumun yapısının hızla değişmesiyle birlikte iletişim süreci daha karmaşık çok katmanlı ve yüzeysel bir hal almıştır. İletişimin günümüzde karmaşık bir yapıya bürünmesi hem bireysel hem toplumsal düzeyde anlamlı ilişkilerin kurulamamasına ve sağlıksız bir iletişim ortamına zemin hazırlamaktadır. Bu durum ise bireylerin yalnızlaşması ve iletişim kazalarının artmasına sebep olmaktadır. Durumun gözle görülen vahim sonuçlarının aksine tarihsel köklerimize dönüp baktığımızda sürdürülebilir ve değer temelli iletişimi benimsemiş ahilik sisteminin bireye ve toplumsal ilişkilere önem veren yapısının olduğunu görmekteyiz. Ahiler; gündüzleri iş yerlerinde, akşamları ise zaviyelerde, sohbet meclislerinde ve sosyal etkinliklerde sürekli etkileşim içinde kalarak örgüt içi iletişimin güçlü örneklerini sergilemişlerdir. Aynı zamanda toplumla bütünleşen bu sistem, sanat yoluyla, levhalardaki özlü sözlerle ve kamusal mesajlarla iletişimi çok boyutlu bir hale getirmiştir. Bugünün dijital çağında bireylerin fiziksel temastan uzaklaşarak sanal mecralarda varlık göstermesi, yüz yüze iletişimin derinliğini kaybettir-

mektedir. Oysa Ahilik geleneğinde yer alan yârenlik, oda sohbetleri, selamlık buluşmaları gibi pratikler; insanın insanla ve toplumla kurduğu ilişkiyi canlandıran, empati ve güven temelli örneklerdir.

1. Ahilik Sisteminde İletişim: Temel Yaklaşımlar

Ahilik, kültürel olarak sözlü aktarmaya dayalı bir toplumsal düzen sunar. Bu nedenle iletişim, sadece teknik bir beceri olmayıp bir ahlak sisteminin parçası olarak işlenmiştir. Bu yönüyle ahilik teşkilatı, ustaların çıraklarına birebir aktarım yaptığı; davranışlarla, örneklerle, sözlü nasihatlerle eğitimin gerçekleştiği bir öğrenme ortamıdır. Karar alma süreçleri, toplumsal uyarılar ve mesleki etik gibi birçok konu da sözlü olarak yürütülür. Bu durum, iletişimin sadece bir beceri ya da araç değil, aynı zamanda bir **ahlak taşıyıcısı ve toplumsal bağ kurucusu** olduğunu gösterir. Ahiler arasında güven, saygı ve dayanışma gibi değerler; söze, davranışa ve duruşa yansıtılarak, günlük yaşamın bir parçası hâline getirilmiştir. Bu nedenle Ahilik sistemindeki iletişim, bireyler arası etkileşimin çok ötesinde; toplumsal bütünlüğün ve kültürel sürekliliğin taşıyıcısı konumundadır.

Usta-Çırak İlişkisinde İletişim

Ahilik teşkilatında eğitimin temeli, birebir ve yüz yüze kurulan **usta-çırak ilişkisine** dayanır. İletişim burada hem bilgi aktarımı hem de karakter inşası aracıdır. Bu ilişki, öğretmenin yalnızca teknik beceriler değil, aynı zamanda hayat bilgisi, ahlak, edep ve toplumsal sorumluluk aktarması anlamına gelir. Usta, çırak için sadece bir meslek öğreticisi değil; aynı zamanda bir rol model, bir rehber ve kimi zaman bir baba figürüdür. Ustanın sözü, sadece teknik bilgi değil aynı zamanda hayata dair nasihat taşır. İletişim, bu ilişki çerçevesinde her gün süregelen sözlü aktarım, gözlem, öğüt ve örnek davranışlar üzerinden işler. Eğitim süreci resmî değil, yaşanarak öğrenilen bir süreçtir.

Bu iletişim şekli **yukarıdan aşağıya tek taraflı bir emir-komuta** düzeninden çok, **karşılıklı saygıya dayalı bir öğrenme süreci** şeklindedir. Çırak ustasını dikkatle dinler, yalnızca ellerine değil, sözlerine ve davranışlarına da odaklanır. Usta ise çırak üzerinde hem mesleki hem de ahlaki anlamda iz bırakacağını bilerek konuşur, örnek olur, bazen susar ama öğretecek sözünü doğru anda seçer. Bu yönüyle Ahilik, bugünün pedagojik anlayışlarına da oldukça yakın durur.

Bir ahî ustası, çıraklarına sık sık şunu hatırlatırdı:

“Müşterine bir gün hizmet ettiysen, onu kırma; kırarsan ertesi gün kapını çalmaz.”

Bu öğüt, basit bir ticari tavsiye değil; **duygusal zekâya, empatiye ve ilişkisel güvene** dair bir derstir. Usta, bu sözyle sadece mal satmayı değil, insan kazanmaya odaklanır. Usta bu sözü çıraklarına her seferinde farklı bağlamlarda söyler; kimi zaman bir müşteriye sert yanıt veren çırağına, kimi zaman hesap hatası yapan bir gence. Usta burada sadece eleştirmedir, aynı zamanda kendi geçmişinden örnek verir. İletişimi **kişisel deneyimlerle pekiştirerek** bir anlatı biçiminde aktarır. Bu da çırağın hem mesleki hatayı görmesini hem de iletişim dilinde nasıl daha yumuşak, nazik ve yapıcı olacağını anlamasını sağlar.

Bu öğütlerin amacı yalnızca çırakları iyi birer zanaatkâr yapmak değil; aynı zamanda iyi birer insan olarak topluma kazandırmaktır. Bugün müşteri ilişkileri yönetimi, iletişim eğitimi ya da koçluk gibi kavramların temelini yüzyıllar önce Ahilikteki usta-çırak iletişimi atmıştır. Bu model, bireyin yalnızca iş dünyasına değil, insan ilişkilerine dair de temel değerlerle donatıldığı bir iletişim ekolüdür.

Ahî Meclisleri

Ahiler, haftalık toplantılarda kararları birlikte alır, bu süreçte fikir alma, dinleme, karşılıklı saygı ve uzlaşma becerileri ön plandadır.

Ahî teşkilatının en önemli karar organlarından biri olan **Ahî Meclisleri**, iletişim kültürünün hem kurumsallaştığı hem de toplumsallaştığı önemli platformlardandır. Bu meclislerde esnafın mesleki hataları, şehirdeki ihtiyaçlar, yardımlaşma faaliyetleri, fiyat dengeleri ve hatta toplumsal huzuru ilgilendiren konular tartışılırdı.

Bu süreçte iletişim, yalnızca bilgi paylaşımı değil; **karar alma, uzlaşma, eleştirme ve savunma** gibi çok yönlü becerileri barındırır. Meclis ortamında herkesin sözü değerlidir, yaşça küçük bir çırak dahi fikir beyan ettiğinde dinlenir. Ustalık yalnızca bilgiyle değil; **dinleme sabrı, söz hakkı tanıma ve öfkeyi kontrol** gibi iletişim becerileriyle tamamlanır. Ahî meclislerinde ahilerin özellikle bu mecliste dikkat ettikleri hususlar bulunmaktaydı. Öncelikle **hiyerarşi yerine saygı ve yaşa dayalı söz alma düzeni** vardı. En kıdemli ahîler konuşmalarını yapmadan önce gençler dinlenir, onların görüşleri alınırdı. Bu, gençlerin katılımını ve özgüvenini teşvik ederdi. Mecliste en çok dikkat edilen hususlardan biri ise sözün başkası tarafından bitmeden bölünmesiydi. **Söz kesmek büyük saygısızlık sayılırdı**. Konuşan kişi, fikrini tamamlayana kadar sabırla dinlenir, sonra söz hakkı alan kişi “İzin verirsiniz bir şey eklemek isterim” gibi yumuşak

geçişlerle söze başladılar. Dikkat edilen bir diğer hususta **eleştirilecek bir husus olduğunda kişi bunu saygısını kaybetmeden uygun bir üslupla yapardı. Mecliste ahiler doğru sözün celladı üsluptur şiarıyla hareket ederlerdi. Az konuş çok dinle düsturuyla hareket eden ahiler konuşmadan çok dinlemeye öncelik verdiklerinden mecliste sessiz dinleme kültürü** hakimdi. Her söz, değer taşıdığı için gereksiz konuşmak hoş karşılanmazdı. Ahî meclislerinde tartışmalarda nezaket ve karşılıklı hoşgörü esastı; karar süreçlerinde ise otoritenin ya da çoğunluğun baskısı değil, oy birliğiyle sağlanan uzlaşma geçerli olurdu.

Günlük Esnafın Kurmuş Olduğu İletişim

Ahilik teşkilatında esnaf-müşteri ilişkisi, yalnızca bir ticaret faaliyeti değil; karşılıklı güven, saygı ve dürüstlük temelinde kurulan bir insanî etkileşim biçimidir. Ahî esnafı, sattığı mal kadar kullandığı söze de özen gösterir; çünkü iletişim, malın niteliğini açıklamanın ötesinde, bireyler arasında bağ kurmanın ve toplumsal güven inşa etmenin en önemli aracıdır. Bu yaklaşım, “eline, beline, diline sahip ol” ilkesiyle şekillenir. Bu ilkeye göre birey, bedenini yanlış işlerden, dilini ise kırıci, yalan ya da hileli sözlerden uzak tutmalı; sözlerinde ölçülü, samimi ve dürüst olmalıdır.

Günlük yaşamda Ahî esnafı, müşteriye üstten bakmaz, sabırla dinler, fiyatı abartmaz ve pazarlıkta kırıci olmadan iletişimini sürdürür. Bir müşteri malı pahalı bulduğunda, esnaf alay etmez ya da tepki göstermez; aksine, “Gönlünüz hangi mala razıysa o hayırlıdır” diyerek nezaketle cevap verir. Çünkü Ahilik anlayışında kısa vadeli kazanç değil, uzun vadeli güven ve memnuniyet esastır. Bu durum, müşterinin dükkândan sadece bir ürünle değil, iyi bir izlenim ve gönül rahatlığıyla ayrılmasını sağlar.

Ahî dükkânlarında genellikle duvarlara asılmış levhalarda özlü sözlere yer verilirdi. Bu levhalar, yalnızca estetik değil; aynı zamanda eğitici ve rehberlik edici bir işlev görürdü. “Doğru tart, helâl kazan”, “Kazancın bereketi, gönül hoşluğundadır” gibi ifadeler, hem esnafın kendisine hem de müşteriye hitap eder, alışverişin ahlaki bir zemin üzerinde gerçekleşmesini teşvik ederdi. Söz, mekâna sinmiş bir karakter gibi davranır; dükkâna giren herkes o sözlerin gölgesinde bir iletişim kültürüne dâhil olurdu.

Ahilikte dil, yalnızca iletişim değil; aynı zamanda ahlaki bir denge unsurudur. Esnaf, dilini kullanırken dikkatli olmalı; yalan söylemek, başkasını aldatmak, gereksiz yere övmek, kaba konuşmak ya da alay etmek gibi davranışlardan kaçınmalıdır. Çünkü esnaflık yalnızca ürün sunmak değil, topluma örnek olmaktır. Bu anlayış, bugünkü müşteri ilişkileri yönetimi, kurum imajı ve kurum-

sal iletişim gibi kavramların yüzlerce yıl öncesinden özümsemiş bir versiyonunu temsil eder.

Sonuç olarak Ahilik sisteminde günlük esnaf-müşteri iletişimi hem bireysel bir ahlakın hem de toplumsal bir sözleşmenin tezahürüdür. Bu iletişim biçimi; sabır, saygı, dürüstlük ve empati temelli olup, sadece ticaretin değil, toplumun da inşa edildiği bir değerler bütünüdür.

2. Ahilikte İletişimin Ahlaki Temelleri

Ahilik anlayışında iletişim yalnızca sözlü bir aktarım aracı değil; bireyin iç dünyasını, ahlakını ve toplumla olan ilişkisini yansıtan bir aynadır. Bu sistemde iletişim, **Kur'an ahlaki** ve **Hz. Muhammed'in sünneti** doğrultusunda şekillenmiş; sözün içeriği kadar niyeti ve etkisi de ahlaki değerlere bağlanmıştır. Ahilik teşkilatında birey, konuşurken de susarken de toplumsal sorumluluk taşıyan bir varlık olarak görülür.

İletişimin bu yüksek ahlaki zemin üzerinde inşa edilmesi, bireyler arasında güven temelli, yapıcı ve toplumsal huzura hizmet eden bir söylem kültürünün oluşmasına imkân sağlamıştır.

• Doğruluk ve Güvenilirlik

Ahî, söz verirken ölçülü konuşur; verdiği sözde durmayı namus bilir. Sözle insan kandırmak, ticarete malı övmek için yalan söylemek büyük günah sayılır. Bu yüzden Ahilikte, "Söz senettir" anlayışı hâkimdir. Güvenilir bir iletişim, bireyin ticari ve sosyal itibarının temelidir.

• Hoşgörü ve Sabır

Ahî, muhatabını hemen yargılamaz; anlamaya, dinlemeye ve sabırla yaklaşmaya özen gösterir. Eleştirirken kırıcı değil, yapıcı bir dil kullanır. Bu tavır, Ahilik teşkilatının çatışmasız, barışçıl yapısının da temelidir.

• Yardımlaşma ve Dayanışma

Ahîler, yalnızca mal değil; bilgi, tecrübe ve iyi sözü de paylaşmayı görev sayarlar. Bir çirak hata yaptığında azarlamak yerine açıklayıcı, eğitici bir dil tercih edilir. Söz; güç değil, destek aracı olarak görülür.

• Adaletli Söz Söyleme

Ahî ne kendi ne de başkasının hakkını çiğneyecek şekilde konuşur. Meclislerde görüş bildirirken ne kendi çıkarını ne de duygularını merkeze alır. İletişim dili,

adalet terazisi gibi dengeli ve tarafsız olmalıdır. Bu nedenle “adil söz”, Ahiliğin toplumsal huzuru sağlayan temel araçlarından biridir.

3. Ahilikte İletişimin Rolü

Ahilik sistemi yalnızca bireysel davranışları değil, aynı zamanda topluluklar arası ilişkileri düzenlemeyi hedefleyen bir anlayışa sahiptir. Bu sistemde iletişim, bireyler arası etkileşimin ötesine geçerek, sosyal düzenin korunmasında ve toplumsal barışın sağlanmasında etkin bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ahiler arasındaki iletişim dili, sorun çözmeyi kolaylaştıran, nezaketi önceleyen ve iş birliğine dayalı yapısıyla dikkat çeker. Bu bağlamda iletişim; çatışmaların çözümünden sosyal denetime, yardımlaşmadan dayanışmaya kadar pek çok alanda belirleyici rol oynamaktadır.

Ahilik kültüründe çatışma çözümü, yıkıcı bir mücadele biçimiyle değil; yapıcı bir diyalog zemininde gerçekleştirilirdi. Taraflar arasında doğan anlaşmazlıklar, yüksek sesle ya da öfkeyle değil, karşılıklı saygı ve anlayış temelinde yürütülen konuşmalarla çözüldü. Meclislerde ya da lonca toplantılarında çıkan fikir ayrılıklarında, herkesin görüşüne değer verilerek, kimseye üstünlük taslamadan ortak akla ulaşılmaya çalışılırdı. “Söz büyüğündür, ama doğru herkesindir” anlayışı, bu kültürde hâkimdi. Bu yaklaşımla, Ahiler arasındaki iletişim dili, yalnızca sorunları değil, kalpleri de onaran bir rol üstlenirdi.

Ahilikte iletişim aynı zamanda bir sosyal denetim aracıdır. Bireyler, yalnızca davranışlarıyla değil, sözleriyle de birbirlerini terbiye eder; ancak bunu yaparken asla incitici ya da aşağılayıcı bir dil kullanmazlardı. Hatalı bir davranış görüldüğünde, doğrudan eleştirmek yerine “Böylesi bir durumda biz şöyle yapardık” gibi dolaylı, öğüt niteliğinde ifadelerle uyarıda bulunulurdu. Böylece bireyler hem uyarılır hem de toplumdan dışlanmadan, onurları zedelenmeden yol gösterilirdi. Bu denetleyici iletişim tarzı, bugünün pozitif geri bildirim tekniklerine benzer şekilde bireyin gelişimini teşvik eden bir yöntemdir.

Toplumsal dayanışmanın sağlanmasında da iletişim önemli bir yer tutar. Ahiler, birlikte çalışmanın ve ortak karar almanın yanı sıra birlikte üretmenin ve paylaşmanın da sorumluluğunu taşırlardı. Özellikle yoksullara yardım, dul ve yetimlere destek, doğal afetlerde ortak hareket gibi konular, iletişimle organize edilen ve söz birliğiyle yürütülen toplumsal görevlerdi. Herkesin katkıda bulunduğu bu tür faaliyetlerde, çağrı dili davetkâr, birleştirici ve gönüllü katılımı özendirici olurdu. Kimseye zorla görev verilmez; ancak herkes kendiliğinden bir sorumluluk hissedirdi.

Sonuç olarak Ahilikte iletişim, bireysel gelişim kadar toplumsal düzenin ve huzurun sağlanmasında da anahtardır. Bu sistemde kullanılan dil, yalnızca bilgi aktaran bir araç değil; aynı zamanda değer taşıyan, toplulukları bir arada tutan ve bireyleri birbirine bağlayan güçlü bir toplumsal bağıdır.

4. Ahilikte Dil Kullanımı: Sözlü Kültür ve Şiirsel Anlatım

Ahilik teşkilatında söz, yalnızca bir iletişim aracı değil; aynı zamanda ahlaki bir değer, bir öğretici biçimi ve kültürel aktarım aracıdır. Yazılı kültürün sınırlı olduğu dönemlerde, sözlü anlatım Ahilik geleneğinin temel taşıyıcısı hâline gelmiştir. Bu nedenle, dilin doğru, etkili ve sorumlu biçimde kullanılması, bireyin hem mesleki hem toplumsal olgunluğu açısından büyük önem taşır. Ahiler, konuşurken yalnızca anlaşılmayı değil; aynı zamanda değer aktarmayı, gönül kazanmayı ve toplumsal barışı pekiştirmeyi hedeflemişlerdir.

Ahilikte dilin en dikkat çekici özelliklerinden biri, öğretici ve yönlendirici olmasıdır. Usta, çırağa yalnızca el becerisi değil, dil terbiyesi de kazandırmakla yükümlüdür. “Eline, beline, diline sahip ol” ilkesi bu anlayışın özüdür. Ahî ustası, çıraklarına sözle nasihat ederken aynı zamanda örnek davranışlarıyla da onları eğitir. Söz, bu sistemde yalnızca duymak için değil, yaşamak için vardır. Ahî sohbetlerinde, zaviye buluşmalarında, meclis toplantılarında kullanılan dil; kırıncı değil, birleştirici; üstünlük taslayan değil, yol gösterici niteliktedir.

Ahilik geleneğinde sözlü kültürün taşıyıcısı olan nasihatnameler, şiirler, vezir sözler ve duâlar, bireylerin ruhunda kalıcı etkiler bırakmak üzere seçilmiş ve yüzyıllar boyunca dilden dile aktarılmıştır. Özellikle “Ahî Duâları” ve “Meslek Yemînleri”, sadece birer ritüel değil; bireyin diliyle kendini bağladığı, sözün sorumluluğunu taşıdığı metinlerdir. Örneğin, dükkân açarken edilen bir duâda “Helâl kazanç nasip et, dilimizi yalandan, gönlümüzü kinden uzak eyle” ifadesi yer alır. Bu tür sözler, hem bireysel niyeti pekiştirir hem de toplumun ortak değerlerini diri tutar.

Dilin bu denli önemsenmesi, Ahiliğin bir eğitim sistemi olmasının da temelinde yatar. Ahilikte her birey, sözün gücünü erken yaşta öğrenir. Ne zaman susulacağını, ne zaman konuşulacağını, kime nasıl hitap edileceğini, hangi ortamda nasıl bir üslup takınılacağını bilmek, meslekî ehliyet kadar kıymetlidir. Sözlü kültür yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bu görgü ve edep anlayışı, toplumsal düzenin korunmasına ve kuşaklar arası değer aktarımının sürekliliğine büyük katkı sağlar.

Sonuç olarak Ahilikte dil kullanımı, teknik bir iletişim becerisinin çok ötesinde, bir ahlak, bir edep ve bir eğitim meselesidir. Ahiler diliyle toplumu onarır, gönül yapar, adaleti gözetir ve insanları erdemli yaşama davet eder. Bu yönüyle Ahilik geleneği, sözlü kültürün toplumsal dönüşüm gücünü en başarılı şekilde kullanan tarihi yapılardan biridir.

5-Ahilik ve Modern Zamanın İletişim Anlayışı Arasındaki Farklılıklar

Günümüz iletişim anlayışı, çoğunlukla hız, erişilebilirlik ve görselliğe odaklanmakta; ancak bu yönelimler iletişimin içeriğini sığlaştırmakta ve insan ilişkilerini yüzeysel hâle getirmektedir. Sosyal medya platformları üzerinden kurulan iletişim biçimleri, bireylerin birbirlerini tanımadan, duygusal bağ kurmadan ve sorumluluk almadan sürdürdükleri etkileşimlere dönüşmektedir. “Beğen” tuşu, sınırlı karakterli mesajlar ve emoji’lerle sınırlı duygusal ifade biçimleri, bireylerin kendini ifade etme kapasitesini daraltmakta; gerçeklikten kopuk, sanal bir iletişim evreni yaratmaktadır. Teknoloji bağımlılığı, ekran karşısında geçirilen sürelerin artması ve fiziksel birlikteliklerin yerini sanal temasa bırakması sonucunda insanlar sosyal hayattan kopmakta; yalnızlaşmakta ve bireysel sorumluluklardan kaçış eğilimleri göstermektedir. Aile içi iletişimin zayıflaması, kuşaklar arası kültür aktarımının sekteye uğraması da bu dönüşümün diğer önemli sonuçlarındandır.

Ahilik teşkilatı ise yüzlerce yıl önce Anadolu coğrafyasında şekillenmiş bir sosyal sistem olarak, yalnızca ekonomik değil; sosyal, ahlaki ve kültürel anlamda da güçlü bir iletişim modeli sunmuştur. Ahilikte iletişim, sadece bilgi aktarımı değil; aynı zamanda anlam paylaşımı, değer üretimi ve birey-toplum bütünleşmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Usta-çırak ilişkisi, yâren sohbetleri, zikir meclisleri, şet kuşanma törenleri gibi uygulamalar sayesinde Ahiler arasında güçlü bir yüz yüze etkileşim kurulmuş, her birey sistemin aktif bir parçası hâline getirilmiştir. Bu iletişim biçimi, yalnızca mesleki bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp; edep, ahlak, sabır, dürüstlük, kanaatkârlık gibi temel insani değerlerin de aktarılmasını sağlamıştır. Ahilikte iletişim aynı zamanda sembollerle ve nesnelere de kurulmuştur. Şet kuşanma törenlerinde kullanılan peştamal, su, tuz, terazi ve süpürge gibi nesnelere yüklenen anlamlar hem bireyin iç dünyasına hem de topluma verilen mesajların taşıyıcısı olmuştur. Bu sembolik iletişim dili, modern zamanın yüzeyselliğine karşı güçlü bir anlam katmanı sunmaktadır.

Ahilik, bir esnaf yapılanmasından çok daha fazlası olarak; etik değerlere dayalı, yüz yüze temasa öncelik veren ve bireyin gelişimini merkezine alan bütün-

cül bir iletişim modeli sunmaktadır. Modern iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar yadsınamaz; ancak bu olanakların birey-toplum bütünlüğünü zedelemekten kullanılabilmesi için Ahilik gibi örnek sistemlerin ilke ve yöntemlerinden ilham alınması büyük önem taşımaktadır.

Geleceğin iletişim modellerini tasarlarken, hız kadar derinliğe, erişilebilirlik kadar samimiyete, bilgi kadar ahlaka da yer verilmelidir. Ahilik bu açıdan, sadece tarihsel bir miras değil; aynı zamanda çağın sorunlarına ışık tutan bir iletişim pusulasıdır. Ahilik sistemi, iletişimi sadece bireyler arası bir bilgi alış-verişi olarak görmez; onu ahlakın, kültürün ve toplumsal düzenin taşıyıcısı olarak ele alır. Modern çağın iletişiminde ise hız, görünürlük ve bireysel tatmin ön plandadır. Bu sebeple, Ahiliğin iletişim anlayışı günümüz insanına değer temelli, anlamlı ve bütüncül bir etkileşim modeli sunmakta; dijital çağın hızla tüketilen iletişim biçimlerine karşı köklü bir alternatif oluşturmaktadır.

Ahilik sistemi, tüm toplumsal yaşamı kapsayan bir iletişim etiği ortaya koyar. Bu etik, bireyin dili kullanımından tutumuna, mesleki ilişkilerinden toplumsal düzeni kurmaya kadar geniş bir etki alanına sahiptir. Ahilik geleneği, bugün gerek bireysel gerek kurumsal anlamda etkili ve değer temelli iletişimin nasıl inşa edileceğine dair zengin bir miras sunmaktadır. İletişim bilimcilerinin ve eğitimcilerin bu mirastan yararlanarak geleceğe dair çözümler üretmeleri, toplumsal barış ve uyum için önemlidir.

AHİLİK DEĞERLERİ VE MESLEK ETİĞİ DERSLERİ

Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Günümüzce meslek eğitimi meslek liselerinde ve meslek yüksek okullarında verilmektedir. Meslek liseleri farklı bir alan ve yaş grubu olduğu için bir başka bildirinin konusu olsun. Biz bu bildiriye meslek yüksek okullarında (MYO) ahi-lik eğitimi ve ahlakının verilmesi imkanlarının üzerinde duracağız.

Diploma, sertifika, yeterlilik belgesi gibi kanıtların tanınması, karşılaştırılması ve sınıflandırılması için hazırlanan sekiz seviyeli Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinin 5. seviyesi ön lisans eğitiminde kazanılacak yetkinlikleri sıralar. Bu yetkinlerden biri de meslek etiğine dairdir. *Öğrenme Kazanımları Rehberi*'nde yer alan ilgili madde şudur:

Bir iş veya öğrenme alanındaki bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile toplumsal ve etik meseleler ve sorumluluklar ilişkisinin farkında olma (2020: 10)

Çerçeveyi belirleyen *Öğrenme Kazanımları Rehberi*'nde yer alan kazanımların ilgili eğitim seviyelerinde öğrencilere kazandırılması beklenir. MYO'dan mezun olan öğrencilerden meslek etiğine sahip olması ve sorumluluklarının farkında olması aranır ve beklenir. Bundan dolayı MYO'larda müfredat hazırlanırken bu kazanımların kazandırılacağı dersin bulunmasına özellikle dikkat edilmelidir.

Büyük- küçük, bölge ve yeni-eski olmasına bakarak tespit edilen 10 üniversitenin* bir merkez bir ilçede bulunan MYO'larda bulunan programlarının bilgi paketlerini incelediğimizde büyük bir kısmında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde yer alan kazanımların yer almadığı görülmektedir. Kazanım olarak yer alanlarda ise ya bu kazanımı karşılayacak ders bulunmamakta veya olanların bir kısmında ders seçmeli olarak işaretlenmiştir. Maalesef TYÇ kapsamında

* Maksat üzüm yemek olduğu ve gereksiz bir tartışmaya neden olmamak için üniversite isimleri zikredilmemiştir.

olması zaruri olan *Meslek Etiği* veya benzer başlıklı dersler üniversitelerimizin MYO'larının büyük bir kısmında bulunmamaktadır. Dolayısıyla yapılacak ilk iş tüm MYO'lardaki programların ders planlarına *Meslek Etiği* veya benzer bir isim altında meslek etiğinin ve bu etiğin getirdiği sorumlulukların farkında olmasını sağlayacak bir dersin zorunlu ders olarak koymak olmalıdır.

Meslek Etiği dersi içeriğinde meslek etiğinin tanımı ve tarihsel gelişiminin yanı sıra evrensel etik değerler ve meslek etiğine dair mevcut yasa ve yönetmeliklerin yer alması beklenir. Ahiliğin, genel etik kuralları ve evrensel değerler ile örtüşen ilke ve değerlerine mutlaka vurgu yapılmalı ve değinilmelidir.

Ahilik eğitiminin temel ilkeleri

Ahilik teşkilatının temel metni olan fütüvvetnamelere göre ahilik eğitiminin temel ilkeleri onlarca kitap ve makalenin konusu olmuştur. Birçok makalede de dile getirildiği üzere fütüvvetnamelere göre ahilik eğitiminin temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

1. Meslek seçiminde çocukların kabiliyetine bakılmalıdır.
2. Eğitim sadece iş yerinde verilmez. Hayatın her anında ve her yerde verilir.
3. İş başında verilen eğitim ile iş dışında verilen eğitim birbirini tamamlar.
4. Eğitim bir bütün olarak düşünülmeli, biri diğerinden daha önemsiz görülmemelidir. Bireyin zihinsel, bedensel ve duygusal yönleri aynı anda geliştirilmelidir.
5. Öğrenmenin yaşı yoktur. Usta olduktan sonra da devam eder. (hayat boyu öğrenme)
6. Ahi şeyhi ve usta çırağlar için modeldir. Usta çırağına rehberlik eder, yol gösterir, motive eder, destekler, cesaretlendirir, öğüt verir, kolaylaştırır ve iş birliğine teşvik eder.
7. Menkıbe ve hikâyelerle konunun anlaşılması amaçlanır.

Bir ahi çırağı eğitiminin bir kısmını mesleği öğrendiği iş yerinde alırken bir kısmını da dergahta yani iş yeri dışında alır. İş yeri dışında aldığı eğitim, dinî, ahlakî ve genel kültüre dairdir. Bu konular meslek eğitimi ile birlikte bir bütün oluşturur ve birbirini destekler. Bunların yanı sıra kılıç kullanma, ata binme, ok

atma gibi bedeni güçlendirmeye yönelik etkinlikler ile güzel sanatlar ve musiki eğitimi de verilir. Böylece çıracların estetik algısı güçlendirilmiş olur. Çırac dinî eğitimi ahi şeyhinden veya onun görevlendirdiği bir hocadan alırken ahlak eğitimini mensubu bulunduğu dergahtan ve kendisine model olarak seçtiği ahi şeyhinden ve ustasından öğrenir. Mesleğe bir törenle girer, kalfalık ve ustalık payesini düzenlenen törenle alır. Usta oluncaya hatta usta olduktan sonra bile meslek etiğine dair hikayeler ve menkıbeler okur veya dinleyerek hafızasını ve duygularını diri tutar. Kendisini yetiştirenlerle irtibatını koparmaz. Okuduğunu anlayıp anlatabilme ve yazabilme becerisini kazanması için de eğitim alır.

MYO'larda Ahilik Eğitiminden Yararlanma Biçimleri

Belli başlı ilkeler doğrultusunda verilen ahilik eğitimini bugün olduğu gibi vermek mümkün olmamakla birlikte üniversitelerimizde verilen eğitim imkanları göz önünde bulundurulduğunda ahilik eğitiminin bir kısmını vermenin mümkün olduğu görülmektedir. Nasıl olacağını maddeler halinde sıralamaya çalışalım.

1. Tarihsel ve teorik bilgi: Kuramsal bilgiler müfredata konulacak zorunlu *Meslek Etiği* dersinde verilebilir. Bu dersin içeriği hazırlanırken fütüvvetnameler ile klasik ahlak kitapları ve hikâye kitaplarından yararlanılmalıdır. Ayrıca diğer derslerde yeri geldikçe ve ilgi kuruldukça ahiliğe dair temel kavramlara değinilmelidir.

2. Yerinde eğitim: Bugün MYO'ların büyük kısmında da 3+1 kuralı ile eğitimin bir dönemi iş yerlerinde verilmektedir. İş yerinde verilen eğitim çok önemli olup öğrenciye model olacak ustaların bulunmasına dikkat edilmeli, mümkün mertebe öğrenciler model alabilecekleri ustaların yanına gönderilmeye çalışılmalıdır.

3. Merasim ve semboller: Ahilikte temel kurallardan biri de ahiliğe kabul esnasında ve ustalık payesi verilirken düzenlenen merasimlerdir. MYO'larda da bir dönemi bitiren öğrenciler için mesleğe giriş törenleri düzenlenip mesleğe dair sembolik değeri olan bir eşya verilebilir veya kıyafet giydirilebilir. Mezuniyet törenleri ise aynı zamanda ustalık veya kalfalık törenini andıracak şekilde yapılandırılabilir. Bu törenlerin amacı öğrencinin mesleğini sevmesi ve benimsemesidir.

4. Usta-çırac ilişkisi: Ahilik sistemi içinde yetişen bir çırac, usta olduktan sonra da kendisini yetiştiren usta ve dergahla ilişkisini koparmamaktadır. Mezun

olan öğrenci de okulu ile irtibatını kopartmamalı, mezun dernekleri vasıtasıyla öğrenciler takip edilebilir.

5. Sanat ve spor eğitimi: Ahilik eğitiminin kazandırılacağı bir diğer ortam öğrenci kulupleridir. Bu kulüpler vasıtasıyla öğrenciler sevdikleri ve kabiliyetli oldukları sanat alanlarında ve spor dallarındaki becerilerini geliştirebilirler, öğrenemedikleri kimi bilgi ve becerileri kazanabilirler. Mesela sinema kulübünde gösterilecek birkaç film ile meslek ahlakının ve sorumluluğunu hissetmesini ve sahiplenmesini sağlayabilir.

MYO ders planları ve programları, öğrencilerin üniversitelerde ortak seçmeli ders havuzunda bulunan sanat ve spora dair dersleri seçmelerine izin verecek şekilde kurgulandığında kimi bilgi ve becerileri kazanma imkanı da doğacaktır. Bunun için öğrenciyi iyi tanıyan danışmanın yönlendirmeleri çok önemlidir.

6. Topluma karşı görev ve sorumluluklar: Öğrencilerin topluma karşı sorumluluk duygusunu kazanmasında bugün üniversitelerimizde uygulanmakta olan toplumsal katkı projeleri de büyük bir imkandır. Bu projeler vasıtasıyla öğrenciler mesleklerini uygulama imkanı bulabilecekleri gibi topluma karşı sorumlu olduklarının da farkına varacaklardır.

7. Eğitimin hayat boyunca devam etmesi: Ahilik eğitiminin temel ilkelerinden biri de iş yeri dışında eğitim ve bu eğitimin yaşam boyu sürmesidir. Son yıllarda üniversitelerimizde tartışılan konulardan biri olan önceki öğrenmenin tanınması ve mikrokredilendirme sistemlerinin etkin bir şekilde yer aldığı esnek öğrenme modelini başarı ile kullanan üniversitelerde bu eğitimi vermek çok daha kolay olacaktır. Okul ve iş yeri dışında öğrencinin yönlendirme ve ihtiyaç duyması ile aldığı eğitimin transkripte işlenmesi eğitimi sınıf ve atölye dışına çıkartarak öğrencinin daha iyi yetişmesini sağlayacaktır.

8. Genel kültür ve şahsiyet gelişimi: Ahilik eğitimin temel ilkeleri arasında yer alan genel ilkeleri öğretmek ve ahlakı verebilmenin yollarından bir diğeri üniversitede verilecek konferans ve seminerlerdir. Konferans ve seminerleri planlarken öğrencilerin dünyayı doğru bir şekilde algılamasına yardım eden, ahlakî duyarlılığını artıran, vatan ve millet sevgisini körükleyen konu ve konuşmacıların yer almasına dikkat edilmesi durumunda öğrencilerin kimi kazanımlara sahip olması mümkün olacaktır.

Günümüzce meslek sahibi olmak kadar hatta ondan da önemli olan bir diğer husus meslek ahlakına sahip olmaktır. Tüketici haklarına saygılı olmayan, tek amacı çok para kazanmak olan, daha çok para kazanmak için meslektaşlarına zarar vermekten çekinmeyen, stokçuluk ve fırsatçılık yaparak fiyatları yüksel-

ten, müşterilerini kazıklayan ve kandıran, birlikte çalıştığı personelin hakkını vermeyen ve insanca davranmayan, insan ve toplum sağlığını tehdid eden ürünler üretmekten çekinmeyen, çevreyi kirleten, topluma faydası olmadığı gibi zarar veren kişiler mesleklerinde ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar değerli değildir.

Meslek ahlakını okullarda verilebileceğini düşünmek ise bizi yanıltır. Çünkü ahlak önce ailede, sonra sokakta ve çevrede, daha sonra da ilk ve orta öğretimde kazanılır. Verilmediği takdirde bir virüs gibi her tarafımızı saran sosyal medyanın yıkıcı ve tahrip edici tesirinden kurtulmak mümkün olmayacaktır. Bunun aynı zamanda güvenliğimizi ve bağımsızlığımızı tehdid eden bir sorun olduğunu da unutmamalıyız.

BİBLİYOGRAFYA

- Öğrenme Kazanımları Rehberi Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi Yüksek Kalite Tam Güvence. (2020) Haz. Berna Aslan vd. Ankara: Mesleki Yeterlilik Kurumu.
- Ekinci Yusuf (1990) Ahilik ve Meslek Eğitimi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Çağatay, Neşet (1990) Ahilik Nedir. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Solak, Fahri (2009). Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜTAHYA AHİLİĞİ

KÜTAHYA VE KÜTAHYA AHİLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER
Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÜLER
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

AHİLİĞİN ÖNEMLİ BİR KALESİ: KÜTAHYA
Prof. Dr. Mefail HIZLI
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

XVI. YÜZYIL AHİ VAKIFLARI: KÜTAHYA ÖRNEĞİ
Dr. Burcu AKBULUT

**KÜTAHYA AHİLİĞİ: MODERN ZAMANLARA
SOSYO-EKONOMİK BİR MODEL ÖNERİSİ**
Doç. Dr. Şefik MEMİŞ
İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

**KÜTAHYA İLİNİN KÜLTÜR HAYATINDA
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ (Merkez Ahiler Köyü Özelinde)**
Prof. Dr. Ali ÇELİK
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

**8776 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE 19. YÜZYIL ORTASINDA AHİ
ERBASAN MAHALLESİ'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU**
Doç. Dr. Abdullah Erdem TAŞ
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

KÜTAHYA PERLİ KÖYÜNDEKİ AHİ SÖKMEN ZAVİYESİ
Prof. Dr. Arif KOLAY
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

KÜTAHYA HALK ŞİİR GELENEĞİNDE AHİLİĞİN TEZAHÜRÜ
Doç. Dr. Erdal ADAY
*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi*

GEDİZ'DE AHİLİĞİN KURUMSALLAŞMASI VE GEDİZ AHİLİĞİ
Hüseyin GÖKSAL
Uzman Öğretmen

SİMAV'DA AHİLİK VE AHİLER
Yaşar BOZYİĞİT
Emekli Edebiyat Öğretmeni

KÜTAHYA VE KÜTAHYA AHİLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÜLER

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

KÜTAHYA ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Tarihe yön vermiş, kut almış şehirlerimizden biridir Kütahya. Bu şehrin kırk köşesi, yetmiş iki caddesi ve mahallesi, yüzlerce sokağı bu kutsallığın izlerini taşır, size geçmişini haykırır, hatırlatır ve unutma beni, unutma; unutursan unutulursun diye haykırır. Ben kutlu bir şehrim, beni hissederek gez, anlayarak oku der...

Sanatkâr şehirlerimizden biridir Kütahya, kırküçüncü şehirdir burası... Ezop'un masallarında, İnlüköy vadisinde ve Frig yollarında tarih yaşamakta, bu tarih size büyük bir medeniyetin izlerini hatırlatmaktadır. Kırküçüncü şehirdir Kütahya kalesi... Bu kalenin burçları Sultan Alparslan'a yenilen Diyojen'in, katır sırtında Kütahya kalesine getirilerek cezalandırıldığı, gözlerine mil çekilerek Adalara sürüldüğü burçlardır...

Kırküçüncü şehrin sokakları Selçukludur... Kutalmışoğlu, Porsuk Bey, İmadüddün Hezar Dinarî zamanımızı ayarlar, mevsimlerimizin adresi olur. Kırk üçüncü şehir Germiyan'dır...

Alişiroğlu Yakup, oğulları ve torunları bu şehrin tapusuna Türk mührü vurmuş ve Çiniden Haşhaşa Türkistan kültürünü Kütahya'ya miras bırakmıştır. Emir İmadüddin Hezar Dinarî, yattığı Hıdırlıktan şehrin mirasını korumaktadır.

Kırküçüncü şehir Osmanlıdır... Yıldırım Bâyezîd, Şah Süleyman kızı Devlet Hatun'la evlenerek bu şehri Osmanlı kültürüne ortak eder. Germiyan'ın Yıldırım'a hediyesi Tavşanlı ve civarı, Yıldırım'ın Kütahya'ya hediyesi Ulu camidir.

Kırküçüncü şehir Mevlânâ, Sultan Veled soyudur. Mevlevidir, Çelebidir, Halvetidir, Bektaşidir, Nakşidir... Evliyâdır, Gaybî Sunullah'tır, Seyyid Ebubekir De-

de'dir... Kırk üçüncü şehir Osmanlı soyudur, Osmanlı Kütahyalıdır... İstanbul'u fetheden gücün damarlarında Kütahya kanı dolaşmaktadır. Devlet Hatun'un torunu II. Murat ve II. Murat'ın oğlu Sultan Fatih, Kütahya'nın ceddidir, övüncüdür.

Kırküçüncü şehir klasik edebiyatın merkezidir... Ahmedî'dir, Şeyhoğlu Mustafa'dır, Ahmed-i Dâî'dir, Şeyhî'dir, Cemâlî'dir, her köşesi, her taşı şiirdir... Bu şehir Horasan'dır, Buhara'dır, Merv'dir. Onun için Kütahya Buhara'yla karındaştır, kardeş şehirdir...

Kırküçüncü şehir Dumlupınar'da Gazi'dir... Türkiye'nin kuruluş senedi bu topraklarda, Zafertepe Çalköy'de binlerce şühedânın kanıyla imzalanmıştır. Bu şehir efedir, zeybektir, curadır, neydir, rebaptır... Hisarlı Ahmet'tir, Ahmet Yakupoğlu'dur...

Kırküçüncü şehrin damak zevki gizemlidir; Miyane, Oğmaç, Tekke, Sıkıcık ve Tutmaç Çorbası, Soğan, Ilibada ve Sarma Hamur Dolması, Papaz Yahnisi, Göveci, Buhara Pilavı, Şibitli Tiridi, Sini Mantısı, Gökçümen Hamursuzu, Cimciği, Tosunumu, Dolamberi, Hamur Aşı, Haşhaşlı Lokumu, Cendere Tatlısı ve Namaz Lokması bin yıllık geleneğin ağız tatlarıdır...

Kırküçüncü şehir sanat şehridir, kut şehridir, çünkü kırküçüncü şehir Anadolu Türkistanı'dır...

KÜTAHYA AHİLİĞİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Yaklaşık yedi bin yıllık bir medeniyetin merkezinde yer alan, Germiyan ve Osmanlı Coğrafyasının iki yüz elli yedi şehri içerisinde edebi anlamda altıncı şehri olan Kütahya'nın öne çıkaramadığı kültürel kodlarından biri de Ahilik teşkilatıdır.

Türk kültür ve tarihinin en önemli teşkilatlarından biri Ahilik Müessesesidir. Ahi kelimesinin Arapça erkek kardeşim anlamına gelen bir kelime olduğu söylene de Akı kelimesinin Türkçe Ak kelimesinde türemiş bir kelime olduğu bilinmektedir. Ak, akmak kelimesinden türetilmiştir ve "Cömert, eli açık, koçak anlamı taşımaktadır. Akı kelimesinin Türkçe ve ses değişimine uğradığının delillerinden biri de ilk edebî eserlerimizdir. Akı kelimesi, ilk dönem eserlerimizden Kutadgu Bilig'te, 3978. beyitte olduğu gibi çok sayıda beyitte yer almaktadır:

*Yime yakşı aymış akılar başı
Eşitgil muni sen ey edgü kişi*

“Cömertlerin başı yine çok güzel söylemiş/Ey iyi kişi sen bunu işit.”

Yine ilk dönem kaynaklarımızdan Atabetü'l-Hakayık'ta 229. şiirde yer alan şu mısralar Akı kelimesinin kaynağı hakkında önemli bir unsurdur:

*Kamug til akı er senâsın ayur
Akılık kamug ayb kirini yuyur*

“Bütün diller cömert, eli açık insanın methini söyler/Cömert olmak bütün ayıpların kirini temizler.”

Akı kelimesinin Türkler ve Türk Pazarları eliyle Arap coğrafyasına yerleşmiş ve Ahi kelimesine dönüşmüş olabileceği düşüncesindeyiz. Türkistan Orta-Asya coğrafyasında Göktürk, Uygur ve özellikle Hun Pazırık kurganlarından çıkarılan deriden yapılmış örtü, çarık, başmak ve edükler, Ahi mesleği dericiliğin ilk kaynağının Türkler olması gerektiğini gösterir ki bu Akı'nın Türkçe olması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ahiliğin kurucusu kabul edilen ve uzun adı Ebu'l Hakayık Şeyh Nasirüddin Mahmud bin Ahmed el-Hoyî olan Ahi Evren, 1171 yılı civarında Acem'de Güney-Batı Azerbaycan coğrafyasının önemli bir Azeri Türkmen şehri olan Hoy'da doğdu. Hoy, Türkiye'ye 70, Tahran'a 780 km. uzaklıkta Çaldıran ovasında Alparlan'ın Ordu merkezlerinden ve Selçuklunun Anadolu'ya giriş kapılarından biridir. Türkçe Koy/Koyun kelimesinden değişerek Hoy adını alan bu şehirde bulunan ve üç başlı ejderhaya benzetilen Evrin/Evren dağı, Ahi Evren'in de şöhret adı olmuştur.

Ahi Evren, Hoy medreselerinde başlayan eğitimini Horasan ve Türkistan'da akılı öne çıkaran Eş'ari/ Kelâm âlimi Fahreddin Razi'nin öğrencisi olarak Herat'ta tamamladı. Ahi Evren, Moğol hareketi sebebiyle Medine ve Mekke üzerinden Bağdat'a geçti. Fütüvvet müessesesini kuran Şeyh Sühreverdi'ye bağlı olan Evhadüddin Kirmani'nin talebesi ve damadı oldu. Akıl ve dinî ilimleri okudu ve tasavvuf yolunun üstadlarından biri oldu. Fütüvvet ehli olan Kirmani'yle birlikte Konya'ya geldi ve Anadolu'da Ahilik kurumunu teşkilatlandırmaya başladı. Bir süre sonra Kayseri'ye geçti. Debbağ/deri atölyeleri kurdu. Konya'da İlhanlılara karşı çıkınca tutuklandı. Serbest kalınca Denizli'ye geçti. 1245 yılları civarında tekrar Konya'ya dönse de Şems'in ölümünden suçlanınca Kırşehir'e geçti ve 1261 yılına kadar bu şehirde şeyhlik yaptı. 1261 yılında Kırşehir'i ele geçiren İlhanlı Emiri Caca Bey tarafından öldürüldü.

Ahi Evren'in vefatından sonra Ahilik çeşitli tarikatlar içerisinde yaşamaya devam etmiştir. Vefâî, Rufaî ve Haydarî Ahiler ve bu ahilerin kurdukları zaviyeler yayılmaya devam etti. Çok önemli bir âlim olan Ahi Evren başta Tabsıra olmak üzere yirmiden fazla Arapça ve Farsça eser yazmıştır. Eserlerinin çoğu Eşârî ve Şafîî nitelik göstermektedir. Mevlânâ ile anlaşamamış olmasının altında bu inancı da olabilir.

KÜTAHYA'DA AHİLİK MÜESSESELERİ VE YERLEŞİMLERİ

Bugüne kadar yaptığımız araştırmalara göre Kütahya'nın öne çıkarılamayan önemli kültürel kodlarından biri de Kütahya Ahiliği'dir. Kütahya, Ahi Teşkilatının en önemli merkezlerinden biridir. Ahi Arslan Cami ve Türbesi, Ahi Erbasan Kabristanı, Ahi Evren Mescidi, Ahi İzzettin Türbesi, Ahi Evren Mezarlığı gibi yerleşimler Kütahya'da Ahiliğin en eski kurumlardan biri olduğunun göstergelerindedir. Kütahya mezar taşları araştırılmadığı için Ahi mezar taşları var mıdır sorusu cevaplandırılmamıştır. Ahi mezar taşlarının varlığı Ahi geleneğine bağlı Kütahya tarihini aydınlatılabilir.

Ahi Evren'in bir süre Denizli'de kaldığı bilinmektedir. Denizli'nin on dördüncü asrın öncesinde ve sonrasında Germiyan'a yani Kütahya'ya bağlı bir yerleşim olduğunu ve Kütahya'da Denizli Ahi kurumlarından daha fazla kurum ve yerleşim olduğunu görülmektedir. Kütahya'da çeşmeden mezarlığa mahalleden mescide çok sayıda yere ismi verilen Ahi Evren'in bu yıllarda Kütahya'ya uğradığı kanaatindeyiz.

Kütahya'da da Ahiler sadece esnaf olarak görülmediler. Her yönüyle şehirleşmeyi teşvik ettiler. Mahalle kurdular. Zaviye, mescit, cami açtılar. Zaviye vakıfları oluşturdular. Medrese inşa ettiler. Çiftlikler, köy, karye kurdular. Issız yerlerde açılan Zaviyeler ticaret yolları üzerinde yer aldı. Ahilerin en önemli özelliklerinden biri Zaviye ve etrafında yer alan çiftliklerdir. Gittikleri yerlerde çiftlik kuran Ahiler bu yolla halkın geçimine de katkı sağladılar.

KÜTAHYA AHİ KAYITLARI

Ahi Evren Çeşmesi, Ahi Hacı Çiftliği: Kütahya'nın Altıntaş kazasının Kartı köyündedir.

On beş Çiftlikten Bazıları: Ahi Çiftliği: Kütahya'nın Arslanapa kazasının İğdecik köyündedir. Vakıf çiftliğidir. Ahi Resul Seydi Zaviyesi Çiftliği: Hisarcık kazasıdadır. Ahi Timurtaş Çiftliği: Arslanapa nahiyesinin Aslıhanlar köyündedir. Ahi

Hanları: Debbağcılar Hanı: Tabakhane civarında Kazancılar içinde Debbağ/ Derici Hanı yer almaktadır.

Saraç Hanı: Han çarşısı olarak bilinir. Ortasında yer alan kare havuzun üç tarafında kösele imalatçıları yer alırdı. Bu havuzda Gön ve kösele islatılır ve yemeni dikilirdi. Ahiler Köyü: Kütahya merkez köylerindedir. Köyde Ahilere ait olduğunu tahmin edilen Arap Dede ve Muhammed Dede denilen iki kabir bulunmaktadır.

Ahi Evren Mahallesi: Kütahya'nın merkez mahallelerindedir.

Ahi Erbasan Mahallesi: Kütahya'nın 33 mahallesinden biridir.

Ahi İzzeddin Mahallesi: Kütahya'nın 33 mahallesinden biridir ve nüfusu azdır. Ahi Mustafa Mahallesi: Kütahya merkez mahallelerindedir.

Ahi Muhammed Mescidi: Kütahya merkezde Kurşunlu Mescidi/camisi veya Ahi Şeyh Muhammed mescidi olarak anılan caminin kitabesinde Şeyh Mehmet'ten Fütüvvet ehli olarak bahsedilmektedir.

Ahi Arslan mescidi: Kütahya Sultanbağı mahallesindedir. Bu mescidin çeşmesindeki su Germiyan suyu olarak bilinmekte ve bu çeşmenin suyu Kundukören'den gelmektedir.

Ahi Erbasan Mezarlığı: Bu kabristan Kütahya'nın eski mezarlıklarındandır. Ahi Evren Mezarlığı: Kütahya merkezde İstiklal mahallesindedir.

Ahi Halil Mezrası: Arslanapa nahiyesindedir. Gedizle ilgili vakıf kayıtları arasında adı zikredilmektedir.

Ahi Mahmud Mezrası: Kalıñvıran? nahiyesine bağlıdır.

Ahi Arslan Türbesi: Kütahya Sultanbağı mahallesindedir. Mescidin avlusundadır. Halk arasında Arslan Sultan Tekkesi olarak bilinir. Ahi Evren Türbesi: Kütahya Ahi Evren mahallesindedir. Ahi evren Mescidi'nin aşağı köşesindedir. Sandukalıdır. Aynı yerde üç sanduka daha vardır. Yeşil boyalı bir kapısı vardır.

Ahi Efendi Vakfı: Kütahya Kışlacık köyündedir. Ahi Mahmud Vakfı: Kalıñvıran nahiyesindedir.

Ahi Ali Zaviyesi: Kütahya Bölücek köyündedir. Köy bu zaviyenin vakfıdır. Bu zaviyenin Gümüş köyünde de vakıfları vardır. Ahi Hacı Zaviyesi: Kütahya Altıntaş Karlı köyündedir ve Karlı Tekkesi olarak bilinir.

KÜTAHYA'DA ŞED KUŞANMA

Ahilikte esnaf olmak isteyen istediği zaman dükkan açamazdı. Öncelikle bağlı olduğu koldan bir berat sahip olması veya Şed kuşanması gerekiyordu. Şed'in anlamı sağlam kılma, sıkma, sıkı bağlama ve kuvvetlendirmektir. Şed, Himmet kuşağını kuşanmaktır. Uсталık merasimi sırasında bele dolanan kuşağa şed denilmektedir. Şed bağlayana Pir-i şed denir. Şed, üç santim eninde, belin üç katı uzunluğunda yün veya pamuktan dokunan bir peştamal kuşaktır. Şed bağlamak Allaha itaat, ustaya vefa, söze sadakat ve Ahi şeyhine teslimiyetin sembolüdür. Ustasından icâzet isteyen Kalfa'nın belge alması için şed kuşanması şarttır. Şed uzunluğu ve düzgünlüğü ile Elif'e harfine ve Servi'ye benzetilir. Ahlâklı olamayan hiçbir kimseye Şed kuşatılmaz çünkü Şed ahlâklı insana kefil olmaktır.

Kütahya Ahi törenlerinde de rastladığımız Şed töreni şöyledir: Kalfa, Üstadının rızasını aldıktan sonra şed bağlamak ve icazet almak için talepte bulunur. Kalfa şed kuşanmak zorundadır çünkü şedsiz kazanç haram olarak kabul edilir. Şed merasimine Şed Salma denir ve bu tören Tekke mahfilinde yapılır. Mesleğe göre yedi çeşit olan Şedlerden uygun olanı hazırlanan bir seccadenin üzerine bırakılır. Törenden önce Kalfa, kendi emeği olan işleri ustalarına/üstadlarına takdim eder. Sonra mesleğiyle ilgili emânet denilen âletleri hazırlar. Şeyhin yardımcısı/vekili olan ve merasimi yöneten Nakib, tören hakkında kısa bir bilgi verir. Ahi Baba'nın yani Şeyhin seccadesini serer. Şeyh iki rekat namaz kılar ve dua eder. (Köksal, 2006)

Nakib; şed sinisini, emanet sinisini ve hediye sinisini jüri olan Üstadlara-başarış ehline-verir. İcazet tercümanını okur. Şeddi seccadeye salar ve arkasını dönmeden geri geri huzurdan çekilir. Şeddin Sol Ucu Hz. Hüseyin'e, Sağ ucu Hz. Hasan'a işaret eder. Nakib, kalfayı/talebeyi sağ elinden tutarak meclistekilere takdim eder. Özelliklerini anlatır. Helal kazanç peşinde olacağını söyler. "Bu sadık hakkında ne buyurursunuz" der, Mesleğin pirinden "Münasiptir, mübarek olsun" cevabından sonra Şeyh dua eder.

Nakip, talip olan kalfayı Şeyhin önüne getirir. Şeyh Seccadenin önüne gelir, sol dizi yerde çöker. Şeddi sağ tarafından başlayarak eline alır. Şeddi boynuna bırakır. Talibin sağ elini ve üzerinde sol elini talibin başının üzerine kor. Dua okur ve tekbir getirir.

Şeyh, boynuna bıraktığı şeddi, sağ yanından başından arka kısma aktarır. Bel hizasından iki ucunu üç defa düğümler. Bu üç düğüm Allah, Muhammed, Ali adına atılır. Üçüncü düğümdede kelime-i tevhid getirir ki buna şeddin mührü

denir. Şeddin uçlarını kuşağın sağ ve sol taraflarına sokar. Dua eder. Talibin emanetlerini alıp tekbirleyerek mühürler ve talibe verir. Talip emanetleri sol koltuğuna alıp üstadların ellerini öper. Safânazar edin, der. Şeyhler, Allah kazancına bereket versin, diyerek uğurlarlar.

SONUÇ

Ahilikle ilgili araştırma yapılan şehirler sıralanırken şehirlerde yer alan Ahilik kurumlarının istatistiki değerlendirmeye alınmadığı görülmektedir. Hangi şehirde ne kadar ahilik kurumu, teşkilatı, zaviyesi, çiftliği araştırılmadan bir karara varıldığı ve buna göre Ahi şehirlerinin sıralandığı görülmektedir. Bu davranıştan dolayı Kütahya'nın adı Ahilikle ilgili araştırmalarda geride kalmaktadır. Araştırmalarımıza göre şehirlerde yer alan Ahilik kurumlarının ve yerleşimlerinin sayısına göre bir değerlendirme yapılması durumunda Kütahya'nın Ankara'dan sonra gelen önemli Ahi merkezlerinden biri olduğu görülecektir. Ankara'da yedi Ahi mahallesi varken Kütahya dört mahalle ile dikkat çekmektedir. Kırşehir'de bir ahi mahallesi vardır.

Kütahya'da Ahilik kavramı sadece bir esnaf teşkilatı değildir, Germiyan'ı kuran yapılardan biri Ahilik kurumudur. Kütahya Ahilerinin yapısı yerleşim yerlerine göre incelendiğinde daha çok kılıç sahibi oldukları görülmektedir. Kütahya Ahilik esnafının, asker beslediği görülmektedir.

Kütahya Ahiliği, ahlakî değerlerle etrafı kuşatılmış, gücünü kılıçtan alan, esnaf zenginliğine dayalı, kimseye muhtaç olmayan yerli ve milli iktisadi değer üreten ve geleneksel tasavvufa dayalı bir iç hukuk oluşturan bir değerler teşkilatıdır. Germiyan döneminde Kütahya'nın zenginliklerinde biri ahilik teşkilatında üretilen mallardı ve bu mallar babadan oğula ustadan ustaya aktarılmaktaydı.

Kütahya ahileri şehrin her köşesine yayılmıştır. Kütahya Ahi kurumları merkezde yoğunluktadır. Merkezde yer alan kurumların Mahalle, mescit ve esnaf teşkilatları olduğu görülmektedir. Şehir dışında Aslanapa, Altıntaş, Gediz, Emet ve Hisarcık'ta yoğun bir ahi kültürü yaşanmaktadır. Şehir dışında Ahi çiftlikleri ve zaviyeleri dikkat çekmektedir. Bu kurumlar Arslanapa, Altıntaş ve Gediz'dedir. Ayrıca Yoncalı, Kalınvıran, Eğrigöz ve Hisarcık'ta da önemli ahi yerleşimleri vardır. Şehrin dört mahallesinde, özellikle ulu cami çevresinde yer alan mahallelerde ve aşağı çarşı çevresinde de yoğun bir ahi kültürünün yaşandığı görülmektedir.

Kütahya dışında görülen Ahi kurumları karşımıza bir yol hattı çıkarmaktadır. Yoncalı, Kalınvıran, Eğrigöz/Emet, Hisarcık hattı üzerinde çok sayıda çiftlik

ve zaviye yer alırken, Arslanapa, Altıntaş Gediz hattı üzerinde yer alan zaviye ve çiftlikler ana yol güzergahı olarak görülmektedir. Kütahya'nın kazalarıyla bağlantı sağlayan yolların üzerinde oldukça fazla Ahi kurumu vardır.

Bu güzergahlar “Ahi Yolları” olarak turizme kazandırılabilir.

Ahilik ve ahilikle ilgili şehir coğrafyaları incelendiğinde Kütahya'nın bu geleneğin önemli şehirlerinden biri olduğu görülecektir. Yukarıda sıraladığımız araştırmalar neticesinde Ankara, Konya, Kayseri, Denizli ve Kırşehir'le birlikte Kütahya'nın Ahiliğin gelişmesine önemli katkılar sağlamış bir şehir olduğu kabul edilmeli ve Ahilik kutlamaları ülke genelinde Kütahya Merkez alınarak da kutlanabilir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde ilgisizlik ve Cumhuriyetten sonra da Tekke ve zaviyeler kapatılınca Ahilik kurumu bütün unsurlarıyla geri planda kalmış ve ticaret Batılı kurumların eline geçmiştir. Kütahya, Ahi geleneğini unutmamış ve az da olsa bu yapı Yarenlik adı altında günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün Kütahya, Sohbet Gezekleri adı altında ve özellikle farklı dini yapılarla bağlantılı olarak bir araya gelen esnaf teşkilatı olarak bu sistemi muhafaza etmeye çalışmaktadır. Bu yapılar şehrin kültürel ve edebi yapısına faydalar üretecek biçimde yeniden değerlendirilmeli ve “Kütahya Ahilik Haritası” oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- DEMİR, Necati, (2008), “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde İlk Türk Varlıkları”, Uyan Türkiyem-II, Yörük-Türkmen Büyük Kurultayı Bildirileri, Ankara.
- Dîvânü Lugati’t-Türk, (1991), (Çev. Besim ATALAY), C.I, Ankara.
- Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi, YKY, 9. Cilt, İstanbul 2005.
- GENÇ, İlhan (2000), Esrâr Dede Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye İnceleme Metin, AKMBY, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer, (2007), Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (Etimolojik Sözlük Denemesi) I-II, Ankara.
- GÜLER, Kadir, Kütahya Yazıları, Kütahya 2003.
- , Kütahyalı Arifi ve Pesendi, Kütahya 2004.
- GÜLER, Kadir Kütahya Şâirleri I, Kütahya 2010.
- , Kütahya Güldestesi-Doğumunun 400.yılında Evliyâ Çelebî Armağanı 1611-2011, İstanbul 2011.
- GÜLER, Kadir, TÜRKMEN, U., Kütahya Sanatçıları Kütahya 2013.
- , Kırk Üçüncü Şehir Kütahya, Editör: Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler Kütahya 2014.
- GÜLER, Kadir, Kütahya İsimler Sözlüğü, Kütahya 2015.
- GÜLER, Kadir, (2016) Kütahya’nın Sırları, Kütahya.
- , (1995), “Gaybî Sun’ullâh ve Hudâ Rabbim Risâlesi”, Yedi İklim, Kütahya Özel Sayısı, C.X/68, Kasım 1995.
- , (1998) “Tezkirelere Göre Germiyân Şuarâsı” Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 1, Gazimagosa KKTC.
- GÜNHAN, Ali, “ Kütahya ve Yöresi Folkloründen Damlalar” Kütahya 1996.
- VARLIK, M. Çetin, Germiyan-Oğulları Tarihi, Ankara 1974.
- , Kütahya’nın Türk Hakimiyetine Geçişi, Atatürk Ü. Fen-Edebiyat Fak. Araştırma Der., sayı 14, Erzurum 1986.
- , XVI. Yüzyılda Osmanlı İdarî Teşkilatında Kütahya, Marmara Ü., Fen-Edebiyat Fak., Türklük Araştırmaları sayı 2 İstanbul 1987.
- ,Evliyâ Çelebi’ye Göre Kütahya ve Bu Bilgilerin Arşiv Belgeleri İle Karşılaştırılması” Türklük Araştırmaları, İstanbul 1988.

AHİLİĞİN ÖNEMLİ BİR KALESİ: KÜTAHYA

Prof. Dr. Mefail HIZLI

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı içinde zamanla güçlü bir müesseseye dönüşen Anadolu Ahiliği hakkındaki bilgiler, Türklerin 11. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak buraya yerleşmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha sonraları iktisadî bir yapıya bürünen ve esnaf örgütlenmesine dönüşen Ahilik kurumunun, aslında kökleri daha önceki yüzyıllara giden fütüvvet geleneğinden büyük çapta beslendiği, ayrıca tasavvufi ve ahlâkî unsurların ciddi olarak hissedildiği bir müessese olduğu anlaşılmaktadır.

İslâmiyet'i kabul eden Türkler, daha sonra Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla kimliklerini daha da kaliteli hale getirmişlerdir. Bununla birlikte, Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.

Fütüvvet Birliklerinden Ahilik Teşkilâtına

Siyasî ve sosyal durumu gittikçe bozulan devlet otoritesinin yeniden kurulmasında ve sosyal huzurun sağlanmasında fütüvvet birliklerinin büyük bir güç olacağını düşünen ve bunları otoritesine bağlamada başarı sağlayan Abbasî Halifesi Nâsır Lidinillâh (1180-1225), fütüvvet birliklerini ilke ve kaideleriyle yeniden teşkilâtlandırmış ve diğer müslüman hükümdarlara da elçi ve fermanlar gönderip kendilerini fütüvvet teşkilâtına girmeye davet etmiştir. Bu faaliyetin bir parçası olarak ilk defa Anadolu Selçuklu Devleti ile I. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında temas kurmuştur (1204). Keyhusrev, hocası Mecdüddin İshak'ı (Sadreddin-i Konevî'nin babası) Bağdat'a Halife Nâsır'a elçi olarak göndermiştir. Mecdüddin İshak dönüşünde, Sultan I. Gıyâseddin'in isteği üzerine Ha-

life Nâsır tarafından gönderilen Muhyiddin ibnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasîruddin Mahmûd el-Hoyî (Ahi Evran) gibi büyük mürcid ve mutasavvıfları Anadolu'ya getirmiştir. Bundan sonra Anadolu'nun her tarafında irşad faaliyetlerine başlayan Evhadüddîn-i Kirmânî ve halifeleri için çok sayıda tekke ve zaviye yapılmıştır. Daha sonraları I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad'ın da fütüvvet teşkilâtına girmeleriyle Anadolu'da Ahiliğin kuruluşu tamamlanmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykubad zamanında Halife Nâsır'ın, meşhur mutasavvıf Şehâbeddin Sühreverdî'yi Anadolu'ya göndermesinin burada ahi teşkilâtının kurulmasında önemli bir yeri vardır¹.

Anadolu'da Ahiliğin Yerleşme Süreci

Moğol istilası sonrası göçebe durumuna düşürülen Türkler, 11. yüzyılın ikinci yarısında Maverâünnehir bölgesinden çıkarak İran'ı istila etmiş ve Anadolu'nun doğu sınırına gelmişlerdir. 1071 yılında Malazgirt zaferinin akabinde göçebe Türkler, Anadolu'daki çeşitli köy, kasaba ve şehirlere yerleşmişlerdir. Bu merkezlerde ticaret ve zanaat geçici bir süre, Türk ve Müslüman olmayan yerleşik halkın elinde kalmaya devam etmiştir. İkinci bir Moğol istilası sonucu 1227 yılına kadar Türkistan ve Harezm tamamen kaybedilmiş, Buhara, Semerkand, Taşkent, Merv gibi büyük tarihî ve kültürel Türk şehirleri yerle bir edilmiştir. Bu büyük göç hareketinde, Anadolu'ya gelen Türklerin çoğunluğunu esnaf ve sanatkârlar oluşturmuştur².

Anadolu'da 13. yüzyılda görülmeye ve giderek yaygınlık kazanmaya başlayan ahilik, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra bu topraklarda birliğin sağlanıp korunmasında ve Osmanlı Devleti'nin kurulmasında da büyük rol oynamıştır. Ahiler esnaf, tüccar ve diğer meslek gruplarının örgütlenmesinde öncü rol üstlenmiş, böylece ülkenin bütün yerleşim merkezlerinde bir devletin bekası için çok önemli olan sosyal, ekonomik ve kültürel düzenin kurulması ve giderek güçlü bir yapıya dönüşmesi gerçekleştirmiştir.

Ahiliğin Öncü İsmi: Ahi Evran

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu oluşunun yanında debbağ esnafının da piri olarak bilinen Şeyh Nasîruddin Mahmûd Ahi Evran bin Abbas (öl. 1262), kısaca Ahi Evran (Evren) ismiyle anılmıştır. Asya içlerinden Anadolu'ya gelen mu-

1 Ziya Kazıcı, "Ahilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/540-541. Ayrıca bkz. Ocak, Ahmet Yaşar. "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)", *Vakıflar Dergisi* 12 (1978), 261-262; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997), 31-32.

2 Mefail Hızlı, "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", *Ahilik*, ed. Baki Çakır-İskender Gümüş (Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 2011), 20.

tasavvıflardan biri olan Ahi Evran, zamanla birçok şehir ve kasabayı gezerek ahilik teşkilâtının kuruluşunda ve yayılışında önemli bir rol oynamıştır. Sonra ölümüne kadar kaldığı Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran'ın 93 yıl yaşadığı, dolayısıyla hem Hacı Bektâş-ı Velî (öl. 1270), hem de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 1273) ile çağdaş olduğu anlaşılmaktadır.

Debbağ esnafının pîri sıfatıyla yüceltilen Ahi Evran'ın, Osmanlı döneminde esnaf zümresi arasında pîr olarak kazandığı itibar, bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım'a kadar yayılmıştır³. Kurucusu olarak Ahi Evran'ın gösterildiği bu kurum, yüzyıllar boyunca bütün esnaf ve sanatkarlar ile meşgul oldukları işlere yön vermiş, onların işleyişini düzenlemiş, yeniçeriliğin kuruluşunda Hacı Bektaş töreleriyle birlikte önemli rol oynamış ve önemli devlet adamları bu kuruluşa girmeyi şeref saymışlardır. Meselâ Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi (1324-1362) ahi idi ve ahilerin asıl adları yanında kullandıkları lakaplardan biri olan "İhtiyaruddin" ile anılıyordu; yani kendisi bir "Ahi Baba"-dan şed kuşanmış, ahiliğe giren başkalarına da o şed kuşatmıştı. Yine Orhan Gazi'nin oğlu Sultan Murad da bir ahi idi⁴.

"Ahi" Kelimesi Hakkında

Ahiler hakkında görgüye dayanarak bilgi veren ilk kaynak, Anadolu'nun pek çok şehir, kasaba ve köyünü dolaşan Kuzey Afrikalı seyyah İbn Battuta'dır. 1333 yılında Alanya'dan Anadolu'ya ayak basan ve bu bölge halkının yaşayışı hakkında ayrıntılı bilgiler veren İbn Battuta, hemen her gittiği şehir ve köyde arayıp bulduğu ahiler ve ahi zaviyelerinde kendisine karşı misafirperverce davranışlarından oldukça etkilenmiş ve onları şöyle tanımlamıştır:

"Ahiyye, kelimesinin tekili, ahi'dir. Birinci şahıs, Arapça "ah" [=kardeş] kelimesini kendisiyle ilgili kılarırsa [=kardeşim anlamında] ortaya çıkan kalıp [=ahî], konumuz olan kelimenin tekil kalıbıdır.

Onlar, Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydurlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz."⁵

3 İlhan Şahin, "Ahi Evran", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/528-529.

4 Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 50-51.

5 Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, 2004), 403-403.

Görüldüğü üzere 14. yüzyıl ilk yarısında İbn Battuta'nın da tanıklığıyla "ahi" kelimesi kullanılmaktadır. Arapça "kardeş" manasına gelen "el-ah (الاخ)" sözcüğünden üretilen (اخى) "kardeşim" kelimesinin yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. Bazı araştırmalarda, "ahi" kelimesinin Eski Türkçe metinlerde geçen ve Türkçe bir kelime olarak karşımıza çıkan, cömert, eli açık, âlicenap gibi anlamlara gelen "akı" kelimesinden gelmiş olabileceği⁶ ve bu kelimenin terim olarak Türkçedeki eli açık, konuksever ve yiğit anlamına gelen "akı" kelimesi ile "ahi" kelimesi şekil olarak Arapça "el-ah" kelimesine nisbet "ya"sı veya Farsça masdariyet "ya"sı getirilerek de meydana getirilebilir. Fakat kelimenin Anadolu'da kullanılış şekli ve kişilere unvan olarak verilmesi bu tarzda türetilmiş olmasına uygun düşmemektedir⁷.

"Akı" kelimesinin zamanla yerini Arapçanın ahi (kardeşim) kelimesine bırakmış olduğu anlaşılmaktadır. "Akı" kelimesinin "ahi" şekline dönüşmesi, iki kelime arasındaki anlam kaymasını kolaylaştırmıştır⁸. Ayrıca "akı" kelimesinin Türk dilinde çok görülen ve Türkçe kuralları içersindeki bir ses olayı olan (k > h) değişimiyle "ahi" şekline dönüşmüş olması da gözden uzak tutulmamalıdır⁹.

Anadolu'da Ahiliğin Yaygınlaşması

Anadolu'ya gelen Ahi Evran, önce Konya'ya gitmiş, burada bulunduğu süre içinde deri atölyelerinde yaptığı gözlemlerle deмбаğ olmayı bir meslek olarak benimsemiş, bunun en temel sebebi olarak da deri terbiye etme ve kokusuna dayanmanın zorluğuyla insanın eğitimi ve olgunlaştırılmasının güçlüğündeki paralelliği fark etmişti. Daha sonra Kırşehir'e giden Ahi Evran, ahi teşkilâtını burada kurup Moğol saldırısı yüzünden Anadolu'ya gelen esnaf, sanatkâr ve tüccarları geniş bir teşkilât halinde ve fütüvvetname adı verilen tüzüklerdeki kurallar çerçevesinde birleştirmiştir. Fütüvvet hareketi böylece kısa sürede Anadolu'da büyük bir gelişme göstermiş ve bu coğrafyaya özgü esnaf ve sanatkârlar arası bir kuruluş haline gelmiştir. Ahilik teşkilâtının, İslâm inancı ile Türk geleneklerini kaynaştırmayı ilke edinmesi özelliğiyle öne çıktığı anlaşılmaktadır.

6 Bkz. Franz Taeschner, "İslâm Ortaçağında Futuvva Teşkilâtı", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası* 15 (1953), 3-32.

7 Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya: Damla Matbaacılık, 1991, 3-6.

8 Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, 4.

9 Hızlı, "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci", 22.

Toplumun mutluluk ve refahı için her sanat kolunun yaşatılmasının gerekli olduğunu savunan ve bütün sanat erbabının belli bir yere toplanmasını ve orada sanatlarını icra etmesini de öğütleyen Ahi Evran'ın bu düşünceleri, devrin sultanları ve yöneticileri tarafından da benimsenmiş ve uygulamaya konulmuştur. Zira Ahi Evran, ilk yerleştiği yer olan Kayseri'de ahilere mahsus bir dericiler (debbağlar) çarşısı, bunun bitişiğinde de külahdüzlar çarşısı, ayrıca dokumacılar ve örgücüler çarşısından oluşan bir sitenin kurulmasına öncülük yapmıştır. Debbağların pîri olan Ahi Evran'ın evi de bu debbağlar çarşısında bulunan hankaha bitişik olup kapılardan biri hankaha, diğeri kapısı da camiye açılıyordu.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Sürecinde Ahiler

Osmanlı kroniklerinin en önemlilerinden birine imza atan Âşık Paşazâde Derviş Ahmed, devletin kuruluş sürecinin en etkin aktörleri arasında Gâziyân-ı Rum, Bacıyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ile birlikte Ahiyân-ı Rum diye anılan Anadolu ahilerinden söz eder¹⁰.

Bunlar arasında yer alan Bacıyân-ı Rum, ahiliğin kadın kuruluşu olup bu bacılar Moğollarla yapılan mücadelelerde ahilerin yanında etkin silahlı kadın birlikleri olarak görev aldıkları gibi Anadolu'da dokuma sanayiinin gelişmesinde de büyük hizmetler ifa etmişlerdir¹¹. Diğer grubu oluşturan ve daha ziyade etkinlikleriyle dikkat çeken ahiler, öncelikle Anadolu'nun iktisadî hayatını esnaf örgütlenmesi biçiminde teşkilâtlandırmışlardır. Fütüvvet teşkilâtının eski Türk ve İran geleneklerinden kuvvet alarak Anadolu'da bir uzantısı biçiminde oluşan ahi teşkilâtı, Moğollarla silahlı mücadelede bulunmuş, özellikle geçiş dönemindeki otorite boşluğu anlarında, Ankara ve Konya'da olduğu gibi, geçici hükümet kurmuş, daha sonra bütün güçlerini Osmanlı Devleti'nin emrine vermişlerdir.

Ahilerin Şehir Hayatındaki İzleri

Ahi kültürünün ülkemizdeki yaygınlığına ve kentlerin oluşumundaki katkılarına dair pek çok örnek vardır. Günümüze kadar ulaşmış pek çok yer isminde "ahi" kelimesine rastlanmaktadır. Bugün artık bir kısmı aynı adı taşıyor olsa bile eski adları bilinen bazı yerleşim birimleri "ahi" adıyla anılmaktaydı. Sözelimi, bugün Bursa'ya bağlı bir ilçe olan Kestel'in eski adı "Ahi" idi. Öte

10 Âşık Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Âli Bey (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332), 6.

11 Bkz. Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi* (İstanbul Dergah Yayınları, 2000), s. 137-138.

yandan, “ahi” sıfatının ihmal edilmediği görülen yer isimleri de vardır. Mesela, Ankara’daki Mamak’ın, eskiden “Ahi Mamak”, Etimesgut’unun “Ahi Mesud” olduğu bilinmektedir¹². Sadece bu birkaç örnek bile, 13. yüzyıldan itibaren ahiliğin Anadolu’daki izlerini takip etmemizin mümkün olduğunu göstermektedir.

Ahilerin erken dönem Osmanlı tarihi içindeki fonksiyonlarını; “toplumsal yardım müessesesi olarak şehir ve kasabalarda faaliyetleri”, “bazı bölgelerde mahalli idareyi, emniyeti ve asayişini sağlama meselesi”, “iktisadî işleri düzenleme işi” ve nihayet “çeşitli sanat ve hıfzetlerle mesuliyet” olmak üzere dört başlık altında değerlendirmek mümkündür. Fütüvvetnamelerde sıkça rastlanan cömertlik ve yoksullarla paylaşma öğütü ahiliğin toplumsal dayanışma yönüne işaret etmektedir. Özellikle Rumeli gibi yeni yerleşim alanlarında kolonizasyon faaliyetlerinde ahi zaviyeleri önemli pay sahibi olmuştur.

Erken Osmanlı kroniklerine göre, sadece Anadolu’da değil, Rumeli’deki bölgelerde de ahilerin yerleştiği ve sosyo-ekonomik yaşamı canlandırdıkları anlaşılmaktadır. Meselâ, Fatih döneminde Rumeli’deki en küçük kasabalara kadar ahilerin teşkilâtlandıkları bilinmektedir. Rumeli’de herhangi bir yerde bir ya da birkaç ahi zaviyesinin açılması o bölgenin organizasyonunda, toplumsal ve idarî sorunlarında, mahalli asayiş ve güvenliğin sağlanmasında ilk adım atılması anlamına geliyordu.

Kütahya’daki Ahilik

1451’den Mısır ordusunun 1833 yılındaki işgaline kadar Anadolu Beylerbeyliği’nin merkezi konumunda bulunan Kütahya, 1836 senesinde Osmanlı’nın idarî yapısındaki (eyalet ve sancakların yeniden düzenlenmesi) değişikliklerden sonra 1839 yılından itibaren Hudâvendigar (Bursa) Eyaleti’ne bağlı bir sancak olmuştur¹³.

Osmanlı öncesinde Bizans devrinde piskoposluk merkezi olması nedeniyle ahiler, Kütahya’nın Türkleşmesi ve İslâmlaşmasına ayrı bir önem vermişlerdir. Piskoposluk merkezi hüviyetine sahip olması, şehrin özellikle bu devirde önemli bir konum ve prestij kazanmasına yol açmış ve Bizans kralları tarafından şehrin yüksek tepesine bir şato inşa edilmiştir¹⁴.

12 Bkz. Müjgan Cumber, “Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahilerin Yeri”, *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri* (13-15 Eylül 1985), Kırşehir: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları 1986, 87-93.

13 Bkz. Refik Arıkan, *Tanzimat Döneminde Kütahya* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 25.

14 İsmail Hakkı Uzun Çarşılıoğlu, *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri* (İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1932), 2.

Vakıf eserlerinin önemli bir bölümü ahiler tarafından kurulan Kütahya'da daha çok mescid/cami ve zaviye/tekke yapıları ile çok sayıda ahi çiftliği göze çarpmaktadır. Bunların önemli bir bölümünün Germiyanogulları döneminde kurulan vakıflar olduğu ve Osmanlı devrinde de varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir.

Ahilerin pek çok vakıf eseriyle katkıda buldukları Kütahya'da Ahi Evran, Ahi Erbasan, Ahi İzzeddin, Ahi Arslan, Ahi Mustafa, Ahi Mehmed ve Seyyid Nureddin adında yedi Ahi kardeşin yaşadığı söylenmektedir. Bu Ahilerin kendi adıyla anılan türbeleri de vardır¹⁵. Bunlar arasında cami, zaviye ve türbesi bulunan Ahi Evran'ın aslında Kütahya'ya hiç gelmediği, buradaki türbenin, esnaf ve debbağların piri ve ahiliğin kurucusu kabul edilen Ahi Evran adına hürmeten yapıldığı veya aynı isimde bir ahiye ait olabileceği anlaşılmaktadır¹⁶.

Ahilerin Kütahya'ya Katkıları

Şehir merkezi ve çevresinde yer alan ahi zaviye ve vakıflarının sayısı azımsanmayacak derecede fazladır. Bu zaviyelerin etrafında mahalleler oluşmuştur. Kütahya'daki bu Ahi zaviye ve vakıflarının kurulduğu yıllar Anadolu Selçuklu Devleti ve Germiyanogulları zamanına denk gelmektedir. Bu beylik döneminde iyice gelişen ve köklenen ahi teşkilâtının kurduğu zaviye ve vakıflar, Germiyanogullarının Osmanlı topraklarına katılmasından sonra da varlığını devam ettirmiştir¹⁷.

Kütahya merkezde Ahi Evran (Hacı Evran), Ahi Mustafa, Ahi Erbasan, Ahi İzzeddin, Ahi Arslan adlı zaviyeler ve yine aynı isimle kurulmuş mahalleler bulunmaktadır. Arşiv belgelerinde ahi zaviye ve vakıflarına ait belgelerden hareketle Kütahya ile çevre ilçe ve köylerde de ahi isimli mahalle, mescid, zaviye ve çiftliklere rastlandığı anlaşılmaktadır.

1520 senesinde Kütahya'nın mahalle sayısı 28 iken bu rakam 1531'de 33'e ve 1571 yılında ise 40'a yükselmiştir¹⁸. Anadolu ahiliğinin kurucusu Ahi Evran'ın adının verildiği bir mahallenin yanı sıra Ahi Erbasan, Ahi Mustafa ve Ahi İzzed-

15 Hamza Güner, *Kütahya Camileri* (Kütahya: Kütahya İl Matbaası, 1964), 96; Ayhan, Betül. *XVI. Yüzyıl Zaviye Vakıflarına Göre Kütahya* (Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 41.

16 Güner, *Kütahya Camileri*, 94.

17 Özlem Soyer Zeyrek, *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkıları* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 107-108.

18 Lokman Aydın, "1834/1250 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Kütahya Sancağında Reaya Nüfus", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 10/19 (Mart 2019), 537.

din mahalleleri de vardır¹⁹. Aslen Kütahyalı olan Evliya Çelebi de bu dört Ahi mahallenin adına yer vermektedir²⁰. Bu mahalle isimleri dışında Efendi Bula Mahallesi adıyla da anılan Ahi Arslan Mahallesi ile Ahi Armağan Mahallesi'nin kaynaklarda zikredildiği ifade edilmektedir²¹.

Kütahya'da Osmanlı dönemindeki nüfus defterlerinde en az 4, son araştırmalarla birlikte 6 Ahi mahallesinin bulunmasına karşın aynı dönemde Ankara'da 7 ve Kırşehir'de de sadece 1 Ahi mahallesinin ismine rastlanmaktadır²².

Öte yandan Osmanlı devrinin önemli ticaret merkezlerinden biri olduğunda şüphe olmayan Kütahya'da bedestenler ve diğer ticarî yapılar dikkat çekmektedir. İstanbul'da üç, Bursa'da bir bedestenin bulunduğu dönemde Kütahya'da biri büyük, diğeri de küçük iki bedestenin faaliyette olması şehrin ticarî zenginliğinin önemli bir yansımasıdır²³.

16. yüzyılda Kütahya'da 7 kervansaray bulunduğu, Kanunî devrindeki arşiv belgelerinden hareketle buna iki kervansaray daha ilâve edildiği bilinmektedir²⁴. Evliya Çelebi, Kütahya'da 17 hanın varlığından bahsetmekte ve 8'inin isimlerine yer vermektedir²⁵.

Ahilerin de Kütahya merkezinde hanları vardı. Bunlarda biri Tabakhane Mahallesi'nde Kazancılar içinde yer alan Debbağcılar Hanı, ortasında bir havuz bulunan ve kösele imalatçılarına tahsis edilen Saraç Hanı, ayrıca ayakkabı satışlarının gerçekleştirildiği Kavaflar Bedesteni (Arasta)²⁶.

Kütahya'da Ahilerce Yapılan Mescid/Cami ve Zaviye/Tekkeler

Kütahya'da 30'u aşkın vakıf eseri olarak yaptırılan zaviye ve tekkeler hakkında kısaca bir ön bilgi verilmesi uygun olacaktır. Genel olarak bir tarikata bağlı şeyhin ve müridlerinin yaşadığı, gelip geçen misafirlerle ücretsiz yemek ve kalacak yer temin edildiği mekânları ifade eden zaviyeler, şehirlerde veya kırsal

19 Bozkurt, Nurgül. *Kütahya 1842-1843 (Müslüman Nüfus ve Sosyal Yapı)* (Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 26-27.

20 Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 9. Kitap- 1.Cilt, haz. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 20.

21 M. Akif Erdoğan, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 4 (2000), 43.

22 Kadir Güler, "Kütahya Ahiliği Üzerine Bazı Mülâhazalar", *The Journal of Academic Social Science Studies* 63 (Winter 2017), 193.

23 Arıkan, *Tanzimat Döneminde Kütahya*, 216.

24 Karazeybek, Mustafa, "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kütahya'daki Ticaret Mahalleri", *Tarih Okulu Dergisi* 36 (Ekim 2018), 380.

25 Kahraman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 25.

26 Güler, "Kütahya Ahiliği Üzerine", 190.

alandaki yollar ve geçitler üzerinde kurulan, bir tarikat şeyhi tarafından idare edilen yerlerdir. Zaviyeler genellikle şehrin dışında kırsal bölgelerde, yol güzergâhlarında ya da stratejik alanlarda kurulurken tekkeler çoğunlukla şehrin merkezinde yer almışlardır²⁷.

Şehir dışında kurulan zaviyeler genellikle gelen-giden yolculara yemek ve barınma imkânı sağlarken şehir merkezlerinde kurulanlar ise gayrimüslimleri İslâm dinine ısındırma, zaviye çevresinde iskân sağlama, halkı dinî konularda eğitime gibi görevleri gaye edinmişlerdir. Aynı zamanda Anadolu'da boş ve harap kalmış toprakları iskân etme, âtil vaziyetteki yerleri şenlendirme, uc bölgelerde güvenliği sağlama gibi fonksiyonları da üstlenmişlerdir. Ahi zaviyeleri toplumsal hayatın en dinamik ve canlı mekânları arasındadır. Burada sadece usta ve çıraklar değil, kadılar, müderrisler, vezirler, hatipler ve emirler de bulunmaktadır²⁸.

Şu ana kadar yapılan akademik araştırmalarda, Kütahya'da Ahiler eliyle gerçekleştirilen en çok dinî ve kültürel yapı olarak zaviye ve tekkelerin inşa edildiği, bunu cami ve mescidlerin takip ettiği görülmektedir. Kütahya'da tarih boyunca 30'u aşkın Ahi zaviyesi ve 7 adet de cami ve mescid yaptırılmış, ancak bunların birçoğu hakkında yeterli bilgi elde edilememiştir.

Genellikle Mevlevîlik, Halvetîlik ve Nakşibendîlik tarikatlarına bağlı olarak irşad ve eğitim faaliyetleri yaptıkları tespit edilen Kütahya Ahi zaviyeleri ve tekkeleri şöyle sıralanabilir: Ahi Evran, Ahi Erbasan, Ahi Arslan, Ahi Mustafa, Ahi İzzeddin, Ahi Seyyid Nureddin, Pirlar, Ahi Güveyi (Güveği), Ahi Abdullah, Ahi Ali, Ahi Sökmen, Ahiler, Ahi Musa, Ahi Hacı (Karlı Tekyesi), Ahi Timur Han, Ahi Nasuh, Ahi Yusuf, Ahi Timurtaş, Ahi Kulu, Ahi Pusad, Ahi Elvan, Ahi Mesud, Ahi Doğan, Ahi Ece, Ahi Yahya, Çerçi Ahi Mahmud, Ahi Eşref ve Mahmud Fakih, Ahi Şaban, Ahi Resul zaviyeleri ile Ahi Bazarlu ve Ahi Tufan tekkeleri²⁹.

Yine Kütahya'da halkın dinî ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik inşa edilen şu cami ve mescidler de bulunmaktaydı: Ahi Evran, Ahi Erbasan, Ahi Mustafa, Ahi Arslan ve Ahi İzzeddin mecsidleri ile İshak Fakih ve Kurşunlu camileri³⁰.

27 Burcu Akbulut, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri* (Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 54.

28 Şahin, Haşim. *Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 341-342.

29 Kütahya'daki Ahi zaviyeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Akbulut, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*; Sema Filiz, *Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

30 Filiz, *Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri*, 48-53.

Öte yandan sadece şehir merkeziyle sınırlı kalmayan ve birçok köyde yer alan Ahi çiftliklerinin de bulunduğunu belirtmek gerekir. İçinde buldukları bel-delerin sosyal ve ekonomik hayatının pozitif yönde gelişmesine ciddi katkılar sağladıkları görülen bu çiftliklerin, ahilik kültürünün sosyal tabana yayılmasında yardımcı olduklarını tahmin etmek güç olmasa gerektir. Ayrıca yine şehirde bulunan Ahi türbeleri de bu kültürün izlerinin ispatı niteliğindedir.

Kütahya Ahiliğinin Önemi ve Değeri

Önceleri sancak beyliği, Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren yüzyıllarca Anadolu Beylerbeliğinin merkezi olan Kütahya, özellikle gayrimüslimlerin de dikkatini çekmiş ve burayı kendileri için önemli piskoposluk merkezi haline getirmişlerdi. Bu dinî, kültürel ve siyasî potansiyelin farkına varan ve Anadolu'yu yeniden Hıristiyanlaştırmanın etkin merkezlerinden biri olarak gören Hıristiyanların bu girişimine en dikkat çeken cevap Ahiler tarafından verilmiş ve stratejik konumu sebebiyle Kütahya'ya adeta hatırı sayılır bir çıkartma yapmışlardır. Ahilerin zaman içerisinde bu şehre atfettikleri değer ve önem, giderek artmış ve sahip olduğu İslâmî kimliği daha güçlü hale gelmiştir. İnşa edilen ve her birinde omuz omuza ve dimdik durulan saflar halinde gerçekleştirilen namaz ibadetinin mekânı olan mescid ve camiler ile her biri birer eğitim yuvası haline gelen, temiz ve sahih İslâm inancının, tasavvufun nezaketi içerisinde aktarıldığı zaviye ve tekkeler, gerçekten Kütahya'nın dinî, ahlâkî ve insanî yapısına oldukça büyük katkılar sağlamışlardır.

Ahiler, sadece Kütahya'de değil, birçok Anadolu kentinde de benzer faaliyetlere imza atmış ve bu coğrafyanın hemen her bölgesinde görülen ve hissedilen Ahilik bilincini taşımasını bilmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki, Anadolu'da Ahilerin sosyal, dinî, ahlâkî ve ekonomik katkılarının en çok yoğunlaştığı birkaç şehirden biri şüphesiz Kütahya olmuştur. Gerçekten günümüze kadar uzanan bu kültüre dair izlerin görülebileceği müstesna şehirlerin başında bu kentin geldiği söylenebilir.

Ahilik açısından kurucusu Ahi Evran'ın yaşadığı ve vefatından sonra gömüldüğü şehir olan Kırşehir'in özgün bir konumda olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Yine şüphesiz Ankara'da Ahilerin ortaya koyduğu gayretlerin çok önemli sonuçlar verdiği de tartışmasızdır. Doğrusu şehir nüfusları ve taşıdığı kimliklerden yola çıkarak şöyle bir yorum yapmamızın mümkün olduğunu düşünüyoruz. Kırşehir, Ahiliğin bir numaralı merkezi olduğundan dolayı "onurlu" bir başkent olmayı hak ediyor. Siyaset ve bürokrasinin başkenti olması sebebiyle Ankara'da ise Ahiliğin izlerinin her geçen giderek silindiği ve

neredeysse hiç anılmayacak duruma geldiği görülüyor. Böyle bir panoramada, şehirdeki iktisadî hayatın belkemiğini oluşturan esnaf ve sanatkârlar ile şehir sakinlerinin hayat tarzlarının büyük ölçüde Ahilik kültürünün izlerini taşıması sebebiyle Kütahya'nın, Ahiliğin fiilî başkenti olması potansiyelini taşıdığını ve buna en büyük aday olduğunu düşünmek mümkün görünmektedir.

Bu bağlamda Anadolu'da ahilik denilince akla genellikle Kayseri, Kırşehir, Konya, Ankara, Sivas ve Denizli gibi şehirlerin geldiği bilinmektedir. Ancak şehir nüfuslarının özellikle göçler sebebiyle çok artması, sanayi alanında büyük ilerlemeler sağlanması, şehirdeki farklı etnik ve kültürel kimliklerin giderek çoğalması Ahilik kültürünün yaşamasının zeminini zorlaştırmaktadır. Kütahya'nın, bu anlatılan olumsuz unsurların henüz girdabında bulunmadığı, tarihî, sosyal ve kültürel kimliğini büyük ölçüde devam ettirebildiği gerçeğinden hareketle ahilik kültürünün yeniden yeşerebileceği verimli ve sağlıklı bir ortama sahip olduğu söylenebilir.

Anadolu'da adından Ahi kimliği sebebiyle bahsedilen şehirler arasında Ankara'da 7, Kırşehir'de 1 ve Kütahya'da ise 4, hatta yapılan son araştırmalara göre 5 Ahi mahallesi bulunduğundan hareketle yukarıdaki bilgilerin yeniden değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Ahilerin; mahallelerde, mescid/camilerde ve zaviye/tekkelerde inananlara faydalı olabilmek adına sadece Allah rızasını kazanmaya yönelik çabalar ile çarşı-pazarda esnaf ve sanatkârların yine bu ruhla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin şehrin manevi rengini zenginleştirdiği açıktır. Asırlar boyunca zaman zaman birtakım erozyonlar yaşansa da özü itibarıyla ahilik ruh ve bilincinin günümüze taşındığı müstesna kentlerden biri Kütahya olmuştur.

Sonuç ve Bazı Öneriler

Osmanlı tarihinin en büyük ve en organizeli sivil toplum kuruluşlarından biri olan ahilik teşkilâtının Anadolu'daki geçmişi Türkiye Selçuklularına kadar gitmektedir. Bazı Selçuklu hükümdarlarının teşvikleri, Anadolu'da giderek yaygınlaşan fütüvvet hareketiyle birleşince giderek kurumsal bir kimliğe bürünmüş ve özellikle Ahi Evran'ın öncülüğünde Kayseri'de inşa edilen bir sanayi sitesiyle birlikte esnaf ve sanatkârlar arasında ahilik rüzgârı toplumda yoğun olarak kendini hissettirmiştir.

Anadolu'da 13. yüzyıldan itibaren yaklaşık beş yüzyıl etkin bir şekilde devam eden Ahilik kurumu, tasavvuftan da beslenerek ciddi bir mana derinliği kazanmıştır. Zaviyelerde verilen eğitimin bu kapsamda oldukça önemli olduğu gö-

rılmaktadır. Anadolu'nun kültürel değerleriyle sağlıklı etkileşimi sonucu daha da güçlenen ahilik anlayışı, tasavvufun artlarından ciddi bir şekilde beslenmiş ve kademeli olarak Anadolu'nun pek çok şehrinde varlıklarını hissettirmiştir.

Kütahya, ahilerin gözbebeği şehirlerden biri olup -tabir caizse- en önemli manevî yatırımlarını yaptıkları şehirler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ahiler tarafından kurulan zaviye/tekkeler, inşa edilen mescid/camiler, bunların etrafında zamanla oluşan mahalleler bu kültürün en ücra noktaya kadar taşınmasına vesile olmuştur. Sadece çarşı-pazarla sınırlı kalmayan ve toplumun bütün katmanlarında hissedilen ahilik ruhu ve anlayışı, Kütahya'nın manevî çehresinde öyle izler bırakmıştır ki, günümüzde bile bunun yansımalarını görmek mümkün olabilmektedir. Modern hayatın günlük hayatımızı ve ticaret ahlakını büyük ölçüde kirlettiği ve çarşı-pazarında dürüst kişilerin neredeyse kalmadığı büyük şehirler dikkate alındığında, tarihî, manevî ve kültürel özellikleri ile sosyal yapısını önemli ölçüde günümüze taşımayı başarabilen ve ahilik kültür kodlarına oldukça aşina olan Kütahya'nın, içinde bulunduğumuz yüzyılın gerçek Ahiliğe en yakın şehirlerinden biri olduğunu ve fiilen bu alanda başkentlik potansiyelinin bulunduğu kanaatindeyiz.

En temel öğretisi, insanlığa ve vatana hizmet uğrunda can ve malını adanmaya hazır olmak anafikrine dayalı bu anlayışın, Anadolu'yu ve hatta Osmanlı coğrafyasını yüzyıllarca barış ve huzur yurdu haline getirdiği gerçeğinden hareketle günümüzde de böyle bir yaklaşıma şiddetle ihtiyaç duyulduğu kuşkusuzdur. Modern hayatın önemli unsurları arasındaki sivil toplum örgütlerinin, ahilik anlayışının evrensel kuşatıcılığından alabileceği dersler ve tecrübeler olduğunu hatırlatmalıyız.

Bu bağlamda son olarak bazı önerileri de paylaşmakta fayda olduğu kanaatindeyiz. Tarih boyunca ahiliğin önemli kalelerinden bir olan Kütahya'nın, günümüzde bu alanda marka şehir haline gelmesi için aşağıda sunulan bazı faaliyetlerin hayata geçirilmesinin uygun olduğu kanaatindeyiz:

- a) Geçmişte kentin oluşmasındaki katkıları ve toplumsal hayattaki izleri dikkate alınarak bazı mahalle isimlerinin önemli ahilerin adlarıyla değiştirilmesi veya yeni mahallelere bu isimlerin verilmesi,
- b) Şehrin güzide ilim ve kültür pınarı olan Dumlupınar Üniversitesi'nde Rektörlüğe bağlı bir Ahilik Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin açılması,

- c) Ahilik Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından başta Kütahya ile ilgili olmak üzere Ahilik tarihi, kütürü ve bilincini irdeleyen makalelerin yayınlanacağı hakemli bir dergi çıkarılması.
- d) Ahilik Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin -mümkünse- özellikle şehirdeki esnaf ve sanatkârlarla da irtibatlandırılarak Ahilik ile ilgili bir sertifika programı verilmesi ya da akreditasyon (yeterlilik belgesi) otoritesi haline getirilmesi,
- e) Yine Üniversitede en azından sosyal bilimlerle ilgili bölümlerde Ahilik kültürü ve bilinciyle ilgili olarak bazı seçmeli derslerin açılmasının sağlanması,
- f) Üniversite ve Belediye işbirliği içerisinde şehir içinde, tarih boyunca ahiler tarafından ortaya konulan tecrübenin sergileneceği ve gençlerin bu ruhu daha yakından hissedebilecekleri resim, görsel, obje ve dijital ürünlerle zenginleştirilmiş bir sunumun paylaşılacağı "Kütahya Ahiliği Müzesi"nin açılması. Böyle bir müzede bir ünite şeklinde küçük bir çarşı ya da bir arasta ortamı hazırlanarak ahiliğin geçmişteki muhteşem örnekliği izleyiciler tarafından yakından deneyimlenmesi sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Burcu. XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Arıkan, Refik. Tanzimat Döneminde Kütahya. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Âşık Paşazâde. Tevârih-i Âl-i Osman. nşr. Âli Bey. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332.
- Aydın, Lokman. "1834/1250 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Kütahya Sancağında Reaya Nüfus". Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 10/19 (Mart 2019), 533-558.
- Ayhan, Betül. XVI. Yüzyıl Zaviye Vakıflarına Göre Kütahya. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Bayram, Mikail. Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu. Konya: Damla Matbaacılık, 1991.
- Bozkurt, Nurgül. Kütahya 1842-1843 (Müslüman Nüfus ve Sosyal Yapı). Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Cumbur, Müjgan. "Anadolu Şehirlerinin Kuruluşunda Ahilerin Yeri". Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri (13-15 Eylül 1985). Kırşehir: Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, 1986, 87-93.

- Çağatay, Neşet. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.
- Erdoğan, M. Akif. "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri". Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi 4 (2000), 37-55.
- Evliya Çelebi. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. 9. Kitap-1.Cilt. haz. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Filiz, Sema. Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Güler, Kadir. "Kütahya Ahiliği Üzerine Bazı Mülâhazalar". The Journal of Academic Social Science Studies 63 (Winter 2017), 181-194.
- Güner, Mesut. Kütahya Camileri. Kütahya: Kütahya İl Matbaası, 1964.
- Hızlı, Mefail. "Ahiliğin Anadolu'daki Gelişim Süreci". Ahilik. ed. Baki Çakır-İskender Gümüş. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî. İbn Battûta Seyahatnâmesi. 2 cilt. çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, 2004.
- Karazeybek, Mustafa. "Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kütahya'daki Ticaret Mahalleleri". Tarih Okulu Dergisi 36 (Ekim 2018), 373-402.
- Kazıcı, Ziya. "Ahilik". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 1/540-542. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Zaviyeler (Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme)". Vakıflar Dergisi 12 (1978), 247-269.
- Şahin, Haşim. Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dinî Zümreler (1299-1402). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Şahin, İlhan. "Ahi Evran", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 1/528-529. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Tabakoğlu, Ahmet. Türk İktisat Tarihi. İstanbul: Dergah Yayınları, 2000.
- Taeschner Franz. "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)". çev. Ömer Lütfi Barkan. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 15/1-4 (1953), 3-32.
- Uzun Çarşılıoğlu, İsmail Hakkı. Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri. İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası, 1932.
- Zeyrek, Özlem Soyer. XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayat Katkıları. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

XVI. YÜZYIL AHİ VAKIFLARI: KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Dr. Burcu AKBULUT

Giriş

Vakıf kelimesi Arapçada “durdurmak, alıkoymak” manasından türemiştir. Lügat karşılığı olarak pek çok manası bulunan vakıf kelimesine farklı anlamlar verilmiştir. Bununla birlikte bunlar birbirlerine çok benzemekte ve aynı hüviyeti taşımaktadırlar¹. Vakıf, VIII. yüzyıldan XIX. yüzyıl sonlarına kadar İslam ülkelerinin iktisadi ve içtimai hayatında önemli bir rol oynayan dinî - içtimai bir müessese olup bir kimsenin Allah’a yakın olma gayesiyle menkul veya gayri-menkul mülk veya emlağını dinî, hayri veya içtimai gaye için tahsis etmesidir². Dinî ve sosyal hizmetlerin görülmesinin yanı sıra, fethedilen ülkelerde Türk kültürünün yerleştirilmesi, ordunun teçhiz edilmesi, donanmaya yardım, öğrenci yurtlarının tesisi hususlarında da vakıf müessesesi önemli bir yer kazanmıştır³.

Vakfın menşei, Roma ve Bizans’a kadar dayanmakla birlikte İslamiyet’le birlikte yeni bir hâl alarak Türk - İslam tarihinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı döneminde ise toplumdaki sosyal dengenin büyük ölçüde vakıflar tarafından sağlandığı bilinmektedir. Özellikle devlet, toplum, ferd ilişkisi açısından vakıfların barışın ve sosyal adaletin sağlanmasında birinci derecede vazife üstlendikleri bilinmektedir⁴.

1 İsmet Binark, *Vakıf Medeniyeti*, Zahir Yayınları, İstanbul 2015, s. 1.

2 Bahaeddin Yediylıdız, “Vakıf”, *İA*, C. 13, MEB Yayınları, İstanbul 1986, s. 153.

3 Yusuf Halaçoğlu, *XIV - XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 138.

4 Fuat Köprülü, “Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, S. 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1942, s. 5.

Osmanlı vakıflarının dinî, hayri, askerî, idari, beledi, ticari ve sosyal anlamda çok yönlü olan hizmet ve yardım fonksiyonlarından tekke ve zaviyeler, medreseler ve camiler istifade etmişlerdir. Devletin kuruluş yıllarından başlayarak Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde Anadolu'da kurulan tekke ve zaviyelerin vakıf hak ve hukukları korunurken ihtiyaç duyulanlara yeni vakıf gelirleri ilave edilmeye çalışılmıştır⁵. Tekke, zaviye ve hanıkah adlarıyla tanınan bu kuruluşlar XVIII. yüzyılda vakıf olarak kurulmuş ve çok önemli vakıf gelirleriyle desteklenmiş müesseseler arasında önemli bir yer işgal etmekteydi. Vakıf harcamalarına personelin ücretleri dışında, bazı zaviyelerin kullanımına, vakıf mal varlıklarının kiralanmasından gelen ve önceden tespit edilmiş nakit para değil, dervişlerin bizzat işlettikleri tarım işletmelerinin tahsis edildiğini vurgulamak gerekir⁶.

Bütünüyle bir vakıf medeniyeti olarak tanımlanabilecek Osmanlı medeniyeti, vakıf konusunda Müslüman - Türk devletlerinin yolunu takip etmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde daha ilk beyler zamanında başlayan, devletlerin siyasi ve mali kudretinin inkişafına paralel olarak gelişip artan vakıflar⁷ iki kısımda ele alınabilir. Bunlardan birincisi "*aynıyla intifa olunan*", yani bizzat kendisinden yararlanan vakıflardır. Bu tür vakıflara "*müessesât-ı hayriyye*" adı verilmekteydi. Bu grup içerisine camiler, mescitler, medreseler, mektepler, imaretler, kervansaraylar, zaviyeler, hastaneler, kütüphaneler, sebiller ve mezarlıklar girmektedir. İkinci kısım ise "*aynıyla intifa olunmayan*" fakat birincilerin sürekli ve düzenli bir şekilde işlemlerini temin eden bina, arazi, nakit para vs. gelir kaynaklarının teşkil ettiği vakıflardır ki bunlara Osmanlılarda "*asl-ı vakf*" ismi verilmiştir⁸.

Osmanlı zamanında da toplum içerisindeki sosyal dengenin önemli oranda vakıflar öncülüğünde sağlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Bilhassa toplum, devlet ve kişi ilişkisi bakımından Ahilere ait vakıflar sosyal adalet ile barışın sağlanabilmesinde birinci derecede görev almışlardır (Köprülü, 1942, 5). Ahiler Anadolu şehir ve köylerinde Türkleşme ve İslamlaşmayı teşvik etmekle kalmamış aynı zamanda en ücra köylere kadar giderek kurdukları vakıflarla buraların iskân ve şehirleşmesini sağlamışlardır⁹. İlk Osmanlı padişahlarının ve vezirlerinin çoğunun Ahi teşkilatına mensup oldukları ve teşkilattan fetihlerde askeri bir güç olarak faydalandıkları bilinmektedir¹⁰.

5 Yediöldüz, "Vakıf", s. 153.

6 Bahaeddin Yediöldüz, *XVIII. Yüzyılda Türkiyede Vakıf Müessesesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 221.

7 Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s. 81.

8 Halaçoğlu, *XIV - XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 138.

9 Mehmet Akif Erdoğan, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 4, 2000, s. 42.

10 Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara 2009, s. 110.

Anadolu'ya yapılan derviş akınları ve dervişlerin kentlerden köylere yerleşerek ziraat ve din işleri ile uğraşmaları, dervişlerin memleketleri istila ve iskânları Anadolu'nun yerleşime açılmasında etkili olmuştur¹¹. Bu coğrafyada kurulan ve toplumsal hizmet anlayışına sahip olan Ahiler de iktidar mensubu olan veya iktidara yakın kişiler tarafından destekleniyorlardı. İlk beylerden itibaren gerek beylerin desteğiyle gerekse Ahilerin şahsi gayretleriyle çok sayıda vakıf kurulmuştur¹². Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerindeki Ahilere ait vakıflardan birçoğu Batı Anadolu beyliklerinin kurucularının desteğiyle kurulmuşlardır. Devlet anlayışının bir sürekliliği olarak beyler tarafından kurulan bu zaviyeler, Osmanlı Dönemi'nde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kütahya sancağındaki zaviyelerden bir kısmı da Selçuklular ve beylikler döneminden itibaren sultanlar ve beyler tarafından desteklenmişlerdir. Özellikle beylikler döneminde Lazkiye merkezindeki Ahi Tuman zaviyesi¹³, Tanozlu kazasındaki Ahi Tumanoğlu Zaviyesi¹⁴, Kurucak köyündeki Ahi Mahmud Hatun Vakfı¹⁵ Aydınoğulları tarafından; Kütahya merkezindeki Ahi Erbasan Zaviyesi Germiyanogulları zamanında Ahi Erbasan¹⁶ tarafından vakfedilmişlerdir.

Ahiler, kuruluştan itibaren yeni bölgelerin fethedilmesi ve bu bölgelerin şenlendirmesinde farklı dini ve sosyal topluluklarla birlikte sağlamışlardır. Bunun neticesinde de birçok Ahi vakıf ve zaviyesi kurulmuştur. Ahilerin fethettikleri yerlere yerleşmelerine Osmanlı padişahları da olumlu bakmışlardır. İlk Osmanlı hükümdarları Ahileri, Osmanlı Beyliği topraklarındaki Türkmen topluluklarını hoşgörü ilkesi çerçevesindeki bir İslam anlayışının etrafında bir araya getirmek için bir aracı olarak görmüşlerdir¹⁷. Orhan Gazi ve oğlu Süleyman'ın yeni fethedilen bölgelerde Ahiler ve diğer tarikat mensupları için vakıflar vermeleri, Osmanlı devlet sisteminin kuruluş ve yerleşmesinde Ahiler ile dervişlerin önemli roller üstlendiklerini ortaya koymaktadır¹⁸.

11 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 2, 1942, s. 297.

12 Haşim Şahin, *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dini Zümreler (1300 - 1400)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s. 288.

13 BOA, TD, nr. 369, s. 451-452.

14 MAD, nr. 262, s. 430-431.

15 MAD, nr. 262, s. 433.

16 Cevdet Yakupoğlu, "Germiyanoglu Muhitinde Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Turkish Studies*, S. 4/3, 2009, s. 2278.

17 Selahattin Döğüş, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Edebalı Meselesi", *OTAM*, S. 37, Ankara 2015, s. 65.

18 Halil İnalıcık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 41.

Ahiliğin Orhan Gazi'den sonra Murad Hüdavendigâr ve Yıldırım Bayezid tarafından da desteklendiği görülmektedir. Şükrullah Ahi reisliğinin Şeyh Edebali'den sonra I. Murad'a intikal ettiğinden ancak I. Murad'ın bu reisliği Gelibolu Ahi reislerinden olan Ahi Musa'ya verdiğinden bahsetmektedir¹⁹. Yine devrinin önemli şahıslarından biri olan Çandarlı Kara Halil de I. Murad Devri'nin Ahilerinden birisidir²⁰.

Kurdıkları vakıflar sayesinde toplum içerisinde önemli faaliyetler üstlenen Ahilerin Kütahya bölgesindeki faaliyetlerini inceleyeceğimiz çalışmamızda Ahilere ait vakıfların önemli bir yekûn tuttuğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu cümleden hareketle XVI. yüzyıl'da Kütahya'da; Kütahya kazası, Eğrigöz nahiyesi, Dünder köyündeki Ahi Sefa Vakfı²¹, Kütahya'da bulunan Ahi Ali ve Ahi Mehmed Vakfı²², Kütahya kazası, Altuntaş nahiyesi, Kırtı köyünde Ahi Hacı Vakfı²³, Altuntaş nahiyesi, Efted köyündeki Ahi Yusuf Vakfı²⁴, Altuntaş nahiyesi, Apaklu (?) köyünde bulunan Ahi Hızır Vakfı²⁵, Aslanapa nahiyesi, Ada köyünde bulunan Ahi Yusuf Vakfı²⁶, Aslanapa nahiyesi, İldik köyünde bulunan Ahi Pusad Vakfı²⁷, Kütahya'nın Aslanapa nahiyesinde kayıtlı olan Ahi Çakır Vakfı²⁸, Gediz merkezinde bulunan Ahi Şaban Vakfı²⁹, Uşak merkezinde bulunan Ahi Hoca Vakfı³⁰, Kütahya'da bulunan Ahi Uvaz veledi Ahi Mustafa Vakfı³¹, Kütahya'nın Tamuk ile Honaz köyü, Kızıl-yer köyündeki Ahi Müslihiddin veledi Ahi Mehmed Vakfı³², Honaz ile Tamuk köyü, Karı-sevdi köyüne kaydı bulunan Ahi Halis veledi Ahi Yahşi Vakfı³³, Tamuk köyünde bulunan Ahi Mahmud Vakfı³⁴, Kütahya'nın Tanozlu köyü, Kurucak köyündeki Ahi Mahmud Hatun Vakfı³⁵,

19 Şükrullah, *Behcettü't Tevârih Osmanlı Tarihleri I*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 57.

20 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1, Ankara 1988, s. 525.

21 BOA, TD, nr. 369, s. 213; KKA, TD, nr. 560, v. 152a; MAD, nr. 262, s. 169.

22 MAD, nr. 262, s. 5.

23 MAD, nr. 262, s. 91.

24 MAD, nr. 262, s. 95.

25 MAD, nr. 262, s. 97.

26 MAD, nr. 262, s. 104.

27 MAD, nr. 262, s. 107.

28 MAD, nr. 262, s. 125.

29 MAD, nr. 262, s. 218.

30 MAD, nr. 262, s. 267.

31 MAD, nr. 262, s. 319.

32 MAD, nr. 262, s. 383.

33 MAD, nr. 262, s. 384.

34 MAD, nr. 262, s. 387.

35 MAD, nr. 262, s. 433.

Kaş Yenice köyü Dereyolu köyünde bulunan Ahi Mehmed oğlu Ahi Yahşi ile İbrahim oğlu Yusuf Vakfı³⁶ ve Kütahya'daki Ahi Mustafa Vakfı³⁷ olmak üzere toplam 17 adet Ahi vakfı tespit edilmiştir.

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler vakfın tanımı, Osmanlı vakıf sisteminin yapısı ve Ahilerin bu vakıf sistemi içerisindeki faaliyetlerini ortaya koymaktadır. Bundan sonraki bölümlerde ise XVI. yüzyıl tahrir defterlerinden yararlanarak, Ahilere ait vakıfların miktarı, kuruluş coğrafyası, işleyişi ve gelir kalemleri üzerinde durulacaktır.

Kütahya Ahi Vakıfları

Ahi Sefa Vakfı: Kanuni Dönemi'nde yapılan tahrirde Kütahya kazası, Eğrigöz nahiyesi, Dünder karyesinde bulunan Ahi Sefa Vakfı, ilk olarak Ahi Mahmud'un oğlu Ahi Sefa'ya vakfedilmiştir. Sonrasında Ahi Sefa'nın oğlu Çomind (?), Sultan Mehmed'in beratıyla mutasarrıf olmuşlardır. Çomind (?)'den sonra da önce Cafer Fakih'e, sonra Sima' (?) mutasarrıf olmuştur. Vakfın 4 çift, 1 nimçift, 5 bennak, 1 kara, 2 pir ve 1 muhassıl olmak üzere 14 nefer nüfusu bulunmaktadır. Gelirleri ise 1 müd hinta, 1 müd şair, 1 kile nohut, adet-i ağnamdan 40 akçe ve resmi kovandan 20 akçe olmak üzere toplam 820 akçe geliri vardır³⁸.

1571 tarihinde yapılan tahrirde zaviyeye mutasarrıf olanlar hakkındaki bilgiler ilk tahrirdekileri muhteva etmektedir. Gelirleri ise 2 müd hinta öşründen 200 akçe, 1 müd şair öşründen 60 akçe, 10 kile alef öşründen 30 akçe, kovan resminden 20 akçe, çift resminden 144 akçe, bennak resminden 264 akçe, resmi Karadan 54 akçe, adet-i ağnamdan 40 akçe ve zemin resminden 10 akçe olmak üzere toplam 820 akçeden müteşekkildir³⁹.

Tarihi belli olmayan bir defterde de aynı bilgiler verilmekle birlikte zaviyenin 4 çift, 1 bennak, 5 hane nüfusu kayıtlıdır. Gelirleri ise 1 müd hintadan 100 akçe, 1 müd şairden 60 akçe, resm-i ganemden 6 akçe, resmi çift ve bennaktan da 130 akçe olmak üzere toplam 361 akçedir⁴⁰.

Ahi Ali ve Ahi Mehmed Vakfı: Ahi Ali ve Ahi Mehmed Vakfı, Kütahya'da bulunan vakıftır. Vakfın tarım arazileri, çayırları ve bahçeleri bulunmaktadır. Vakfa Ahi Mehmed oğlu Ahi Seyid mutasarrıftır. Vakfın yıllık hâsılı 203 akçedir⁴¹.

36 MAD, nr. 262, s. 453.

37 KŞS, nr. 6298, s. 25/65.

38 BOA, TD, nr. 369, s. 213.

39 KKA, TD, nr. 560, v. 152a.

40 MAD, nr. 262, s. 169.

41 MAD, nr. 262, s. 5.

Ahi Hacı Vakfı: Kütahya kazası, Altuntaş nahiyesi, Kırtı karyesindeki vakfa Hüseyin, Canber (?) ve Hacı mutasarrıflar iken ölümleriyle yerlerine Hasan, Bektaş ve Pir Ahmed mutasarrıf olmuşlardır. Vakfın 4 nefer nüfusu bulunmaktadır. Gelirleri ise 10 kile hintadan 50 akçe, 10 kile şairden 30 akçe ve 2 dönüm çayırdan 10 akçe olmak üzere toplam 90 akçeden müteşekkildir⁴².

Ahi Yusuf Vakfı: Altuntaş nahiyesi, Efted karyesinde bulunan Ahi Yusuf Vakfı'nın binaları zayi olmuştur. Vakfa Ahi Yolukulu (?) Mahmud birader o, Ahmed veledi Ahi Yolukulu (?), Mehmed veledi Mahmud, Ahmed ve Mehmed bir çiftlik yere mutasarrıflardır. Vakfın 3 nefer nüfusu vardır. Gelirleri ise 1 müd hintadan 100 akçe, 1 müd şairden 90 akçe olmak üzere 190 akçedir⁴³.

Ahi Hızır Vakfı: Altuntaş nahiyesi, Apaklu (?) karyesinde bulunan vakfa Mürvet (?), Yakup, Yusuf ve Hacı vakfiyet üzere mutasarrıflardır. Vakfın 3 nefer nüfusu bulunmaktadır. Gelirleri ise 15 kile hintadan 75 akçe, 1 müd şairden 6 akçe ve bostan oşründen de 10 akçe olmak üzere toplam 135 akçeden müteşekkildir⁴⁴.

Ahi Yusuf Vakfı: Aslanapa nahiyesi, Ada karyesinde bulunan vakfın binaları zayi olmuştur. Vakfa Ali ve Veli mutasarrıflardır. 2 nefer nüfusu bulunan vakfın 15 kile hintadan 75 akçe, 15 kile şairden 35 akçe ve 3 dönüm çayırdan 15 akçe olmak üzere toplam 125 akçe geliri bulunmaktadır⁴⁵.

Ahi Pusad Vakfı: Aslanapa nahiyesi, İldik karyesinde bulunan Ahi Pusad Vakfına İlyas, Salur, Köse dervişin oğlu Veli ve Abdul dervişin oğlu Veysi vakfiyet üzere mutasarrıflardır. Vakfın, 1 müd hintadan 100 akçe ve 1 müd şairden 60 akçe olmak üzere toplam 160 akçe geliri vardır⁴⁶.

Ahi Çakır Vakfı: Kütahya'nın Aslanapa nahiyesinde kayıtlı olan vakfa Sultan Bayezid Dönemi'nde Ahi Mahmud, Sultan Murad Dönemi'nde Ali veledi İsmail Çakır birader o Bali birader o İbrahim mutasarrıflarmış. Şimdi de Ahi Çakır evladından Ali veledi İsmail, Bali veledi İbrahim ve Çakır veledi İsmail müşterek olarak mutasarrıflardır. Zaviyenin 1 çift, 1 mücerred ve 2 bennak nüfusu vardır. Gelirleri ise 1 müd hintadan 100 akçe, 1 müd şairden 60 akçe ve çayırdan 30 akçe olmak üzere toplam 190 akçeden müteşekkildir⁴⁷.

42 MAD, nr. 262, s. 91.

43 MAD, nr. 262, s. 95.

44 MAD, nr. 262, s. 97.

45 MAD, nr. 262, s. 104.

46 MAD, nr. 262, s. 107.

47 MAD, nr. 262, s. 125.

Ahi Şaban Vakfı: Gediz merkezinde bulunan vakfın 1 parça bağı vardır. Vakfa, Ahi Mehmed veledi Musi (?) mutasarrıftır⁴⁸.

Ahi Hoca Vakfı: Uşak merkezinde bulunan vakfa Ahi Hoca kendi mallarından bir kısmını vakfetmiştir. Vakfa Hacı İlyas veledi Ahi Ahmed mütevellisi iken vakıf şimdi Ahi Hevaç oğlu İlyas'ın elindedir. Ahmed veledi İlyas Hacı İbrahim veledi İlyas bir bahçe, bir baş dükkân, perakende üç dükkân ve iki çiftlik yerlerin bazısı anasından kalmış ve bazısını da kendi satın almıştır. Zaviyenin yıllık hâsılı da 110 akçedir⁴⁹.

Ahi Uvaz veledi Ahi Mustafa Vakfı: Vakfın Bayezid Dönemi'nde vakfiyet üzerine bir çiftlik, üç pare bahçe ve bir dükkânı vardır. Uvaz Pir vakfiyet üzere mutasarrıftır. *“Mezbur ba gayrıdan gayrı beş dönümdür bir vakfı bahçe dahi vardır ve beş dönüm vakıf yerde değilmiş bağın öşrü mezkûr zaviye tasarruf alınur deyü şahadet edüp yemin billâh edenler mezkûr çiftliğin on bir dönüm onar köy sınırındadır deyü şahadet edüp yemin edenler.”* şeklinde ifade edilmiştir. Vakfa Hacı İbrahim'in oğulları Musa ve Abdülkerim mutasarrıflardır. Vakfın toplam geliri ise 1.080 akçedir.⁵⁰

Ahi Müslihiddin veledi Ahi Mehmed Vakfı: Kütahya'nın Honaz ve Tamuk karyesi, Kızıl-yer karyesinde bulunan vakıf Aydınoğulları Dönemi'nden beri vakıftır. Vakfın; bir mülk değirmeni, beş yüz dönüm miktarı yeri, bir bağı, Honaz'daki Ahi Ali Tekkesi'nden geliri, bir bahçesi, 2 müd hintadan 200 akçe, 3 müd şairden 180 akçe, 1 müd dıhından 80 akçe, 1 müd 10 kile bakladan 150 akçe, 3 müd 5 kile susamdan 650 akçe, penbenden 100 akçe ve bağ hâsılından 300 akçe olmak üzere toplam 1.760 akçe vardır. Vakfa İbrahim mutasarrıftır⁵¹.

Ahi Halis veledi Ahi Yahşi Vakfı: Honaz ve Tamuk karyesi Karı-sevdi karyesinde kayıtlı olan vakfa Yunus Fakih mutasarrıftır. Vakfın bir çiftlik yer geliri olup toplam 220 akçeden müteşekkildir⁵².

Ahi Mahmud Vakfı: Tamuk karyesinde bulunan vakfa kadimden Ahi Timur oğlu Ahi Mahmud mutasarrıftır. Elinde bir çiftlik yeri olup yıllık geliri 231 akçedir. Vakfa sırasıyla Sinan ve Ali mutasarrıf olmuşlardır⁵³.

48 MAD, nr. 262, s. 218.

49 MAD, nr. 262, s. 267.

50 MAD, nr. 262, s. 319.

51 MAD, nr. 262, s. 383.

52 MAD, nr. 262, s. 384.

53 MAD, nr. 262, s. 387.

Ahi Mahmud Hatun Vakfı: Kütahya'nın Tanozlu karyesi, Kurucak karyesindeki vakıf Ahi Seydi Ahmed kızı Ahi Mahmud'un evladlık vakfidir. Aydınoğlu İsa Bey, Ahi Mahmud Hatun'un dedesi Ahi Mustafa'ya vakfetmiştir. Şimdi vakfa Güne (?) Hatun mutasarrıftır.

Vakfın 3 çift, 3 nimçift, 1'i imam 3 bennak, 2 mücerred ve 1 Kara olmak üzere toplam 12 nefer nüfusu vardır. Gelirleri ise gelirleri 2 müd 13 kile hıntadan 265 akçe, 3 müd 13 kile şairden 279 akçe, 2 müd susamdan 380 akçe, bad-ı hevadan 30 akçe, resmi çift, nimçift, bennak ve Karadan 186 akçe olmak üzere toplam 1.250 akçeden müteşekkildir⁵⁴.

Ahi Mehmed veledi Ahi Yahşi ve İbrahim veledi Yusuf Vakfı: Kaş Yenice karyesi Dereyolu karyesinde bulunan vakıf, İbrahim veledi Mehmed'in tasarrufundadır. Geliri ise 335 akçedir⁵⁵.

Ahi Mustafa Vakfı: Kütahya'daki vakfa yevmi 3 akçe vazife, yevmi 1 akçe meşihat, yevmi 2 akçe ekmek ve yevmi 1 akçe maaş ile El-Şeyh Es-seyyid Hüseyin bin Seydi Mehmed mutasarrıftır. Vekili olan oğlu Es-seyyid Mehmed, babasının mutasarrıfı olduğu meşihatın vekâleti fariğ olduğundan naib Mevlana Cezmi Hasan'a müracaat etmiştir. Böylece 1218 senesi Muharrem'in dördüncü günü de cihet-i mezkureye mutasarrıf olmuştur⁵⁶.

Gelir Kaynakları

Siyasi ve askerî ilerlemelere paralel olarak çeşitli yerlerde birçok tekke ve zaviye açılmış, maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere de köy, mezra, bağ, bahçe, dükkân, han gibi vakıf gelir kaynaklarına kavuşturulmuşlardır⁵⁷. Bu tür gelir kaynakları hakkında zengin ve açıklayıcı bilgilerin yer aldığı vakfiyelerde, menkul veya gayrimenkulün türü, mahallî vasıfları, sayısı ve gelir elde etme yöntemi açıklanmaktadır⁵⁸. Vakfiyeler tarihi, birer belge olmanın yanında ekonomi ve kültür tarihi açısından da önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Özellikle mescit, medrese, kütüphane, hankah ve kervansaraylara ait vakfiyeler; eğitim, tıp, sanat ve mimari açısından önemli bilgiler verirler⁵⁹. Fuat Köprülü'nün deyişiyle, "*Vakfiyeler, vakıf müessesesinin en mühim kaynağı olarak zikretmek*

54 MAD, nr. 262, s. 433.

55 MAD, nr. 262, s. 453.

56 KŞS, nr. 6298, s. 25/65.

57 Rıfat Özdemir, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekke ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", *OTAM*, S. 5, Ankara 1994, s. 285.

58 Ahmet Akgündüz, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 453.

59 Binark, *Vakıf Medeniyeti*, s. 13.

lazımdır. Cemiyetin hakiki bünyesini bu vesikalar sayesinde öğrenmek mümkündür.”⁶⁰.

Vakıf çalışmalarında gelir kaynaklarını tespit etmek vakfın ve kurulduğu bölgenin ekonomik yapısını çözümlenmede başlıca etkindir. Bunun yanında kurulan vakfın büyüklüğü, finansmanın azlığı veya çokluğu hakkında çıkarımda bulunmaya imkân tanır. Vakıfların sahip olduğu gelir kaynaklarının türü, miktarı ve getirisi, kurucusunun sosyal ve ekonomik durumu ile vakfın büyüklüğü ile orantılıdır⁶¹. Ahi zaviyelerini yaptıran Ahi babalarının da sanatlarında yüksek düzeye ulaşmış zengin kişilerden olmaları, zaviyelerin geniş avlulu görkemli yapıları, gelir miktarlarının fazlalığı zaviyelerin zengin vakıflara bağlı olduklarının göstergesidir⁶². Batı Anadolu bölgesinde bulunan zaviyelerden bazılarının gelir miktarlarının diğer zaviyelerin gelirlerine oranla daha fazla olması da tahminimizce zengin vakıflara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bunlardan Kütahya sancağına tabi Kütahya merkezindeki Ahi Mustafa Tekkesi 3.913 akçe⁶³; Şeyhlü’deki Ahi Hayreddin Tekkesi 2.036 akçe⁶⁴ ve son olarak Kütahya’daki Ahi İzzeddin Zaviyesi 2.600 akçe⁶⁵ gelire sahip olan zaviyelerdir. Osmanlı Devleti’nin kırsal ekonomisi ve tımar sistemi büyük ölçüde zirai üretime dayanıyordu. Tarım üretim kaynaklarının en önemlilerinden olan tarım arazi ve işletmeleri, aynı zamanda vakıf kurumlarının da önemli gelir kaynakları arasındaydı⁶⁶. Kütahya’daki Ahi vakıflarının en önemli gayrimenkul gelir kaynaklarının başında bağ ve bahçeler gelmektedir. Bağ ve bahçeler şehrin içinde veya çevresinde yer alan, genelde etrafı çevrili alanlardı. İçinde tek bir ağaç türü bulunan bağ ve bahçeler olduğu gibi meyveli ve meyvesiz çeşitli ağaç cinsleri olanlar da vardı⁶⁷. Kütahya merkezindeki Pirlar Zaviyesi’nin zaviye etrafında bir bahçeden 300 akçe, zeytinlikten 200 akçe, Hacı Musa bahçesinden 30 ve son olarak Hacı Beğice oğlundaki bahçeden 40 akçe⁶⁸ geliri yer almaktadır. Bunun dışında Kütahya’daki Ahi Alaaddin Zaviyesi’nin Eski-

60 Fuat Köprülü, *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 264 - 265.

61 Samettin Başol, “Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle XVII. Yüzyıl Bursa Vakıfları”, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara 2008, s. 64.

62 Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990, s. 33.

63 MAD, nr. 262, s. 3 - 4.

64 MAD, nr. 262, s. 326.

65 MAD, nr. 617, s. 2.

66 Bahaeddin Yediylidiz, “XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, S. 18, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1984, s. 9.

67 Yediylidiz, “XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, s. 7.

68 BOA, TD, nr. 369, s. 7.

şehir’de yer alan bahçe icaresinden 100 akçe, Viranşehir’de bulunan Akça-su icaresinden 60 akçe ve son olarak ziraat olunan arsalarından birinden de 100 akçe olarak toplamda 260 akçe kazancı kayıtlıdır⁶⁹.

Vakfın gelir kaynakları içerisinde yer alan gayrimenkul gelirlerinden bir kısmını da değirmenler ile çiftlikler oluşturmaktadır. Çiftlik, tımar sistemindeki bir çiftçi ailesinin gereksinimini giderebilecek toprak birikimini ifade ederken, ilerleyen yüzyıllarda zirai işletmeleri de kapsayan bir manaya bürünmüştür. Osmanlı Devleti arazi sistemi içerisinde bir çiftlik toprağın ölçüsü verim durumu doğrultusunda 60 - 150 dönüm arasında değişiklik göstermektedir⁷⁰. Kütahya sancağındaki gelir kalemleri arasında da çiftlik ve değirmenler bulunmaktadır. Bunlardan Kütahya merkezi, Perlü köyündeki Ahi Sökmen Tekkesi’nin çiftliğinin bulunduğu da açık bir şekilde görülmektedir⁷¹. Yine Kütahya’nın Gümüş köyünde bulunan Ahi Ali Tekkesine 1 çiftlik vakfedilmiştir⁷². Osmanlı iktisadi hayatında vakıflar hemen her alanda aktif rol almışlardır. Bu sebeple bir taraftan ihtiyaçlarını gidermek diğer taraftan da vakıflarının kar oranını arttırmak adına çiftlik sahibi ya da mutasarrıfı olan birçok vakıf bulunmaktadır. İşlettikleri çiftliğin büyüklüğü vakıfların büyüklüğü ile doğru orantılıdır⁷³. Batı Anadolu Ahi çiftliklerinin birçoğu da vakıf çiftlik statüsünde olan çiftliklerdir. Bunlardan Kütahya sancağındaki Ahi Yahşi⁷⁴, Ahi Ece⁷⁵, Ahi Sinan⁷⁶, Ahi Osman⁷⁷ çiftlikleri eskiden beri vakıf olan bir çiftliklerdir. Vakfedilen değirmenlerden Kütahya’nın Kaş-Yenice köyü Dereyolu köyünde bulunan Ahi Salih Zaviyesi’nin Çarhzen (?) değirmeni denilen değirmeni⁷⁸, Kütahya’nın Honaz köyünde bulunan Ahi Hoca Zaviyesi’nin 1 değirmenin yarı hissesi⁷⁹, Kütahya’ya tabi Homa kazası, Hisar köyündeki Ahi Aydoğmuş Zaviyesi’nin Homa’da 1 değirmeni⁸⁰ ve Şeyhlü merkezinde bulunan Ahi Hayreddin Zaviyesi’nin 2 değirmeni⁸¹ vardır.

69 BOA, TD, nr. 369, s. 11.

70 Halil İnalçık, “Çiftlik”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 313.

71 BOA, TD, nr. 369, s. 26.

72 MAD, nr. 262, s. 38.

73 Zafer Karademir, “Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 2018, s. 23.

74 BOA, TD, nr. 369, s. 150

75 BOA, TD, nr. 369, s. 218.

76 MAD, nr. 262, s. 113.

77 MAD, nr. 262, s. 134.

78 MAD, nr. 262, s. 454.

79 BOA, TD, nr. 369, s. 258.

80 BOA, TD, nr. 369, s. 270.

81 MAD, nr. 262, s. 326.

Arazilerin ardından vakıf malı niteliği taşıyan iş yerleri ile dükkânlar da büyüklükleri doğrultusunda çarşı, bedesten, han ve kervansaray olarak farklı türlerdeki dükkânlardan oluşmaktaydı⁸². İlgili ticari yapıların Ahi zaviyelerinin vakıflarının gelir kaynakları arasında da olduğu görülmektedir. Kütahya'nın merkezindeki Pirlar Zaviyesi'nin tekke etrafında eski fırın dükkânından senelik 96 akçe⁸³; Kütahya'daki Ahi Alaaddin Zaviyesi'nin, Kütahya'da yer alan dükkânlardan birinde 60 akçe, Kırın'da yer alan vakıf dükkânından 37 akçe geliri bulunmaktadır⁸⁴. Yine Kütahya'daki Ahi Mustafa Zaviyesi'nin beş tane dükkândan 1.836, 1 imareten 550 ve 1 karbansaraydan 550 akçe⁸⁵; Şeyhlü merkezinde bulunan Ahi Hayreddin Zaviyesi'nin de 2 adet dükkândan 60 akçe⁸⁶ gelirinin olduğu görülmektedir.

İçinde kalınan, iskân edilmekte olan yer manasına karşılık gelen meskenler, düzenli bir gelir getirmelerinden dolayı vakıflara mevzu bahis olmuşlardır. Vakfiyelerde meskenler ile alakalı şekilde “beyt”, “menzil” “dâr”, “ev”, “hâne” ve son olarak “oda” sözcükleri geçmektedir. Bunlar arasından Arapça olan beyt, menzil, hâne ile dâr sözcükleri eş anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Ancak ilgili sözcüklerin hem kullanımı hem de seçiminde evlerin büyüklüğü ile nitelikleri oldukça mühim bir unsurdur. Örnek vermek gerekirse; menzil, imar gören çoğunlukla belirli bir lüksü olan, ikamete has yer, konak manasına karşılık gelirken, hâne sözcüğü ise daha ufak ev manasına karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır⁸⁷. Ahi zaviye vakıflarının da ilgili evleri vakıf malı şeklinde işletmiş olduğu kayıtlarda bulunmaktadır. Kütahya merkezinde bulunan, Ahi İzzeddin Mahallesi'ndeki evin yıllık 12 akçelik geliri de Ahi İzzeddin Vakfı'na gitmektedir⁸⁸.

Vakıflara ait bahsi geçen gelir kaynakları çoğunlukla belli koşullar altında işletilmekte idi. Öncelikle İslam hukukunda ifade edilen koşullara uygun şekilde davranmak mecburiyeti bulunuyordu. Bunun için ise tek yöntem, farklı koşullarda açığa çıkan kiralama yani *icar* sistemi idi. Osmanlı Devleti'nde yaygın şekilde uygulanan “*icâreteyn*” yöntemi, vakıf mallarının kiralınmasında fazlaca kullanılmakta olan yoldu. Kiracı mukavelenin yapıldığı esnada, bir kereye has olmak koşulu ile vakfı yöneten müteveliye, çoğunlukla vakıf emlakının haki-

82 Başol, “Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle XVII. Yüzyıl Bursa Vakıfları”, s. 80.

83 BOA, TD, nr. 369, s. 7.

84 MAD, nr. 262, s. 19.

85 BOA, TD, nr. 369, s. 27 – 28.

86 KKA, TD, nr. 560, v. 257a - 257b.

87 Yediyıldız, “XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, s. 9.

88 MAD, nr. 262, s. 19.

ki değerinin yaklaşık yarısı kadar bir ödeme yapıyordu. Bu ödemeye “*icâre-i mu’accele*”, bir başka deyişle peşin kira bedeli adı veriliyordu. Ayrıca kiracı, her sene mütevelliyeye, değişiklik göstermeyen bir kira bedeli de ödemekteydi ve bu bedele de “*icâre-i mü’eccele*”, bir başka deyiş ile sonradan ödenecek olan kira adı verilmekte idi. Bahsi geçen kiranın toplamı, normaldeki kira bedelinin oldukça aşağısında bir rakamdı. Zengin biri vakfın mütevellisi, vakıftaki biriken parayı değerlendirmek gayesiyle vakfın adına gayri menkuller satın alıp bunları mülkün eski sahibine *icâreteyn* yöntemi ile de kiralayabilirdi⁸⁹.

Ahi zaviyelerinin büyük bir gelir kaynağı niteliğindeki ticari mekânların da icar sistemi ile işletilmesi neticesinde, zaviyeler mühim geliri kaynakları elde etmişlerdir. Kütahya’da yer alan Ahi Mustafa Zaviyesi’nin gelirlerinin arasında pek çok dükkân kirası bulunmaktadır. 31 tane dükkânın kirası toplamda 4.072 akçeye karşılık gelmektedir⁹⁰. Kütahya merkezinde yer alan Pirlar Zaviyesi’nin dokuz dükkânın kirasından toplamda 260 akçe, beş dönüm çayırın kirasından 200 akçe bahçenin kirasından 50 akçe⁹¹; Kütahya’da yer alan Ahi Mustafa Zaviyesi’nin sahip olduğu 32 tane dükkânın kirasından toplamda 4.242 akçe⁹²; Kütahya merkezinde bulunan Ahi Erbasan Zaviyesi’nin bir tane değirmen kirasından 60, Kütahya merkezinde yer alan 200 akçelik tabakhanenin kirasından da senelik 90 akçe ve son olarak 4 tane dükkân kirasından da 154 akçe⁹³ geliri vardır.

Öşür, resm-i ağnam, resm-i çift gibi çiftçiden alınan vergilerle ticari işlemlerden alınmakta olan vergilerini tamamı rüsûm-ı şeriyeye kapsamı içerisinde yer almaktadır. Cürm-i cinayet, bennak, arus ve mücerred gibi devleti işlerinin idare edilebilmesi karşılığında toplanmış vergiler ise Rüsûm-ı örfiye vergileridir⁹⁴. Çift resmi eldeki arazinin büyüklüğüne göre verilen bir arazi vergisidir. Nim-çift yere sahip olanlardan da bu akçenin yarısı alınmaktadır. Elinde nim-çiftten de az toprağı olanlardan ise toprağın verimine ve zamanın şartlarına göre 3.5 ya da 10 dönüme bir akçe dönüm resmi alınmaktadır. Aynı zamanda toprağı nim-çiftten az olan veya olmayan, elinde bir çift öküzü olmasına bakılmaksızın evli bir Müslümandan alınan 12 akçelik bennak resmi ile çifti olmayan ve bekar olanlardan alınan 6 akçelik bir mücerred resmi de

89 Halaçoğlu, *XIV - XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, s. 141.

90 KKA, TD, nr. 560, v. 19b.

91 KKA, TD, nr. 560, v. 10b.

92 KKA, TD, nr. 560, v. 19b.

93 BOA, TD, nr. 369, s. 28.

94 Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadî ve İctimai Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s. 553-554.

vardır⁹⁵. Ahi vakıflarında alınan vergilerin başında öşür gelmektedir. Öşür adı altında toplanan vergiler zirâi vergilerdir. 5/1 ve 10/1 olmak üzere farklı oranlarda alınmaktadır. Vergilerin çoğunu buğday, arpa ve çavdardan alınan öşürler oluştururdu. Bunlardan başka meyve bahçelerinden alınan bahçe; kavun, karpuz ve hıyardan alınan bostan; sebze ve meyvelerden resm; baldan kovan resmi gibi vergiler mevcuttu⁹⁶. Ahi zaviyelerinin sayıca fazla olduğu Kütahya sancağında yer alan zaviye ile vakıfları incelediğimiz zaman bahsi geçen vergilerin büyük kısmının zaviyelerin gelir kaynaklarından olduğunu açık bir şekilde görmekteyiz. Lazkıyye merkezinde yer alan Ahi Tuman Zaviyesi'nin 3 nim-çift, 38 bennak, 1 imam olmak üzere 9 mücerred, 16 kara ve son olarak 2 tane de belirsiz nüfusu mevcuttur. Zaviyenin gelirlerine gelirsek, hinta, susam, şair, erzen, alef, piyaz, penbe gibi tarımsal ürünlerden, bostandan, bağdan, 2 değirmenden, yaylak vergisinden ve arazi vergilerinden toplamda 2.350 akçeye karşılık gelen bir geliri mevcuttur⁹⁷.

Yine Eğrigöz kazası, Yenice köyünde bulunan Ahi Tufan Tekkesi'nin 6 çift, 2 nim-çift, 1 mücerred, 6 bennak olmak üzere toplam 15 kişilik bir nüfusu bulunmaktadır. Tekkenin şair, hinta, mercimek, piyazdan gibi tarımsal ürünlerden, kovan ile bostandan öşüründen, 10 parça harap değirmen vergisinden, arazi vergilerinden, şehir merkezinde yer alan Gök-dere bahçesinden ve son olarak yaylak vergisinden toplamda 998 akçe geliri bulunmaktadır⁹⁸.

Vakıflara ait ürünlerin toplanması konusu da yine vakif topraklarının nasıl işlendiğiyle ilgilidir. Vakıflara ait topraklarının işletilmesi, "*icare-i sahiha*" ismi ile bilinen kiralama yöntemi ile hayata geçiyordu. Bahsi geçen sistemde zaman içerisinde gelir kaynaklarının zarara uğraması ve bu zararları vakfın parası ile onarma olanaklarının kalmaması sonrasında "*mukataa*" yöntemi uygulanmaya başlanmıştır⁹⁹. Mukataa toprakları hükümetin hazineinden direkt olarak yapılacak olan harcamalara ayırdığı vergilerden veya çeşitli kaynaklardan meydana gelmektedir. Bunların yönetimini ise merkezin gönderdiği *eminler* veya *mültezimler* üstlenmekteydi¹⁰⁰. İlgili sistemde mültezimler belirli süreliğine devlete bir bedel ödeyip yönetip hakkına sahip olmaktaydılar. Mukataa toprakların yönetiminde icareteynde olduğu gibi kısa vadeli değil, çok daha vadeli bir sözleşme yapılıyor idi. Bu doğrultuda vakfa ait mülkleri kiralayan

95 Ömer Lütfi Barkan, "Çiftlik", İA, C. 3, 1992, s. 392.

96 Ahmet Tabakoğlu, "Öşür", T.D.V.İ.A., C. 34, 2007, s. 100.

97 BOA, TD, nr. 369, s. 452 – 453.

98 MAD, nr. 262, s. 176 – 177.

99 Yediyıldız, "Vakıf", s. 158.

100 Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimai Tarihi*, s. 595-596.

kişinin, vakıf mülküne bina yapmasına ya da ağaç dikmesine de izin veriliyordu. Bunun dışında mukataada ilgili hak kiracının mirasçılarının tümüne geçerken icareteynde yalnızca çocuklar mirasçı olabiliyor, eşler ise bu haktan yararlanamıyordu¹⁰¹. Kütahya'daki Ahi zaviyelerinin gelir getiren kaynaklarını ele aldığımız zaman Kütahya'da yer alan Ahi Hayreddin Zaviyesi'nin üç tane mukataadan toplamda 105 akçe, iki tane bahçe mukataasından ise toplamda 25 akçeye karşılık gelen gelirinin olduğu açık bir şekilde görülmektedir¹⁰²

Sonuç

Bu çalışmada Ahilere ait vakıflar Kütahya örneğinde incelenmiştir. XVI. yüzyıl tahrir defterlerine dayalı olarak yapılan araştırmalar neticesinde Kütahya bölgesinde toplam 17 Ahi vakfı tespit edilmiştir.

Germiyanoğulları döneminden itibaren desteklenen Ahiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde de önemli roller üstlenmişlerdir. Bu süreçte özellikle ilk Osmanlı hükümdarları Ahiler ile iyi ilişkiler içine girerek kolonizasyon faaliyetlerinde Ahilerin nüfuzlarından yararlanmışlardır. Bu şekilde kendilerine pek çok Ahi vakfı tahsis edilmiştir. Fethedilen yeni yerlerde hem Türkleşme hem de İslamlaşmanın sağlanması konusunda da büyük roller alan Ahiler, şehrin merkezinden köylere, hatta mezarlara kadar kurmuş oldukları vakıflar ile Kütahya sahasının imara açılmasına katkıda bulunmuşlardır. Kütahya sancağı Ahilerin yoğun olarak faaliyet gösterdikleri bölgelerden biridir. Bölgede Ahilere ait vakıfların varlığı Ahilerin iskân konusundaki faaliyetlerini ortaya koymaktadır.

Kütahya Ahi vakıflarını iktisadi yapısı ile alakalı mühim bilgiler muhteva etmekte olan tahrir defterleri Ahilere ait vakıfların kendilerinin ardından fonksiyonlarını devam ettirmeleri ve sağlam biçimde muhafaza edilebilmeleri adına zengin vakıf gelirlerine bağlandıklarını gösteren bilgileri içermektedir. Bu defterler Ahi vakıflarının, gereksinimlerini giderebilmek adına farklı gelir kaynaklarına bağlanmış olduklarını açık bir şekilde gözler önüne koymaktadır. Bunları zirai saha ile işletmeleri de kapsayan mezra, köy, bağ, çiftlik, değirmen ile bahçeler; ticari alan ile işletmeleri kapsayan han, dükkân, karhane ile evler; rûsüm gelirlerini kapsayan resm-i çift, öşür ve resm-i ağnam ile son olarak ticari işlemlerden alınmakta olan tüm vergilerle arus, cürm-i cinayet, bennak ile mücerred gibi vergiler şeklinde sıralayabiliriz.

101 Nazif Öztürk, "Mukataalı Vakıf", *DİA*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s.133 - 134.

102 KKA, TD, nr. 560, v. 257a - 257b.

KAYNAKÇA**Arşiv Vesikaları**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Tahrir Defterleri (TD): 369

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 262, 617

Kütahya Şerhiye Sicilleri (KŞS): 6298

Telif Eserler

- Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadî ve İctimai Tarihî, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Akgündüz, Ahmet, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri", Türkler, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 447-460.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Çiftlik", İA, C. 3, 1992, ss. 392-397.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", Vakıflar Dergisi, S. 2, 1942, ss. 279-304.
- Başol, Samettin, "Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle XVII. Yüzyıl Bursa Vakıfları", *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- Binark, İsmet, Vakıf Medeniyeti, Zahir Yayınları, İstanbul 2015.
- Çağatay, Neşet, Ahilik Nedir, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990.
- Döğüş, Selahattin, "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Edebalı Meselesi", OTAM, S. 37, Ankara 2015, ss. 61-86.
- Erdoğru, Mehmet Akif, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, S. 4, 2000, ss. 37-55.
- Halaçoğlu, Yusuf, XIV - XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- İnalcık, Halil, "Çiftlik", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, ss. 313-314.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 41.
- Karademir, Zafer, "Statüleri ve Mahiyetleri Açısından Osmanlı Ekonomisinde Büyük Çiftlikler (18. Yüzyıl)", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 4/2, 2018, ss. 15-43.
- Kazıcı, Ziya, Osmanlı Vakıf Medeniyeti, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.
- Köprülü, Fuat, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", Vakıflar Dergisi, S. 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1942, ss. 1-35.
- Köprülü, Fuat, İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Köprülü, Fuat, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Ankara 2009.
- Özdemir, Rıfât, "Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekke ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset", OTAM, S. 5, Ankara 1994, ss. 259-310.
- Öztürk, Nazif, "Mukataalı Vakıf", *DİA*, C. 31, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s.132 - 134.
- Şahin, Haşim, *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dinî Zümreler (1300 - 1400)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.

Şükruallah, *Behcettü'î Tevârih Osmanlı Tarihleri I*, haz. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 57.

Tabakoğlu, Ahmet, "Öşür", T.D.V.İ.A.,C. 34, 2007, ss. 100-103.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 1, Ankara 1988.

Yakupoğlu, Cevdet, "Germiyanoğlu Muhitinde Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Turkish Studies*, S. 4/3, 2009, ss. 2264-2285.

Yediyıldız, Bahaeddin, "XVII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, S. 18, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1984, ss. 5-41.

Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakıf", İA, C. 13, MEB Yayınları, İstanbul 1986, ss. 153-172.

Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

KÜTAHYA AHİLİĞİ: MODERN ZAMANLARA SOSYO-EKONOMİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Doç. Dr. Şefik MEMİŞ

İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

1. Giriş

İslam ile Türklerin iktisadi tarihinde ağırlıklı bir yere sahip olan Ahilik, Arapça “kardeşim” anlamına gelen “Ahi” sözcüğünden türer. Ahilikle bütünleşen fütüvvet ise Arapça “yiğit, genç” anlamında olan “feta” sözcüğünden gelir¹. Gölpınarlı'ya göre ise feta, “mürüvvet ve fütüvvette kemale eren, fetâlaşan, fütüvvet ehli olmayı dileyen, temiz ve güzel huylara iştiyakı olan, müddei de civan-merdler libasını giymekle beraber ahlak bakımından onlardan uzak olan kişi” anlamındadır². Bu manaların da işaret ettiği gibi kardeşlik ve beraberlik ruhu ile iktisadî ve sosyal dayanışmayı sağlayan ahilik, toplumsal barış ve istikrar ile birlikte siyasal istikrarı da sağlayan bir sigorta hüviyetine sahiptir.

İlk izlerine 8. yüzyılın başından itibaren rastlanan Ahilik, bu topraklarda oluşturduğu esnaf birlikleri vasıtasıyla zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında köprü bir rol üstlenerek, sürekli ve sağlam bir iletişim ve ilişki ağı kurulmasını sağladı.

Bu niteliğinin de ortaya koyduğu gibi Ahilik bir toplum modelidir ve belli başlı beş temel özelliği bulunduğu söylenebilir:

1) Üretimin talebi karşılayacak şekilde yapılanan ahilik, kalite standartlarına uygun ürünler imal eder. Böylece hem o beldede hayatın devam etmesini sağlayan ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk üç sırasını oluşturan beslenme, barınma ve giyinmeyi temin eder.

1 Haşim Şahin, *Bir Devir Üç Veli*, Çekmeköy Belediyesi Yayınları, İstanbul 2021, s. 28.

2 Abdülbaki Gölpınarlı, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İTO Yayınları. İstanbul 2011 s. 26.

2) Her ahi bir altın bileziğe sahiptir yani sanat/zanaat ehlidir. Bu özellik, “olmazsa olmaz” şartlardan biridir. Dolayısıyla zanaat ehli ahinin “yaptığı işi güzelce ve ustalıklarla ortaya koyması” zorunluydu³. Ahilik bu yönüyle, aynı zamanda bir şehrin ya da kasabanın varlığını devam ettirecek, ihtiyaçlarını karşılayacak üretimi gerçekleştirecek meslek sahiplerinin mevcudiyetini ve yetiştirilmesini garanti altında alır.

3) Ahinin sanat sahibi olması zorunluluğu, toplumsal ve iktisadî hayatın devamlılığını temin eden bir mesleki eğitim sistemi kurmuş olması sayesinde. Bu sistem yenilikçi ve devingendir; zanaatkârlık ölçeğindeki sanayinin ara eleman ihtiyacına çözüm üretir. Bunu yaparken de “ara eleman”ı çıraklıktan ustalığa yeni girişimcilikğe uzanan bir umut sunar. Bu yönüyle üretimi teşvik eder. Dolayısıyla ahiliğin geliştirdiği mesleki eğitim, üretimin teminatıdır. 19. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu’nun ciddi sanayileşme gayretlerine rağmen bir muvaffakiyet elde edilememesinin sebeplerinden biri de ahilikten tevarüs edilen mesleki eğitim anlayışını modernize edip yeni üretim tarzına adapte edememesidir.

4) Ahilik “Eli kârda, gözü yârda” olmanın denge halidir. Gönül-akıl dengesinin toplumsal dengesi sağladığına inanır. Üretimin “daha çok kazanma” arzusu yerine “kendisinin ve insanların ihtiyaçlarını karşılayacak” şekilde yapılmasını gözetir. Bu açıdan eylem ile gönül arasında bir ilişki kurar ve “hırsın ve kibrin esiri” olan, kazanmak için her şeyi mübah sayan üretim anlayışının “ustalarda”, girişimcide yerleşmesini önler. Dolayısıyla Adam Smith ve diğer iktisatçıların ileri sürdüğü kazanma hırsıyla perçinlenmiş bir rekabet/üretim anlayışı, onlara göre -Suraiya Faroqhi’nin de belirttiği gibi- kibir alâmetidir⁴, bu sebepten günümüzde de geçerli serbest piyasacı ekonominin sembol vasfı “ekonomik kibir”dir. Kibir ise sağduyulu üretimin bir parçası değil, emeksiz (finansal oyunlarla) kazanç ile ne pahasına olursa olsun daha çok kazanmanın yansımasıdır. Oysa “ekonomik kibir” ahilik modeliyle bağdaşmaz. Zira ekonomik kibir, toplumsal hayatın sürekliliğinin sağlayıcı bir rol üstlenen ahi/üreten için emeğin saffetini gölgeleyecek bir sıfattır ve ahinin hayatından tard edilmesi gerekir.

5) Nihayet ahilik modeli gelir dağılımında adaleti, üretenin kazandığını ihtiyaç sahibine transfer etmesiyle gerçekleştirir. Dolayısıyla devletin gözetiminde

3 Gölpinarlı, a.g.e., s. 74.

4 Ahmet Ünsür, “Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18 (39), İstanbul 2020, s. 307.

ama sadece onun yapacaklarına bağlı kalmadan üreten kesimi sosyal adaletin ve adil gelir dağılımının ana oyuncusu olarak görür ve yerleştirir.

2. Anadolu'da Ahilik ve Kütahya Ahiliği

Küffar beldesinin İslamlaşıp Türkleşmesinin öncü kuvveti olarak görülebilecek olan Ahiliği aslında şöyle tanımlamak mümkündür ki bu tanım bizim makalemizde öne sürülen konunun da temel öğelerinden biri olarak görülmelidir:

Ahiliğin tutkulu müntesipleri ve oluşturucuları olan ahiler, Orta Asya'da edindikleri kültürle Ön Asya'ya doğru gelen Türklerin İslam ile tanıştıktan sonra ortaya koydukları sosyoekonomik anlayışın “modellenmiş” halidir. Bu yönüyle fethettikleri beldeye yönelik bir niyeti, bir uyumlulaştırmayı, gönüllü bir bütünleşmeyi dillendiren ahiler, fethedilen her toprak üzerinde kurulacak toplumsal yapı için “yeni bir teklif”te bulunuyordu.

Bu teklifin kapsamı ise “daha iyi insan olmayı dolayısıyla kendiyle ve diğer insanlarla barışık olmayı, daha iyi insan olmakla uyumlu bir üretimi, dayanışma ile gerçekleşen şehirleşmeyi, daha adil gelir dağılımının olduğu bir toplumun tesisini”, özetle “emek ve erdem” üzerine kurulan ve neticesi “mutluluk” olan bir sosyo-ekonomik düzeni içeriyordu.

Zanaatta, ziraatta, ticaret yolları üzerinde, serhatlerde, şenlendirilecek her bölge ya da fethedilecek her ilde onlardan bir işaret bulunuyordu. Çünkü onlar Türkmen ruhunun İslam ile yoğrulmuş üretici derviş fatihleriydi. Bu üç özelliği ahi sözcüğü tek başına karşılıyordu.

Kütahya'nın ahilikle tanışması da böyle oldu. Buna göre Kütahya'da Ahi geleneği Anadolu Beylikleri döneminde Germiyan Beyliği'nin kurumsallaşmasıyla başladı⁵. Kütahya bölgesi Ahilerle yeni şehirleşme kültürüyle tanıştı ve Germiyanogulları'nın itici gücü haline geldi. Araştırmaların da teyit ettiği gibi Kütahya, Anadolu'da ahiliğin kök salıp müesseseleştiği, sosyal hayattan iktisadi yapılanmaya kadar geniş bir yelpazede “iddiasını” ve taşıdığı değerleri somutlaştırdığı kadim merkezlerden birine dönüştü. Bu sebeple bir “Kütahya Ahiliği” gerçeği olduğu ifade edilebilir.

Bu tespitten hareketle vurgulanabilir ki, Kütahya'nın güçlü kültürel kodlarından biri de Kütahya Ahiliği'dir. Kütahya'nın “Ahilerin elinde” Kütahya oldu-

5 Kadir Güler, “Kütahya Ahiliği Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *The Journal of Academic Social Science Studies* Number: 63, p. 181-194, Winter II 2017, s. 189; Moğol istilası sonrası süreç için ayrıca bkz. Şakir Turan, “Moğolların Anadolu'yu İstilasından Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Târızında Şekillenme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, Haziran 2015.

ğunu söylemek abartı olmaz: Kütahya sınırları içindeki, üstelik birçoğu şehir merkezindeki onlarca Ahi çeşmesi, mahallesi, çiftliği, hanı, köy, mescidi, mezarlığı, mezarı, türbe ve kabri ile vakfı bunun açık işaretleridir. Günümüze de gelecek şekilde Ahi zaviyeleri, şehirdeki mahallelerin kurulmasına vesile oldu. Ayrıca sadece zanaatkârlık ya da esnaflıkla meşgul olmayıp hayatın her alanında görünür oldular; hayvancılık ve tarım ile uğraştılar. Burcu Akbulut'un araştırmasında ortaya koyduğu Ahi çiftlikleri bunun somut örneğidir. Ahi zaviyeleri yeni tarım alanlarının ihdas edilip ziraat yapılmasında ciddi roller oynadılar⁶.

Dolayısıyla Kütahya'nın bir Türk-İslâm yurdu olmasında Ahiler ve dervişlerin etkisi büyüktü. O halde Kütahya üzerine derinlemesine araştırma yapan akademisyenlerin ifadesiyle "7 Ahi mahallesi" olan Ankara'dan sonra 4 Ahi mahallesi ile ikinci sıraya yerleşen Kütahya'nın da kurduğu bir Ahi modeli olduğunun altını çizmek gerekir⁷. Kuşkusuz Kütahya Ahilik modeli bugüne de bir şeyler söylüyor. Söylediklerinin tamamının duyulmasında güçlük çekilebilir ama tıpkı 1863 yılında Sergi-i Umumi-i Osmani İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda açıldığında, dönem gazetelerinin onun için ifade ettikleri "Bu sergi bir zamanlar yapıp da şimdi unuttuklarımızı hatırlatıyor"⁸ gerçeği Kütahya Ahiliği için de geçerlidir. Zira Kütahya Ahiliği, bir yandan özünden hiçbir şey kaybetmeme uğraşısını verirken, diğer yandan da "emek ve erdemle" biçimlenen bir üretim anlayışının varlığını da güçlü şekilde hatırlatıyor.

Bu hatırlatmanın yol göstericiliğinde, Ahilik ile günümüz arasında bir ilişki kurabilmek için bazı soruları cevaplamak gerekir: Geçmişin devlet kuran, toplumu ayakta tutan Ahilik modeli, çağa ne diyor? Sözgelimi 16. yüzyılda kök verip 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte yeni bir toplumsal yapı ve üretim tarzı oluşturan kapitalizm tarafından bu süreçte ihmal edilen ahlâkî değerlerin eksikliğini böylece kapatabileceğimizi mi söylüyor? Ahlaki sorunlar çözüm arama ve mutsuz insanın daha mutlu kılma arayışımızda mı ahilikle yolumuz kesiyor?

Ne pahasına olursun olsun kazanç elde etmek isteyenlere, ahlâkî devre dışı bırakan erken ve modern kapitalistlere ve kapitalizmin yandan çarklı ideolojilerine karşı duran bir model mi ahilik yoksa onların açtığı zararları telafi etmek için kullanılan vasıtalarından biri mi?

6 Burcu Akbulut , "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 110 (Haziran 2024), s. 231-234.

7 Güler, a.g.m., s. 190.

8 Şefik Memiş, *Osmanlı Ticaret Seferleri Uluslararası Fuarlarda Osmanlılar 1851-1914*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2020, s. 156.

Ya da hazcı/hedonist insan⁹, anlayışının “sürdürülebilir” olmadığı gerçeğinden yola çıkarak, “çalışma ahlakı”, “iş ahlakı” gibi terimler altında ABD’den başlayan yeni kapitalist anlayışa destek arayanların yolu, bu coğrafyada ahiliğe mi çıkıyor?

Merhum Sabahattin Zaim’in ortaya koyduğu ve bir çıkış yolunu işaret etmeye çalışırken altını çizdiği “homo-economicus ile homo-islamicus” karşılaştırması bağlamında değerlendirilebilir mi? Ya da sıkça dillendirilen “ekonomik yükselme ile ahlaki yükselmenin” birlikteliği mi?

3. Ahilik Modelinin Özü ve Özün Kaybı

Yukarıda soruların cevaplanabilmesi, ancak ahiliğin mahiyetinin ve kaynağının ne olduğunun tekrar hatırlanmasıyla mümkündür.

Tabakâtü’s-Sûfiyye’de Sülemi (1021/1022) Ahiliğin kaynağının ne olduğu meselesini şöyle izah eder¹⁰:

“Melameti şeyhlerinden bazılarına, “Sizce fütüvvet makamını kim kazanır, fetâ adını kim hak eder?” diye sorulunca dediler ki: “Allah hepsine rahmet etsin, kimde Âdem’in özür getirmesi, Nuh’un sebatı, İbrahim’in vakarı, İsmail’in doğruluğu, Musa’nın ihlasi, Eyyüb’ün sabrı, Davud’un ağlayışı, Muhammed’in cömertliği varsa, yine Allah hepsinden razı olsun kimde Ebubekir’in acıması, Ömer’in hamiyeti, Osman’ın utangıçlığı, Ali’nin bilgisi bulunursa, sonra da bütün bunlarla beraber nefsinin horlar, ayıplarını görürse, o kimse fütüvvet sahibidir, fetâ adını hak eder.”

Ahilik Müslümanca bir bakış açısının üretime yansımaları olduğuna göre Ahilik yapısı içinde kendisine yer bulamayanlar yani bu yapıya girişlerine onay verilmeyenler ise ancak “kafirler, münafıklar, müneccimler, muhtekirler, insanların kusurlarını açığa vuranlar, hırsızlar ve haramdan sakınmayanlar”dır.

Buna göre ahilik elifbasının birinci harfi ahlakın A’sı, ikinci harfi de zanaatın Z’sidir. Ahilere göre ahlak sahibi olmadan, zanaata geçilemez. Kötü ahlak sahibi olmak, zaten meslekten uzaklaştırılma gerekçesidir. Dolayısıyla meslek sahibi olmanın birinci şartı, “güzel ahlak” sahibi olmaktır. Güzel ahlaka talip olmayan mesleki eğitime kabul edilmezdi. Güzel ahlakın kaynağı ise İslam dinidir. Kaldı ki ahiliğe hayat veren “meslek” ile “ahlakın” buluşmasını Hz. Peygamber, “Allah meslek sahibi olan mümini sever”¹¹ hadis-i şerifiye güçlü

9 Ünsür, a.g.m., s. 299.

10 Gölpinarlı, a.g.e., s. 18.

11 İmam Gazali, *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*, Cilt III, Bedir Yayınevi, İstanbul 1987, s. 163.

şekilde vurgulamıştı. Bu hadis, “mümin” ile “meslek” sahibi olmayı birbirinden ayrılmaz bir şekilde bütünleştiriyordu. Bunu bütünleşme de meslek sahibi olmak anlamına gelen “muhterif” sözcüğünün “mümin”in sıfatı olarak zikredilmesiyle oluyordu.

Bu anlatılanların da doğruladığı gibi ahilik, aslında sonradan tesis edilen/oluşan bir sosyo-ekonomik yapı değil, MS 610’da ilk vahyin Hz. Peygamber’e (sav) inmesiyle birlikte insanlara tebliğ edilen İlahi mesajın “üretim ve ticarete” yansımaysdı. Din ile ahlak arasındaki ilişkinin pozitif yönlü bir ilişki olduğu, dinî ilkelerin yok sayılması halinde ahiliğin de varlık sebebini kaybedeceği; “sistemin çözülme” sürecine girdiği 17. yüzyılın başı itibariyle açık şekilde görülür.

Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasal ve askerî gerilemesi, toplumsal ve iktisadi yapılarını da doğrudan etkilemeye başlamıştı. Bu yüzden Ahilik kurumunun ve anlayışının çökme süreci, Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklama dönemine denk düşer. Tüm imparatorluklarda olduğu gibi duraklama ve gerileme dönemleri, aynı zamanda ilerlemeyi gerçekleştiren modellerini kaybetme dönemidir. Bunun ana nedeni ise modeli oluşturan anlayışın ve modelin uygulandığı topluluğun, ayakta kalabilmesinin değişimle mümkün olduğuna inanmaya başlayıp değişmeyi tercih etmesidir. Böylece ironik bir kısır döngü başlar, değiştikçe özünü kaybeder, özünü kaybettiğçe değişir ve böylelikle kendisine kimliğini veren ilkelerinden uzaklaşır.

Sabri Ülgener’in, Yahya b. Halil’in fütüvvetnamesinde yer alan “Şöyle gördüm ki fütüvvet ehli mütehayyir [şaşkın] halde olup bâtila meşgul oldular ve bâtila mağrur olup dalâlet yoluna kendilerin sebil kıldılar hidayeti koyup bidate uğradılar ve şehvetlerin galib olup bunlara hâkim oldu dalâlet birle çok mal dizdiler maarifet yerine kavga ve çekişler koydular ve gökten inen sofraya haram taam koydular ve miskinlik yerine benlik koydular ve kemliği ve yavuz işe varmayı fütüvvet yerine koydular ve taat yerine fesad koydular...” ifadelerini naklederken dikkat çektiği de bu dramatik değişimdir¹².

4. Sonuç

Kütahya Ahiliğini 21. yüzyılın ilk çeyreğinde üzerinde konuşulur kılan unsur; Anadolu ruhunu oluşturan özelliğini, sanayi devrimi sonrası tüm ülke ve toplumları etkisi altına alan toplumsal ve iktisadi değişim ve dönüşüme karşı kendini koruyabilme becerisidir. Küreselleşmenin yıkıcı etkisine rağmen Kütahya

12 Sabri F. Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları İstanbul 1981, s. 118.

Ahiliği şehrin sokaklarında, kültüründe, sosyal yaşamında, iktisadi hayatında ve mimarisinde varlığını devam ettirebilmenin avantajıyla “tesiri” azalsa bile varlığını korumayı, kendisini hatırlamayı başarabilmiş görünüyor.

Orta Çağ’ın sonunda Avrupa’da nüvelenen ve Yeni Çağ ile birlikte tüm boyutlarıyla ortaya çıkan kapitalist üretim tarzı yani sanayi toplumu; insanın bencilliğini kutsayarak ve piyasada şekillenen ahlakı yücelterek dünyaya hâkim oldu. Ne var ki serbest piyasayı, ekonomik anlayışın yanı sıra değerler sisteminin de ölçütü haline getiren kapitalizm, bir süre sonra ahlâkî çıkmaza girdi. Max Weber’in tespitiyle kapitalizmin gelişmesini sağlayan Protestan ahlak, iyice kayboldu¹³. Çünkü kapitalizm kendi ürettiği ahlâkî standartları ürünlerini ve üretim anlayışını ulaştırdığı her yere götürdü. İnsan sadece üreten, sadece tüketen ve bu ikisini hayatının odak noktası haline getiren bir varlığa dönüştü. Bu iki hedefe ulaşabilmek içinse “her yolu” mübah saydı. “Her yolu” tabirinin içine kendini, diğer insanları, doğayı ve kutsal değerleri acımasızca tahrip etmeyi de koydu.

İnsanlık için kısa sayılacak bir sürede bireyler ve toplumlar arasındaki ahlaki değerlerde görülen aşınmalar tehlikeli boyutlara ulaştı. Öyle ki varılan nokta, dengeli bir toplumu ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı tehdit eder hale geldi. Buna çare olarak piyasa ilişkilerinden doğmayan, kaynağı piyasa olmayan değerlere yönelindi.

Ancak şu çok açık ki bu değerler de kifayet etmeyecek, kapitalist üretim tarzıyla oluşan anlayış vahşi doğasını dominant şekilde sürdürecekti. Bunun ortadan kalkması, kadim önerilerin yeni bir anlayışla devreye alınması sayesinde mümkün olabilirdi. Kütahya Ahilik modeli, hâlâ Anadolu’da bir şehir olma avantajıyla koruduğu değerleriyle, Kütahya’dan başlayarak yeni bir üretim modeli önerisinde bulunabilir.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kütahya Ahiliği sahip olduğu değerler ve üretimi şekillendiren insan ve doğayla ahenk içinde olma özelliğini kullanarak, küresel çağda üretim ilişkileri ağına yeniden ışık tutulup yeni bir istikamet çizilebilir. Yeni hayat için kadim bir teklifte, model önerisinde bulunabilir. “Emek ve erdem” üzerine kurulan ve neticesi “mutluluk” olan bu sosyo-ekonomik model rüzgârı sabah estiğinde akşam her şey değişebilir.

13 Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1999, s. 146.

Kaynakça:

- AKBULUT Burcu, “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı’nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 110 (Haziran 2024),
- GÖLPINARLI Abdülbaki, *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı*, İTO Yayınları. İstanbul 2011.
- GÜLER Kadir, “Kütahya Ahiliği Üzerine Bazı Mülahazalar”, *The Journal of Academic Social Science Studies* Number: 63, p. 181-194, Winter II 2017.
- İmam Gazali, *İhyâü ‘Ulûmi’ d-Dîn*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1987.
- MEMİŞ Şefik, *Osmanlı Ticaret Seferleri Uluslararası Fuarlarda Osmanlılar 1851-1914*, Yedigöze Yayınları, İstanbul 2020.
- ŞAHİN Haşim, *Bir Devir Üç Veli*, Çekmeköy Belediyesi Yayınları, İstanbul 2021.
- TURAN Şakir, “Moğolların Anadolu’yu İstilas Sonrası Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 29, Haziran 2015.
- ÜLGENER Sabri F., *İktisadi Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları İstanbul 1981.
- ÜNSÜR Ahmet, “Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18 (39), İstanbul 2020.
- WEBER Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Ayraç Yayınevi, Ankara 1999.

KÜTAHYA İLİNİN KÜLTÜR HAYATINDA AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ (Merkez Ahiler Köyü Özelinde)

Prof. Dr. Ali ÇELİK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Muhterem hâzırûn,

Bugün burada “İyi ahlâkın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kıscacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir “sosyo-ekonomik ve kültürel düzen” olan¹ Ahilik üzerinde konuşuyor, onu anlamaya çalışıyoruz.

Ben tebliğimi iki bölüm halinde sunmayı planladım:

Birinci bölümde, Âhilik kültürünün oluşum sürecinde Anadolu’daki sosyal ve siyâsî yapı hakkında kısa bir durum tespitinde bulunarak kendimce önemli bulduğum bir hususu hatırlatmak istiyorum.

İkinci bölümde, Merkez Ahiler köyünde ahilik kültürünün izleri ile ilgili bazı tespitlerimi arzedeceğim.

I. Bölüm: Durum Tespiti

Tarihler XIII. asrı göstermekte, Anadolu coğrafyası her geçen gün yeni bir istilâ ve savaşlara sahne olmakta, yüzyılın başından sonuna kadar, siyâsî, sosyal ve kültürel olayların iç içe yoğunlaştığı bir dönemi yaşamaktadır.

İlkin batıdan gelen ve birkaç yüzyıl süren Haçlı Seferleri, sonra da doğudan gelen Moğol akınları² ile siyâsî otorite zayıflamış; iç çekişmeler başlamış, dini

1 Kaya, Abdullah., *Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü ve Önemi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 7 Sayı: 29 , s. 554

2 II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında Türkiye Selçukluları, Moğolların bir ili haline gelecek, siyâsî kuvvet ve kudretini yitirecektir. Ögeday Han'ın ölümüne kadar devam edecek olan Moğol tebaiyeti, Selçuklu-Moğol Vuruşması olan Köseadağ Savaşı (3 Temmuz 1243) ile başlar.

açından Bâtını ve İslâm dışı görüşler yoğunlaşmış ve böyle bir ortamda kafa ve gönül dünyası allak bullak olmuş, Anadolu insanı, ne yapacağını bilemez bir duruma gelmiştir...

“Karanlığın en koyu olduğu an, şafağın yakın olduğu andır!..” denilir. Evet aynen de öyle olmuştu. XIII. yüzyılda Anadolu insanı, karanlığın en koyusunu yaşarken, bir taraftan da şafağın ilk ışıkları belirmeye başlamıştı. Asya’da, Moğollar’ın yerinden yurdundan ettiği Oğuz boyları (Türkmenler), kâfileler halinde Anadolu’ya göç ediyorlardı. Asya topraklarından Anadolu’ya gelen Tasavvuf erbâbı arasında Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Fahrüddin-i İrâkî, Necmeddin Dâye (ö.1251), Hacı Bektaş-ı Velî vb. birçok büyük şahsiyetler de bulunmaktaydı.

Bu dönemde, Türkistan’dan Suriye’ye kadar çok geniş bir bölgeden pek çok tarikat mensubunun akın akın Anadolu’ya geldiğini görüyoruz.³

İşte bu şartlar Türk toplumunu yeni bir oluşuma zorladı; eski Türk **Akılık** ve **Alplik** gelenekleri, eski Arap **fütüvvet ideali**, **İslâmî muhtevâ** ile birleşerek **Ahîlik**’i ortaya çıkardı.⁴ Bugün burada anlamaya çalıştığımız **Ahî Evran**’ın (ö.1261) önderlik ettiği **Ahîlik** kurumu, böyle bir târihî zemin üzerinde ortaya çıkmıştır.

Hatırlatmak istediğim hususa gelince:

Bilindiği üzere Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması’nda, çeşitli tasavvuf ekollerinin büyük etkisi olmuştur. Ahi teşkilatına bağlı olarak kurulan zâviyeler toplumun ihtiyaçlarına bağlı olarak zamanla XIII. yy Anadolu’sunda yaygın olan **Yesevîlik**, **Mevlevîlik**, **Bektâşîlik**, **Sühreverdilik**, **Kübrevîlik**, **Halvetîlik**, **Rifâîlik** **Nakşibendîlik** gibi farklı tarikatlara bağlanmışlardır.⁵

Moğol istilâsı sonucu Anadolu’ya göç eden büyük İslâm bilginlerinin fikirleri etrafında meydana gelen oluşumlar, bunu hem hızlandırmış hem de kalıcı hale getirmiştir. Onların eliyle Anadolu topraklarında yeni bir insan tipolojisi/kimliği, yeni bir kültür meydana gelmiş, bu topraklara **Türk ve İslâm** mührü vurulmuştur. Meydana gelen bu kültürün taşıdığı renkler ve tonlar farklı şekillerde bu topraklarda neşvü nemâ bulmuştur.

- Felsefî ve nazarî planda **İbnü’l-Arabî (ö.1240)**,

3 Türer, Osman., *XIII: Asırda Anadolu’da Tasavvuf ve Yunus Emre*, Diyânet Dergisi,c.27,sayı.1,s.88 (Öztürk,Y.Nuri., *Tarih Boyunca Bektaşîlik*, İst,1990,s.61’den naklen)

4 Erken, Erhan., *İktisat, Tarih Ve Zihniyet Dünyamız*, İst-2006, s.52

5 Akbulut, Burcu. “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı’nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 110 (Haziran 2024), s. 230.(<https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1454977>.)

- Sanat ve Estetik alanında **Mevlâna Celâleddin-i Rûmî(ö.1273)**,
- Teşkilatçılık ve aksiyonda **Hacı Bektaş-ı Vefî(ö1271)**,
- Şiir sahasında **Yunus Emre(ö.1320)**,
- Sosyal dayanışma ve üretimde de **Şeyh Nasîruddin Mahmud el-Hôyî** (ö.1262), sonraları **Ahî Evran** ismiyle anılmıştır, önderlik ediyordu.

Hepsinin de âdetâ koro halinde dile getirdikleri bir ideal vardı:

“İnsanın sahip olduğu insanlık değerlerini yeniden kazanması, kâmil insan, olgun insan olma yolunda çaba sarfetmesi, hem kendine hem de topluma yararlı insan olması, sevgi ve hoşgörü ideali etrafında toplanması” idealiydi.

Bunlar arasında etkin olmaları açısından **Ahîlik kültürünün** daha önde olduğunu görüyoruz. XIV. yüzyıl ortalarında Orhangazi döneminde Anadolu’yu gezen ünlü seyyah **İbn Batuta** (ö.1369), Ahî birliklerinin şehir ve köylerde teşkilatlanan zanaat ve ziraat ehli zümreler olduğunu belirtir ve tasavvufî hayatla olan yakınlıklarına temas edip misafir olduğu Ahî zâviyelerinin isimlerini verir.⁶ Fakat şu kültürel öge şu tasavvuf ekolüne âittir, şu öge Ahîlik kültürüne âittir şeklinde **kesin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça zordur**. Birbiriyle tedâhul halinde, içiçedirler. Herhangi bir kültür ögesini, her bir ekol, bazen doğrudan bazen de ufak ilâvelerle kullanmıştır. Bunun sebebi de hepsinin aynı kaynaktan -Kur’an ve Sünnet’ten- beslenmiş olmalarıdır. Boya aynı boyadır.

Abbasiler döneminde Abbasi Halifesi **en-Nasır li-Dinillah** (1180-1225) zamanında tarih sahnesine çıkan⁷ **“şecâat, iffet, sehâvet ve diğergâmlık”** özelliklerini bir arada toplayan **“Fetâ”** kelimesi, daha sonra **Nişabur tasavvuf okulunun**⁸ tesiriyle rûhî-mânevî bir mâhiyet kazanarak **“fütüvvet”** kurumuna dönüşmüş, son aşamada da **sûfî karekterini** korumakla birlikte **meslekî** bir nitelik kazanarak **Ahîlik fütüvveti** haline gelmiştir.⁹

İşte bu sebeple **Fetâlık** ile **Ahîlik**, **Fütüvvet kültürü** ile **Ahîlik kültürü** arasında sıkı bir ilişki vardır.

6 Kazıcı, Ziya, “Ahîlik”, *DİA*, İst., 1988, I, 541

7 Ocak, Ahmet Yaşar, “Fütüvvet”, *DİA*, c.13, İstanbul, 1996, s. 261.

8 Hicri III. ve IV. yüzyıllarda tasavvuf hareketi içinde öne çıkan sûfî ekollerden biri olan Nişabur Ekolüne mensup sûfîler “melâmet ve fütüvvet” anlayışlarıyla dikkat çekmişlerdir. Çoğunlukla zamanın önde gelen sûfîlerinin fütüvvet; isâr, tevakkül, eziyet vermemek, iyiliği yaymak, halka hizmet, fakirlere yardım şeklinde tezâhür etmiştir. Tasavvufun şekilci bir hal almasına tepki duyan Horasanlı sûfîlerin ortaya koyduğu melâmetiliğin önderi olarak Hamdûn el-Kassâr (ö.271/884) gösterilmiştir.

9 Ceylan, Kazım, *Ahîlik*, 2013, Ankara, s.19

Ahîlik, ahlâk ile **sanatın** âhenkli bir birleşimini sağlayıp sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen yetkin bir sistemdir.”¹⁰ Esas îtibâriyle **Ahîlik**, İslâm inancıyla Türk örf ve âdetlerini kaynaştıran bir düşünce sistemi içinde oluşmuş **“dîni-meslekî”** bir teşkilattir. Teşkilatın meslekî boyutu, iş ve sanat erbâbını kapsarken; dîni boyutu, teşkilat mensuplarının ruh ve gönül dünyalarıyla, sahip oldukları düşünce sistemini kapsar.

Ahîlerin toplantı yeri ve konuk evi olarak kullandıkları Ahî zaviyelerine işçi ve çıraklardan başka öğretmenler, müderrisler, kadılar, hatipler, vâizler, emirler yani bölgenin faziletli, saygın ve ulu kişileri de devam ederdi. Ahîliğe kabul şartı iyi ahlâklılık, yardımseverlik ve cömertlik olduğundan bu örgüte girenler, temiz, ahlâklı ve iyiliksever kişilerdi.¹¹ Çünkü Ahîlik anlayışına göre, ahlâk olmadan hiçbir şeyin kıymeti /değeri söz konusu değildir. Ahlâk her şeyin temeli ve esasıdır.

“Ahîlik”, en geniş anlamıyla **“İslâm toplumu”**nun tüm karakteristik özelliklerini yansıtan bir yaşam biçimi özelliğini taşımaktadır. Şunu biliyoruz ki, Kur’an âyetleri ve Hz. Peygamber’in sünnetinin nihâî amacı: **“Tevhide dayalı, ahlâkîliği esas alan sosyal adâletin hâkim olduğu bir toplum oluşturmaktır.”** Yani toplumda her bir bireyin zihin dünyası, bir olan Allah inancıyla donanmış, tüm davranışlarında Ahlâkî olmayı benimsemiş, bunun sonucu olarak da toplumda adâleti gerçekleştirme gayreti içinde olmuştur.

Böyle bir insanın adı, **“Kâmil mü’min”**dir. **“Kâmil mü’min”** tâbiri, **Ahîlik Kültürü’nde “Ahî”** kelimesiyle ifade edilmiştir. Aslında anlatılan şey, aynıdır.

Ahî olmak, **“ben”** merkezli bir dünya görüşüne sahip olmamak demektir. Ahîliği ayrıcalıklı kılan en önemli unsurlardan bir tanesi bu kültürde **“ben”** veya **“benim”** kelimelerine pek fazla rastlanmamasıdır.

“Ahî, vicdânını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helalinden kazanan, yerine ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir. Kalbi Allah’a, kapısı yetmiş iki millete açık olan; mürüvvet ve merhamet üzere olup cömertliği esas alan; ahlâkı ana sermaye edinip akıl yolundan yürüyen; ilim isteyen ve ilmiyle amel edip yararlı çalışmayı elden bırakmayan kişiler Ahîlerdendir.”¹²

10 Yalkın Suat, “*Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Tarihinde Ahîliğin Önemi*”, I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978, sh. 177-181; Marşap, Akın., “*Ahî Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler*”, Ahîlik Araştırmaları Dergisi, GÜAKAM, C. I, Sayı: 2, 2005, s. 70’den naklen Sancaklı, Saffet., “*Ahîlik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*” İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1(1) 1-28

11 Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik*, Selçuk Üniv. Yay., 2. bsk., Konya, 1981, sh. 52, 101-102.

12 Çeker, Semih, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, 40.

II. Bölüm: Kütahya

Yaklaşık altı bin yıllık tarihiyle Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan **Kütahya**, Anadolu Selçukluları (1077-1308), Germiyanoğulları (1278-1428) ve Osmanlı Devleti (1299-1922) zamanında bilim, kültür ve sanatın gelişmesine katkı sağlamıştır.¹³

Kütahya'nın Türklerin hâkimiyetine ne zaman geçtiği tam olarak bilinmemektedir. Malazgirt Savaşı'nı (1071) müteakip Türkler, Anadolu'da fetih hareketlerine başlamışlardır. I. Süleyman Şah (1075-1086), İznik'i merkez yaparak Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurduktan sonra fetihler Batı Anadolu'ya doğru hızla ilerlemiştir. Kütahya da tahminen 1075-1078 yılları arasında alınmıştır.¹⁴

I. Kılıç Arslan (1092-1107) zamanında meydana gelen I. Haçlı Seferi sonunda 17 yıl Türk hâkimiyetinde kalan Kütahya tekrar Bizans egemenliğine girmiştir. 1233 senesine kadar Bizanslılar ile Türkler arasında birkaç kez el değiştiren şehir, **I. Alâeddin Keykubad** (1220-1237) döneminde 1233 yılında Komutan **Hezar Dinârî** tarafından fethedilerek kesin olarak Türk yurdu olmuştur.¹⁵ Kütahya'nın Anadolu Selçuklu hakimiyetine kesin girişi Yoncalı hamamındaki kitabe baz alınarak I. Alâeddin Keykubad devri olarak ifade edilmektedir.¹⁶ Uzunçarşılı bunu şu şekilde nakletmektedir: “Neşrî Tarihi'nde Alaaddin Keykubat tarafından zaptedildiğini yazıyor ki hem an'ane ve hem de Yoncalı Kitâbesi bunu teyid etmektedir”¹⁷

Ahî Köyleri

Ahî kültürünün târihî seyrine baktığımız zaman “Ahîlerin yaşadıkları her şehri çeşitli açılardan mamur hale getirdiklerini görüyoruz. Kütahya'da da Ahîler sadece esnaf olarak görülmediler. Her yönüyle şehirleşmeyi teşvik ettiler. Mahalle oluşturdular, mescid ve câmî açtılar. Zâviye kurup vakıf meydana getirdiler. Medrese inşa ettiler. Çiftlikler, köy ve karye kurdular. Mesela, XVI. yüzyılda, *Kütahya sancağında Ahîler ve Ahi zaviyeleri* adlı çalışmada: Ahîler'in 17 tane vakıf, 32 tane zâviye, 3 tane mescit, 40 tane çiftlik ile son olarak 7 tane yerleşim yeri saptanmıştır.¹⁸

13 Filiz, Sema, *Ahîlik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahîliğin İzleri*, (Özet, VII)

14 Bozkurt, Nurgül, *Kütahya 1842-1843 (Müslüman Nüfus ve Sosyal Yapı)*, (Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), s. 9'dan naklen Filiz, Sema, a.g.e., s.11.

15 Cırık, Bülent, *Osmanlı Belgelerinde Kütahya*. Ankara: Dumlupınar Üniversitesi / Kütahya Belediyesi Yayınları, 1. Basım, 2017. Kütahya, s. 30'dan naklen, Sema Filiz, a.g.e., s. 12.

16 Filiz, Sema, a.g.e., s.12.

17 Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri* (İstanbul Devlet Matbaası, 1932, İstanbul), s.10

18 Akbulut, Burcu. “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Ahîler ve Ahi Zaviyeleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 110 (Haziran 2024), s. 242. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1454977>.

Türkiye’de dört ilde “**Ahiler köyü**” ismiyle köy bulunmaktadır. Bu iller: **Aksaray, Çorum, Kırıkkale ve Kütahya**. Kütahya’da, Merkez ilçeye bağlı **Ahiler Köyü** ile Arslanapa Yalak nâhiyesine bağlı **Ahioğlu Köyü** isminde iki ahî köyü olduğunu biliyoruz.¹⁹

KÜTAHYA MERKEZ AHİLER KÖYÜN’DE AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN İZLERİ İLE İLGİLİ BAZI TESPİTLER

AHİLER KÖYÜ

A- Köyün Coğrafi konumu:

Kütahya Merkez Ahiler Köyü, coğrafi konum olarak Kütahya’nın güney doğusunda il merkezine 30 km uzaklıktadır. Rakımı 1260 metredir.

B- Köyün Tarihçesi

Köyün kuruluş tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bilinen şu ki, köy önceleri bugünkü bulunduğu yerin 5 km. batısında bir yerde “**Ahiler köyü**” olarak kurulmuş, daha sonraları günümüzden yaklaşık 300 sene önce bugünkü yerine aynı isimle “**Ahiler köyü**” olarak taşınmıştır. İlk kurulduğu yer halen “**Eski Ahiler**” semti olarak bilinmektedir.

Osmanlı arşivlerinde yapılan çalışmalarda gerek **Tapu tahrir defterleri, Şer’iy-ye sicilleri ve Avâriz defterlerindeki** kayıtlarda köyün ismi geçmektedir.

Osmanlı Devleti’nin II. Selim döneminde 1571 yılında “**Kütahya Sancağı**” olarak kayda almış olduğu bu bölgeye ait tuttuğu defterlerden biri olan 47 numaralı tapu tahrir defterindeki kayıtlara göre Kütahya Merkez Nahiye’de kırsalda 60 yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan 42’si meskûn karye, 12’si viran karye ve 6’sı mezra’adır. **Ahiler köyü** de bu virane köyler arasında zikredilmektedir. Kütahya Merkez Nahiye’de nüfus sayımı yapılamayan **viran karyeler** şunlardır; **Ahiler**, Çat, Bölücek, Aşağıörüklü, Porsuk, Salih, Acırağacı, Gökçeviran, Yenice, Konduviran, İlikçi, Çayır.²⁰

Ahiler köyü’nün bu kayıttaki virâne köyler arasında zikredilmesi, yukarıda ifade ettiğimiz “**Eski Ahiler**” köyüne işaret etmektedir. Bu da köyün ilk yerleşiminin 1571 yılından önce olduğunu göstermektedir.

19 Güler, Kadir., *Kütahya ahiliği üzerine mülahazalar*, s.189 -194; Filiz, Sema., *Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri*, s.96; Güler, Kadir., “*Kütahya Ahiliği Üzerine*”, s. 190.

20 Kurt, Zeynep., *1571 Tarihli 47 Numaralı Kütahya Tahrir Defteri’ne Göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (Etraf Şehri)*, T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana-bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya – 2018, s. 26-32.

C- Köyün Ahîlikle İlgisi

Köyün Ahîlikle ilgisi, bu bölgenin fethi sırasında şehid düştüklerine inanılan birbiriyle kardeş yedi askerî mezarlarının veya makamlarının bulunmasıdır. Bunların isimleri şöyledir:

1- Mehmet/Muhammed dede

2- Arap dede

3- Bıyıklı dede (Yaşlı bir kaç ardıç ağacının bulunduğu bir yerdir)

4- Kepenekli dede (Bir tepe üzerinde bir ağaç kümesinin bulunduğu yerdir. Herhangi kabir yoktur.)²¹

5- Sarıkız

6- Sarı Kaya

7- Tekke

Bu yedi kardeşten sadece ikisine -**Mehmet/Muhammed dede ve Arap dede** – ait etrafı duvarla çevrilmiş mezar bulunmakta olup diğerleri için böyle bir yapı veya özel alan, hatta mezar dahi yoktur, sadece semt olarak bilinmektedirler. Sarıkız inancı, **Su Kültü**'nü; Sarıkaya **Taş Kültü**'nü Bıyıklı Dede ve Kepenekli Dede de **Ağaç Kültü**'nü çağrıştırmaktadır.

Ahî türbeleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalarda **Mehmet/Muhammed dede ve Arap dede** olarak bir ahî dedesi geçmektedir.²² Fakat köy halkı Ahi dedesi ne demektir, bunu bilmemekte sadece şehid ve evliyâ mezarı olarak tanımaktadır.

Türbe ziyaretleri, genellikle çocuk sahibi olmak için adakta bulunmak ve yağmur duası için yanında kurban kesilip duaya iştirak eden köy halkına ikrâm şeklinde olur. Ayrıca başka dilekler içinde kabrin yanında bulunan ağaçlara bez bağlandığı görülmüştür. Bu şekilde dileklerin kabul edileceğine inanılır.²³

Yağmur duasına çıkıldığında yatır çevresinde kurbanlar kesilip, ziyafetler verilir ve dualar edilir. Perşembe günü köy içindeki türbeler yaşlı bir kadının önderliğinde sırayla ziyaret edilir, çocuklara gözleme ve çerez ikram edilir.

21 Kütahya türbelerinde görülen kültlerden birisi de dağ-tepe kültüdür. Bu kült Türklerde en çok görülen külttür. *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları*, Kütahya 2010, s. 77. Mezarlıklara ağaç dikme geleneği de ağaçların ruhların barınağı olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mezarlardaki ağaçlar yaşayanlara yardımcı da olur. *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları Araştırmaları*, s.77

22 Aday, Erdal., “Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar”, Balıkesir 2013, s. 638 vd.

23 Aday, Erdal., a.g.e., kaynak kişi, s. 638 vd.

Mehmet Dede'ye ziyaret sonrasında çocuk sahibi olmak isteyen kişinin daha sonra çocuğu olup da erkek olursa, çocuğunun adını **Mehmet**; kız çocuğu olursa adını **Satı** koyarlar. Köyde, **Mehmet** ve **Satı** ismini taşıyan pek çok kimse vardır. Kurban keser ve fakirlere dağıtırlar.²⁴

D- Ahiler Köyü'nde Ahilik Kültürünün İzleri

Merkez Ahiler Köyü'nde Ahilik Kültürünün İzleri'ni tespit ederken "**Burgazi Fütüvvetnâmesi**" ndeki bazı ilke ve esaslarını dikkate alarak değerlendirmelerde bulunacağız.

Niçin **Burgazi Fütüvvetnâmesi**? Bunun iki sebebi vardı:

1. **Fütüvvetnâme**'lerin **Ahilik kültürünün** temel ilke ve esaslarını toplamış olması.
2. Eserin bu alanda yazılmış **ilk Türkçe eser** olması.

Ahiliğin temel ilke ve esaslarını belirleyen fütüvvetnâmelerden özellikle en eski Arapça eser **Sülemî**'nin (ö.1021) **Kitabu'l-fütüvve** isimli eseridir. En eski *Türkçe Fütüvvetname* ise, XIII. yy'ın ortalarında **Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgâzî** tarafından yazılmış **Buragazi**²⁵ **Fütüvvetnâmesi**²⁶ dir.

Fütüvvetnâmelerde insan hayatı **740 kurala** bağlanmıştır. **Ahi**'nin bunlardan ne kadarını hangi derecede bilmesi gerektiği kaydedilmiştir. Enbiyâ, evliyâ ve pâdişahların **740 edebi** bilmeleri, fakat ahiliğe intisap etmiş kimselerin ise bu edeplerden **124**'ünü bilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.²⁷

24 Aday, Erdal., a.g.e., s. 643.

25 Edirne'ye bağlı İslimye Livasındaki Burgaz Kazasına nispetle "Burgâzî" lakabını almıştır. Doğum ve ölüm tarihleri dahil hayatı hakkında pek bir bilgiye sahip değiliz. Semih Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, T.C. Selçuk Üniv. SBE., İlköğretim ABD Yük. Lis. Tezi, Konya 2008, s. 50.

26 Gölpınarlı, A., (1953), İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Mecmuası, c.15, Sayı: 1-4, s. 73-153.

27 A. Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, 2011, İst., s. 31-32; Anadol, Cemal., *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, KBY., Ank., 2001, s. 39.

Burgazi Fütüvvetnâmesine göre herkesin uyması gereken 124 kural şunlardır:

- 1- *Sofra âdâbıyla ilgili 12 görgü kuralı*
- 2- *Su içmeyle ilgili 3 görgü kuralı*
- 3- *Konuşmayla ilgili 4 görgü kuralı*
- 4- *Giyinmeyle ilgili 5 görgü kuralı*
- 5- *Evden dışarı çıkmayla ilgili 4 görgü kuralı*
- 6- *Yolda yürümeyle ilgili 8 görgü kuralı*
- 7- *Mahallede yürümeyle ilgili 4 görgü kuralı*
- 8- *Çarşıda yürümeyle ilgili 5 görgü kuralı*
- 9- *Alışverişle ilgili 3 görgü kuralı*
- 10- *Eve eşya getirmeyeyle ilgili 3 görgü kuralı*
- 11- *Eve girmeyeyle ilgili 5 görgü kuralı*
- 12- *Oturmayla ilgili 4 görgü kuralı*
- 13- *Misafirlikle ilgili 3 görgü kuralı*
- 14- *İnsan davet etmeyle ilgili 3 görgü kuralı*
- 15- *Ayakkabı çevirmeyeyle ilgili 2 görgü kuralı*

Fütüvvet konusunda ilk eseri yazan **Sülemi**'ye (ö.1021) göre **Hz. Adem**'den (**a.s**), **Hz. Muhammed**'e (**s.a.v**) kadar bütün peygamberler, fütüvvet ahlâkının temsilcileridir.²⁸

Burgazi, **Fütüvvetnâme**'sinde (59/a: **“Peygamberlerden ve evliyâdan ve padişahlardan yediyüz kırk (740) edeb vardır. Amma ben bu yüzyigirmi dört (124) edebi ihtiyar kıldum”** diyerek bunları bab adını verdiği başlıklar altında tek tek sayar.

Genel anlamı itibâriyle Ahîlik kültürü, mensuplarına ahlâkî terbiye ile **cömertlik, kardeşlik, yiğitlik** ve **yardımseverlik** bir başka ifâdeyle **şecaat, iffet, cömertlik ve diğergamlık** duygularını telkin etmektedir.

Burgazi fütüvvetnâmesi'nde **ahîde** bulunması gereken şartların başında cömertlik ilkesini sayar.

1. CÖMERTLİK:

Evvel Şart: **ahî iki cihanda cânü gönülden cömerd gerek**, ya'nî dünyada cömerdlik eyleye, âhiretde dahi cömerd olur. (**Buragazi Fütüvvetnâmesi**, s. 126-127)

Yine Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde bu genel ifâdenin bir çeşit açılımı olarak şunu söyler: **“Ahî'nün dört nesnesi açık ola ve üç nesnesi kapalı ola.”** (**Buragazi Fütüvvetnâmesi** s.132-133)

Açık olması gerekenler: 1. Gönlü açık 2. Kapısı açık 3. Eli açık 4. Sofrası açık.

Ahîler Köyü'nde bu dört hususa köy halkı son derece büyük önem vermektedir. Gerçekten Ahîler köyü insanı **cânü gönülden cömerttirler**.

Cömertlik farklı şekillerde tezâhür etmektedir. Bunları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

a. Misafirperverlik

b. Köy halkına zaman zaman verilen ziyâfetler. Genellikle bu Mevlüt Okutma Merâsimleri (Yemekli) şeklinde uygulanır. Yemek sonrası köy câmiinde bir nevi bu verilen yemeğin duası olarak geçmişler ruhu için mevlüt okunur, edilir

16- Büyüklere ziyaret etmekle ilgili 5 görgü kuralı

17- Hasta ziyaretiyle ilgili 5 görgü kuralı

18- Ölü evini ziyaretle ilgili 6 görgü kuralı

19- Mezarlık ziyaretiyle ilgili 4 görgü kuralı

20- Eğlence yerine gitmekle ilgili 4 görgü kuralı

21- Tuvaletle oturmakla ilgili 12 görgü kuralı

22- Hamamda yıkanmakla ilgili 3 görgü kuralı

23- Bardağa su koymakla ilgili 2 görgü kuralı

24- Yatmakla ilgili 4 görgü kuralı

25- Uyumak ve kalkmakla ilgili 3 görgü kuralı

26- Mescide gitmekle ilgili 7 görgü kuralı

28 Uludağ, Süleyman., “Fütüvvet”, *DİA*, İst., 1996, XIII, s. 259-260.

c. Mübârek günlerde helva, pide, pişi vb. yiyecekler komşulara ikrâm edilir.

d. Çocuklara köy içinde bulunan ve tekke denilen yerde şeker, helva ve çeşitli çerezler dağıtılır. Buna “**adak**” ismi verilir. Çocuklar da ikram etmek üzere gelen kişiyi: “**adak, adak**” diye karşılırlar.

e. Düğün dâvetlerinde köydeki bütün odalarda (köyde farklı semtlerde 8 adet odaları vardır.) yemek verilir.

f. Köy odalarında herkese açık Ramazan iftarları verilir.

Dışarıdan gelen bir yabancı daima güleryüzle karşılanır, açsa doyurulur, bir ihtiyacı varsa mutlaka giderilir. Bu gelen yabancı **Tanrı misâfiri** kabul edilir. Gelen kişi ister herhangi bir vatandaş olsun, isterse ticâret yapmak (Birşeyler satmak, para kazanmak için) gelmiş olsun hepsi Ahiler köyü insanının gözünde, tanrı misafiridir ve ona ikrâm edilmelidir.

Misafir köy odasında ağırlanır, ona hizmet edilir. Bu âdet âdetâ kurumlaşmıştır; sanki Ahî kültüründeki **Zâviyeleri** çağrıştırır.

Köyde bulunan köy tüzel kişiliğine ait olduğu gibi, özel şahıs veya sülâlelere ait olan köy odaları vardır. Bu köy odaları sahipleri ya da kullanılış amaçlarına göre özel isimler alırlar. İhtiyarların, orta yaşlıların, gençlerin ve köy ihtiyar heyetinin kullandıkları odalardır. Ayrıca bazı sülâlelerin de kendi özel misafir kabul etme odaları vardır. Bunların sayısı 8 adettir: (**Muhtar odası, Hacıların oda, Hacı Velilerin oda, Hacı Muratların oda, İmamların /Tahirlerin oda, Gevreklerin oda, Çaparların oda, Delikanlı odası.**)

Dışarıdan gelen bir satıcı, bir kalaycı, bir demirci, son zamanlarda bir manav, bir mazot satan kişi hangi odaya gelmişse o oda sahibi tarafından veya komşular tarafından ağırlanır. O kaldığı süre içinde üç öğün yemeği karşılanır, eğer hayvanı var ise odanın hemen yanında bulunan ahırda hayvanı beslenir.

Köy halkından veya dışarıdan gelen bir kimse ihtiyacı için bir talepte bulunursa mutlaka karşılanır, hiçbir ayırım yapılmaz. Her âilede çocuklara şu söz telkin edilir: “**Yavrum, isteyen düşman dahi olsa ihtiyacını karşıla! Dışardan gelen her yabancıyı tanrı misâfiri bil !..**” Halk arasında yaygın olan : “**Ne verirsen elin ile o da gider seninle**” sözü Ahiler köyünde yaygındır.

b. Mevlüt Okutma Merâsimleri (Yemekli):

Köy halkına zaman zaman verilen ziyâfetler şeklinde olur.

Köyde özellikle varlıklı âileler her yıl güzün/harman kalktıktan sonra bir çeşit şükür mânâsında, tüm köylüye yemek ikrâm eder. Yemek köyde bulunan 8

adet köy odası olarak bilinen odalarda verilir. Sonra da camide **Süleyman Çelebi**'nin "Vesiletü'n-Necât" isimli mevlidi okunur. Bu anlamda yemek ikramını köyde pek çok kişi yapar, âdetâ sıraya girerler.

Mevlid okutma geleneği bunun dışında ölüm sonrası hayır yapma olarak, düğünlerde dâvetlilere ikrâm olarak, asker uğurlamada onun için hayır dua olarak çeşitli vesilelerle yapılır. Ancak özellikle yılsonu/harman sonrası bir şükür geleneği olması yönüyle Ahî kültürünün yansımaları olarak kabul edilebilir.

c. Yağmur Duasına Çıkma

Birlikte hareket edilen bir başka alan ise, köyün ortak menfaatlerini temin için olur.

Yağmur duasına çıkma: Yağmur yağmadığı zamanlarda köy halkı, âkil insanların önderliğinde toplanır, câmide namaz kılındıktan sonra hep birlikte yakın çevrede bulunan bir türbeye mesela **Ahî Mehmet Dede, Ahî Arap Dede** türbelerinden birinin yanına gidilir. Türbe yanında dua edilir, hazırlanan kurbanlar kesilir, yemekler yapılır ve duaya katılan herkese ikrâm edilir.

Benzer uygulama, köyün suyu kesildiği zaman köyün üst tarafında suyun kaynağı olarak bilinen "**sarıkız**" denilen yerde insanlar toplanır, kurbanlar kesilip dualar edilir ve kesilen suyun tekrar akacağına inanılır. Yapılan bu uygulamalar sonucu kesilen su tekrar akar. Hatta yakın tarihte 1980'li yılların başında köyün suyunu toplayıp hânelere su vermek üzere suyun başı olan Sarıkız'da bir su deposu yapılmak istenir. O sırada su birden kaybolur. Günlerce akmaz. Daha sonra insanlar orada toplanıp kurbanlar keserler, dualar ederler. Su tekrar gelir.

Hülâsâ, Burgazi fütüvvetnâmesinde Ahî kültürünün birinci şartı olarak zikredilen **cânü gönülden cömerd olmak gerek** ilkesi, bütün canlılığıyla Ahîler köyünde devam etmektedir.

Burgazi fütüvvetnâmesi'nde zikredilen: **Ahî'nün dört nesnesi açık ola ve üç nesnesi kapalı ola.**" kuralından **kapalı olması gerekenler** (Burgazi Fütüvvetnâmesi' s. 133):

- Gözü kapalı olmalı (iki gözü bağlı ola)
- Dili kapalı olmalı (dili bağlı ola)
- Şalvarı kapalı olmalı (şalvar bağı pek bağlı ola)

Ahîler Köyünde bu üç ilke hakkında da Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Ahîler köyünde de hassasiyet gösterilir. Bu kurallara uymayanlar halk arasında iyi karşılanmaz ve **ayıp** ve **günah** işlemiş olarak kabul edilir, toplumdan dışlanır.

2. YARDIMSEVERLİK:

Ahî kültürünün temel ilkelerinden ikincisi yardımseverlik / yardımlaşmadır. Bu noktada şu hadisleri zikretmek gerekir: **“Bir kimse kardeşinin yardımında bulunduğu sürece Allah da o kimsenin yardımında olur.”**²⁹ **“Sizden biriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe imân etmiş olamaz.”**³⁰

Ahîler Köyünde, bu ilkenin de izlerini görmekteyiz. Bu ilkenin izleri çeşitli şekillerde görülmektedir:

- Köy halkının kendi içinde yaptığı yardımlaşma.
- Köy dışından gelen ve yardıma muhtaç kimselere yardım etmek şeklinde.
- Köy halkının kendi içinde yaptığı yardımlaşma konusunda ilk akla gelen **İmece** usulüdür.

İmece:

Köy halkı arasında mahalli şive ile **“Meci”** denilen bu uygulama, gelenek haline gelmiştir. Özellikle tarım işlerinde, çapa yapmak, tarla sürmek, ekin biçmek, ekinleri harman yerine getirmek (sap çekme), harman işleri gibi ziraatçiliğin gerektirdiği pek çok işte komşular biraya gelerek, işi çok olan diğer komşunun yardımına koşarlar. Bu, **“meciye gitmek”** şeklinde tâbir edilir.

Ayrıca köye âit ortak bir iş için de -mesela köye içme suyu getirme, yol yapma, köy mezarlığının bakımı, fırın, çamaşırhâne gibi pek çok işin yapılması konusunda muhtarın/ihtiyar heyetinin öncülüğünde köy halkı yardımlaşarak işler yapılır.

Ödünç Verme (Karz-ı Hasen):

Menfaat düşünmeden hayır için borç vermek. Köyde çok yakın tarihe kadar bu şekilde kardeşine yardım etmek âdetâ yaygın bir gelenektir.

Maktâ:

Köy halkının kışlık yakacağını temin için muhtarlığın belirlediği bölgeden köy kuruluşundan odun kesme işlemidir ki buna maktâ verilmesi /odun kesme bölgesi izni verilmesi denir. Köy halkı bu maktâ işinde de birbirlerine yardımcı olurlar.

3. KARDEŞLİK

Ahî kültürünün bir başka ilkesi, toplumda birlik ve beraberliği temin edecek olan kardeşliğin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Ahîler köyünde bu ilkenin de izleri görülmektedir.

29 Müslim, Zikir, 38; İbn Mâce, Mukaddime, 17.

30 Buhârî, İmân, 7; Müslim, İmân, 71.

Küslerin Barıştırılması:

Köy halkı arasında meydana gelebilecek birtakım kırgınlık ve dargınlıklar, köydeki âkil insanların, ileri gelen büyüklerin araya girmesiyle giderilir. Küsler barıştırılır. Genellikle bayram günlerinde bu konuya ayrı bir önem verilir.

Birlikte Hareket Etmeye Önem Verilmesi:

- Ot ve ekin biçmede birlikte hareket etme
- Harman atma ve harman kaldırmada birlikte hareket etme

Köyde her bir vatandaş kendi işinde dahi olsa başına buyruk hareket etmez. Genellikle ihtiyar heyetinin alacağı ortak karar çerçevesinde hareket ederler. Birlikte olmak, köy halkının özellikle tarım işlerinde birbirlerine yardımcı olmak şeklindedir. Bu yardımcı olmada bazı köy içi geleneksel kurallar vardır. Onlara herkes uyar. Mesela, birlikte ot/çayır biçmek, ekin biçmek, harman kaldırmak gibi... Şöyle ki: Gün dönümünden (20-22 Haziran günleri gün dönümü günleridir) 10 gün öncesinde, kış mevsimine hazırlık için hayvan yemi olarak yeşil ot biçimi kararı alınır. Ve bu karar köy minâresinden **“Komşular yarından itibaren çayır/ot biçilecektir. Herkes ona göre hazırlık yapın!”** şeklinde ilan edilir.

Aynı şekilde ekin biçme zamanı geldiğinde (bölgemizde o da genellikle gündönümünden 20 gün sonradır -Temmuz'un ilk haftası-) Arpa ekini biçimiyle başlar. Herkes ekinini yapılacak ilândan sonra biçer. Ekin biçimi başladıktan sonra, erken bitirenler hemen onları harman etmez. Yine bu konuda da diğer komşularının ekin biçimlerini bitirmesini bekler. Veya erken bitirenler, diğer komşularının yardımına koşar, onun ekinini de biçmesine yardım ederler.

Bu şekilde birlikte hareket etmenin sebebi, bir ata geleneğinin devamı olmakla birlikte, genellikle otu veya ekini biçilen topraklar üzerinde hayvan otlatılacak olan insanların, diğer insanlara zarar vermemesi için, çevrenin veya o bölgenin tamamen ekinden veya çayır otundan arındırılmış olmasını sağlamaya yöneliktir. Aksi halde komşuya zarar verme söz konusu olur. Bu da köy halkı arasında huzursuzluk çıkmasına neden olur. İşte bu birlikte hareket etme düşüncesi bu huzursuzluk çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Kardeşlik ilkesinin köy halkı arasında iyice yerleşmesini sağlamak için:

- a. Bayramlarda, köy büyükleri köy odalarında toplanır, getirilen yemekler birlikte yenir bayramlaşmalar yapılır.
- b. Arafe günü ikindi namazından sonra birlikte mezarlık ziyaretleri yapılır.

c. Mübârek günlerde hazırlanan tatlı, helva, pişi vb. şeyler komşulara dağıtılır.

d. **Eren'e gitmek:** Düşünlerde bir araya gelindiği gibi **vefat halinde de cenâze evine tâziyeye gidilir**, oraya boş gidilmez, yemek götürülür. Orada tâziyeye gelen misâfirlere götürülen yemekler ikrâm edilir, Kuran-yâsinler okunur, dualar edilir. Bu işleme "**Eren'e gitmek**" denir. Mesela şöyle denir: Falanın ereni pek kalabalıktı.

4. ÇOCUKLARA VERİLEN EĞİTİM

Ahîler köyü halkı arasında âile kurumu son derece kuvvetlidir. Çocukların yetiştirilmesine özel önem verilir. Çocuklar köyde hoca mektebine giderek orada günlük hayatta lazım olan birtakım dînî ve ahlâkî kuralları ve âdabı öğrenirler. Mesela: Kur'an okumak, Namaz surelerini ezberlemek, Abdest almak, Gusletmek gibi 32 farz diye bilinen dini bilgilerin yanında **Burgazi fütüvvetnâmesinde** uzun uzun açıklanan **sofra âdâbı, su içme âdâbı, konuşma âdâbı, hasta ziyâreti âdabı, ölü evini ziyâret âdabı, mezarlık ziyâreti âdabı** gibi günlük hayatta lâzım olan pek çok ahlâkî kural öğretilir.

Bu durum Burgazinin fütüvvetnâmesinde belirttiği "**Ahî'nün ilmi ola, kesb ona gâlib ola. Eğer ilmi yoğise ilm taleb kıla, âlimleri seve, hoş tuta, ilim öğrene.**" ilkesiyle örtüştüğü görülmektedir.

SONUÇ:

Ahî kültürünün Kütahya Merkez Ahîler köyündeki izleri olarak kabul ettiğimiz bu güzel âdetlerin, Ahîler köyü halkı arasında yaygın olmasının kaynağını tespit etmek zordur. Halk bunu, Ahîlik geleneği olarak mı yoksa müslüman olmanın ya da Türk olmanın karakteristik yapısında bulunmasından dolayı mı sürdürmektedir, bilemiyoruz. Fakat bizim kanaatimiz, Anadolu'nun İslâmlaşmasında Ahî'lerin ve Ahî zâviyelerinin baskın bir yere sahip olması, Ahî kültürünün yayılmasında da büyük etkisi olmuştur. Ahîler köyünde geçmişten günümüze intikal etmiş, âdet görülen bu tür uygulamaların yoğun bir şekilde yaşanıyor olması da Ahî kültürünün izleri olarak kabul edilmelidir. Çünkü halka cömert olma, ihtiyaç sahibine yardımda bulunma, birlik ve beraberlik içinde kardeş olma gibi güzel ahlak ilkeleri Ahî kültürünün vazgeçilmez temel ilkeleridir. Ahîler köyünde de bunlar yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Ahîlik kültürü, aslında İslâm kültürünün Anadoludaki farklı ifâdesidir.

KAYNAKÇA

- 1- ADAY, Erdal., “Kütahya İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar”, Balıkesir 2013.
- 2- AKBULUT, Burcu. “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı'nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 110 (Haziran 2024)
- 3- BOZKURT, Nurgül., *Kütahya 1842-1843 (Müslüman Nüfus ve Sosyal Yapı)*, (Ankara: Kütahya Belediyesi Kültür Yay., 2018)
- 4- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmail , -el-Câmiu's-Sahih (I-VIII) Çağrı Yay., İstanbul, 1982.
- 5- CEYLAN, Kazım., Ahilik, 2013, Ankara
- 6- CIRIK, Bülent.. Osmanlı Belgelerinde Kütahya. Ankara: Dumlupınar Üniversitesi / Kütahya Belediyesi Yay., 1.Basım, 2017. Kütahya,
- 7- ÇAĞATAY, Neşet., *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Selçuk Ün.v. Yay., 2. bsk., Konya, 1981
- 8- ÇEKER, Semih., *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- 9- ERKEN, Erhan., *İktisat, Tarih ve Zihniyet Dünyamız*, İstanbul 2006.
- 10- FİLİZ, Sema., *Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri*. Bursa Uludağ Üniversitesi SBE İslâm Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2023.
- 11- GÖLPINARLI, A., (1953) İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Mecmuası, Sayı: 1-4.
- 12- GÜLER, Kadir., *Kütahya Ahiliği Üzerine Mülahazalar*,
- 13- İBN MACE, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezid el-Kazvîni, -Sünen. (Thk. M.Fuad Abdül-baki), (I-II), İhyâu't- Tûrasi'l-Arabî, 1395/1975
- 14- KAYA, Abdullah., *Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahilerin Rolü Ve Önemi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 7 Sayı: 29,
- 15- KURT, Zeynep., *1571 Tarihli 47 Numaralı Kütahya Tahrir Defteri'ne Göre Kütahya Şehri ve Merkez Nahiyesi (Etraf Şehri)*, T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2018.
- 16- *Kütahya Halk Kültürü Araştırmaları*, Kütahya 2010.
- 17- MARŞAP, Akın., “Ahi Evran-ı Veli ve Evrensel İş Etiğinde Yeni Gelişmeler”, Ahilik Araştırmaları Dergisi, GÜAKAM, C. I, Sayı:2, 2005
- 18- MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim bin Haccac el-Kuşeyri, -el-Camiu's-Sahih, Tahk: M.F. Abdülbâkî,(I-V), Mısır 1955
- 19- SANCAKLI, Saffet., “Ahilik Ahlâkının Oluşumunda Hadislerin Etkisi” İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bahar 2010/ 1(1)
- 20- TÜNER, Osman., *XIII: Asırda Anadolu'da Tasavvuf ve Yunus Emre*, Diyânet Dergisi, c.27, sayı.1
- 21- UZUNÇARŞILIOĞLU, İ.H., *Kütahya Şehri*. İstanbul Devlet Matbaası, 1932, İstanbul
- 22- YALKIN, Suat, “Esnaf-Sanatkar Kesiminin Tarihinde Ahiliğin Önemi”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ank., 1978

8776 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE 19. YÜZYIL ORTASINDA AHÎ ERBASAN MAHALLESİ'NİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Doç. Dr. Abdullah Erdem TAŞ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Giriş

Erbasan ismi tarihi kaynaklarda Selçuklu hanedanından, Sultan Alparslan'ın kız kardeşi Gevher Hatun'un kocası olarak karşımıza çıkmaktadır. Erbasan yahut Erbasgan olarak bilinen bu emir, sultana isyan edip Bizans'a sığınmıştır.¹ Baskın yapan baskıncı anlamına gelen bu isim dolayısıyla Ahi Erbasan'ın bir Türkmen dervişi olduğu söylenebilir.

Ahi Erbasan'ın hayatına dair Sakıp Dede'nin (ö.1735) *Sefine*'si dışında pek fazla bilgi yoktur. Sakıp Dede, Celaleddin Ergun Çelebi'yi (ö. 775/1373) anlatırken Ahi Erbasan'ın, Çelebi'nin has ihvanından olduğunu belirtmiş, ardından "Erbasan" isminin nasıl alındığını anlatmıştır. O dönemde Moğollardan kaçıp Turan ve İran'dan Rum diyarına gelenler arasında dervişler de bulunmaktadır ve bunlardan Kütahya'ya gelip de Ergun Çelebi'nin ululuğunu işittikleri halde kıskançlıklarından dolayı onun eşiğine varmayanlar olmaktadır. İşte böylelerine Çelebi, "hoş geldiniz" demek üzere Ahi Erbasan'ı gönderirmiş. O da çat-kapı gittiği bu meclislerde Çelebi'nin himmetiyle etkili bir hitapta bulunur; hâli, kâli, samimiyeti ve ihlasıyla herkese galebe çalarmış. Müridinin fâikiyetini gören kıskanç dervişler de neticede gelip şeyhinin yani Ergun Çelebi'nin eşiğine yüz sürer, af dilerlermiş. Müridinin bu gibi muhlisâne hizmetleri sebebiyle Ergun Çelebi, ziyadesiyle memnun olup ona "Muhlis Erbasan" demiştir. Bu iltifat üzerine "Erbasanlık"ın kendisi için en yüce mertebe olduğunu ifade eden Ahî Erbasan, şeyhinin yoluna canını fedaya hazır olduğunu belirtmiştir. Ergun Çelebi *Sefine*'deki bilgilere göre vefatından önce müridleri olan Ahi Mustafa

¹ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür* (Ankara: TTK Yay., 1995), 57-58.

ve Ahi Erbasan'a kabirlerinin kendi kabrine komşu olmasını da vasiyet etmiştir.² Bu bilgiler dikkate alındığında Ahi Erbasan'ın Mevlevi ve tekkesinin de yine bu tarikatın zaviyelerinden olduğu, Erbasan isminin de kendisine Ergun Çelebi tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Zaten Ahi Mustafa Tekkesi de Kütahya Mevlevihanesi'nin karşısında Ulucami hizasında yer almaktadır.³ Yeri tam olarak tespit edilemese de Ahi Erbasan Tekkesi de Mevlevihane'nin arka tarafındaki sırtta olmalıdır. Bu iki tekkenin Mevlevihane çevresinde bulunuyor olması da yine onların bu tarikatla irtibatına dair bir karine teşkil etmektedir.

Ahi Erbasan'ın hangi mesleği icra ettiğini bilemiyorsak da mahallenin temettuat kayıtlarına göre mahallede en yaygın meslekler debbağlık ve dikiciliklerdir.⁴ Buna göre Ahi Erbasan'ın da Ahi Evren gibi debbağ olması kuvvetle muhtemeldir.

Kütahya üzerine çalışmalar yapan Hamza Güner'in ifadelerine göre Ahi Erbasan Türbesi, zamanında Küçük Ahi Erbasan mezarlığı içerisindeymiş, sonradan bu mezarlık ortadan kaldırılmıştır. Mezarlığın içerisinde tarihi mezar taşları bulunmaktaymış ve 1958'de kendisi onları müzeye intikal ettirmiştir. Buradaki bir mezar taşı kitabesindeki H.801 (M.1398-9) tarihi bulunmaktadır.⁵ Belki de bu kitabe Ahi Erbasan'a aittir ki diğer tarihi verilere de uygun olan bu tarihi dikkate aldığımızda onun, Germiyanogulları döneminde yaşamış ve şehrin Osmanlılara intikal ettiği dönemde Timurtaş Paşa'nın valiliği sırasında vefat etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

1. Ahi Erbasan Zaviyesi/Tekkesi

19. yüzyıl ortalarına ait vakıf kayıtlarında Ahi Erbasan Zaviyesi'nin "Çukurçayır" denilen bir yerde olduğu belirtilmiştir. Kütahyalılara göre şimdiki Meydan Camii'nin alt taraflarında kalan Şeker Fabrikası'nın bulunduğu bölge eskiden bu şekilde isimlendiriliyormuş. Ancak tekkenin burada bulunması pek muhtemel görünmemektedir. Zaviye'nin mahalleyi kurduğunu kabul edersek bulunduğu yerin de mahalle sınırları içerisinde olması gerekmektedir. Bugün

2 Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân* (Mısır: Matbaa-i Vehbiyye, 1283), I/76, 88-89; Abdullah Çakır, "Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân Müellifi Sakıb Dede'ye Göre Kütahya Mevlevihanesi'nin İlk Postnişini Ergun Çelebi: Hayatı, Faaliyetleri ve Etkisi", *Ergun Çelebi ve Kütahya Mevleviliği*, ed. Bilal Kemikli-Asiye Tıgılı, (Kütahya: KÜTSO yay., 2015), 71-90; Nuri Özcan, "Celaleddin Ergun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 17 Ekim 2024).

3 Özlem Soyer Zeyrek, *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkıları* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 111.

4 Osmanlı Arşivi (BOA), *Maliye Nezareti Varidat Kalemi Temettuat Defterleri [ML.VRD.TMT.d]*, No.8776.

5 Hamza Güner, *Kütahya Camileri* (Kütahya 1964), 95-96.

mahalle ortadan kalkmışsa da Ahi Erbasan'ın kabri hâlâ yerindedir. Mutasavvıflar/Şeyhler genellikle vefat ettikleri yere, tekkelerinin haziresine defnedilmişlerdir. Örneğin, Ergun Çelebi vefat edince kendi zaviyesine (şimdiki Dönerler Camii'ndeki hazireye) defnedilmiştir. Buna göre Ahi Erbasan'ın türbesinin olduğu yerde daha önce zaviyesinin bulunması da kuvvetli bir ihtimaldir.

Mezkûr zaviyeyle ilgili arşiv kayıtlarına bakacak olursak; tarihi tespit edilemeyen ancak 16. yüzyılda 973/1565'ten önce kayda alındığını düşündüğümüz bir defterde şu bilgiler vardır:

“Ahî Erbasan Tekyesi kadîmden vakf olagelmiş elinde tutageldiği yerlerine ve bir bağçesine ve değirmenine ve dükkanına el-hâletü hâzihî Yahya oğlu İvaz mutasarrıftır kadîmden mukarrer-i suret-i defter-i atik budur şimdiki hâlde mezkûr müteveffâ İvaz oğulları Dede Balı ve İsa Balı vakfiyet üzerine Padişahımız medde zillühû hazretlerinin hükm-i şerîfiyle mutasarrıflardır.

[Derkenâr: El-hâletü hâzihî İvaz veled-i Yahya mutasarrıftır elinde hükm-i sultânî vardır deyu Mevlânâ Abdülkerim defterinde kaydolunmuş]

Âsiyâb der-karye-i Gürleyik tâbi'-i Gedus hâsıl-ı hinta ve şa'ir, 80

Dükkân fi nefsi-i Gedus hâsıl kezâ fi sene, 24

Dekâkin fi nefsi-i Kütâhiye, 3 bâb, kezâ fi sene, 108

Bir Bağçe der-kurb-i tekye, 1 dönüm, hâsıl 50

Mevâzi'-i müteferrikada (...) iki dönüm yeri var, hâsıl 30

Yekün: 282”⁶

973 (1565-6) tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde ise Ahi Erbasan Zaviyesi ile ilgili şu kayıt vardır:

“Eyvânî nam kimesne oğulları Dede Balı ve İsa Balı Padişahımız azze nasruhû hazretlerinin berat-ı hümayunu birle tasarruf ederler bi'l-fi'l ellerinde mukarrer name vardır deyu mastur-ı der-defter-i atik el-haletü hazihi zikr olan zaviyenin meşihatın Molla Tâceddin merhum Sultan Bayezid Han tâbe serâhu hazretlerinin berâtıyla tasarruf ederken Padişahımız medde zillühû hazretleri mukarrer kılıp tecdîd-i berât edip eline hükm-i hümayun sadaka olunmuş el-ân mukarrer-i defter-i köhne hâliyâ Padişahımız eazze lehu ensârahû hazretlerinin berat-ı hümayunuyla mezkur Dede Balı mutasarrıf olmağın defter-i cedit kayd olundu.

6 BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler*[MAD.d], No.262, 13.

İcâre-i âsiyab fî nefis-i Gedus

İcâre-i dükkân fî karye-i mezkûr

İcâre-i dekkâkin fî nefis-i Kütâhiye

İcâre-i bağçe der-divâr-ı Zâviye

Arâzî-i müteferrika fî sahrâ-yı Kütâhiye

İcâre-i tabakhâne fî nefis-i Kütâhiye”⁷

Kuyûd-ı Kadîme Arşivi’ndeki 1571 tarihli Tapu Tahrir Defterinde de benzer bilgiler vardır. Vakfın gelir kalemleri şöyledir:

“İcâre-i âsiyâb der-nefis-i Gedus bab fî sene 60

İcâre-i dükkân der-kazâ-i mezbûr fî sene 24

İcâre-i dekkâkin der-Kütâhiye 2 bâb fî sene 108

İcâre-i bağçe der-civâr-ı zâviye fî sene 100

İcâre-i debbağhâne der-nefis-i Kütâhiye fî sene 30

Arâzî-i müteferrika fî sahrâ-yı Kütâhiye fî sene 120

İcâre-i çayır ma’a-zemînâ-i müteferrika der-dest-i İbrahim Çavuş an çâvuşân-ı dergâh-ı âlî, 8 dönüm çayır, 8 dönüm zemin, fî sene 60”⁸

1015 (1606) tarihli 617 numaralı MAD defterinde ise “Evkâf-ı Ahî Erbasan tâbi’-i Kütâhiye Eyvânî nâm kimesne oğulları Dede Balı ve İsa Balı Padişahımız azze nasruhû hazretleri berât-ı hümayûnu birle tasarruf ederler” kaydı vardır.⁹

Bu kayıtlara göre Ahi Erbasan Tekkesi/Zaviyesi’nin eski tarihlerden beri vakfî bulunmaktadır. Zaviyenin tasarrufu, II. Bayezid döneminde (1481-1512) Molla Taceddin diye birinin üzerinde iken Kanuni Sultan Süleyman’ın saltanatının ilk döneminde önce Molla Taceddin’in beratı yenilenmiş, ardından Yahya oğlu İvaz mutasarrıf olmuştur. Eyvânî denilen İvaz’ın vefatından sonra ise vakfın tevliyeti oğulları Dedebalı ve İsabalı’ya intikal etmiştir. MAD defterinde İvaz ismi doğru bir şekilde Arapça imlasıyla verilmiştir. Ancak Tapu Tahrirlerinde ismi yerine “Eyvânî” şeklinde lakabı zikredilmiş olmalıdır. Yine kayıtlara göre Ahi Erbasan Tekkesi’nin gelirleri şunlardır: Gediz’in Gürleyik köyündeki bir de-

7 BOA, *Tapu Tahrir Defterleri [TT.d]*, No.369, 28.

8 Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKG), *Kuyûd-i Kadîme Tapu Tahrir Defterleri [KK. TTd]*, No.407 (Eski No.560 Kütahya Evkaf), 20b.

9 BOA, *MAD.d*, No.617, 9.

ğirmenden kira bedeli olarak 60-80 akçe yahut aynı değerde arpa ve buğday, Gediz'deki bir dükkândan 24 akçe kira, Kütahya'daki 2 dükkândan 108 akçe kira, Zaviye'nin duvarına bitişik bahçeden 100 akçe kira, tabakhane olarak kullanılan bir yerin kirası olarak 30 akçe, Kütahya ovasındaki bazı tarlalardan 120 akçe icar, Dergah-ı Ali çavuşlarından olan İbrahim Çavuş'un elindeki 8+8=16 dönümden 60 akçe icar ki toplamda 502 akçe etmektedir. İlk kayda göre (16. yüzyıl başları) gelirler toplamı 282 akçe iken 17. yüzyıl başlarında 502 akçeye yükselmiş gibi görünse de bu dönemdeki akçenin değerine bakıldığında gelirlerde pek fazla bir artış olmadığı söylenebilir.¹⁰

Ahi Erbasan Zaviyesi, arşiv belgelerine göre Çukurçayır denilen bir bölgededir ve 1273/1857'de zaviye hala mevcuttur ve mütevellisi ise Ali Ağadır. Zaviyenin vakıf gelirleri iyice azalmış olmalıdır ki bu tarihteki bedeli, 50 kuruştur. Önceki senenin bedeli de 30 kuruştur.¹¹ 1276/1860 tarihli defterde Çukurçayır'da bulunan zaviyenin bedeli, 20 kuruş olarak gösterilmiş ve tevliye kimsenin talip olmadığı kaydedilmiştir.¹² 1279/1863 tarihli Evkaf defterinden vakfın gelirlerinin iyice düştüğü anlaşılmaktadır. Defterde 1278 senesi için gösterilen bedel, 17 kuruştur ki bu defterdeki neredeyse en düşük bedeldir.¹³ Bu kayıtlardan yola çıkarak zaviye vakfının mezkûr tarihlerde muattal kaldığını ve bir süre sonra da gelirden mahrum kalan zaviyenin ortadan kalktığını düşünebiliriz.

Ahi Erbasan Mahallesi Mescidi'nin de vakfı vardır. Birçok gelir kalemi mevcuttur ve bu gelirler imamet, yılda iki defa hatim yapılması, mescidin aydınlatılmasına yarayan mumların satın alınması ve diğer mescid hizmetleri için vakfedilmiştir.¹⁴

Ahi Erbasan Mescidi, Mustafa Kalyon'un ifadelerine göre Ahi Erbasan Yukusunda Eğdemir Hamamı'ndan yukarı doğru çıkarken sağda Ekmekçi Abdullah'ın fırınının az ilerisinde ve Ahi Erbasan Çamaşırlığı'nın bitişiğindedir.¹⁵ Günümüzde olmayan bu mescit, maalesef zamanla harap olup tarihe karışmıştır.

10 Bir Venedik dükası 1509'da 55 akçe iken 1618'de 120 ilâ 150 akçe arasında bir değere sahiptir. Buna göre akçe takriben %50 değer kaybetmiştir. Bk. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 17 Ekim 2024).

11 BOA, *Evkâf Defterleri [EV.d]*, No.16343.

12 BOA, *EV.d*, No.17119, 2b.

13 BOA, *EV.d*, No.17742, 7b.

14 TKG. KK. *TTd*, No.407, 30a.

15 Mustafa Kalyon, *Kütahya'da Su Medeniyeti* (Kütahya: Kütahya Kültür ve Tarihi Araştırma Merkezi Yayınları, 2010), 52.

2. Ahi Erbasan Mahallesi

Mahallenin sınırlarını tespit etmek zorsa da şimdiki Gazi Kemal Mahallesi ile Börekçiler Mahallesi arasında olduğunu söyleyebiliriz. Güney tarafında Eğdemir Hamamı mahallenin sınırı olmalıdır. Mevlevihane'nin sakinleri yani Şeyh ailesi Börekçiler mahallesine kayıtlıdır.¹⁶ Eğdemir hamamı ise Ahi Erbasan mahallesine dahildir. Arşiv belgelerine göre Geyve'de medfun Elvan Beyzade Sinan Paşa vakfına ait olan bu hamam, Ahi Erbasan Mahallesi'nde bulunmaktaydı.¹⁷ Yine Doğalarlı Müderris Osman Efendi'nin evi (sonradan Hocazade Konağı) de Ahi Erbasan mahallesindedir.¹⁸ Yukarıda türbeyi de katarsak mahallenin kuzey-güney hattını oluşturmuş oluruz. Doğusunda Gazi Kemal (Kemaleddin) mahallesi, batısında Börekçiler mahallesi bulunmaktaysa da sınırlarının nereye kadar uzandığını tam olarak belirlemek mümkün değildir.

Germiyanoğulları zamanında ortaya çıktığını düşündüğümüz mahallenin en eski Osmanlı defterlerinde kayıtları vardır:

918/1512 tarihli Tapu Tahrir defterinde Ahi Erbasan Mahallesi'nde 26 yetişkin erkek kaydedilmiştir. Bunlardan üçü asıl yazılan kişinin kardeşidir ki onları düşerse 23 kişi kalmaktadır. Bu hane sayısı demektir. 5 ile çarptığımızda ortalama nüfusun **115** olduğunu söyleyebiliriz.¹⁹

937/1530 tarihli *Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu* defterinde Ahi Erbasan Mahallesi'nde 23 hane, 2 bekar, 1 imam, 1 müezzin, 2 hatip, 1 pir, 1 sahib-i berat ve 1 yayabaşı olduğu; Ahi Erbasan vakfının ise evlada vakfedildiği belirtildikten sonra vakfın gelirleri sıralanmıştır: Gediz'de bir değirmen kirası 60, Kütahya'da 5 dükkanın kirası 130, Kütahya'da bir tabakhane kirası 30, zaviyeye yakın bir bahçeden 100, Kütahya sahasında müteferrik araziden 120 ki toplam 440 Osmanî yıllık geliri bulunmaktadır.²⁰ Buna göre mahallenin ortalama nüfusu (23x5) **115** kişi kadardır.

1032/1622-1623 tarihli Avarız defterine göre Kütahya'nın 34 mahallesinden biri olan Ahi Erbasan mahallesi, orta büyüklükte bir mahalledir ve avarız için 13 nefer kaydedilmiştir. Bu sayı 5 ile çarpıldığında ortalama nüfusu da vermektedir ki buna göre o tarihlerde mahallenin nüfusu **65** civarındadır. 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başlarındaki Deli Hasan ve Celali isyanları neticesinde

16 BOA, ML.VRD.TMT.d, No.8760, 10-12, 14.

17 BOA, Cevdet Belediye [C.BLD], No.5492, (23.11.1173).

18 BOA, ML.VRD.TMT.d, No.8776, 2.

19 BOA, TT.d, No.49, 5.

20 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937 / 1530) I (Dizin ve Tıpkıbasım), yay. haz. Ahmet Özkılıç vd., (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1993), 15, 105-106.

nüfusta önemli bir azalma olduğu düşünülmektedir. 1086/ 1675-1676 tarihli avarız defterine göre Ahi Erbasan mahallesi neferan sayısı 23'tür ki buna göre ortalama nüfusu **115'e** çıkmıştır. Bu 23 neferin 20'si müslim, 3'ü gayri müslim olarak kaydedilmiştir ki bunlar muhtemelen Ermeni'dir.²¹ Mahalleye gayrimüslim yani Ermenilerin yerleşmeye başlaması 17. yüzyıl ortalarından itibaren başlamıştır denilebilir.

1250/1834 tarihli nüfus defterlerinde Ahi Erbasan Mahallesi'nde 177 Müslüman, 110'u Gregoryen 4'ü Katolik olmak üzere 114 Ermeni (gayrimüslim) yaşamaktadır. Toplam erkek nüfus ise 291'dir.²²

1845 tarihli temettuat defterine göre mahallede 174 Müslüman, 109 (6'sı misafir) gayrimüslim (Ermeni) vardır ve toplam erkek nüfus 283'tür.²³

3. 8776 Numaralı Temettuat Defterine Göre Ahi Erbasan Mahallesi

Defter 1845 tarihli, 16 yaprak 32 sayfadır.

Müslüman ve Reâya (Gayrimüslim) iki kısımdan oluşur. Mahalledeki reaya Ermenilerdir. Gregoryen Ermenilere "Ermeni Milleti", Katolik mezhebine geçen Ermenilere de ayrı başlık açılarak "Katolik Reayası" denilmiştir. Mahalledeki misafir Ermeniler de hane ve sıra numarası olmaksızın ayrı başlık altında en sonda yazılmıştır.

Defterde önce hane numaraları verilmiş sonra haneyi temsil eden gelir sahibi erkek ilk sıra numarasını, başka gelir sahibi erkek varsa o da sonraki sıra numaralarıyla kaydedilmiştir. Hanedeki kadınlar ve kızlar yazılmamıştır. Gelir sahibi olmayan yahut küçük yaşta olan erkekler, sıra numarası açıkça yazılmasa da diğer haneye geçilirken atlanan sıra numaralarından onların da zımnen kaydedildiği sonucunu çıkarıyoruz. Örnek olarak hane:1 numara:1 ve numara:2; sonraki haneye geçince hane:2 numara:5 ile başlıyorsa numara: 3 ve 4'ün birinci hanedeki gelir sahibi olmayan erkekler/çocuklar olduğunu anlıyoruz.²⁴

Defterde Müslüman ve gayrimüslimler için farklı bir dil kullanılmıştır. Mesela ölen Müslüman için "fevt-şod / fevt oldu", gayrimüslim için "helak olmuş" ta-

21 Meltem Aydın, "Avarız Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Kütahya", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 48 (Nisan 2016), 206, 208.

22 BOA, *Nüfus Defterleri [NFS.d]*, No.1619, 6a-8b; BOA, *NFS.d*, No.1622, 23a, 32a-34a. Bu defterlerde "misafir" olarak kaydedilenler sayıya dahil edilmemiştir.

23 BOA, *ML.VRD.TMT.d*, No.8776.

24 Kadın ve kızların yazılmadığını, 10 sene önceki nüfus defterlerinden anlıyoruz ki bu defterlerde sadece erkek nüfus yazılmış ve mahalledeki toplam erkek nüfus 291 çıkmıştır. Temettuat defterine bakarak on sene içerisinde bu sayının 8 kişi azaldığı görülmektedir.

biri; yine yukarıda ismi zikredilen Müslüman için “merkûm”, gayrimüslim için “mersûm” tabiri kullanılmıştır.

Defter şu ibarelerle başlamaktadır:

“Nefs-i Kütahya mahallâtından Ahi Erbasan Mahallesi'nin İslam ve reâyâsının temettuât defteri, Sene 1261 [1845]

Hüdâvendigâr Eyâleti mülhakâtından Kütâhiye Sancağı'nda nefis-i Kütâhiye mahallâtından Ahî Erbasan Mahallesi'nde mukîm ahâlinin emlâk ve arâzî ve temettu'âtlarını mübeyyin defteridir, ber-vech-i âtî zikr olunur.”

Defterde ilk sırada yer alan (1 no'lu hanede oturan kişi) Germiyanoğlu (Yakup Han) Medresesi Müderrisi ve aynı zamanda Dersiam olan Seyyid Osman Efendi'dir. Hanesinde kendisi dışında üç kişi daha vardır. Mahallenin en zengini olan (1532 kurus) Osman Efendi'nin müderrislik geliri 300 kuruştur. Altıntaş'a bağlı Keçiler köyünde 3 değirmeni vardır ve bunlardan kira geliri bulunmaktadır. Çöğürler'de 2, İkizöyük'te 1 tarlası vardır ve bu tarlalarını birkaç kişiyle ortaklaşa ekip bunlardan gelir elde etmektedir. Doğan Karaağaoğlu'nun ifadelerine göre Ahi Erbasan yokuşundaki Hocasade Konağı'nın ilk sahibi Müderris Osman Efendi'dir.²⁵ Mustafa Kalyon ise mezkûr konağa Doğalarlı Konağı demiş ve devrin meşhur âlimi Osman Efendi'nin yaptırdığı bu konağa daha sonra soyundan gelenlere izafeten Hocasade Konağı denildiğini belirtmiştir.²⁶ Yunan işgal karargâhı olarak da kullanılan bu konağın defterde kayıtlı Dersiam Seyyid Osman Efendi'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Karaağaoğlu'nun kitabındaki bilgilere göre Osman Efendi Aslanapa'nın Pınarbaşı köyünden iken medrese tahsili için önce Kütahya'ya sonra İstanbul'a giderek icazet almış ve bir süre İstanbul'da hocalık yaptıktan sonra Kütahya'ya gelerek talebe okutmuştur. Uzunçarşılı ise kitabında, Kütahyalı Ahmed Asım Efendi hakkında bilgi verirken bu zatın “Doğalarlı Hoca Osman Efendi”nin oğlu olduğunu belirtmiştir.²⁷ Diğer taraftan 1839 tarihli bir belgede Kütahya Mütessellimi Halil Kamili Efendi, yaptırdığı medreseye “Ahi Erbasan Mahallesi'nde sâkin Doğalarlı Seyyid Osman Efendi bin Osman”ın müderris tayin edilmesini talep etmiştir.²⁸ Burada hem “Doğalarlı” ibaresi hem de “Ahi Erbasan Mahallesi'nde sâkin” ibaresinin bulunması temettuât defterindeki kişiyle yukarıda bahsedilen kişinin aynı kişi olduğunu teyid etmektedir. Doğalarlı Seyyid Osman Efendi, Kütahyalı şairler

25 Doğan Karaağaoğlu, *Yaşadığım Kütahya* (Kütahya: Kütahya İlimden Yetişenler Derneği Neşriyatı, 2014), 80.

26 Kalyon, *Kütahya'da Su Medeniyeti*, 50.

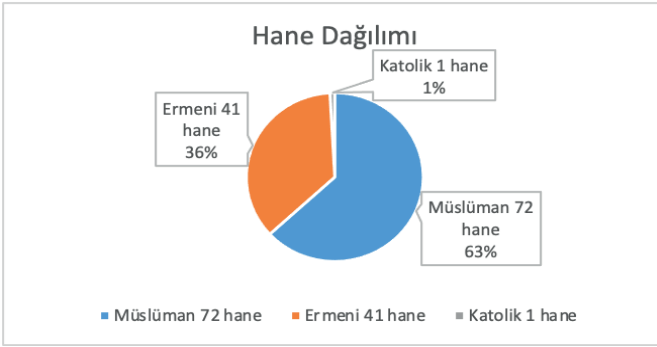
27 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri* (Ankara: TTK Yay., 2023), 188.

28 BOA, *Cevdet Maarif [C.MF]*, No.46/2268, 1254 (1839).

Pesendî ve Ahmed Vasfî'ye de hocalık yapmıştır.²⁹ 1874 (H.1291) senesinde vefat eden Osman Efendi, Ulu Camii haziresine defnedilmişken bu hazirenin daha sonra kaldırılması üzerine kabri, Sultanbağı Mezarlığı'nda oğlu Abdullah Eşref Bey'in yanına taşınmıştır. 2019'da internette yapılan bir paylaşımda görseli de bulunan kitabeli ve ilmiye sarıklı baş taşının mezkûr mezarlıkta yere yatmış vaziyette olduğu belirtilmiştir.³⁰

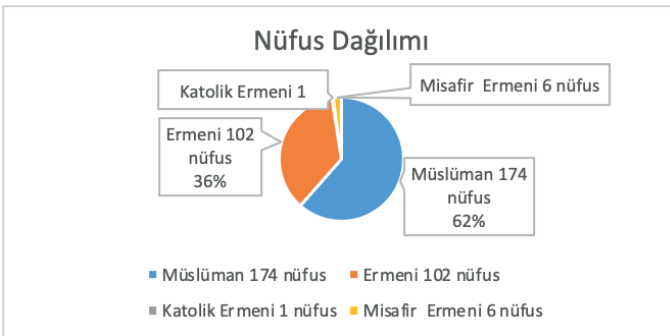
Defterde 72 hane Müslüman, 41 hane Ermeni, ayrı olarak 1 hane Katolik (Ermeni), hane ve sıra numarası olmadan 6 misafir (Ermeni) kaydedilmiştir.

Grafik 1: Hane Dağılımı

Nüfus olarak ise şu sonuçlar çıkmıştır: 174 Müslüman, 102 Ortodoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni ve 6 misafir Ermeni ki toplam 283 kişi.

Grafik 2: Nüfus Dağılımı

29 Hamza Güner, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler* (Kütahya: Kütahya İl Basımevi, 1967), 210.

30 <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2856109314422026&id=976571625709147&set=a.976594002373576>

Ahi Erbasan Mahallesi'nde oturan Müslümanlar arasında en yaygın meslekler ise Debbağlık (7), Dikicilik (7) ve Bakkallıktır (6). Ermeniler arasında ise Terzilik (12 kişi), Kuyumculuk (6 kişi), Eskicilik (6) en yaygın mesleklerdir. Müslüman ve gayrimüslimleri bir arada değerlendirdiğimizde mahalledeki en yaygın üç meslek terzilik, dikicilik ve debbağlıktır.

5 hanede toplam 7 kişi Tımarlı Süvari Zabtiyesi olarak kaydedilmiştir. Bunlardan Seyyid Mehmed'in Kuds-i Şerif Muhafızı Ali Paşa'nın maiyyetinde olduğu belirtilmiştir. Yine mahallede 2 kişi yetim, 1 kişi yolcu olarak kaydedilmiş; 4 kişinin fakir olup başkalarının yardımıyla geçinebildiği, 1 kişinin hasta-iş göremez (alîl, amel-mânde) ve 1 kişinin de çok yaşlı (pir-i fânî) olduğu belirtilmiştir. Defterdeki kayıtların tutulduğu sıralarda 8 kişi başka mahallelere (Mumcu esnafından Davudoğlu Yakup, Ahi Mustafa Mahallesi'ne; Osmanköylü Hacı Halil, Polad Bey Mahallesi'ne; Çengioğlu Halil'in eniştesi İnce Mehmed, Cemaladdin Mahallesi'ne; Araboğlu Halil ve oğlu Osman, Sultanbağı Mahallesi'ne; Yolcu olarak zikredilen Seyyid Mustafa, Paşam Sultan Mahallesi'ne; Nalbant Alioğlu Süleyman, Bezirciler Mahallesi'ne; Yemenici Bayatlıoğlu Ebubekir, Servi Mahallesi'ne) taşınmıştır. Ermenilerden de 5 kişi Büyük Orta, Küçük Orta ve Şehreküstü mahallelerine taşınmıştır.

Tablo 1: Müslümanların Meslekleri

En Yaygın Mesleklerle Göre Dağılım					
Sıra No	Meslek Adı	Kişi Sayısı	Sıra No	Meslek Adı	Kişi Sayısı
1	Debbağ	7	18	Tacir/Tüccar	2
2	Dikici ³¹	7	19	Yemenici	2
3	Tımarlı Süvari Zabtiyesi	7	20	Bıçakçı	1
4	Bakkal	6	21	Çanakçı	1
5	Teba'alık ³²	5	22	Çiftçi	1
6	Nalbant	4	23	Dellâl	1
7	Çizmece	3	24	Dersiam-Müderriş	1
8	Demirci	3	25	Duhancı	1
9	Kasap	3	26	Ekmekçi	1
10	Pabuççu	3	27	Eskici	1

31 Dikici; derinin âlâsından ayakkabı, mest, çizme, yemeni, postal gibi eşyalar imal eden esnaf.

32 Hizmetkârlık. Muhtemelen bazı işler için belli bir süreyle tutulan erkek hizmetkar, uşaklara tebaa deniliyordu. Anadolu'da bu gibiler için "azab durmak" deyimi vardır ki buradaki azeb kelimesi de Arapça bekar erkek demektir. Osmanlı'da "azebân" da aynı anlama gelir.

11	Semerci	3	28	Haffaf ³³	1
12	Arpacı	2	29	Keçeci	1
13	Berber	2	30	Kıracı ³⁴	1
14	Helvacı	2	31	Kirişçi	1
15	İmam	2	32	Mestçi	1
16	Kahveci	2	33	Yağcı	1
17	Mumcu	2	34	Talebe-i ulumdan	1
	Yolcu	1		Yetim	2
	Fukara	4		İhtiyar, alil ve amel-mânde	2

Tablo 2: Gayrimüslimlerin (Ermenilerin) Meslekleri

En Yaygın Mesleklere Göre Dağılım		
Sıra No	Meslek Adı	Kişi Sayısı
1	Terzi	12
2	Kuyumcu	6
3	Eskici	6
4	Fincancı	4
5	Dikici	3
6	Irgat	3
7	Çerçi	3
8	Gazaz ³⁵	2
9	Yorgancı	2
10	Kalaycı	2
11	Elvancı ³⁶	1
12	Attar	1
13	Berber	1
14	Sermayeli Tüccar	1
15	Papaz	1
16	Bakkal	1
17	Revgancı (Yağcı)	1

33 Kavaf, düşük nitelikli hazır ayakkabı yapan veya satan esnaf.

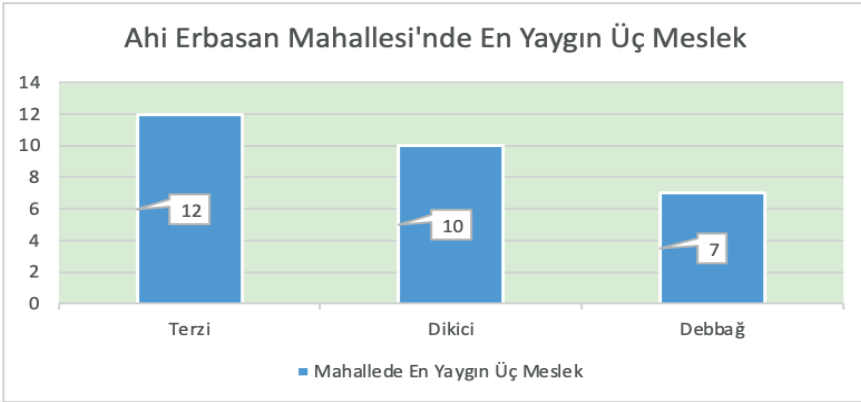
34 Eskiden binek veya yük arabası kirâya veren kimselere kiracı denilirdi.

35 Muhtemelen Kütahya ağzında kazaz, gazaza dönmüştür. Ham ipeği, iplik haline getiren kimseye kazaz, ipek işleyen ve satan zanaat dalına kazazlık denir.

36 Çeşitli renklerdeki boyları karıştırarak nesnelere birkaç renkli, alacalı ve rengârenk boyayan sanatkâra elvancı denir. Vitray camlar, renkli, nakışlı ve tasvirli duvarlar elvancı ustalar tarafından nakşedilirdi. Genellikle ustalar gayrimüslim idi.

18	Yağcı	1
19	Mahkeme Saraydârı	1
20	Tahmişçi ³⁷	1
21	Çenberci ³⁸	1
22	<i>Alil ve ihtiyar</i>	4

Grafik 3: En Yaygın Meslekler

Ermenilerin meslekleri dışında bir gelirleri olmamasına karşın Müslümanların birçoğunda meslekleri dışında sahip oldukları hayvanlardan, tarlalardan ve bahçelerden artı gelirleri bulunmaktadır. Hayvanlar kara sığır ineği, sağman koyunlar ve keçilerdir. Tarlaların genellikle ortaklaşa ekildiği belirtilmişse de ürünlerden bahsedilmemiştir. Yine meyve bahçelerinde de hangi meyvelerin bulunduğu belirtilmemiş sadece bunlardan elde edilen gelirler kaydedilmiştir. Gelirler dikkate alındığında Müslümanlar arasında en zengin kişiler; Müderris Osman Efendi, Çiftçi Hacı Mustafa ve Tüccar Ali'dir. Ermeniler arasında ise Tüccar Agop, Çenberci esnafından diğer Agop ve Attar Hâce Medros en zengin kişilerdir.

Ermeniler arasında 4 kişinin cizyesi "a'la" olarak kaydedilmiştir ki bu 60 kuruştur. Cizyesi "evsat" yani 30 kuruş olanlar 22 kişidir. Cizyesi "ednâ" yani 15 kuruş olanlar ise 29 kişidir. Geliri olmayan Ermenilerin cizye kaydı yoktur. Buna göre cizye ödeyen kişi sayısı 55'tir. İhtiyar, fakir, iş göremez erkeklerden cizye alınmamıştır ki bunlar da beş kişidir.

37 Kuru kahveci.

38 Sandık, fıç vs. malzemeleri çelik yaylarla sıkıştırıp sağlamlaştıran esnaf grubudur.

Müslüman hanelerinin kaydedilen (56 hane) gelirleri toplamı 25019 kuruştur. Ortalama gelir ise hane başına takriben 450 kuruştur. 56 haneden 34'ünün gelirleri ortalamanın altında kalmaktadır.

Ermeni hanelerinin kaydedilen (34 hane) gelirleri toplamı 14650 kuruştur. Ortalama gelir ise hane başına takriben 385 kuruştur. 34 haneden 20'sinin gelirleri ortalamanın altındadır.

Tablo 3: Müslüman nüfus içerisinde en yüksek gelire sahip olanlar

Müslüman Nüfus İçerisinde En Yüksek Temettuatı (Geliri) Olanlar			
1	Hane 1	Yakup Han Medresesi Müderrisi Dersiam Seyyid Osman Efendi	1532 kuruş
2	Hane 46	Çiftçi Küçükahmedoğlu Hacı Mustafa	1015 kuruş
3	Hane 16	Tüccar Ali b. Süleyman	972 kuruş
4	Hane 68	Arpacı esnafından Yoncalıoğlu Osman	966 kuruş
5	Hane 23	Tüccar yamağı Mumcu Yakuboğlu Mehmed	800 kuruş

Tablo 4: Gayrimüslim nüfus içerisinde en yüksek gelire sahip olanlar

Gayrimüslim (Ermeni) Nüfus İçerisinde En Yüksek Temettuatı Olanlar [Cizyesi a'lâ olup 60 kuruş olanlar]			
1	Hane 9	Sermayeli Tüccar Eknadiyosoğlu Agop	1000 kuruş
2	Hane 1	Katolik Ermeni Çenberci esnafından Samayıloğlu Agop	800 kuruş
3	Hane 4	Attar esnafından Patpatoğlu Hâce Medros	700 kuruş
4	Hane 26	Fincancı esnafından Bakırcıoğlu Kigork	000 [Küçük Orta Mahallesine taşınmıştır]

Müslümanlar arasında en yaygın isimler Mehmed, Halil ve Ali iken Ermeniler arasında Agop, Artin ve Karabet isimleri öne çıkmaktadır. Mahalledeki aile isimleri ve lakaplar ise aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 5: Müslüman Nüfus İçerisinde Aile İsimleri ve Lakaplar

Müslüman Nüfus İçerisinde Aile İsimleri ve Lakaplar	
1	Abdaloğlu
2	Araboğlu
3	Bayatlıoğlu
4	Çamaşırcıoğlu
5	Çengioğlu
6	Dalkuşakoğlu
7	Dervişoğlu
8	Dudaksızoğlu
9	Genişlerlioğlu
10	Helvacıoğlu
11	Karatavukoğlu
12	Kırıkoğlu
13	Kulaksızoğlu
14	Osmanköylü
15	Sancakdaroğlu
16	Sivrihisarlı
17	Tiridoğlu
18	Yoncalıoğlu

Tablo 6: Ermeni Nüfus İçerisinde Aile İsimleri ve Lakaplar

Ermeni Nüfus İçerisinde Aile İsimleri ve Lakaplar	
1	Acisinanoğlu
2	Aşçıoğlu
3	Ayşeoğlu(?) ³⁹
4	Bakırcıoğlu
5	Bızdıkoğlu
6	Bursalı
7	Cortoğlu
8	Kalaycıoğlu
9	Kitmiroğlu

39 Nüfus defterinde Ebeoğlu. Bk.BOA, *NFS.d*, No.1622, 32b.

10	Küçükbezirganoğlu
11	Külahlıoğlu
12	Maslakoğlu
13	Meddahoğlu
14	Mıdıkoğlu
15	Nurcanoğlu
16	Patpatoğlu
17	Revgancioğlu
18	Tantanoğlu
19	Tarakçioğlu
20	Tuzaklıoğlu

Ahi Erbasan Mahallesi'nde Müslüman nüfus arasında "Seyyid" olarak kaydedilmiş 19 kişi; "Hacı/el-Hâc" şeklinde kaydedilmiş 6 kişi bulunmaktadır. Seyyid sayısı dikkat çekicidir. Aileleriyle beraber düşündüğümüzde mahallede dikkate değer sayıda Peygamber soyundan gelen kişi bulunduğunu söyleyebiliriz.

Ermeni nüfus arasında üç yerde "Hâce" tabiri kullanılmıştır ki muhtemelen bu kişiler Ermeniler arasında itibar sahibi veya ticaretle uğraşanlar olmalıdır.⁴⁰

Müslümanlar arasında en kalabalık aileler; Mahalle İmamı Mehmed Efendi, Tüccar Ali b. Süleyman ve Dikici esnafından Kelömeroğlu Ömer'in aileleridir. Bunların hanelerinde kendileriyle beraber toplam **6** kişi bulunmaktadır. Bu sayıya varsa kadın ve kızlar dahil değildir.

Ermenilerde en kalabalık hane **5** kişiden oluşmaktadır. Bunlar Meldanoğlu Agop, Kuyumcu esnafından Küçükbezirganoğlu Artin, Kuyumcu Kıtıroğlu Agop, Kavukçu Kel Artinoğlu Karabet, Külahlıoğlu Karabet (sayım döneminde ölmüştür), Yorgancı Hâce Arslanoğlu İstefan'ın aileleridir.

40 "Safeviler ve Kaçarlar'da büyük Ermeni tâcirlerine, Mısır'da da ileri gelen gayrimüslimlere, özellikle tüccara hâce diye hitap edilmiştir. Terim Osmanlılarda bu anlamda tekil veya çoğul şekliyle bedesten esnafı için kullanılmıştır." Bk. Yayın Kurulu, "Hoca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim: 17 Ekim 2024).

Tablo 7: Müslüman Hanelerinde Fert Sayısı

Müslüman Hanelerinde Fert Sayısı	
Altı kişilik aile	3
Beş kişilik aile	5
Dört kişilik aile	9
Üç kişilik aile	11
İki kişilik aile	19
Tek kişilik aile (Bekar yahut dul erkekler)	24

Tablo 8: Ermeni Hanelerinde Fert Sayısı

Ermeni Hanelerinde Fert Sayısı	
Beş kişilik aile	6
Dört kişilik aile	2
Üç kişilik aile	7
İki kişilik aile	17
Tek kişilik aile (Bekar yahut dul erkekler)	9 + 6 (Misafir)

Sonuç

Bilindiği gibi ahîlerin zaviyelerini kurduğu ve zanaatlarını icra ettiği yerler, zamanla iktisadî hayatın canlanması ve nüfus yoğunlaşmasıyla mahallelere dönüşmüştür. Ahi Erbasan Mahallesi de bunlardan biridir ve Anadolu Selçukluları ile Germiyanogullarından beri önemli bir Ahi şehri olan Kütahya'nın en eski mahallelerindenidir. Bu çalışmada, Osmanlı Arşivi ve Kuyud-i Kadime Arşivi'ndeki en eski kayıtlar taranarak bu kadim mahallenin, buradaki Ahi Erbasan Zâviyesi ve mescidinin izi sürülerek geçmişten günümüze mahallenin nasıl bir gelişme gösterdiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle 1845 tarihli 8776 numaralı Ahi Erbasan Mahallesi Temettuat Defteri'ndeki kayıtlar değerlendirilerek mahallenin, 19. yüzyıl ortalarındaki demografik, sosyal ve iktisadi yapısı ortaya konulmuştur. Ayrıca mezkûr defterin transkripsiyonu yapılarak mahallenin temettuat kayıtları tablolar halinde ekte sunulmuştur. Bu vesileyle Kütahya şehir tarihi ve kültürüne bir katkı yapılmak istenmiş ve bu sahada çalışacak araştırmacılara da önemli veriler sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Belediye [C.BLD]*. No.5492, (23.11.1173).
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Cevdet Maarif [C.MF]*. No.2268, 1254 (1839).
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Evkaf Defterleri [EV.d]*. No.16343, 17119, 17742.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Mâliyeden Müdevver Defterler [MAD.d]*. No.262, 617.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Mâliye Nezareti Varidat Kalemi Temettuat Defterleri [ML.VRD.TMT.d]*. No.8760, 8776.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Nüfus Defterleri [NFS.d]*. No.1619, 1622.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Tapu Tahrir Defterleri [TT.d]*. No.49, 369.
- 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937 / 1530) I (Dizin ve Tıpkıbasım). yay. Ahmet Özkılınç vd. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1993.
- TKG, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü. *Kuyûd-i Kadîme Tapu Tahrir Defterleri [KK. TTd]*. No.407 (Eski No.560)
- Aydın, Meltem. “Avarız Defterlerine Göre XVII. Yüzyılda Kütahya”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 48 (Nisan 2016), 199-232.
- Çakır, Abdullah. “Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyan Müellifi Sakıb Dede’ye Göre Kütahya Mevlevîhanesi’nin İlk Postnişini Ergun Çelebi: Hayatı, Faaliyetleri ve Etkisi”, *Ergun Çelebi ve Kütahya Mevlevîliği*. ed. Bilal Kemikli-Asiye Tıglı. 71-90. Kütahya: KÜTSO yay., 2015.
- Güner, Hamza. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Kütahyalı Şairler*. Kütahya: Kütahya İl Basımevi, 1967.
- Güner, Hamza. *Kütahya Camileri*. Kütahya: 1964.
- Kalyon, Mustafa. *Kütahya’da Su Medeniyeti*. Kütahya: Kütahya Kültür ve Tarihi Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- Karaağaoğlu, Doğan. *Yaşadığım Kütahya*. Kütahya: Kütahya İlimden Yetişenler Derneği Neşriyatı, 2014.
- Sakıb Dede. *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân*. 1. Cilt. Mısır: Matbaa-i Vehbiyye, 1283.
- Sevim, Ali – Merçil, Erdoğan. *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset Teşkilat ve Kültür*. Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Kütahya Şehri*. Ankara: TTK Yayınları, 2023.
- Zeyrek, Özlem Soyer. *XVIII. Yüzyılda Kütahya Vakıflarının Sosyal ve Ekonomik Hayata Katkısı*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Özcan, Nuri. “Celaleddin Ergun”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/celaleddin-ergun>
- Sahillioğlu, Halil. “Akçe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akce>
- Yayın Kurulu, “Hoca”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Ekim 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hoca>
- <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2856109314422026&id=976571625709147&set=a.976594002373576> Erişim: 17 Ekim 2024.

EKLER:

1. Ahi Erbasan Türbesi

2. Ahi Erbasan Mahallesi'nin Tahmini Yeri

3. Ahmet Yakuboğlu'nun fırçasından Ahi Erbasan Yokuşu

4. Ahi Erbasan Yokuşu

5. Hocaazade Konağı (Doğalarlı Osman Efendi)

6. 8776 Numaralı Temettuat Defterinin Transkripsiyonu

ML.VRD.TMT.d.8776

Nefs-i Kütahya mahallâtından Ahî Erbasan Mahallesi'nin İslam ve reâyâsının temettuat defteri, Sene 1261 [1845]

Hüdâvendigâr Eyâleti mülhakâtından Kütahya Sancağı'nda nefis-i Kütahya mahallâtından Ahî Erbasan Mahallesi'nde mukim ahâlinin emlak ve arâzî ve temettuatlarını mübeyyin defteridir ber-vech-i âtî zikr olunur.

Hane 1		
No 1: [Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 220 kuruş]		
Dersîâm, Yakub Han Çelebi Medresesi müderrisi es-Seyyid Osman Efendi emlak ve arazi temettuatı.		
1	Müdürlüğüne merbut olarak vazife-i muayyenesinden senevi hasılat	300 kuruş
2	Dahil-i kaza olan Altuntaş nahiyesine tabi Keçiler karyesi civarında üç ocak âsiyabdan icar-ı senevisi	200 kuruş

Hane 2		
No: 5 [Merkûm işbu tarihte fevt olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
No: 6 [Debbağ kalfası olduğu]		
No: 7 [Pabuççu kalfası olduğu]		
Mahalle-i mezbûr imamı Mehmed Efendi (no:5), hane-i mezkûrda merkûmun oğlu Abdurrahman (no:6), diğer oğlu Hasan (no:7) temettuatları		
1	Sağman Karasığır İneği, 1 re's, Hasılat-ı senevisi	20 kuruş
Yekûn	Bir senede hasıl olan temettuatı	20 kuruş
	Merkûmun oğlu Abdurrahman'ın sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş
	Diğer oğlu Hasan sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş
Yekûn		420 kuruş

Hane 3		
No 11: [Teb'adan olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 110 kuruş]		
No 14: [Tımarlı umur-ı zabtiyelikte istihdam olduğu, Merkûm Halil'in Kütahya sancağında Altıntaş nahiyesinde Kabirdöğür nam karye ve gayrıdan 8000 akçe yazılı tımara mutasarrıf olduğu]		
Kulaksızoğlu Mehmed Ali (no 11) ve hane-i mezkûrda karındaşı Halil (no 14) ve diğer karındaşı Hasan (15) bi'l-iştirak emlak ve temettuatları.		
1	Dükkân 1 kıta, icar-ı senevîsi	67 kuruş
2	Sağman kara sığır ineği 1 re's, hâsilât-ı senevîsi	20 kuruş
3	Kasır kısrak 1 re's, 62 senesinde hâsilât alınacağı	00 kuruş
Yekûn	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	87 kuruş
	Merkûmun me'lûf olduğu teb'alıktan bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
	Karındaşı Hasan'ın me'lûf olduğu sanatından tahminen temettuu	150 kuruş
	Karındaşı Halil'in mutasarrıf olduğu tımarının hasılatı temettuu	00
Yekûn		537 kuruş

Hane 4		
Numara: 16 [Semerci esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 000 kuruş / merkûm işbu tarihte fevt-şod].		
Semerci Halil		
1	Temettuata dair bir nesnesi olmadığı	kuruş

Hane 5		
No 17: [Arpacı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 150 kuruş / Merkûm işbu tarihte fevt olduğu,15.B. (12)61].		
El-Hac Halil (no 17), merkûmun yetimleri kebir oğlu İbrahim (no 18), diğer oğlu Şerif Mehmed (no 19), diğer oğlu Halil (2 aylık)		
1	Merkûm-ı merhumun emlak ve araziye dair bir nesnesi olmayıp mutasarrıf olduğu hanesi ve emvali yetim-i merkûmelere intikal birle vasisi valideleri olup ber-müceb-i defter-i kassâm olarak nakdi: 2000 kuruş.	kuruş

Hane 6		
Numara: 20 [Çizmeçi esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 50 kuruş / Merkûm işbu tarihte fevt-şod] Numara: 21 [Çizmeçi sanatında olduğu].		
Mehmed b. Ali (no 20), hane-i mezkûrda merkûmun oğlu Hüseyin (no 21) temettuatı		
1	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş

Hane 7		
No 25: [Na'lbend esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 120 kuruş]. No 26: [Nalband çırağı olduğu]		
Es-Seyyid Yakub (no 25) emlak ve temettuatı ve hane-i mezkûrda merkûmun oğlu İsmail (no 26)		
1	Dükkan 1 kıta, merkûmun ik'âd eylediği	kuruş
	Bir senede hasıl olan temettuatı	kuruş
	Merkûmun me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	500 kuruş
	Oğlu İsmail'in çıraklığından bir senede tahminen temettuu	150 kuruş
Yekûn		650 kuruş

Hane 8		
No 27: [Efkar-i fukaradan olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 000 kuruş / Arazi-i miriyye bedel-i öşr i'tası: 9 kuruş]		
İbrahim b. Hüseyin temettuatı		
1	Dükkân 1 kıta, icar-ı senevisi 50 [21 kuruşu Takkeçiler Camii imamına merbut vakıf olduğundan düşülmüştür, kalan 29 kuruş]	29 kuruş
2	Dahil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kumarı karyesinde arazi-i miriden meyve bahçesi 2 dönüm, hasılât-ı senevisi:	90 kuruş
Yekûn	Bir senede hasıl olan temettuatı	119 kuruş

Hane 9		
No 29: [Umur-ı zabtiyelikte istihdam olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 55 kuruş] No 30: [Kuds-i Şerif muhafızı Ali Paşa maiyyetinde olduğu].		
Tımarlı Süvari Zabtiyesi Ali Ağa (no 29) ve karındaşı es-Seyyid Mehmed (no 30) temettuatı		
1	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp Şeyhlü kazasında Sarılar nam karye ve gayrıdan 6719 akçe akçe yazılı babasından müntekal mutasarrıf olduğu tımarının hazinece iktizası icra olunup zuhur eden bedelatı: 4660 kuruş.	kuruş

Hane 10		
No 31: [Dikici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 35 kuruş]		
Hacı Ahmedoğlu Osman Temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	350 kuruş

Hane 11		
No 33: [Efkar-i fukarâdan olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 000 kuruş]		
Karatavik oğlu es-Seyyid Salih		
1	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp sadaka-i şer'îye ile idare olunmakta olduğu.	kuruş

Hane 12		
No 34: [Eskici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
Yusuf Hoca oğlu Yusuf temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	350 kuruş

Hane 13		
No 35: [Na'lbend esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 150 kuruş]		
Süleyman oğlu Hasan emlak ve arazi temettuatı		
1	Dükkân 1 kıta, merkûmun ik'ad eylediği	-
2	Mağaza 1, icar-ı senevisi	45 kuruş
3	Merkeb, 1 re's	-
4	Dahil-i kaza olan Armutdili nahiyesine tabi Söğüt karyesinde Hacıoğlu Ömer ile iştiraken erkek erkek 70 re's, nısf hasılat-ı senevisi	120 kuruş
	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	160 kuruş
	Me'lûf olduğundan temettuu	600 kuruş
Yekün		760 kuruş

Hane 14		
No 36: [Umûr-ı zabtiyelikte istihdam olunduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 70 kuruş / Kütahya sancağında Kalınvıran nahiyesinde Sekivıran nam karye ve gayrıdan 6938 akçe yazılı tımara mutasarrıf olduğu]		
Tımarlı Zabtiyelerinden Tiridoğlu es-Seyyid Ömer emlak ve arazi ve temettuatı		
1	Sağman manda 1 re's, hasılat-ı senevisi	60 kuruş
2	Dahil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesinde Akkilise karyesinde meyve bahçesi 2 dönüm, hasılat-ı senevisi	100 kuruş
3	Karye-i mezbûrda kendi mülkü olarak şeriki ile iştiraken mezru tarla: .. dönüm: nısf hasılat	130 kuruş
4	Mutasarrıf olduğu tımarın hasılatı temettuatı	000 kuruş
Yekün	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	290 kuruş

Hane 15		
No 38: [Pabuççu sanatında olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 105 kuruş]		
No 39: [Bakkal hurdacısı olduğu]		
Receboğlu Mehmed (no 38) ve hane-i mezkûrda karındaşı Ahmed (no 39) temettuatları		
1	Dükkan 1 kıta, merkûmun ik'ad eylediği	-
	Bir senede hasıl olan temettuatları	
	Merkûmun sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
	Karındaşı Ahmed'in bakkallığından bir senede temettuu	250 kuruş
Yekün		550 kuruş

Hane 16		
Numara 40: [Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 160 kuruş]		
Tacirinden Ali b. Süleyman emlak ve arazi ve temettuatı		
1	Sağman manda 1 re's, hasılat-ı senevisi	60 kuruş
2	Dahil-i kaza olan etrafşehir nahiyesinde vaki Ağaç karyesinde Çelikoğlu Ahmed? ile iştiraken mezruundan hissesi: nisif hasılat	100 kuruş
3	Dahil-i kaza olan Gireği nahiyesinde vaki Ahi karyesinde Tıflıoğlu Halil ile iştiraken mezruundan hissesi: nisif hasılat	150 kuruş
4	Mezkûr Ahi karyesinde Ömeroğlu Mehmed ile iştiraken mezruundan hissesi: nisif hasılat	112 kuruş
	Bir senede tahminen temettuatı	422 kuruş
	Saz ticaretinden temettuu	550 kuruş
Yekün		972 kuruş

Hane 17		
No 46: [Semerci esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 60 kuruş]		
Ebubekir b. İbrahim temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	400 kuruş

Hane 18		
No 49: [Temurci kalfası olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 70 kuruş / bedel-i öşr i'tâsı: 20 kuruş]		
No 50: [Merkûm diyar-ı aharda mahall-i kararı na-malum olduğu]		
Hoca Muradoğlu Hüseyin (no 49) emlak ve arazi ve temettuatı / Merkûmun hanesinde eniştesi Mustafa (no 50)		
1	Sağman kara sığır ineği 2 re's, hasılat-ı senevisi	40 kuruş
2	Dahil-i kaza olan etrafşehir nahiyesine tabi kundukviran karyesinde meyve bahçesi 2 dönüm, hasılat-ı senevisi	180 kuruş
	Mecmuundan bir senede hasil olan temettuatı	220 kuruş
	Me'luf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	350 kuruş
Yekün		570 kuruş

Hane 19		
No 51: [Dikici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 80 kuruş]		
No 53: [Mecnun olduğu]		
No 54: [Keçeci çırağı olduğu]		
Ömeroğlu Mehmed'in (no 51) ve hane-i mezkûrda karındaşı Osman (no 53) ve diğer karındaşı Ali (no 54) emlak ve temettuatları		
1	Sağman manda res 1: hasılat-ı senevisi	60 kuruş
2	Sağman kara sığır ineği res 1: hasılat-ı senevisi	20 kuruş
	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	80 kuruş
	Merkûmun me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
	Karındaşı Ali'nin çıraklığından bir senede tahminen temettuu	150 kuruş
Yekün		530 kuruş

Hane 20		
No 55: [Bıçakçı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 35 kuruş]		
No 57: [Kassab çırağı olduğu]		
Ali bin Halil (no 55) hane-i mezkûrda merkûmun oğlu Halil (no 57) temettuatları		
	Bir senede hasıl olan temettuatları	
	Merkûmun sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş
	Oğlu Halil'in çıraklığından tahminen temettuu	100 kuruş
Yekün		300 kuruş

Hane 21		
No 59: [Bakkal hurdacısı olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 25 kuruş]		
Abdaloğlu es-Seyyid Ali temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu esnafılığından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş

Hane 22		
No 64: [Fukaradan olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 000 kuruş]		
Abdaloğlu Mehmed		
	Temettuata dair hiçbir nesnesi olmayıp şunun bunun idaresinde olduğu	

Hane 23		
No 67: [Tüccar yamağı olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 160 kuruş]		
Mumcu Yakupoğlu Mehmed'in temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlak ve arazisi olmayıp me'lûf olduğu ticaretinden bir senede tahminen temettuu	800 kuruş

Hane 24		
No 71: [Mumcu esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş / merkûm işbu tarihte Ahi Mustafa mahallesine nakl-şod]		
No 72: [Mumcu esnafından olduğu]		
Davudoğlu Yakub (no 71) hane-i mezkûrda merkûmun karındaşı İbrahim (no 72) temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	400 kuruş

Hane 25		
No 74: [Çizmeçi esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 90 kuruş]		
Hacı Ali oğlu Mehmed'in temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	600 kuruş

Hane 26		
No 75: [Haffaf esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 75 kuruş]		
Mehmedođlu Hacı Ömer'in temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	500 kuruş

Hane 27		
No 77: Kütahya'da Polad Bey mahallesinde hane iştirasıyla nakl etmiş olduğu		
Osmanköylü Hacı Halil		

Hane 28		
No 79: [Mestçi esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 60 kuruş]		
No 80: [Berber şakirdi olduğu]		
No 81: [Berber esnafından olduğu]		
Es-Seyyid Mustafa (no 79) ve hane-i mezkûrda hemşiresi oğlu Cafer (no 80) ve eniştesi Abdurrahman (no 81) temettuatları		
1	Merkûmun sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş
2	Merkûmun yeğeni Cafer'in çıraklığından tahminen temettuu	100 kuruş
3	Merkûm Abdurrahman'ın sanatından tahminen temettuu	300 kuruş
Yekün		600 kuruş

Hane 29		
No 82: [Temurci esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 20 kuruş]		
Sancakdaroğlu Halil temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 30		
No 83: [Dikici çırağı olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 45 kuruş]		
No 84: [Merkûm işbu tarihten altı mah mukaddem Kütahya'da Cemaleddin mahallesine nakl etmiş olduğu]		
Çengioğlu Halil (No 83) temettuatı hane-i mezkûrda eniştesi İnce Mehmed (No 84)		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu çıraklığından bir senede tahminen temettuu	350 kuruş

Hane 31		
No 88: [Debbağ esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
Monla Ahmedoğlu es-Seyyid Ahmed'in temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş

Hane 32		
No 90: [Kıracı makulesinden olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 20 kuruş]		
Es-Seyyid Abdullah bin Halil temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair hiçbir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu kiracılığından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 33		
No 92: [Merkûm dört beş seneden beri diyar-ı aharda olup mahall-i kararı na-malum olduğu]		
No 93: [Dikici çırağı olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
Çamaşircıoğlu Mehmed (No 92) ve hane-i mezkûrda merkûmun karındaşı Hüseyin bin Halil (No 93) temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair hiçbir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş

Hane 34		
No 94: [Merkûm işbu tarihte fevt-şod]		
No 95: [Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 000 kuruş]		
Çolak Alioğlu Mehmed (No 94) ve hane-i mezkûrda karındaşı Ahmed (No 95)		
	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp fukaradan olup şunun bunun inanesiyle idare olunduğu	000 kuruş

Hane 35		
No 96: [Debbağ esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 55 kuruş]		
Dudaksızoğlu Ali emlak ve temettuatı		
1	Kasır kara sığır ineği, 1 re's, altmış iki senesinde hasılat alınacağı	kuruş
Yekün	Merkûmun emlak ve sairiden hiçbir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	400 kuruş

Hane 36		
No 100: [İşbu tarihten iki sene mukaddem kütahyada Sultanbağı mahallesine nakl etmiş olduğu]		
Araboğlu Halil (No 100) ve merkûmun oğlu Osman (No 101)		
Yekün		kuruş

Hane 37		
No 104: [Dikici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
No 105: [Dikici çırağı olduğu]		
No 107: [Temurci esnafından olduğu]		
Kel Ömeroğlu Ömer (No 104) hane-i mezkûrda merkûmun üveği karındaşı İmamoğlu Osman (No 105) ve üveği babası es-Seyyid Ahmed (No 107) temettuatları		
	Bir senede hasıl olan temettuatları	kuruş
	Merkûm Ömer'in me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	150 kuruş
	Merkûm Osman'ın çıraklığından bir senede tahminen temettuu	100 kuruş
	Merkûm es-Seyyid Ahmed'in sanatından bir senede tahminen temettuu	150 kuruş
Yekûn		400 kuruş

Hane 38		
No 110: [Helvacı çırağı olduğu / Vergi-yi mahsûsadan bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş / arazi-i miriyyeden bedel-i öşr i'tâsı: 20 kuruş]		
Hacı İbrahimoğlu es-Seyyid Halil emlak ve arazi ve temettuatı		
1	Dükkân 1 kita, nısif icar-ı senevisi	27 kuruş
2	Dahil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kumarı karyesinde meyve bahçesi, 3,5 dönüm, hasılat-ı senevisi	180 kuruş
Yekûn	Bir senede hasıl olan temettuatı	207 kuruş
	Meluf olduğu çıraklığından bir senede tahminen temettuu	150 kuruş
Yekûn		357 kuruş

Hane 39		
No 112: [Kassab çırağı olduğu / Vergi-yi mahsûsasından bir senede vermiş olduğu 16 guruş]		
Alioğlu Mehmed temettuatı		
Yekûn	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu çıraklığından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 40		
No 113: [Debbâğ esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 62 kuruş]		
No 114: [Teb'adan olduğu]		
No 115: [Debbağ çırağı olduğu]		
Mehmed Ali (No 113) emlak ve hane-i mezkûrda merkûmun oğlu Hüseyin (No 114) ve diğer oğlu es-Seyyid İbrahim (No 115) temettuatları		

1	Sağman kara sığır ineği, 1 re's, hasılât-ı senevisi	20 kuruş
2	Kasır kara sığır ineği, 1 re's, altmış iki senesinde hasılat alınacağı	-
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuâtları	20 kuruş
	Me'luf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	100 kuruş
	Merkûmun oğlu Hüseyin'in tebalığından bir senede tahminen temettuu	100 kuruş
	Diğer oğlu İbrahim'in çıraklığından bir senede tahminen temettuu	100 kuruş
Yekün		320 kuruş

Hane 41		
No 116: [Yemenici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 60 kuruş]		
Küçük Ahmedoğlu Hasan emlak ve temettuâtı		
1	Kasır kara sığır ineği, 1 re's, altmış iki senesinde hasılat alınacağı	-
	Bir senede hasıl olan temettuâtı	-
Yekün	Me'luf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	500 kuruş

Hane 42		
No 121: [Bakkal esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
Dalkuşakoğlu Hüseyin temettuâtı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş

Hane 43		
No 121: [Bakkal esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 80 kuruş]		
Dalkuşakoğlu Derviş Ali emlak ve arazi temettuatı		
1	Dükkan, 1 kıta, icar-ı senevisi	40 kuruş
2	Kara manda, 1 re's, altmış iki senesinde hasılat alınacağı	-
3	Dâhil-i kaza olan Gireği nahiyesine tâbi Pınarbaşı karyesinde [ ] ile müştereken ağnâm, sağman, 12 adet: nisf hâsılat-ı senevisi	48 kuruş
4	Dâhil-i kaza olan Gümüş nahiyesine tâbi Köprüviran karyesinde kendi mülkû olarak şeriki Hanekuloğlu Hasan ile müştereken mevrû tarla, 8 dönüm, nisf hasılat-ı senevisi	119 kuruş
5	Şehir kurbünde Hindiler tekkesi toprağı nam mahalde tekke-i mezbûr vakfından kendi mülkû olarak şeriki Kütahya mahallatından Bölücek mahallesinde hane uzunoğlu Mustafa ile müştereken mevrû tarla, 3 dönüm, nisf hasılat-ı senevisi	48 kuruş
Yekün	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	255 kuruş
	Meluf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	500 kuruş
Yekün		755 kuruş

Hane 44		
No 122: [İmâm-ı kurâ olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
Dervişoğlu Halil temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair hiçbir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu imamlığından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş

Hane 45		
No 123: [Semerci esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
No 124: [Dikici sanatında olduğu]		
Hacı Haliloğlu Osman (No 123) ve hanesinde merkûmun oğlu Halil (No 124) temettuatları		
	Bir senede hasıl olan temettuatları	
	Merkûmun me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
	Merkûmun oğlu Halil'in me'lûf olduğu sanatından tahminen temettuu	150 kuruş
Yekün		450 kuruş

Hane 46		
No 126: [Mezruat ile me'lûf olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 100 kuruş]		
Küçükahmedoğlu Hacı Mustafa emlak ve arazi ve temettuatı		
	Dahil-i kaza olan Gireği nahiyesine tabi Pazarcık karyesinde vaki bir kıta çiftlikât hasılatı:	
1	Kasir kara sığır ineği, 5 re's	
2	Kara kısrak, 1 re's	
3	Bargir, 2 re's	
4	Sıpalı merkep, 1 re's, hasılat-ı senevisi	15 kuruş
5	Düve, 1 re's	
6	Tosun, 2 re's	
7	Erkek keçi, 70 re's, hasılat-ı senevisi	35 kuruş
8	Kara sığır öküzü, 3 re's	
9	Manda öküzü, 2 re's	
10	Karye-i mezbûrda merkûmun kendi mülkünde şeriki olan hane Parasızoğlu İbrahim ile mezruatından hissesi	216 kuruş
11	Yine karye-i mezbûrda merkûmun kendi mülkünde şeriki olan hane Parasızoğlu Hüseyin ile mezruundan hasıl hissesi	132 kuruş
12	Yine karye-i mezbûrda merkûmun kendi mülkü şeriki olan hane Karaçobanoğlu Hüseyin ile mezruundan hasıl hissesi	200 kuruş
13	Yine karye-i mezbûrda merkûmun kendi malı olarak hane Karaçoban ile hasılatı iştirak sağman ağnâmı 34 re's, nisf hasılatı	272 kuruş
14	Yine karye-i mezbûrda kendi malı olarak hane Koca Mustafa ile hasılatı iştirak sapman kara sığır ineği 2 re's, nisf hasılatı	20 kuruş
15	Merkûmun çiftliğinde bizzat kendi mülkünde Koca Mustafa ile bi'l-iştirak mezruatından hasıl olan hissesi	125 kuruş
Yekün	Mecmuundan bir senede hasıl olan temettuatı	1015 kuruş

Hane 47		
No 128: [Merkûm işbu tarihte Paşam Sultan Mahallesi'ne nakl-şod]		
Yolcu makulesinden es-Seyyid Mustafa		

Hane 48		
No 129: [Umur-ı zabtiyelikte istihdam olunduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 45 kuruş] [Merkûmun Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda Şehrâbâd nahiyesinde Akçaağıl nam karye ve gayrıdan 20082 akçe yazılı timara mutasarrıf olduğu]		
Timarlı Süvari Zabtiyesi es-Seyyid İbrahim temettuatı		
	Bir senede hasıl olan temettuatı	000 kuruş
	Merkûmun mutasarrıf olduğu timarının hasılat-ı temettuatı	000 kuruş

Hane 49		
No 130: [Kahveci tâbiisi olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 20 kuruş]		
Rediften muhrec Ali bin Mehmed temettuatı		
Yekûn	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 50		
No 131: [Debbağ çırağı olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
Hüseyn oğlu Halil temettuatı		
Yekûn	Merkûmun hanesinden başka emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu çiraklığından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 51		
No 132: [Yetim olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 00 kuruş]		
Helvacıoğlu yetimi Mustafa bin Mehmed		
Yekûn	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp akrabası ve komşusu ianesiyle idare olunmakta olduğu	000 kuruş

Hane 52		
No 134: [Kasap esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 70 kuruş / Arazi-i miriden bedel-i öşr i'tâsı: 15 kuruş]		
Kasap Ahmed Ağa emlak ve arazi ve temettuatı		
1	Dâhil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kundukviran karyesinde meyve bahçesi, 3 dönüm, Hasılat-ı senevisi	150 kuruş
Yekûn	Bir senede hasıl olan temettuu	150 kuruş
	Meluf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	450 kuruş
Yekûn		600 kuruş

Hane 53		
No 135: [Teb'adan olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 60 kuruş]		
Koca Hüseyinoğlu Mehmed temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu teb'alıktan bir senede tahminen temettuu	400 kuruş

Hane 54		
No 136: [Yetim olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 00 kuruş]		
Boşnak Hüseyinoğlu Hasan		
Yekün	Temettuata dair bir nesnesi olmadığından şunun bunun idare ve ianesiyle olunduğu	000 kuruş

Hane 55		
No 137: [Çanakçı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
Yakuboğlu Hacı Halil temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu esnaflığından bir senede tahminen temettuu	350 kuruş

Hane 56		
No 138: [Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 00 kuruş] [Merkûm işbu tarihte Kütahya'da Bezirciler mahallesine nakl-şod]		
Nalbant Alioğlu Süleyman		

Hane 57		
No 141: [Helvacı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 80 kuruş]		
Antepli Mehmed bin Ali emlak ve temettuatı		
1	Sağman manda, 1 re's, hasılat-ı senevisi	60 kuruş
	Dahil-i kaza Altuntaş nahiyesinde Çal karyesinde Dede Süleyman ve karındaşı Monla Osman'da emanet olan ağnâm ve keçi hasılatından menafii:	
2	Sağman ağnam, 8 re's, hasılat-ı senevisi	64 kuruş
3	Keçi, 3 re's, Hasılat-ı senevisi	21 kuruş
4	Yoz ağnâm, 11 re's, hasılat-ı senevisi	11 kuruş
5	Kuzu, 6 re's	-
6	Oğlak, 3 re's	-
Yekün	Bir senede hâsil olan temettuatı	156 kuruş
	Meluf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
Yekün		456 kuruş

Hane 58		
No - : [Alîl, amel-mande olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 00 kuruş]		
İbrahimoğlu Osman		
Yekün	Temettuata dair bir nesnesi olmayıp sadaka-i şeriye ile idare olunmakta olduğu	000 kuruş

Hane 59		
No 145: [Yağcı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 90 kuruş]		
Hacı Mansuroğlu Hacı Salih temettuati		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	500 kuruş

Hane 60		
No 146: [Teb'adan olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 60 kuruş]		
Abdülhalimoğlu Mustafa emlak ve arazi ve temettuati		
1	Dâhil-i kaza olan Gireği nahiyesine tâbi Arslanapa karyesinde şerikleri hane Süleymanoğlu Mustafa ve diğer hane İndincioğlu ile bi'l-iştirak mezzûâtından, 34 dönüm, nısf hasılat-ı senevisi	435 kuruş
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuati	435 kuruş
	Merkûmun me'lûf olduğu tebalığından bir senede tahminen temettuu	100 kuruş
Yekün		535 kuruş

Hane 61		
No 147: [Yemenici esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 00 kuruş] [Merkûm işbu tarihte Selvi mahallesine nakl etmiş olduğu]		
Bayatlıoğlu Ebubekir		

Hane 62		
No 148: [Kahveci esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş / Arazi-i miriden oşür itası: 10 kuruş]		
Delî İbrahimoğlu Halil emlak ve temettuati		
1	Dâhil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kundukviran karyesinde meyve bahçesi, 3 dönüm, hasılat-ı senevisi	90 kuruş
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuati	90 kuruş
	Meluf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş
Yekün		340 kuruş

Hane 63		
No 152: [Etmekçi çırağı olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 45 kuruş / Arazi-i miriden öşür itası: 5 kuruş]		
Kırkoğlu Mehmed emlak ve temettuatı		
1	Dâhil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kumarı karyesinde meyve bahçesi, 2 dönüm, hasılat-ı senevisi	45 kuruş
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuatı	45 kuruş
	Merkûmun me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	250 kuruş
Yekün		295 kuruş

Hane 64		
No 153: [Pabuççu sanatında olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 50 kuruş]		
Mustafa oğlu Ali temettuatı		
Yekün	Merkûmun hanesinden başka bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	400 kuruş

Hane 65		
No 155: [Pir-i fânî olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
No 156: [Debbağ kalfası olduğu]		
Sivrihisarlı Mustafa Efendi (No 155) ve hane-i mezkûrda merkûmun oğlu Abdurrahman (No 156) emlak ve temettuatı		
1	Kasîr kara sığır ineği, 1 re's, altmış iki senesinde hasılatı [alınacağı]	-
Yekün	Merkûm pir-i fani olup oğlu Abdurrahman'ın ianesiyle idare olunmakta olduğundan oğlu merkûmun sanatından bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 66		
No 157: [Bakkal esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 45 kuruş]		
No 158: [Bakkal çırağı olduğu]		
Molla Mehmed bin Abdurrahman (No 157) ve hane-i mezkûrda merkûmun iyâlinde oğlu Abdurrahman (No 158) temettuatları		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf oldukları esnafıklarından bir senede tahminen temettuatları	400 kuruş

Hane 67		
No 159: [Teb'adan olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 20 kuruş]		
Çolak es-Seyyid Ömer'in temettuatı		
Yekün	Merkûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu teb'alıktan bir senede tahminen temettuu	200 kuruş

Hane 68		
No 160: [Arpacı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 90 kuruş]		
Yoncalıoğlu Osman emlak ve arazi ve temettuatı		
1	Kasîr kara sığır ineği, 3 re's	-
2	Dâhil-i kaza olan Gümüş nahiyesine tabi Yoncalı çiftliğinde Bekiroğlu Osman ile iştirak mezzûundan hissesi, nisf hasılat	351 kuruş
3	Gireği nahiyesine tâbi Aslıhanlar karyesinde Çakmakoğlu Mehmed ile iştirak mezzû hissesi, nisf hasılat	315 kuruş
Yekün	Tahminen temettuatı	666 kuruş
	Me'luf olduğu sanatından temettuu	300 kuruş
Yekün		966 kuruş

Hane 69		
No 163: [Dellâl olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş]		
No 164: [Kiremitçi sanatında olduğu]		
Ömeroğlu Mehmed (No 163) ve hane-i mezzûrda yeğeni es-Seyyid Mustafa (No 164) temettuatları		
	Bir senede hasıl olan temettuu	-
	Merkûmun dellallığından bir senede temettuu	250 kuruş
	Yeğeni merkûmun sanatından bir senede temettuu	150 kuruş
Yekün		400 kuruş

Hane 70		
No 167: [Duhancı esnafından olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 40 kuruş / Bedel-i öşr itası: 15 kuruş]		
Es-Seyyid İbrahim ve karındaşı es-Seyyid Süleyman emlak ve temettuatı		
1	Dâhil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kundukviran karyesinde meyve bahçesi, dönüm, hasılat-ı senevîsi	150 kuruş
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuatı	150 kuruş
	Meluf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuu	300 kuruş
Yekün		450 kuruş

Hane 71		
No 170: [Umur-i zabtiyelikte olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 20 kuruş] [Merkûm Halil'in Kütahya Sancağı'nda Kula nahiyesinde Uruy nam karye ve gayrıdan 1334 akçe yazılı tımara mutasarrif idüğü]		
No 171: [Merkûm Murad'ın liva-i mezbûrun Kula nahiyesinde Uruy nam karye ve gayrıdan 1334 akçe yazılı tımara mutasarrif olduğu]		
Tımarlı Süvari Zabtiyesi Genişlerlioğlu es-Seyyid Halil (No 170) ve karındaşı Cebeli Murad (No 171) temettuatları		
1	Merkûmânın mutasarrif oldukları tımarının hasılatı henüz icrası henüz zuhur etmemiş olduğu	000 kuruş
2	Mezkûr tımarânın hasılat-ı temettuatları	000 kuruş

Hane 72		
No 174: [Talebe-i ulûmdan olduğu / Vergi-yi mahsusasından bir senede vermiş olduğu: 30 kuruş]		
Kâmioloğlu Molla Osman emlaki		
1	Merkep, 1 re's	-
2	Dâhil-i kaza olan Etrafşehir nahiyesine tabi Kundukviran karyesinde meyve bahçesi, 2 dönüm, hasılat-ı senevîsi	200 kuruş
Yekün	Bir senede hasıl olan temettuatı	200 kuruş
4		kuruş
5		kuruş
Yekün	Bir senede tahminen temettuatı	kuruş

Mahalle-i mezbûrun ehl ü reâyâsının icmâl-i şümûlü		
Hânehâ: 113	Nüfûs-i mevcûde: 276	Vergi-yi senevîsi: 5803
Temettuât-ı vâkıası: 458243 kuruş	Bedel-i a'sâr: 85 kuruş	
<p>Mahallemiz ahalisinin matlûb-i âlî vechle emlâk ve temettuâtları tahrîr olunarak hiçbir şey ketm ü ihfâ ve bir kimesneye gadr ü ta'addî olunmamış olmağla gerek Devlet-i aliyye memurları ve gerek memurîn-i sâire gelip tahkik-i mâdde ettiklerinde hilâf-ı emr ü rızâ bir gûne hâl ü hareket rû-nümû olur ise kendi yedimiz ile kesb eylemiş olduğumuz haklarımızda iktizâ edene cezâ icrâ buyrulmak üzere suret-i taahhüdlerimizi müs'ir ve defterimizin sihhate makrûn olduğunu mübeyyin tarafımızdan temhîr kılındı.</p> <p>Bende: İmâm der-Mahalle-i Ahi Erbasan Bende: Muhtar-ı Evvel der-Mahalle-i Ahi Erbasan Bende: Muhtar-ı Sâni der-Mahalle-i Ahi Erbasan</p>		
<p>Livâ-i mezbûrun Zirâat Müdürü bulunduğumuzdan bâlâda mastûr defter nezaret-i âcizânemle terkîm ve tanzîm olduğunu mübeyyin tarafımızdan temhîr kılındı. Bende.</p>		

**Kütahya Mahallâtından Ahî Erbasan Mahallesi'nin Ermeni Milletinin Tahrîr-i Temettuât Defteridir Vâcib-
Hüdâvendigar Eyâleti mülhakâtından Kütahya Sancağı mahallâtından Ahî Erbasan Mahallesi'nin reâyâ defterinin mübeyyen defteridir.**

Hane 1		
No 1: [Ashab-ı sanattan olmayıp amel-mande idüğü / Vergisi: 80 kuruş, Cizyesi edna: 15 kuruş]		
No 2: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
No 3: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
No 4: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Meldanoğlu Agop'un temettuâtı		
1	Oğlu Ohannes (No 2) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Gazaz sanatından bir senede tahminen temettuâtı	200 kuruş
2	Diğer oğlu Karabet (No 3) emlake dair bir şeyi olmayıp sanatından bir senede tahminen temettuâtı	200 kuruş
3	Diğer oğlu İstefan (No 4) Terzi çıraklığından bir senede tahminen temettuâtı	100 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane 2		
No 6: [Gazaz idüğü / Vergisi: 48 kuruş, Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Meldonoğlu Bogos emlak temettuâtı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuâtı	400 kuruş

Hane 3		
No 8: [Elvancı sanatından idüğü / Vergisi: 40 kuruş, Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 10: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Patpatoğlu Agop'un emlak ve temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Toros (No10) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Kuyumcu sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
Yekün		400 kuruş

Hane 4		
No 11: [Attar idüğü / Vergisi: 120 kuruş, Cizyesi a'lâ: 60 kuruş]		
Patpatoğlu Hâce Medros (Mardiros?) emlak ve temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlak ve arazi ve hayvanat ve temettuatı olmayıp me'lûf olduğu attarlığından bir senede tahminen temettuatı	700 kuruş

Hane 5		
No 13: [Terzi esnafından / Vergisi: 72 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 14: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Hâce Kirkoroğlu Markiryos emlak ve temettuatı		
1	Mersûmun emlak ve arazi ve hayvanat ve temettuatı olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Aleksan (No 14) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu kuyumcu sanatından bir senede tahminen temettuatı	250 kuruş
Yekün		550 kuruş

Hane 6		
No 15: [Berber idüğü / Vergisi: 70 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Berber Bahşioğlu Artin'in temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dari bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu berberliğinden bir senede tahminen temettuatı	500 kuruş

Hane 7		
No 17: [Terzi idüğü / Vergisi: 80 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş] No 18: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Terzi İstefanoğlu Kırıl emlak ve temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu terziliğinden bir senede tahminen temettuatı	250 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Ohannes (No 18) bu dahi bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu terziliğinden bir senede tahminen temettuatı	250 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane 8		
No 19: [Kuyumcu esnafından / Vergisi: 70 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 23: [Mersûmun kayını Karabet an-asıl Şehreküstü mahallesinden olup işbu ana kadar mahalle-i mezbûrda eniştesi Artin yanında olmağla bu defa yine mahallesine mürur etmiş idüğü]		
Küçükbezirganoğlu Artin emlak ve temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	400 kuruş
Yekün		400 kuruş

Hane 9		
No 24: [Sermayeli tüccar idüğü / Vergisi: 180 kuruş / Cizyesi a'lâ: 60 kuruş]		
Eknadiyos oğlu Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu ticaretinden bir senede tahminen temettuatı	1000 kuruş

Hane 10		
No 26: [Kuyumcu idüğü / Vergisi: 45 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 27: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Kıtmiroğlu Agop'un temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu kuyumculuğundan bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
2	Mersûmun oğlu Serkis (No 27) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu terzi çıraklığından bir senede tahminen temettuatı	100 kuruş
Yekün		300 kuruş

Hane 11		
No 31: [Dikici kalfası idüğü / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş] No 32: [Cizyesi 00]		
Kıtmıroğlu Karabet emlak temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu kalfalığından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Artin'in (No 32) temettuata dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Eskici çıraklığından bir senede tahminen temettuatı	100 kuruş
Yekün		300 kuruş

Hane 12		
No 33: [Kuyumcu idüğü / Vergisi: 25 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Ayşeoğlu (Ebeoğlu) Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş

Hane 13		
No 35: [Mersûm üç sene mukaddem Sahib Karahisar'a hanesiyle ma'an azimet edip vergi ve cizye ahz olunmadığını beyan-şod]		
Ayşeoğlu (Ebeoğlu?) Eskici Çakır Artin'in temettuatı		

Hane 14		
No 36: [Papas idüğü / Vergisi: 25 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Agbaroğlu Papas Ohannes emlak temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp Papas olmağla millet ianesiyle taayyüş eder olduğu	00 kuruş
2	Mersûmun oğlu Agop'un emlake dair bir şeyi olmayıp Terzi çırağı olduğundan bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
Yekün		200 kuruş

Hane 15		
No 39: [Vergisi:00 / Cizyesi: 00] [Mersûm dört sene mukaddem İzmir canibine azimet etmekle vergi ve cizye ahz olunmadığı]		
Kargaoğlu Kigork'un emlak temettuatı		

Hane 16		
No 42: [Alîl ve ihtiyar idüğü / Vergisi: 80 kuruş / Cizyesi: 00] No 43: [Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 44: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Kavukçu Kel Artin oğlu Karabet (No 42) emlak temettuatı		
1	Oğlu Agop'un (No 43) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Terziliğinden bir senede tahminen temettuatı	00 kuruş
2	Mersûmun diğer oğlu Artin'in (No 44) emlake dair bir nesnesi olmayıp me'lûf olduğu Bakkallığından bir senede tahminen temettuatı	500 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane 17		
No 47: [Terzi esnafından idüğü / Vergisi: 60 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Mıdıkoğlu Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp fakat me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	350 kuruş

Hane 18		
No 48: [Terzi idüğü / Vergisi: 80 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] No 49: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Revgancıoğlu Serkis'in temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Artin (No 49) bu dahi bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Revgancı sanatından bir senede tahminen temettuatı	150 kuruş
Yekün		450 kuruş

Hane 19		
No 50: [Dikici esnafından / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Cortoğlu Karabet'in temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Kığork'un bu dahi bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanat ırgatlığından bir senede tahminen temettuatı	100 kuruş
Yekün		300 kuruş

Hane 20		
No 52: [Fincancı idüğü / Vergisi: 30 kuruş / Cizyesi edna:15 kuruş]		
Antemas oğlu Toros emlak temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	250 kuruş

Hane 21		
No 54: [Fincancı sanatından idüğü / Vergisi: 30 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Meddahoğlu Kirkor'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 22		
No 57: [Helak olmuş 6 Za 61 / Vergisi: 00 / Cizyesi:00]		
No 58: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Külahloğlu Karabet (No 57) emlak ve temettuatı		
1	Oğlu Kigork (No 58) emlake dair bir şeyi olmayıp fakat me'lûf olduğu bir senede tahminen temettuatı	000 kuruş

Hane 23		
No 62: [Elli dokuz senesinden beri Eskişehir canibinde iskân olduğundan cizye ve vergi ahz olunmadığı]		
Zaderoğlu Agop'un temettuatı		

Hane 24		
No 63: [Metruk ve alîl idüğü / Vergisi: 80 kuruş / Cizyesi: 00]		
No 64: [Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
No 65: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Aşçıoğlu Mosis (No 63) emlak temettuatı		
1	Mersûmun oğlu Karabet (No 64) emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Eskici sanatından bir senede tahminen temettuatı	00 kuruş
2	Mersûmun diğer oğlu Ohannes (No 65) bu dahi bir şeyi olmayıp Eskici sanatından bir senede tahminen temettuatı	500 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane 25		
No 67: [Alîl ve ihtiyar idüğü / Vergisi: 00 / Cizyesi: 00]		
Cezveci Marat'ın temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp millet ianesiyle taayyüş eder idüğü, temettuatı	000 kuruş

Hane 26		
No 69: [Fincancı idüğü / Vergisi: 120 kuruş / Cizyesi a'lâ: 60 kuruş]		
No 70: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
[Mersûm altı mah mukaddem Küçük Orta mahallesine nakl etmiş idüğü]		
Bakırcıoğlu Kigork'un (No 69) emlak temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	000 kuruş
2	Mersûmun oğlu Asvader (No 70) altı mah akdem Küçük Orta mahallesine naklen vergisi ve cizyesi mahalle-i mezbûrda tahrir olunmuş idüğü, temettuatı	000 kuruş
Yekün		000 kuruş

Hane 27		
No 72: [Yağcı idüğü / Vergisi: 50 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Oskanoğlu Serkis'in temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş
2	Mersûmun karındaşı Karabet bu dahi bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu ırgatlığından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane 28		
No 74: [Irgat idüğü / Vergisi: 000 / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
No 75: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Nurcanoğlu Artin (No 74) emlak temettuatı		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	000 kuruş
2	Mersûmun üveği babası Basmacı Malkas (No 75) işbu senede mahruse-i İzmir canibine firar etmiş idüğü, temettuatı	000 kuruş
Yekün		000 kuruş

Hane 29		
No 76: [Mahkeme saraydârı / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Saraydar Ohannes emlak temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu saraydarlığından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 30		
No 80: [Fincancı idüğü / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Acısınanoğlu Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 31		
No 81: [Çerçi idüğü / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Tarakçioğlu Serkis temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 32		
No 84: [Eskici idüğü / Vergisi: 20 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Millet Kethudası oğlu İstefan emlak temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	100 kuruş

Hane 33		
No 87: [Dikici çırağı / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Samayil oğlu Agop'un emlak ve temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	250 kuruş

Hane 34		
No 88: [Terzi idüğü / Vergisi: 44 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Tantanoğlu Artin'in temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 35		
No 90: [Yorgancı idüğü / Vergisi: 60 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş]		
Hâce Arslan oğlu İstefan'ın temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğı sanatından bir senede tahminen temettuatı	400 kuruş

Hane 36		
No 95: [Tahmişçi idüğü / Vergisi: 20 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş] [Mersûm Büyük Orta Mahallesi'nden iki sene akdem işbu mahallenin hane ve nüfus defterine kayd-şod]		
Tahmişçi torunu Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğı sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş

Hane 37		
No 96: [Çerçi idüğü / Vergisi: 40 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş] [Mersûm dört sene akdem Büyük Orta mahallesinden naklen işbu mahallenin hanesine ve nüfus defterine kayd-şod]		
Oskanoğlu Agop'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğı sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane 38		
No 97: [Eskici idüğü / Vergisi: 30 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş] [Mersûm Şehreküstü mahallesinden nakl edip işbu mahallenin hane ve nüfus defterine kayd-şod]		
Maslakoğlu Artin'in temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğı sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş

Hane 39		
No 98: [Alil idüğü / Vergisi: 000 / Cizyesi: 000]		
Bursalı Bogos emlak ve temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp millet ianesiyle taayyüş eder idüğü	000 kuruş

Hane 40		
No 100: [Terzi idüğü / Vergisi: 90 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] [Mersûm iki sene akdem Küçük Orta mahallesinden naklen işbu mahallenin hane ve nüfus defterine kayd-şod]		
Terzi Kigork'un temettuati		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuati	500 kuruş

Hane 41		
No 102: [Çerçi idüğü / Vergisi: 25 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Cort damadı Karabet emlak ve temettuati		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuati	200 kuruş

Mahalle-i mezbûrda muharrer olan Katolik reâyâsî esâmîsi beyan-şod:

Hane 1		
No 1: [Çenberci idüğü / Vergisi: 120 kuruş / Cizyesi a'lâ: 60 kuruş]		
Samayil oğlu Agop'un temettuati		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuati	800 kuruş

Mahalle-i mezbûrda misafir olan esâmî beyan-şod:

Hane		
Agop: [Kuyumcu idüğü / Vergisi: 80 kuruş / Cizyesi evsat: 30 kuruş] Artin: [Cizyesi edna: 15 kuruş] Manuk: [Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Bızdıkoğlu Agop'un temettuati		
1	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuati	250 kuruş
2	Oğlu Artin emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu Terzi kalfalığından temettuati	150 kuruş
3	Diğer oğlu Manuk bu dahi bir şeyi olmayıp Terzi çıraklığından bir senede temettuati	100 kuruş
Yekün		500 kuruş

Hane		
Kirkor: [Yorgancı / Vergisi: 44 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Duraklıoğlu Kirkor'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun temettuata dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	400 kuruş

Hane		
Kirkor: [Kalaycı idüğü / Vergisi: 30 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Kalaycıoğlu Kirkor'un temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	300 kuruş

Hane		
Markar: [Kalaycı kalfası / Vergisi: 25 kuruş / Cizyesi edna: 15 kuruş]		
Antemasoğlu Markar'ın temettuatı		
Yekün	Mersûmun emlake dair bir şeyi olmayıp me'lûf olduğu sanatından bir senede tahminen temettuatı	200 kuruş

Yekün-i hânehâ: 41	Yekün-i temettuat: 44650
Vergi-yi senevi: (...)	Nüfûs-i mevcûde: 102
<p>Bâlâda mastûr mahalleimiz ahâlisinin emlak ve arazi ve temettuatları tahrir olunarak hiçbir şey ketm ü ihfâ ve bir kimesneye gadr ü taaddî olunmamış olmağla gerek Devlet-i aliyye memurları ve memurîn-i saire gelip tahkik-i mâdde ettiklerinde hilâf-ı emr u rızâ bir gûne hâl ve hareket rû-nümâ olur ise kendi yedimizle kesb eylemiş olduğumuzdan haklarımızda iktiza eden ceza icra buyrulmak üzere taahhüdümüzü müş'ir ve defterimizin sıhate makrûn olduğunu mübeyyin tarafımızdan temhîr kılındı.</p>	
<p>Bende: İmam der-mahalle-i Ahi Erbasan Bende: Muhtar-ı evvel der-mahalle-i Ahi Erbasan Bende: Muhtar-ı sâni der-mahalle-i Ahi Erbasan</p>	
<p>Livâ-i mezbûrun Ziraat Mûdiri bulunduğumuzdan bâlâda mastûr defter nezaret-i âcizânemle terkîm ve tanzîm olduğunu mübeyyin tarafımızdan temhîr kılındı.</p>	
<p>Bende: Rızâ-cûy-i Hak Mehmed</p>	

KÜTAHYA PERLİ KÖYÜNDEKİ AHI SÖKMEN ZAVİYESİ

Prof. Dr. Arif KOLAY

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Giriş

1. Ahilik Kavramı ve Amaçları

Kelime anlamı Arapçadaki “kardeşim” anlamındaki ahi kelimesinden gelen bu adın Türkçedeki akıdan (cömert) türetildiği ileri sürülse de ahilik Kur’an’a ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayandırılan ilkelerle İslami anlayışla doğrudan ilişkisi olan uhuvvet geleneğinden gelmektedir.¹

Varoluşu Anadolu’da Selçuklular zamanında dayanan ve Osmanlı Devleti’nin ilk yıllarında yoğun olarak yaygın olan bu yapı günümüzün esnaf- sanatkârlar odası ve sendikacılığın temeli olarak düşünülebilir². Tümüyle toplum yararını amaçlayan ahilik gençlerin doğru ve dürüst yetişmelerini sağlayan mesleki bir mektep statüsüne sahiptir.³ Bu yapının tüm prensipleri ise din temelli olup, Fütüvvetname isimli kaynakta yer alır. Bu teşkilata dâhil olmak isteyen insan veya gruplar öncelikle Fütüvvetnamede zikredilen, vefa, doğruluk, güvenilirlik, cömertlik, doğru yola sevk etme, affetme ve tövbe gibi hususlara bağlı olmalıdır. Ayrıca alkol, zina, yalan ve gıybet meslekten ve ahilik teşkilatından atılma sebebi olarak belirtilmektedir⁴. Bir anlamıyla ahilik teşkilatının ahlaki değerler temelinde üretimin devamlılığını amaçladığı söylenebilir.

Selçukludan Osmanlıya sanat, ticaret ve ekonomik yaşam başta olmak üzere pek çok alanda kendini gösteren ahilik teşkilatı bir topluluk olarak kendine

1 Ziya Kazıcı, “Ahilik”, *DİA. I. (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, C.1. İstanbul 1988, s. 540.

2 Nurettin Öztürk, “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7, s.3.

3 Öztürk, *a.g.m.*, s.4.

4 Hamdi Kızılar, Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.4,S.2,s. 410.

özü kurallarıyla III. Ahmed dönemine kadar ayakta kalabildi.1727 yılında ise gedik usulü denen yeni bir sistem benimsendi. En kısa şekilde tekelcilik olarak tanımlanan bu sistem ahilik teşkilatının devamı niteliğine sahipti.

2. Ahi Zaviyelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Arapça olan zaviye kelimesinin sözlük anlamı “köşe” demektir. Matematik terimi olarak ise “açı” anlamına gelir. Din bilimi açısından bu kelimeyi değerlendirdiğimizde, “küçük tekke” olarak kaynaklarda yer almaktadır⁵. Zaviyelerin kökenlerinin ise XIII. Yüzyıla dayandığı ifade edilir. Ayrıca zaviyelerin ashab-ı suffe geleneğine dayandığı da kabul edilmektedir⁶ Ahi teşkilatının bir çatısı olan Ahi zaviyelerinde çeşitli hocalar, zanaat ustaları bulunur bunlar gençlerin tıpkı günümüzün eğitim kurumlarında olduğu gibi yetiştirirdi.⁷ Osmanlı Devleti'nin yayılma sürecinde zaviyelerin, devletin kurulmasında emeği geçen ahilere, babalara, alp-erenlere vakıf olarak verilmişti. Bunlar genellikle şehir, kasaba, köy civarlarında bilhassa yol güzergâhlarının uğrak yerlerine faaliyette buldukları söylenebilir. Daha çok tasavvuf erbabının kurduğu zaviyelerde zaman zaman yolculara ağırlanmıştır⁸. Öyle ki İbn-i Batuta seyahatnamesinde Anadolu'daki zaviyelerinden memnuniyetini dile getirmiştir. İbni Batuta aynı seyahatnamede Denizli'de Ahi Sinan ve Ahi Duman, Peçinde Ahi Ali, Niğde'de Ahi Caruk, Sivasta Ahi Bıçakçı Ahmed, Gümüşhanede Ahi Mecceddin gibi pek çok ahi zaviyesinden de bahsetmiştir⁹.

AHI ZAVİYELERİ

1- Kütahya ve Civarındaki Ahi Zaviyeleri

Germiyanoğullarının hâkim olduğu Kütahya ve civarında da pek çok ahi zaviyesi kurulmuştur. Bunlar aşağıda listelenmiştir¹⁰:

-
- 5 Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi:05.10.2024
  - 6 Mehmet Ali Hacıgökmen, “Ahi Zaviyeleri-Cemevi Benzerliği Üzerine Bir Çalışma”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.78, Haziran 2016, s. 82.
  - 7 Aygül Ülgen, “Ahi Evran Zaviyesi”, *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir Valiliği G.Ü Ahilik Kültürü ve Araştırma Merkezi Yayını, Sempozyum Bildirileri, C.II, Ekim 2004, s.966.
  - 8 Ülgen, a.g.b., aynı sayfa.
  - 9 M. Akif Erdoğan, “Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, İzmir 2000, s.43.
  - 10 Cevdet Yakupoğlu, “Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri”, *Turkish Studies*, C4, S.3, 2009, s. 2282

Yer	Zaviye Sayısı
· Denizli Merkez ve Köyleri	10 zaviye
· Kütahya Merkez ve Köylerinde	9 zaviye
· Şeyhlü Kazası	5 zaviye
· Honaz Kazası	3 Zaviye
· Eğri-Göz Kazası	2 zaviye
· Homa Kazası	1zaviye
· Arslan-Apa Kazası	1 zaviye
· Tavas	1 Zaviye

2- Ahiler tarafından Kütahya Kırsalında Kurulan Zaviyeler¹¹

❖	Kütahya Bölücek Karyesi Ahi Ali Zaviyesi
❖	Kütahya Perlü Karyesi Ahi Sökmen Zaviyesi
❖	Kütahya Zimmîye Karyesi Ahi Musa Zaviyesi
❖	Kütahya Honaz Karyesi Ahi Hoca Zaviyesi
❖	Kütahya Hisar Karyesi Ahi Aydoğmuş Zaviyesi
❖	Kütahya Şeyhlü Karyesi Ahi Maruf Zaviyesi
❖	Kütahya Bey Karyesi Ahi Seydi Zaviyesi
❖	Kütahya İğdir Karyesi Ahi Bayezid Zaviyesi
❖	Kütahya Kıran Karyesi Ahi Kıran Zaviyesi
❖	Kütahya Kaş-Yenice Karyesi Ahi Durmuş Zaviyesi
❖	Kütahya Gümüş Karyesi Ahi Ali Zaviyesi
❖	Kütahya Yenice Karyesi Ahi Tufan Zaviyesi
❖	Kütahya Kıran Karyesi Kıran Ahisi Zaviyesi
❖	Kütahya Yeregiren Karyesi Tumanoğlu Zaviyesi
❖	Kütahya Dere-yolu Karyesi Ahi Salih Zaviyesi
❖	Kütahya Eğrigöz Karyesi Ahi Doğan Zaviyesi
❖	Kütahya Kerti Karyesi Ahi Hacı Zaviyesi
❖	Kütahya Gergi Karyesi Ahi Yusuf Zaviyesi
❖	Kütahya Adala Karyesi Ahi Yusuf Zaviyesi

3- Arşiv Kayıtlarına Göre Ahi Sökmen Zaviyesi

Ahi Sökmen Zaviyesi Kütahya'nın merkez köylerinden olan Perlü'de (Pirli) bulunmaktadır. Köyün diğer adının Sâleli (Sâlelü) olduğu çeşitli arşiv belgelerinin

11 Burcu Akbulut, *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2021, s. 67.

den anlaşılmaktadır¹². Yenibosna, İkişhöyük, Çayca, Söğüt ve Kırgıllı köyleri ile komşudur. Kütahya merkeze 3 km. mesafede bulunmaktadır. Günümüzde il merkezinde bağlı mahalle durumunda olup köy statüsünden çıkmıştır. 2023 yılı sayımlarına göre Perli mahallesinin 383 erkek ve 386 kadın olmak üzere toplam 769 nüfusu vardır¹³.

Köyün ve zaviyenin kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla beraber özellikle Ahi Sökmen Zaviyesi ile ilgili gerek Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi gerekse Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde çok sayıda belge ve bilginin olduğu görülmektedir. Sultan II. Mahmud döneminden 1920'li yıllara kadar değişik tarihli belgelerde zaviye hakkında genel bilgilere sahip olmak mümkündür¹⁴.

Çalışmamızda hem bu arşiv belgelerinden faydalanılmış hem de Perli mahallesine gidilerek günümüzdeki durumu hakkında saha çalışması yapılmıştır.

Arşiv belgelerindeki kayıtlarda zaviye, Ahi Sökmen Zaviyesi, Ahi Sökmen Baba Vakfı, Ahi Sökmen Baba Vakf-ı Şerifi, Ahi Sökmen Vakfı, Ahi Sökmen Zaviyesi Vakfı, Pir Ahi Sökmen Tekkesi, Sökmen Baba Vakf-ı Şerifi, Sökmen Dede Zaviyesi olarak da geçmektedir. Zaviyenin Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlı vakıflardan olduğu da kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Arşiv kayıtlarından Perli'de bulunan Ahi Sökmen Zaviyesi ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür. Zaviyenin nereye bağlı olduğu, herhangi bir vakfa dâhil olup olmadığı, vakfa dâhilse vakfiyesinin olup olmadığı, vakıf veya zaviye mütevellilerinin kimler olduğu, yöneticilerin nasıl seçildiği, zaviyenin varsa sahip olduğu araziler ile gelirlerinin neler olduğu, zaviyedeki mütevellî haricindeki diğer görevliler, yönetici ve görevlilere ödenen maaşlar ve diğer giderlerin neler olduğu, köye gelen ve zaviye marifetiyle ağırlanan misafirler, köydeki imam, muhtar ve azaların kimler olduğu gibi hususlar hakkındaki bilgiler bu arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

3.1. Zaviyenin Yöneticileri

Elimizde bulunan belgelere göre Ahi Sökmen Zaviyesinin 1839 yılındaki mütevellisinin Perli köyünden Hacı Hüseyin isimli kişi olduğu anlaşılmaktadır¹⁵. Bundan sonra zaviyenin yöneticiliğinin 1840 Seyyid Ali Halife isimli kişiye geç-

12 BOA, ŞD.327/16- lef-1; VGMA, VGM.DEFTER. 308/41; VGM.DEFTER. 308/42.

13 <https://www.nufusune.com/51447-kutahya-merkez-perli-mahallesi-nufusu>

14 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden alınan belgelerin temininde yardımcı olan Doç. Dr. Erdal Aday'a teşekkür ederim.

15 VGMA, EV.ZMT-107/131

miştir¹⁶. Bunun da görevi çok fazla uzun sürmemiştir. Zira 1841 tarihli belgede Ahi Sökmen Zaviyesi Vakfı'nın mütevelliliğini "ber-vech-i hasbî" yani gönüllü olarak yapmakta olan Seyyid Ali Halife isimli şahsın vefat ettiği belirtilmektedir¹⁷. Diğer bir belgede de Seyyid Ali Halife'nin vefat etmesiyle tevliyet görevinin boş kaldığı, bundan sonra üç oğlu Cabbar, Veliyyüddin ve Salih'e intikal ettiği anlaşılmaktadır.

Sonraki süreçte Evkâf-ı Hümayun Müfettişi Mehmed Emin Asaf Bey marifetiyale es-Seyyid Hüseyin ve es-Seyyid Ahmed ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Halil ve es-Seyyid el-Hâc Hüseyin ve es-Seyyid Mehmed ve es-Seyyid Ali Halifelerden birine mütevellilik verilmesi hususunda Evkâf-ı Hümayun Nazırı Seyyid Numan Mahir Bey'e isimlerinin teklif edildiği görülmektedir¹⁸. Sonraki tarihli belgelerden anlaşıldığına göre vakfın mütevellisi olarak Seyyid Ali'nin görevlendirildiği ve 1874 yılına kadar bu görevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır¹⁹.

1874 yılına gelindiğinde Ahi Sökmen Zaviyesi Vakfı'na mütevellilik olarak Halil ve Ahmed isimli iki kişi atanmıştır²⁰. Bunlar aynı zamanda iki kardestir. Babalarının ismi de Abdurrahman'dır²¹. Atanma tarihleri 26 Ağustos 1874'tür²². Bu şahısların görevi "ber-vech-i hasbî" yani gönüllü olarak yaptıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yine belgelerden anlaşıldığına göre Halil ve Ahmed adlı bu iki şahıs zaviyedarlık ve mütevellilik görevlerini 1914 yılına kadar devam ettirmişlerdir²³.

1914 yılında ise Ahmed Efendinin vefatıyla tevliyetin Halil isimli kişiye geçtiği görülmektedir. Belgelerde vakıf mütevellisi Halil Ağa, Halil Çavuş²⁴, Hacı Halil Ağa²⁵ olarak da adlandırılmaktadır. Halil'e bu süreçte yeğeni ve aynı zaman-

16 VGMA, VGM.DEFTER-286/171

17 VGMA, EV.BKB-103/26

18 VGMA, VGM.DEFTER-286/171

19 VGMA, EV.MH-1341/116-1867; VGMA, Ev.d- 19396/153

20 VGMA, EV.MKT-723/14.

21 VGMA, VGM.DEFTER-3506/135; VGMA, VGM.DEFTER-3452/53.

22 VGMA, VGM.DEFTER-03671.00049.

23 VGMA, EV.MKT-723/14; VGM.DEFTER-3597/281; VGM.DEFTER-3109/22; EV.MH- 1913/57; VGM.DEFTER-3473/38; EV.MH-/2028/151; VGM.DEFTER-3506/135; VGM.DEFTER-3506/135; VGM.DEFTER-3506/134; VGM.DEFTER-3506/219; VGM.DEFTER-3506/218; VGM.DEFTER-3452/53; VGM.DEFTER-3472/60; VGM.DEFTER-3472/55; VGM.DEFTER-3452/52; VGM.DEFTER-3445/151; VGM.DEFTER-3472/26; VGM.DEFTER-3445/35; VGM.DEFTER-3445.00036; VGM.DEFTER-3445/37; VGM.DEFTER-3445/38; VGM.DEFTER-3445/39; VGM.DEFTER-3445/40; VGM.DEFTER-3428/160; VGM.DEFTER-00308/41-42.

24 VGMA, VGM.DEFTER-3483/54

25 VGMA, VGM.DEFTER-3483/26; VGM.DEFTER-3483/83; VGM.DEFTER-3442/19.

da Ahmed Efendi'nin oğlu olan Hasan yardımcı olmuştur²⁶. Halil Efendinin 1917'ye kadar görevini devam ettirdiği kayıtlardan ayrıca anlaşılmaktadır²⁷.

3.2. Zaviyenin Vakfiyesi

Kütahya dâhilinde Etrafşehir Nahiyesi'nin Piri [Perli] Köyü'nde bulunan Ahi Sökmen Baba Zaviyesi Vakfı'nın vakfiyesi olmadığı 1914 tarihli belgeden anlaşılmaktadır. Hüdavendigâr Vilayeti, Evkâf Müdüriyetinden Kütahya Evkâf Memurluğuna gönderilen yazıda zaviyenin "vakfiyesi olmadığı ve tevliyetinin evlâdiyet ve meşrutiyet vecihle tevcihâtına dâir bir kayda dest-res olunamadığı" sebebiyle vakfın hazinece zabt edildiği ifade edilmektedir²⁸. Ancak daha sonraki süreçte Abdurrahman oğlu Halil ve kardeşi Ahmed'in oğlu Hasan vakıf yöneticiliğine devam etmişlerdir.

3.3. Vakfın Gelir ve Giderleri

Ahi Sökmen Baba Zaviyesi Vakfına gelir için köy sınırları dâhilinde bulunan bazı çiftlik arazilerin gelirlerinin vakfedildiği anlaşılmaktadır. Örneğin Kütahya merkez kazasına tabi Perli (Pirli) köyünde bulunan bu zaviye için aynı yerden 1 Çiftlik (Hasıl:200) ve 1 Çayır (Hasıl:100) kirasının vakfedildiği görülmektedir²⁹. Yine 1893 tarihli bir kayıtta Perli köyünden Abdullah Efendi oğulları olan ve aynı zamanda vakıf mütevellisi olan Halil ve Ahmed isimli kişilerin tasarrufunda olan bir çiftliğin gelirlerinin vakfa bırakıldığı anlaşılmaktadır³⁰.

3.4. Zaviyede Misafirlerin Ağırlanması

Türk-İslam geleneğinde misafirlik kavramının çok özel bir yeri vardır. Bu durum yüzyıllar boyunca bizim geleneğimizin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu amaçla kervansaraylar, hanlar, hamamlar, misafir odaları ve köy odaları gibi kurumlar ve yapılar inşa edilmiş ve misafirler buralarda ağırlandı. Atalarımız tarihi süreç boyunca misafirlerle ilgilenmeyi gelenek, görenek, örf ve adetlerinin en mühim parçalarından biri olarak kabul etmiştir. Bu durum tüm Anadolu'nun müşterek niteliğidir. Anadolu insanının misafir kapma konusunda verdiği uğraşlar İbn Batuta gibi yabancı seyyahlar da dâhil pek çok kişinin dikkatini çekmiştir.

26 VGMA, VGM.DEFTER-03671.00049

27 VGMA, VGM.DEFTER-3496.54; VGM.DEFTER-3486.46; VGM.DEFTER-3486.69; VGM.DEFTER-3496/108.

28 VGMA, VGM.DEFTER-3671/48

29 Yakupoğlu, *a.g.m.*, s.2281.

30 VGMA, VGM.DEFTER-308/42

Ünlü seyyah İbn Batuta, Anadolu'daki seyahati sürecinde çok sayıda ahi tekke ve zaviyesinden bahseder. O, tekke ve zaviyelerde nasıl ağırlandığını, kendisine yapılan ikramları, hatta kendisini misafir etmek için farklı farklı tekkelere bağlı olan ahilerin neredeyse kendi aralarında kavga ettiklerini, sonrasında meselenin kura çekmek suretiyle halledildiğini ve konunun tatlıya bağlandığını anlatır³¹.

Bu gibi davranışlara [Perli] Köyü'nde bulunan Ahi Sökmen Baba Zaviyesinde de rastlamak mümkündür. 1881 tarihli arşiv belgesi kaydında Ahi Sökmen Baba Vakf-ı Şerifi'nin tekye-nişini bulunan Abdurrahman oğlu Ahmed ve karındaşı Halil Çavuş'un köye "*teşrif buyuran misafirlere re'fet-i izzete ri âyet husûsunda kusur etmeyip memnûn ve mesrur olarak hizmet eylediklerine*" dair bilgiler bulunmaktadır³².

3.5. Zaviyenin Muhasebe Kayıtlarından Örnekler

Söz konusu zaviyeye dair arşiv vesikaları genel olarak, masraf- hasılat muhasebe defterleri, zaviyedar olarak görevli kimselerin yevmiyeleri ve zaviye yöneticilerin vefat kayıtlarıyla ilgilidir. Bu zaviyeye ait en erken kaydı 1838/1839-1840'lı yıllara ait olduğu söylenebilir. Bu kayda göre Evkaf-ı Hümayun'a bağlı Kütahya'da bulunan Sökmen Dede Zaviyesinin yöneticisi Perlu (Perlu) karyeli Hacı Hüseyin yönetiminde olan bu zaviyenin 1253 (1838/1839) senesindeki bir senelik muhasebe kaydı hazineye gönderildiği bildirilmektedir. Zaviyenin bu tarihlerdeki muhasebe verileri örnek olması bakımından aşağıdaki tabloda verilmektedir³³.

Hasılat-ı Mezkuresi (Sökmen Zaviyesi)	
Şa'ir Şinik 25 Biha 125	Hinta Şinik 40 Biha 125
Cem'an Yekûn 250	

31 <https://www.haber7.com/kitap/haber/705351-kardeslerin-misafir-agirlama-kavgasi>

32 VGMA, VGM.DEFTER-3506/135

33 VGMA, EV.ZMT-107/131.

El Masarifat-ı Mezkuresi			
Ber-müceb-i lâyhâ-yı âlî Para Kuruş	Harc-ı me'mur Para Kuruş	Harc-ı imâzât Para	Kâtib-i kaydiye icmâli Para Kuruş
50 Ma'aş-ı muhtarrer 05 Harc-ı muhasabe 55	22	Kuruş 12	5
Cem'an yekûn Biha 250 Hasılat 105 Masarifat 145			

Bir diğer arşiv belgesinde ise Evkaf-ı Hümayun'a bağlı olan Kütahya- Etrafşehir nahiyesi Pirli (Perli) küyündeki Sökmen Zaviyesinin 1256 (1840) yılı Mart başından Şubat sonuna kadar yaklaşık bir senelik muhasebe kaydından bahsedilmektedir. Bu deftere göre³⁴;

Mezkûr Zaviyenin Hasılatı (Sökmen Zaviyesi)			
Hınta (Buğday)		Şa'ir (Arpa)	
Yekûn:20 Biha :300	Adet: 15	Yekûn:44 Biha: 396	Adet:9
Yekûn Kuruş 396			

Masraf-ı Zaviye³⁵					
Ma'aş-ı Hazine		Harc-ı Muhasebe		Ma'aş-ı Katib	
Para 8	Kuruş 139	Para 32	Kuruş 34	Para -	Kuruş 20
Yekûn 193					
İcmal-i Yekûn					
Kuruş 696 Ber-vech-i bâlâ vâridat yekûnu 194 Ber-vech-i bâlâ mürettebât 502 Fazla verir mutasarıf-ı zâviye					

Elimizde bu zaviye ile ilgili 1839'dan 1917 yılına kadar uzanan görevlendirme, maaş dökümleri ve genel muhasebe kayıtları da dâhil olmak üzere birçok arşiv belgesi bulunmaktadır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu 1915 ve 1917 yıllarında bile biz Sökmen zaviyesinden görevliye ödenen maaş döküm

34 VGMA, EV.ZMT-180/8.

35 VGMA, EV.ZMT-180/8.

belgesine ulaşmaktayız. Perli köyündeki Ahi Sökmen Zaviyesinin **1915** yılına ait Muhasebe Cetveli aşağıdadır:

Perli Karyesine vaki Ali Sökmen Zaviyesinin Mutasarrıfı Ali Halife ile rüyet olan Muhasebesi			
Gelir	Gider		Kalan
612 kuruş	Maaş-ı Harcı Muhasebe 153	Sülûsan Hisse-i Mahlûl 306	153 kuruş
Toplam Gider 459			

Ödenen maaş miktarları (1915 ve 1917) :

Yekûn		Altun		Şuhûr	Te'diye tarihi
Para	Kuruş	Para	Kuruş		
				Mart sene 33	
				Nisan sene minhu	
				Mayıs sene minhu	
				Haziran sene minhu	
				Temmuz sene minhu	
				Ağustos sene minhu	
00	50	00	50	Eylül sene minhu	18 Şubat sene 330
00	50	00	50	Teşrîn-i evvel sene minhu	
00	50	00	50	Teşrîn-i sâni sene minhu	
00	50	00	50	Kânûn-ı evvel sene minhu	
00	50	00	50	Kânûn-ı sâni sene minhu	
00	50	00	50	Şubat sene minhu	

Yukarıdaki tabloda 1915 yılında Ali Sökmen Vakfı türbedarı görevinde bulunan Perli Karyesinden Halil Ağa'ya senelik 600 kuruş ödendiği görülmektedir³⁶.

Ma'aş ve vezâif defteri

Sahib-i ma'aş veya vazifenin ismi	Nev'i me'muriyeti	Mikdâr-ı ma'aş veya vazife	Tatbîk mührü	Kendisine verilen cüz'i verânın tarihi	Mûlahazat	Şuhûru
Pirli [Perli] Karyesi'nden Halil Ağa	Ahi Sökmen Vakfı türbedarı	Kuruş 600 senevî				Mart sene 33

36 VGMA, VGM.DEFTER-3496/54.

4. Kütahya Perli (Pirli) Köyünde Ahi Sökmen Zaviyesi ile İlgili Alan Çalışması

4.1. Köye Dair Genel Bilgiler

Kütahya merkeze bağlı bulunan Perli köyü veyahut mahallesi 2023 verilerine göre 769 nüfuslu merkeze oldukça yakın bir köydür. Merkez'e göre daha yüksek bir alana yerleşmişlerdir. Gözlemlerime göre hayvancılık yaygın görülmektedir. Ayrıca eski yapılarla yeni yapılar bir arada yaşamaktadır. Köyde Mustafa Baksi (Yaş 78) ve Sadık TAN (Yaş 90) yaşındaki iki kişi ile görüşülüp köye dair bilgiler edinilmiştir.

4.2. Köyün İsmine ve Köydeki Tekke'ye Dair Bilgiler

Perli köyünün adı Pirlî'den gelmektedir. Bu da bu köyde "Pirlerin, dervişlerin, şeyhlerin çok olduğunu bizlere göstermektedir. Ayrıca köyün Perli'den önceki isminin "Salelü" olduğu arşiv belgesi kayıtların anlaşılmaktadır³⁷. İlk olarak yerli halkın Tekke olarak adlandırdığı kaynaklarda zaviye olarak geçen Tekke'ye gidilmiştir. Burada 4 sanduka bizleri karşılamaktadır. Yapı yeniden yaptırılmış olup içerisinde şifa amacıyla kullanılan geyik boynuzları ve yanmış ağaç yer almaktadır. Ayrıca buraya gelenlerin tekkeye armağanları da mevcuttur.

4.3. Köylüler ile Yapılan Görüşmelerden Edinilen Bilgiler

Görüşme yaptığımız köy sakinlerince bu tekkede yatanların Hz. Ömer'in torunları oldukları ve Sökmenler olarak bildikleri ifade edilmiştir. Bu tekkeye devamlı gittiklerini, tekkenin bakımını köylülerin genelinin üstlendiğini de eklediler. Yalnız köyde Sökmen soy isminin olmadığını da belirttiler. Ayrıca bu tekkenin koruyuculuğuna inandıklarını ifade ettiler. Öyle ki köye hiç şehit gelmemesini de tekkenin koruyuculuğuna dayandırmaktadırlar. Ayrıca tekkenin çocuğu olmayanlar ve hastalar için de bir misyon üstlendiklerini görmüş bulunmaktayız. Çocuk sahibi olmak isteyenler ve hastalar tekkeye gidip dua ederler ve kabirlerin etrafında dönerlermiş. Hatta perşembeyi cumaya bağlayan gece mum da dikerlermiş. Onlar sayesinde çocuğu olduğuna inananlar mevcuttur. Ayrıca çocuk sahibi olanlar tekkeye adak adalar ve kurban keserlermiş. Tekkede bulunan boynuzların şifa açısından kullanıldığını da eklediler. Tekkede yaptıkları dualar İslami dualarmış. Sadece dua okurlar, bazen Yasin suresini okurlarmış.

Köylüler, Tekkenin eski halinde mezarlar aynı yerinde olduğunu, mezar taşlarının bulunmadığından bahsettiler. Bu esnada tekkenin yeniden yapılma

çalışmalarından mezarların üzerini kapatınca ruhlarının rüyalarında onları rahatsız ettiğinden ve korkuttuklarından söz ettiler, bu nedenle de mezarların betonlarını kırıp yeniden toprak attıklarını söylediler. Bu tekkenin yanında iki odalı bir yer bulunduğunu ve orada sosyal hayatın yaygın olduğu, düğünler, eğlenceler yapıldığını söylediler. Buranın bakımının da iki yaşlı tarafından üstlenildiği ifade edilmiştir Pandemiye kadar burasının herkese açıldığını ama Pandemi kısıtlamalarından dolayı artık kimseyi ağırlayamadıklarını bildirdiler. Yani bir anlamda geçmişten gelen bir geleneğin artık günümüzde ulaşamadığını görmekteyiz. Ayrıca Tekkenin hiçbir zararının bulunmadığını aksine köyü koruduklarına inandıklarından da bahsetmişlerdir. Ayrıca burada Zebil Dede olarak bildikleri bir mezar olduğundan söz ettiler. Onun ayağının çok uzun olduğunu öyle ki ayağının olduğu yere ev yapan kişilere huzur vermediğinden bahsettiler.

Bir diğer bahsettikleri husus Ayrıca daha önce pınar olan bir yerde de bir yatırıncı oldu. Ancak oraya düğün salonu yaptıkları için bu yatırım da kaybolduğundan bahsettiler Ayrıca tıpkı bizim Eski Türk geleneklerindeki balballara benzer mezar taşları kabristanda bizleri karşıladı. Lakin bu mezar taşlarında eski dönemlere ait herhangi bir yazıya rastlanamadı.

4.4. Köylülerle Yapılan Röportaj³⁸

Köyde hala ikamet eden 90 yaşındaki Sadık TAN, 60 yaşlarındaki Şerife ÖZEN, Emine KILIK ve Nezahat KAYAK isimli sakinlerle ile tekke hakkında kısa bir röportaj da gerçekleştirdik. Röportajda Tekke ile ilgili sorular sorduk. Sorulara aldığımız yanıtlar şöyleydi:

Erdal ADAY: Dışarıdan tekkeye ziyarete geliyorlar mı?

Sadık TAN: Geliyorlar. Çocuğu olmayanlar geliyor. Çocuğu olmayanlarda örtmesini (eşarp) çeviriyorlardı. Arap Hasan varmış burada ufak tuvaletini yapmış. Yunan zamanında tekkenin bize hiçbir zararı yoktur. Faydası çoktur. Dedem rahmetlikten duydum. Dedem 85 yaşında öldü. Velhasıl oğlum bizim tekkelerimiz köyümüze hiçbir zarar getirtmez. Cinayet bilmem ne olmaz bu köyde..

Sevgi GÖKSU: Tekkeyle ilgili ne biliyorsunuz?

Şerife ÖZEN: (Tekkede yatanlar) Harbe giden askerler diyorlar.

38 Röportaj 07.10.2024 tarihinde Doç. Dr. Erdal Aday ve Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek lisans Programı öğrencileri, Sevgi Göksu ve Elif Kara isimli öğrencilerimizin destekleri ile yapıldı. Kendilerine katkıları için teşekkür ederiz.

Nezahat KAYAK: Hz. Ömer'in torunları diyorlar. Çocukları olmayanlar, içinde dolanıyor, çocukları oluyor.

Şerife ÖZEN: Harp zamanı toplaşıp harbe gittiklerini biliyoruz, duyduk kulaktan kulağa..

Nezahat KAYAK: Çocukları yaşamayanlar da etrafında dolanıyorlar. Yaşlı kadınları dolandırıyorlar, beline dane bağlıyorlar. Tekkenin etrafında dolandırıyorlar. Bir de eskiden ninelerimiz hayvanların dahi yaşamayanları yular dolarlardı. Hasta olanları okuturlardı. Kafalarında yumurta kırarlardı. Böyle hayvanlar iyi olurlardı. İneklerimiz, dombelerimiz onları dahi okuturlardı. Yasin okuyoruz, temizliyoruz. Tekkenin bakımını rastgele, Allah rızası için yapıyoruz.

Sevgi GÖKSU: Tekkeye gidip de çocuğu olmayanın sonrasında çocuk sahibi olan var mı?

Nezahat KAYAK: Şahsen ben. Ninem rahmetlik dolandırdı. Evveli geline al sererlerdi. Kırmızı alımı serdi, dolayıverdi, oldu. Üç tane çocuğum oldu.

Şerife ÖZEN: Benim kız kardeşimin de oldu. Yani başka yerlerden de gelenler var.

Elif KARA: Tekkedeki bulunan boynuzlarla ilgili bilginiz var mı?

Şerife ÖZEN: O geyik boynuzları, sığıçlıyorlar (sıvazlıyorlar) iyileştirmek için. Şurada Zebil Dede türbesi de var. Onun ayağı ta iğde ağacına kadar gelirdi. Çok uzun olduğu söylenirdi. İğde ağacını kestiler. Mavi kapı var orada büyükler öyle derlerdi. Oraya ev yaptılar yapanların rüyalarına girmiş. Mezarlıkta mezar taşları var tokmaklı oralarda yazılar var. Yatık da olabilir.

Nezahat KAYAK: Daha pınarımız vardı. Düğün salonu yapıldı. Yatır var diyorlardı orada da. Koca yılan varmışmış, rüyasına girenlerde oldu. Kendini de görenler olmuş.

Şerife ÖZEN: Perşembeyi cumaya bağlayan geceleri ninem varır böyle mumları adarlardı. Çocuk adarlardı. Çocuğu olduğu zamanlar adak, kurban keserlerdi. Beyaz uzun mumlardan yapılırdı. Daha hala koyun kesiliyor.

Emine KILIK: Sökmen Dede bura. Hz. Ömer'in torunları. Sökmen Dede de buradaydı.

Nezahat KAYAK: Bu tekke korurdu öyle kazamız, belamız bir şehidimiz yok. Köyden hiç şehidimiz yok. Yanı başında odası vardı düğün ederlerdi. Eğlence yaparlardı. Odada yatılırdı. Üç gün düğün olurdu evveli.. Davul, zurna çalarlardı. Tekkeden hiçbir zarar gelmezdi. Dili tutulanları, kekeme olanları getirdin mi fayda ediyor.

SONUÇ

Kütahya merkeze bağlı Perli Köyü (Mahalle) ve köyde kayıtlı zaviyenin kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunamamıştır. Arşiv belgelerindeki kayıtlarda zaviye, Ahi Sökmen Zaviyesi, Ahi Sökmen Baba Vakfı, Ahi Sökmen Baba Vakf-ı Şerifi, Ahi Sökmen Vakfı, Ahi Sökmen Zaviyesi Vakfı, Pir Ahi Sökmen Tekyesi, Sökmen Baba Vakf-ı Şerifi, Sökmen Dede Zaviyesi olarak da geçmektedir. Zaviyenin Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlı vakıflardan olduğu da kayıtlardan anlaşılmıştır.

Yine zaviyenin hangi il sınırları içinde olduğu, herhangi bir vakfa dâhil olup olmadığı, vakfa dâhilse vakfiyesinin olup olmadığı, vakıf veya zaviye mütevellilerinin kimler olduğu, yöneticilerin nasıl seçildiği, zaviyenin varsa sahip olduğu araziler ile gelirlerinin neler olduğu, zaviyedeki mütevellî haricindeki diğer görevliler, yönetici ve görevlilere ödenen maaşlar ve diğer giderlerin neler olduğu, köye gelen ve zaviye marifetiyle ağırlanan misafirler, köydeki imam, muhtar ve azaların kimler olduğu gibi hususlar hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

2023 verilerine göre, 769 nüfuslu Perli köyü Ahi Sökmen Zaviyesinin bulunduğu mevkidir. Elimizdeki arşiv belgelerinin tarihleri itibarıyla Ahi Sökmen Zaviyesinin 1839'dan 1917'lere kadar var olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu zaviyede görevlilerin maaş verileri ve görevlendirme yazıları Birinci Dünya savaşı gibi tüm dünyayı derinden etkileyen savaş dönemine rağmen düzenli olarak kayıt altına alınabilmiştir.

Yaptığımız saha araştırması neticesinde köye dair en önemli bilgileri orada yaşayan insanlardan edindik Mustafa BAKSİ (Yaş 78) ve Sadık TAN (Yaş 90) başta olmak üzere Şerife ÖZEN (60 Yaş), Emine KILIK (60 Yaş), Nezahat KIYAK (60 yaş) hanımefendilerle konuşuldu. Zaviyenin konumu başta olmak üzere pek çok konu hakkında bilgiler elde edildi. Çocuğu olmayanların buraya geldikten sonra çocuk sahibi olabildiği bilgisine ulaşıldı. Ayrıca köyde şifa amaçlı faydalanılan ve şifa verdiğiğine inanılan boynuzların fotoğrafı alındı. Bu zaviyeye dair röportajda bizi etkileyen önemli bir olayda tekkenin yeniden yapılandırma çalışmaları sırasında mezarlara betonlar döküldüğünü ancak bu hadiseden sonra rüyalarında rahatsız edildiklerini bu nedenle dökükleri betonları kırdıklarını belirtmeleriydi. Köy halkı ile samimi bir sohbetle edinilen bilgiler çalışmada kullanıldı.

Son olarak, Anadolu beylerbeyliğinin merkezi olan Kütahya pek çok Ahi zaviyesine ev sahipliği yapmış, Ahi Sökmen Zaviyesi de bu bölgede uzun süre var olup faaliyet göstermiştir. Bölgedeki yaşayan insanların anlatımıyla da

günümüzün varlığı koruyan Ahi Sökmen Zaviyesi'nin hala dikkatleri üzerine çekmeye devam ettiği ifade edilebilir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, ŞD.327/16- lef-1;

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

EV.BKB-103/26.

EV.D-19396/153

EV.MH-2028/151.

EV.MH-1913/57.

EV.MH-1341/116-1867.

EV.MKT-723/14.

EV.ZMT-107/131

EV.ZMT-180/8.

VGM.DEFTER. 308/41.

VGM.DEFTER. 308/42.

VGM.DEFTER-286/171.

VGM.DEFTER-308/42

VGM.DEFTER-3109/22.

VGM.DEFTER-3428/160.

VGM.DEFTER-3442/19.

VGM.DEFTER-3445/151.

VGM.DEFTER-3445/35.

VGM.DEFTER-3445/36.

VGM.DEFTER-3445/37.

VGM.DEFTER-3445/38.

VGM.DEFTER-3445/39.

VGM.DEFTER-3445/40.

VGM.DEFTER-3452/52.

VGM.DEFTER-3452/53

VGM.DEFTER-3472/26.

VGM.DEFTER-3472/55.

VGM.DEFTER-3472/60.

VGM.DEFTER-3473/38.

VGM.DEFTER-3483/26.

VGM.DEFTER-3483/54

VGM.DEFTER-3483/83.
 VGM.DEFTER-3486/46.
 VGM.DEFTER-3486/69.
 VGM.DEFTER-3496/108.
 VGM.DEFTER-3496/54.
 VGM.DEFTER-3506/134.
 VGM.DEFTER-3506/135
 VGM.DEFTER-3506/218.
 VGM.DEFTER-3506/219.
 VGM.DEFTER-3597/281.
 VGM.DEFTER-3671/48
 VGM.DEFTER-3671/49

Kaynak ve İnceleme Eserler

- Akbulut, Burcu, XVI Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri, *Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi* 2021.
- Erdođdu, M. Akif, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, İzmir 2000.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, "Ahi Zaviyeleri-Cemevi Benzerliği Üzerine Bir Çalışma", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.78, Haziran 2016.
- Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA, I, (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, İstanbul 1988.
- Kızıler, Hamdi, "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.4,S.2.
- Öztürk, Nurettin, "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7, ss.3.
- Ülgen, Aygöl, "Ahi Evran Zaviyesi", *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir Valiliği G.Ü Ahilik Kültürü ve Araştırma Merkezi Yayını, Sempozyum Bildirileri, C.II, Ekim 2004.
- Yakupoğlu, Cevdet, "Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri", *Turkish Studies*, C.4, S.3, 2009.

Web Kaynak

- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi:05.10.2024
- <https://www.nufusune.com/51447-kutahya-merkez-perli-mahallesi-nufusu>
- <https://www.haber7.com/kitap/haber/705351-kardeslerin-misafir-agirlama-kavgasi>

Abdullah'ın mutasarrıf olduğu bir çiftlik yerden malumul esami mezruaların 2-1283 (**16 Mayıs 1866**) senesinden 1287 senesi nihayetine (**22 Mart 1871**) kadar müddet-i hasılatı olan 6.110 kuruş 26 parenin bit-tahmis-i senevisine isabet eden 1.220 kuruş 5 parenin

3-bedeli takdiri hakkında Hüdavendigâr Vilayeti makamından varit olan tahrirat ile beraber bulunan liva-i mezbur idare meclisinin mazbatası üzerine tetkikatı lazıme ledel icra Nezaret-i Evkaf-ı Hümayuna mülhak

4-evkaftan Kütahya'da Etraf şehir nahiyesinde Perli köyünde vaki Ahi Sökmen zaviyesi Vakfı'nın ber vech-i hasbi tevliyeti müteveffa **Mehmet Bin Mehmet'in hafidleri mumaileyhümanın uhdelerinde** olup fakat bedel i hasılatın

5-dahil-i defter edildiğine ve vakfı mezburun vakfiyesi olduğuna dair bir güne kayıt bulunmadığı ve ber mukteza-yı kuyud-ı hakani Kütahya Sancağı'na tabi Perli karyesinde kain bir çiftlik yerin hasılatı Ahi Sökmen

6-Zaviyesi Vakfı tarafından zapt olunmak iktiza eylediği anlaşıldığı gibi zaviye-i mezkurenin dahi el yevm mamur ve mevcut derununda **it'âm-ı taam edilmekte olduğu** ve fakat vakfiyesi bulunmadığı işar-ı mahalliden

7-müsteban olmuş ve mahalli mezkûrun 1283 senesinden 1287 senesi nihayetine kadar seneler bedelatının tahmisinden mutahassıl olup hazine-i celileye ait tevs-i intikal hakkı olan sülûs ve humus ve masarif-i

8-taşıriye ve harc-ı kalem ve saire tenzil olunduktan sonra zaviye-i mezkureye senevi bedel-i takdiri lazım gelen meblağın bilhesab **967** kuruştan ibaret kalmış olmasıyla bunun

9- 1302 senesi martından itibaren bedel-i takdiriyle sene be sene vakfı tarafına itası ve vakfı mezkûrun 1295 senesinden 1299 senesi gayetine değin matlubu görünen 484

10- kuruş 30 parenin tasfiye-i duyun tahvili ve 1300 senesinden 1303 senesi nihayetine değin alacağı olan 288 kuruş 20 parenin de nakit olarak

11- tesviyesi ve itası ve 1303 senesinden itibaren dahi bedeli mukadder-i mezburun ba irade-i seniyye nisfının tenzili hususunun huzur-ı meali-mevfur davere-i fehimilerinden arz ve istizanı tedkik arazi-i

12-mevkufe komisyonundan ve Meclis-i Maliyeden yazılan mazbata ve zeyil üzerine Muhasebat-ı Atika Muhasebesinden ifade kılınmağın. Ol babda emr ü ferman hazreti veliyyül emrindir

21 Zilhicce 1307 ve 26 Temmuz 1306

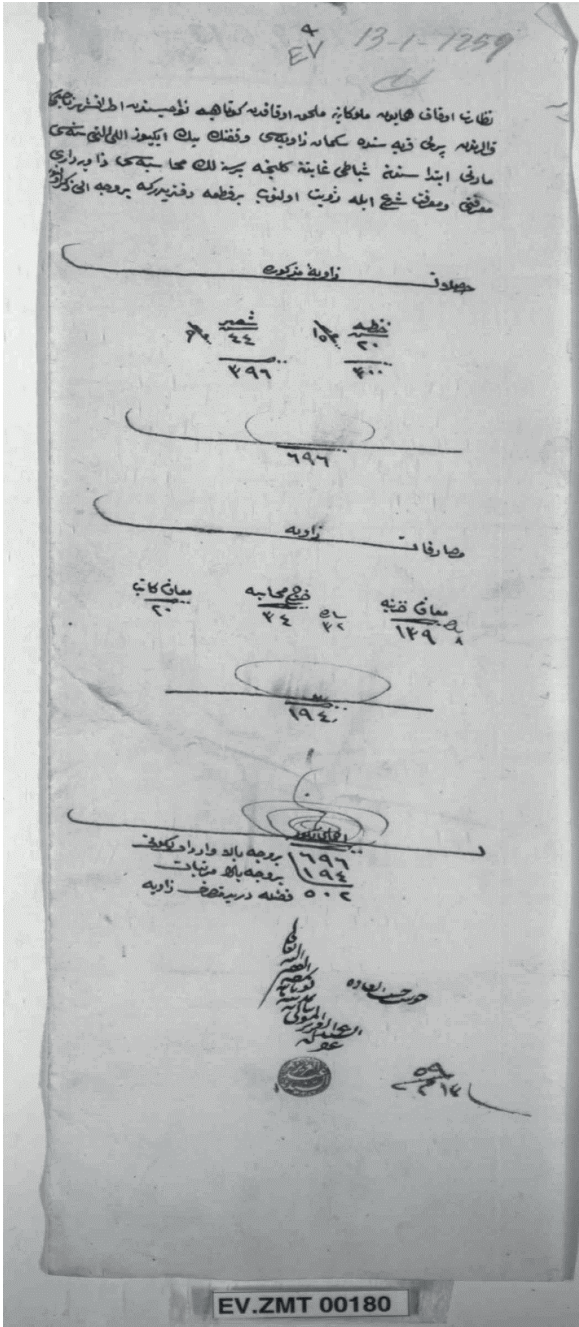
Maliye Nazırı

Ek -3-

EV.ZMT- 00180.000008

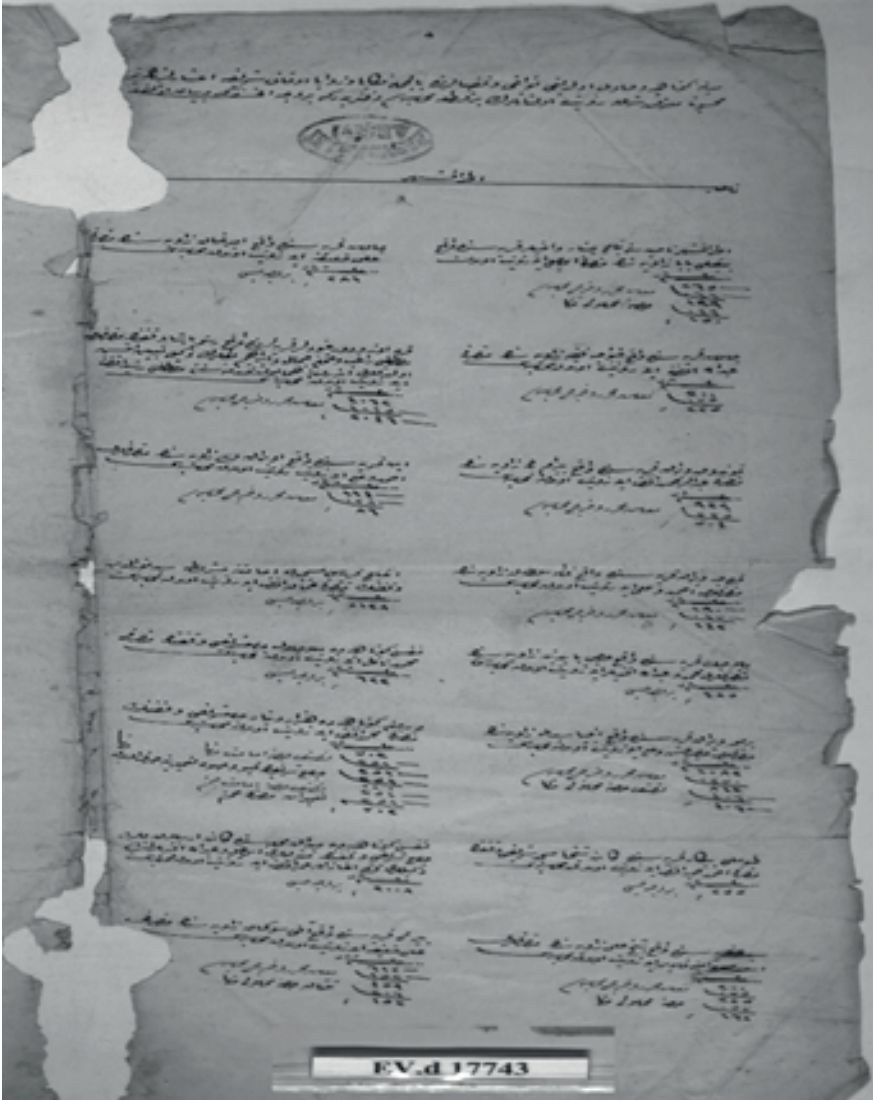
Zaviye Masraf Kaydı örneği

Ek -4-

Ahi Sökmen Zaviyesinin 1863 yılı Muhasebe Cetveli

BOA, EV.d.1743

Ek 6- Kütahya Ahi Sökmen Zaviyesinin bulunduğu Pirler (Perlü) Köyü'nün konumu

Ek -7- Röportaj yaptığımız köy sakinleri

KÜTAHYA HALK ŞİİR GELENEĞİNDE AHİLİĞİN TEZAHÜRÜ

Doç. Dr. Erdal ADAY

*Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi*

Giriş

Halk şiir geleneği; Türk milletinin tarih sahnesinde var olduğu andan itibaren varlığını sürdüren halkın inanç dünyasını, irfanını yansıtan, belirli nazım türlerine sahip, şiir geleneğinin adıdır. İcracıları; ozan, baksı, şaman, destancı, âşık ve şair gibi farklı isimlerle bilinse de icra ettikleri türler ve şiirler halk kültürünü yansıtmaktadır.

Türk-İslam şehri Kütahya, Yesevi geleneği ile beslenen, gaza ruhuyla çalışan Horasan erenlerinin yurt tuttıkları Batı Anadolu'nun geçiş güzergâhında yer alan bir şehirdir. Mevlevilik ve Sultan Veled ile başlayan şiir geleneği, Germiyan dönemi şairlerin şiirleriyle devam etmiş, Divan şiirinin kurucu isimleri Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedi, Ahmedi Dai, Şeyhi önemli isimlerle en güzel örneklerini vermiştir. Kütahya halk şairlerinin etkisinde kaldıkları kültürel çevrelerden Bektaşilik, Bayramilik, Halvetilik ve Mevlevilik bu geleneğin aktarımında önemli rol oynamıştır.

Kütahya halk şiir geleneği Âşık Sırrı, Âşık Şükrü, Pesendî, Âşık Kâmilî, Âşık Ömer ile yirminci yüzyıla ulaşmış, günümüzde de aşıklar, şairler, kalem şairleri, halk şairleri, zakirlerin üretimi ve sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle sürdürülmektedir.

Halka ayna tutan halk şiir geleneği, toplumun bakış açısını yansıtmaktadır. Şairler aşkı yaşayan, aşkı arayan şahsiyetlerdir. Bu nedenle şiirlerinde en çok aşk konularını işlemişlerdir. Aşk temasından sonra en çok ele aldıkları konu vatan, anne babaya ve eskiye özlemdir. Şiirlerinde tasavvufi kavramlara da yer veren şairler Anadolu Evliyaları olarak adlandırılan manevi şahsiyetlerin ta-

rihi ve menkıbevi şahsiyetlerini ele alan şiirler de kaleme almışlardır. Âşık Deli Battal'ın Pir Ahmet Efendi, İsa Kahraman'ın Ahi Evran şiirleri bunlardan birkaçıdır. Özellikle Anadolu Aleviliğine bağlı âşık ve zakirlerin şiirlerinde ahilik ile ilgili unsurlar yoğun olarak görülmektedir. Sosyal hayatın bir parçası olan ahilik, esnaf destanlarından, menkıbelere, inanmalara, şiirlere konu olmuştur. Çalışmanın sınırlılığı Kadir Güler tarafından hazırlanan "Kütahya Halk Şairleri" ve "Kütahyalı Ârifî ve Pesendî" adlı iki eser üzerinden belirlenmiştir. Ahilik teşkilatının bir esnaf teşkilatı olması hasebiyle aşıklar başta esnaf destanları olmak üzere, ahiliğin temel düsturu olan bir işi en iyi şekilde yapmayı, layıkıyla yapmayı, liyakat sahibi kişilere işin teslim edilmesi ilkelerini şiirlerinde vurgulamışlardır.

1. Ahiliğin Alt Yapısını Oluşturan Fütüvvet

Adamlık, erlik manasına gelen **mürüvvet** kelimesiyle; gençlik, yiğitlik, cömertlik manalarını ihtiva eden **fütüvvet** kelimesi esas itibariyle tasavvufa dayanmakla birlikte sanat erbabını da içine alarak daha kapsamlı bir mana kazanmıştır.¹ Fütüvvet anlayışının belirlediği kuralları ele alan, insanın toplumla olan ilişkilerinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğini açıklayan dinî-ahlâkî nasihatnamelere *Fütüvvetname* denilmektedir. Türkçe fütüvvetnamelerin XV ve XVI. yüzyılda yoğunlaşmasının temel nedeni lonca sistemine geçiş ve fütüvvet mensuplarının fütüvvete aykırı davranışlarındaki artış nedeniyle duydukları endişedir.²

2. Bir Türk Kurumu Olan Ahilik

İslâm'da ideal bir tip olan fetâ tipinin oluşturduğu bir sosyal kurum olan Fütüvvet Teşkilatı, hemen hemen her İslâm ülkesinde görülmekle birlikte teşkilatlanma bakımından farklılık arz etmektedir. *Fityan*, *Ayyar*, *Gazi*, *Fındık-endâz* (*Bunduk*), *Cüvan-merd* vb. adlar alan bu teşkilat mensupları Türkler arasında *Ahiyân-ı Rûm*, *Ahîler*, *Ehl-i Fütüvvet* gibi adlarla tanınmıştır. İran ve Arap ülkelerinde görülen Fütüvvet grupları devlet dışında teşkilatlanıp özellikle devletin zayıf zamanlarında devlete karşı da ayaklanabilirken; Türklerde ortaya çıkan bu teşkilat mensupları devletin yanında, adlî, sosyal, siyasî vb konularda onun yardımcısı; devletin zayıf zamanlarında sosyal nizamı koruyan yegâne unsur olmuşlardır³. Anadolu'da teşekkül eden Fütüvvet Teşkilatı, Türklerin İs-

1 Abdulkaki Gölpınarlı, "İslâm -Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı", İFM,1949, s.6.

2 Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998,s.46.

3 Moğolların Kayseri'yi kuşatmaları buna karşılık Ahilerin şehri savunmaları; Orhan Beyin vefatı üzerine Ankara'da karışıklıkların çıkması, şehirdeki otoritenin Ahilerce sağlanması nihayet 1362'de şehrin I. Murad'a teslimi; Düzme Mustafa olayında Bursa'nın korunması vb. hadiseler Ahilerin bu çerçevedeki siyasî faaliyetlerinden bir kaçısıdır. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Ali Torun, a.g.e., s. 13-21.

lamiyet'i kabulünden sonra eski Türk kültürünün tesiriyle yeni bir ruh kazanarak sosyal bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ahilerin kurduğu zaviyelerin önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Uç bölgelerde gaza ruhuyla hareket eden gaziler güneyde Çukurova bölgesi, Kuzeyde Samsun ve Kastamonu çevresi, Batıda Kütahya ve çevresine yerleşmişlerdir.⁴ Bektaşilik gibi tarikatların kurulmasıyla Fütüvvet Teşkilatı, esnaf teşkilatı haline gelmiş, bölgenin kalkınması, meslek öğretimi ve ekonomik kalkınmada büyük rol oynamıştır. Siyasi otoritenin müdahaleleri, geleneğin tesir ve nüfuzunun kaybolmasına yol açmış, Fütüvvet geleneği esnaflar arasında yaşayan merasimler haline gelmiştir. XV. Asırdan itibaren Fütüvvet Teşkilatı Loncalara dönüşmüştür. Fütüvvet Ehli Ahî, bunların oluşturduğu teşkilat da Ahilik adıyla anılmaya başlanmıştır.

Bölgedeki sosyo- ekonomik dengeleri sağlamak, çalışma ve yaşantılara katkı yapmak amacıyla ortaya çıkan Ahilik kurumu göçebelikten yerleşik hayata geçişi, sanat ve ticaret hayatına katılımı Türk esnaf ve sanatkârların şehir ekonomisine katkısını sağlamıştır⁵.

Ahilik teşkilatı, toplumun maddi ve manevi kalkınmasını hedefleyen bir anlayışa sahipti. Ahilik, insanları meslek sahibi yapmayı, insanların icra ettiği mesleği daima layıkıyla doğru ve dürüst bir şekilde nasıl yapması gerektiğini öğreten kurumlardır. Yanlış yapan kişileri topluma ifşa ederek onların pabucunu dama atan toplumsal normları olan bir yapıdır. İslam dünyasında ve Türk toplumlarında etik değerlerin önemsenmesi ve bu değerlerin korunmasında Ahilik teşkilatının rolü oldukça önemlidir.

3. Kütahya Halk Şiir Geleneğinde Ahilik İle İlgili Unsurlar

Kültür, milletlerin karşılaştıkları sorunlara buldukları çözümün adıdır. Bu sebeple kültür yok olmaz unutulur ya ada değişime uğrayarak devam eder. Bugün ahiliğin önemli bir yaşam alanı bulunduğu Kütahya günümüzde gezek, yarenlik, sohbet ortamları, köy odası geleneği, kızlarıçi, gün etkinlikleri vb meclislere ev sahipliği yapan geleneğin aktarımının bu şekilde gerçekleştiği ortamlara sahiptir.

Kütahya, başta çini olmak üzere, oya işlemeciliği (İğne Oyası), Nakış İşlemeciliği, Yorgan İşlemeciliği, Kalın Örgü İşlemeciliği (Çorap-Patik, Bebek Yeleği), Saraçlık, Ayakkabıcılık, Deri Ceket, Ahşap Sanatı, Kaşıkçılık, Yaprak Oyma Sanatı, Elmas İşlemeciliği, Çömlekçilik, Çarkçılık, Bakırcılık, Kalaycılık, Demircilik,

4 İlker Yiğit, "16. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı" *Turkish Studies*, 2013, 8 (5), s.959-973

5 Neşet Çağatay, "Fütüvvecilikte Ahiliğin Ayrıntıları", *Belleten C. 11*, Ankara 1976, s.433

Bıçakçılık, Kilitçilik, Halıcılık ve Kilimcilik gibi geleneksel meslek ve sanatları yaşatan, kültürel miras taşıyıcılarına sahip köklü bir ahilik geleneğini devam ettiren bir şehirdir.

Kütahya halk şiir geleneğinde meslek isimleri, meslekle ilgili alet isimleri sıklıkla yer almıştır. Turhan Soylu tarafından hazırlanan “Kütahya Halk Şiir Geleneği” adlı yüksek lisans çalışmasında Aşık Umur’un 6 şiiri, Vahap Erdoğan’ın 7 şiiri, Arifi’nin 16 şiiri, Pesendî’nin 34 şiiri, Celâl Sıdkı Gürler’in 8 şiiri, Aşık Şükrü’nün 5 şiiri, Ömer Âşık’ın 4 şiiri, Âşık Sırrı’nın 6 şiiri, Eminî’nin 1 şiirinde meslek isimleri ile ilgili kavramlar 90 kez, alet ve eşya isimleri de 90’ar kez yer almıştır.⁶

Pesendî’nin incelenen şiirdeki meslek adları şunlardır: Şair, çoban, avcı, cerideci, hekim, kâtip, saatçi, saki, kaptan, ısbaha(köyde aşar toplayan kişi), bağban, mülâzım, lala, kadı, müftü, vali, padişah, hüdam, hizmetçi, ortakçı, gecibaşı...⁷

Kütahya halk şiir geleneği bağlamında incelenen 14 şiir içinde ekonomik kavramlardan 135 tanesi geçmektedir. Bu kavramlardan satma kavramı, para kavramı en çok kullanılan kavramlardır. Çarşı, esnaf, dükkân, han, hamam, tutumluluk, şiirde öne çıkan diğer ekonomik kavramlardır.⁸

Bu çalışmada, özellikle usta çırak ilişkisi içinde yetişen 19.yüzyılın önemli âşıklarından Arifi ve öğrencisi Pesendî’nin şiirlerinde ahilik unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Ahiliğin Tarihsel Boyutu

Ahilik teşkilatının Anadolu’daki kurucusu, ahilerin şeyhi ve debbağ esnafının piri olan Ahi Evran’ın asıl adı Mahmud b. Ahmet’tir. Türkmen yerleşim bölgesi olan Azerbaycan’ın Hoy kasabasında 567/1175 yılında doğmuştur.⁹ İlk dönemlerde Şeyh Nasırüddin Mahmud olarak bilinen Ahi Evran’a “Evren/ Evran” adının verilmesi farklı rivayetlere dayandırılrsa da ortak görüş Evren’in yılan/ejder anlamında kullanıldığıdır. Asya içlerinden Anadolu’ya gelen mutasavvıflardan biri olan Ahî Evren, tasavvuf eğitimini pekiştirmek için sufiliğe başlayıp derviş olmuş, sufiliğe kabul şartı gereği tasavvufî terbiye alabilmek için de dericilik mesleğini öğrenerek ustalık derecesine yükselmiştir.¹⁰

6 Turhan Soylu, *Kütahya Halk Şiir Geleneği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.2000. ss.55-76.

7 Age, s.60.

8 Age.s.106.

9 Mikail Bayram, “Ahi Evren Kimdir? (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, *Diyanet Dergisi*, Cilt XVII, sy. 1, Ocak-Şubat 1978, s. 24-32.

10 Ahmet Kala, *Debbağlıktan Dericiliğe*, İstanbul 2012, s.44.

Halk şairleri ahilik teşkilatının ortaya çıkış coğrafyasını, kelimenin kökenini, yapının kurucusunu ve onun öğretilerini şiirlerde sıklıkla ele almışlardır. Şair İsa Kahraman, “Ahi Olabilseydik” adlı şiirde ahiliğin oluşum sürecini, teşkilat yapısını ve amaçlarını ele alır. Ahilik teşkilatının Horasan bölgesinden gelen gaziler tarafından oluşturulan bir sistem olduğunu belirtir. Şiirde Ahi Evran hakkında bilgiler verir, onun Kırşehir ile özdeşliğini, mesleğinin derici olduğu, esnafların piri olduğunu ifade eder. Şiirin diğer bölümlerinde ahiliğin bir takım ahlaki ilkelere sahip olduğunu, günümüz iktisadi modellerine de kaynaklık edebileceği hususu üzerinde durur. Ahiliğin günümüzde yeni bir iktisadi anlayış oluşturabileceğini, günümüz şartlarına uyum sağlayabileceğini belirtir.

Ahi Evran, kendini çalışkanlığın, yiğitliğin, kahramanlığın, cesaretin, vefanın, fedakârlığın, cömertliğin, hoşgörünün, tevazuun, güzel ahlâkın” önemini kavrayan civanmertler ve ahiler yetiştirmeye adanmışlardır. Onun temel düsturu, ehliyet sahibi, fedakâr, cömert, tevazu sahibi ve çalışkan ahiler yetiştirmektir. Ahiliğin temel düsturu doğruluktur. Arifi şiirlerinde “gönlün doğru söylemesini”, “iki cihanda kurtuluşun doğru olmaktan geçtiğini”, “doğru işler yapılırsa Hak katında bereketinin verileceği” ve aşıkların “doğru yol sahibi erenler oldukları” gibi hususları ele alır.

Ahiler, toplumun derdiyle dertlenen, kötülüğe iyilikle karşılık veren halka karşı şefkat ve merhamet talebinde bulunan gönül dostlarıdır.

Arifi'nin “vefaya er gör” ayağıyla oluşturduğu koşmada ahi, ilme, safaya, ma'nâya ve deryaya(vahdete) taliptir. Onu arzular, mutlak Yaratıcı ile bir olmak ister.

*Cehâlet güç imiş kurtar esirim
Ya Rab beni ilm ü vefâya er gör
Elde değil her umuru tedbirim
Vasıl-ı kurbunda safâya er gör¹¹*

3.2.Usta- Çıracak İlişkisi

Ahîlik teşkilatı, günümüzün “yaparak, yaşayarak ve hayat boyu öğrenme” ilkesini temel alan bir eğitim sistemini uygulayan bir modeli tatbik etmekteydi. Ahilik, teori ile pratiği eyleme dönüştüren, toplumun ahlaki değerleriyle uyum gösteren, bireyin meslek edinmesi, barınma gibi insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik faaliyetler gösteren misyonun adıdır. Eski Türk inanç sisteminde, aşıklık geleneğinde, tasavvufta ve iktisadi yapıda geleneksel eğitim anlayışımızda akla usta çıracak ilişkisi temel eğitim modellerimizdendir.

11 Kadir Güler, *Kütahyalı Ârifi ve Pesedi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2004, s.18.

Bilecikli Hüsni, Kütahyalı Arifi'yi Arifi de Kütahyalı Pesendî'yi yetiştirmiştir. Pesendî, toplumdaki çürümüşlüğü hicvettiği destanında edep-erkân bilmenlerin ustasından ve pirinden nasiplenemediklerini söyler.

*Görülmemiş bunlar gibi uğursuz
Hayâsız, edepsiz, ustasız, pirsiz¹²*

Ahîlik teşkilatı, günümüzün “yaparak ve yaşayarak öğrenme” ilkesini temel alan bir eğitim sistemi uyguluyordu. Teorik bilginin yanı sıra pratik eğitimi de vererek deyim yerindeyse her işin püf noktasını öğreten bir kurumdu. Ahîlik, İslam dünyasında etik ve sosyal sorumluluk temelli ticaret ve zanaatkârlığı teşvik eden bir model oluşturmuştur.

Pesendî İslam inancıyla Türk geleneğinin kaynaşmış bir sentezi olan ahiliği şiirde şu şekilde ele almıştır:

*Tuta gör dizgini her bir yana nefse hafalanma
Bakup üst yanını hırs u hasedle boş ezalanma
Mekam-ı kandesin şükret olup mağrur kafalanma
Bırakma elden insafı tenezzül kıl edalanma
Tarîk-ı aşkda damen tut kanaat elverir dersin
İyi tut pendimi tutma dolaş gez yel verir dersin*

*Dile hakkında hayrı matlab-ı nefse sakın bakma
Tecellinde ne ki var artmaz eksilmez boşa sapma
Helal cehd eyle rızkın ne ise ilden külâh kapma
Boşa yorgun gidersin kendini taşdan taşa çarpma
Tarîk-ı aşkda damen tut kanaat elverir dersin
İyi tut pendimi tutma dolaş gez yel verir dersin¹³*

Ahilikte ana kural, helal para kazanmak, insafli ve dürüst olmak, hakkında hayrı talep etmek, kanat sahibi olmaktır.

3.3.Ahi Evran

Şeyh Nasîrüddin (Ahî Evran) bu teşkilatın kurucusu olarak kabul edilir. Kütahyalı şairler şiirlerinde ahilerin nasıl bir ticari ve ahlaki ilkelere sahip olması gerektiğini şiirinde ele alırlar. Tasavvufta çok sık kullanılan ve Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen “elin, beline, diline” sahip çıkma anlayışı ahiliğin de temel düsturudur.

¹² Age.s.134.

¹³ Age.s.226.

*Arasam mislini Horasan Belh'i
Bulamam mislini vallahi ahi
Eskişehir'deki Mevlevî şeyhi
Diriltti ben gibi çok cânsızları¹⁴*

Pesendî'yi yetiştiren Kütahyalı Arifi, gariplerin gönlünü imar eden şehir olarak Kütahya'yı methettiği şiirinde şehrin âlimi, velisi ve irfan ehlinin sayısını çok olduğunu, esnafının her zaman dükkânını erkenden açıp geç saatlere kadar kapatmadığını ve dericilik mesleğinin pirinin Ahi Evran olduğunu belirtir.

*Kadrile hâlince beldegâni var Kütahya'nın
Her garîbe dost olur insânı var Kütahya'nın
Camisi, hanı, hamamı, çarşısı, esnafıyla
Açılır akşam sabah dükkânı var Kütahya'nın
Ahi Evren'dir tabağ pîri nazargâh eyle sen
Âb-ı Damlarca gözü giryânı var Kütahya'nın¹⁵*

Şiirlerinde, âşık, mürşid, şeyh, veli, pîr, derviş, âbid, zâhid gibi çeşitli tiplere yer veren Pesendî kendini de ahi olarak tanıtır.

*Adem bulunur âdeme nisbet o da âdem
İnsaf dut ahi Pesendî Mevlayı gözetle¹⁶*

3.4. Ahilikten Düşüren Haller

Şiirlerinde toplumsal hicivlere sıklıkla yer veren Pesendî, toplum içerisinde esnafın yüzkarası olan izansızları (anlayışsızları), mizansızları ve kansızları eleştirir ve onları hor görür. Bu mizaçtaki kişilerin tartıda hileye başvurduklarını, fahiş fiyat uyguladıklarını dile getirir. Ahilik, karşıdaki müşteriyi korumayı, fahiş fiyat uygulamalarını önüne geçmeyi, amaç edinir, mal biriktirme, yapma peşinde koşanlara ve istismarcı ticarete karşıdır.

*Tamam dirhemleri meydana asar
Tara mara derken yarısın kasar
Ondalık satarsa yarısın çalar
Esnafın hak saymaz mizansızları
Akdemce var iken sıdk u sadakat*

14 Age.s.137.

15 Age.s. 33.

16 Age.s.233.

*Devlet ile millet ederdi rahat
İrtikaba saptı ehl-i kana'at
Büsbütün bozuldu imânsızları¹⁷*

Pesendî, işin püf noktasını öğrenmeden, ustasının iznini almadan ustasından işin sırrını öğrenmeden işini üstünkörü yapan esnafları da tenkit eder. Veresiye uygulanacağı zaman fiyatı artırdıklarından yakınır.

*Hilesine saptı her bir esnafı
Çalışır ustası kapar kavafı
Veresi verirken yokdur insafı
Bire beş beğenmez çok kansızları¹⁸*

Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sözlerinde işin ehil kişilere verilmesi, bir işte liyakatin önemli olduğu vurgulanır ve işin layık olan kimselere verilmesi emredilmektedir. Pesendî de kabiliyetin asıl şart olduğu, her şeyin ehil kişilerden alınması ve ehil kişilere satılması gerektiğini belirtir.

*Ey Pesendî her şeyi ehlinden al sat ehline
Ehl olana ehl" azapdır olmasa olmaz gider¹⁹*

Pesendî, cahil ile oturup kalkmanın kişiye zarar vereceğini belirtir. Cahilin sözünün geçtiği toplumlarda kaosun baş göstereceğini belirtir.

“Kale yekulü” de sen durma sakın
“Ene ente” deyüp dem urma sakın
Nâdân ile asla oturma sakın
Çoklar bunda kaldı eşkiya geldi²⁰

3.5. Geleneğin Can Çekişmesi

Kütahyalı Arifi şiirinde, insanların gösterişe meylettiklerini, âlemde güzelliklerin, niteliğin, kalmadığını belirtir. Eski merhametin, hürmetin, tatlılığın, dostlukların kaybolmasından yakınır.

17 Kadir Güler, Kütahyalı Ârifî ve Pesendî, s.136.

18 Age. s.136.

19 Age. s.199.

20 Age.s.149.

*İhtişama duş olub âlemde letafet kalmamış
 Çeşmü dile nazar kıldım eski halavet kalmamış
 Birbirine hak için halkta muhabbet kalmamış
 Kimsede bir merhamet hürmet kalmamış
 Neş'emend olmak felekde arife adet değil
 Mey o mey saki o saki halet o halet değil²¹*

Pesendî, şiiirlerinde halka nasihatler vermekte ve onlara hayat prensiplerini öğretmektedir. Bunlar; doğru olmak, helal yemek ve kanaat etmektir. Pesendî ideal tiplerin yanında olumsuz tiplerden de şiiirlerinde bahseder.

Ruz -ı kıyametin doğdu nişanı
 Kalmışız ya Rabbi ne bed zamane
 Veliler düşürüp şöhreti şanı
 Dediler zu zeneb çağ asumane
 Erişdi ahir zamanı taz ile
 Ülfet etmek için bin niyaz ile
 Deccal yürüdükçe bin avaz ile
 İhsan kılır Lokman hali yamane²²

3.6. Fütüvvet Ahlâkı

Fütüvvet geleneğinin ortaya koyduğu ahlâk ferdi, ahiret hayatına hazırlayan, ona istikbalde huzuru vadeden bir davranış biçimi olarak görülebilir. Pesendî fütüvvet ahlakına uymayan özellikleri şöyle sıralamaktadır:

***Hırs u tam'a**, hased, fesad hep sende
 Kizb ü riya, ucüb, ukubet sende
 Ahlak-ı hamide yok şaha tende
 Gönül çöker encam bu melillikdir²³*

Ahi, edepli ahlaklı olmak zorundadır, hıyanet, hırs ve kinin neticesidir. Hırs ve tama' bir şeyi şiddetle istemek ve ümîd etmektir. Bu iki haslet nefsanidir. Bu nefsani arzular ise insanın felaketini hazırlar. Ahi, kanaatkâr olmalıdır.

Hased, başkalarında olan nimetti çekememe, kıskançlık duyarak o kişinin sahip olduğu nimetten mahrum kalmasını istemektir. Bu sebeple fütüvvet ehlinde bulunmaması gereken özelliklerden biri de bu haslettir. Ahi, kendisi için istediklerini esnaf arkadaşı için de istemesi gerekir. Fütüvvette şed kut-satılmayacak kişilerden biri de yalan söyleyenlerdir, ahinin beline kuşatılan

21 Age. s.59.

22 Age. s.132.

23 Age. s.178.

şed ahiyi ahilikten çıkartacak hallerden uzak durmayı ve verdiği sözde ikrar etmeyi temsil eder.

*“Malın eyisin al, bahalı alma
Ondalık satarsan yarısın çalma
Dükkân dükkân gezip yokluğa dalma
Eşin bil, işin bil ticaret eyle²⁴*

Şiirlerinde çokça esnaflık ile ilgili kavramlara yer veren Pesendî, iyi mal satmanın öneminden bahseder.

*Hakikat Ârifi işte budur yol
Gönül doğru söyle gitme sağ ve sol
Murat Muradullah buna razı ol
Kendi tedbirinle bitdi ne yetdi²⁵*

Yine Arifi mahlasını taşıdığı koşmasında hakikat yolunun fütüvvet yolu olduğunu, gönlün her daim doğruyu söylemesi ve ona meyletmesi gerektiğini belirtir.

3.7. Fütüvvet Ehlinin Özellikleri

Fütüvvet ehli, Elest Meclisi'nde yapılan ahde sadık kalır. Fütüvvet ehlinin üç temel vasfı vardır, bunlar; **iman, ahd, sıdk** kavramlarıyla özetlenebilir.

*“Ol şâhin vâdi vaslında hezar ervahı kudsiyyeye
Elest bezminde ikrar eylediğin ahdi unuttun mu?” (Age, s. 64)*

Arifi, hiçbir şey yaratılmadan önce elest bezminde Allah'a verilen sözün unutulmasından yakınmaktadır. Halk şiir geleneğinde geleneksel ahilere özlem vardır. Artık fütüvvet ehlinin vasıflarını taşıyan eski ahilerin kalmadığı, Horasan'dan Anadolu'ya taşındığımız fütüvvet geleneğinin günümüze taşınmadığı şairler tarafından dile getirir.

Pesendî başka bir koşma türünde ise iki cihanda kurtuluşa ermenin yolunu “Doğru olmada, aza kanat etmede ve besmelesiz dükkân açmama olarak gösterir. Ahiliğin temel düsturları olarak kabul edilen değerler bazı esnaf dükkânların duvarlarını süsleyen levhalarda da karşımıza çıkmaktadır.

*Felah bulam dersen iki cihanda
Doğru ol, helal ye, kanaat eyle
Besmelesiz dükkân açma bir anda
Vakt-ı mizanın metanet eyle*

24 Age. s.14.

25 Age. s.22.

Doğru iş bereketin sembolüdür, çalışmak da bir ibadettir. Pesendî, işten artmaz diştten artar diyerek insanların israftan kaçınmalarını, tasarruf etmelerini salık verir.

*Hak bereket verir kim doğru işler
İşden artmaz, diştten artar demişler
Ahhbabın uydurdu zillet gidişler
Beş vakit geçirme ibadet eyle*

Pesendî şiirlerinde halk kültürü unsurları yanında tasavvufi unsurları da kullanmıştır. Her meslek erbabının bir yol üzerine yürüdüğünü, helal kazanç elde etmenin ne kadar önemli olduğunu belirtir. Şair, şiirin son dördlüğünde Sultan Abdülhamid devri tamirinden sonra Kapalıçarşı'nın kapılarından birinin üzerine yer alan şu güzel söze yer verir: “*El kasib Habibullah/ Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir (sevgili kuludur)*”

*Bab-ı dükkan bir tarık-i ilâhdır
Hakkında “**El kasib Habibullah**”dır
Yaranı terk etme aynı günâhdır
Pesendî babanı ziyaret eyle²⁶*

Pesendî “tanırız” ayaklı koşmasında aşk ehlinde fazla nasihatın gereksiz olduğunu ve sohbet meclisinde yol elinin kendini aşık edeceğini ve insanlar tarafından tanınacağını belirtir.

*Ehl-i aşka çok nasihat gerekmez
Anlar kıl ü kalın barını çekmez
Edepsizden bize edep ne yetmez
Bezmimizde yol erkânı tanırız²⁷*

3.8. Nasihatname

Kütahya Bektaşî şiir geleneğinin önemli temsilcilerinden Hayrani mahlasıyla tanınan İsmail Uslu “Çalışkan Ol Sen Tembel Olma” adlı şiirinde insanlara ahilîğin temel düsturu olan ahlâklı ve nezaketli olmayı, hased sahibi olmamayı, israftan kaçınmayı, yalan söylememeyi, iki yüzlü davranmamayı, yaratılanı Yaradan'dan dolayı sevmek gerektiğini öğütler.

26 Age.s.146.

27 Age.s.177.

ÇALIŞKAN OL SEN TEMBEL OLMA

*Ey divane gönül boş durma çalış
Öğren nezaketi ahlaka alış
Haylaz tembel olmak her an alçalış
Hasetçi sözüne kanıcı olma*

*İhtiyaç değilse israf eyleme
İnsan gibi konuş yalanı söyleme
İkiyüzlü gevezeye halini söyleme
İkiyüzlü dosta kanıcı olma*

*Sözü düşün her söze kanma
Sözde yalan varsa asla inanma
Sözünden dönene sakın aldanma
Sapma doğru yoldan dönücü olma*

*Uslu sakın otur sen zalim olma
Uslu sakın konuş sen gafil olma
Uslu sakın gez yaşa sen cahil olma
Uslu sakın ol da edepsiz olma*

*İsmail **Hayrani** az konuş uzatma
İçinde kalbinde haset yaşatma
İnsan İslam ol da dostu aldatma
İnsanı canlıyı sev üzücü olma²⁸*

Ahilik, insanları meslek sahibi yapmayı, insanların icra ettiği mesleği daima layıkıyla doğru ve dürüst bir şekilde nasıl yapması gerektiğini öğreten kurumlardır. Yanlış yapan kişileri topluma ifşa ederek onların pabucunu dama atan toplumsal normları olan bir yapıdır.

Pesendî, şiirlerinde halka nasihatler vermekte ve onlara hayat prensiplerini öğretmektedir. Bu prensiplerin başında doğru olmak, helal yemek ve kanaat etmek gelir. Bereket doğru çalışmakla olur.

Bâb-ı dükkân bir tarık-i ilâhdır
Hakkında “El kasib Habibullah”dır
Yârânı terk etme aynı günâhdır
Pesendî babanı ziyaret eyle

İş işten geçtikten sonra:

Urdukdâ başın arama hiç anda yokum ben
Çün ba'de harab el-Basre hâke düşüp ben²⁹

Pesendî mütekerrir müseddes semai örneğinde adeta ahiliğin manifestosunu ortaya koyar. İnsanların kanaatkâr olmalarını, helal kazanç elde etmeleri gerektiği, adabı muâşerete uyulması, devletin malının korunup kollanması gerektiği hususu üzerinde durur.

*Gel ey er-zade rızkın ne ise merd ol gözet de ye
Nasıl olsa geçer ömrün helal cehdet kar et de ye
Elinden lokmanı aldırma var ağzın kapat da ye
Birâderden tavuk isterse cânın kaz ilet de ye
Gözetme aybaşın yaz kış işin işle hak et de ye
Sana kim der ki beytü'l-malı yağma et tüket de ye*

*Hele mensupların aldıkları aylık heba insaf
Tekâüdden duldan çevrilüpdür muhtesib evkaf
Güruh-ı ehl-i maaş yağmaya çıkmış durur saf saf
Kazanmak zor kuzum şimdi muattal kaldı her esnaf
Gözetme aybaşın yaz kış işin işle hak etde ye
Sana kim der ki beytü'l-malı yağma et tüketde ye*

*Biraz alfesliler peyda manda sağmaya çıkmışlar
Bilinmez haklı haksız seyredin davaya çıkmışlar
Aramın muhbir-i kazip def-i kavgaya çıkmışlar
Kanıkmiş dört büyük kâfir halkı yağmaya çıkmışlar
Gözetme aybaşın yaz kış işin işle hak etde ye
Sana kim der ki beytü'l-malı yağma et tüketde ye*

*Güzeştin erleri ahmak nehyi Kur'an'da bulmuşlar
Mecelle görmemişler madeni insanda bulmuşlar
Nizamın bendine tatbik Pesendî mizanda bulmuşlar
Helal yağma değil millet yolu erkanda bulmuşlar
Gözetme aybaşın yaz kış işin işle hak etde ye
Sana kim der ki beytü'l-malı yağma et tüketde ye³⁰*

29 Kadir Güler, Kütahyalı Ârifi ve Pesendî, s.107.

30 Age. s.219.

3.9. Esnaf Gezekleri

Kütahya'da bir sohbet toplantısı olan gezek kültürü en az iki üç kuşak öncesinde başlayan bir sosyal dayanışma kültürüdür. Geleneğin aktarım yeri diyebileceğimiz bu toplantılarda küçükler, büyüklerden geleneğin erkân ve adabını öğrenmektedirler. Özellikle Kütahya'nın manevi önderlerinden Hisarlı Ahmet ve Ahmet Yakupoğlu'nun gezeklere katıldığı ve bu toplantılarda sanatlarını icra ettiklerini elimizdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bugün günümüzde de esnaf gezeklerinde ticari ve güncel konular konuşulur, geçmiş esnaf kültürünün güzel örnekleri anlatılır, müşteri memnuniyeti için neler yapılabileceği hususunda fikir alışverişi gerçekleştirilir.

3.10. Esnaf Destanları

Aşık geleneğinde bir meslek kolu üzerindeki aksaklıkları, problemleri, müşteriye nasıl davranılması gerektiğini ele alan esnaf destanları, dönemin sosyokültürel durumunu, esnaf ve meslek gruplarının toplum nezdindeki yerini, halkın esnafa nasıl bakması gerektiğini; nasihatname türünde ele alan manzum şiirlerdir.

Geleneksel mahalle kültüründe toplumsal hayatın izini en iyi yansıtan mekânlar kahvehanelerdir. Aşık Sırrı, Kahveci Destanı'nda mesleğin özellikleri ve müşteriye nasıl davranması gerektiği ele alır. Şiirde, kahvecilerin cömert, sofralarının herkese açık olduğu, kahvehaneye gelen herkesi selam ve saygıyla karşıladıkları ifade edilir. Şiirde, kahvecilerin izzet ve safa sahibi oldukları, gelene git demeyen, ekmeğini yalnız başına yemeyen, elindekini bölüşen gönül insanları oldukları ve kahvecilerin dedikodusunun yapılmaması gerektiği beyan edilir.

*Arkadaş zemmetme kahvecileri
Kahvecinin bâzı iyisi vardır
Yedirir ekmeği kesmez cabayı
Harcın hesab etmez dayısı vardır*

*Ketm etmez ekmeği yedirir bütün
Yemen kahvesiyle kokulu tütün
Düşünce gediğin ol alır satın
Söylenir âlemde yapısı vardır*

*Her gelene el göğüste kılınur
İzzet nerde safâ anda bulunur
Yahşi adam hizmetinden bilinür
Dâim keyf bağışlar tâbîsi vardır*

*Kahvesine kim gelirse git demez
Ekmeğini asla yalnız yemez
Varını harceder gediğin vermez
Böyle pak gönüllü velîsi vardır*

*Sırrı bilir iyilerin kadrini
Zemmeder gaddarın türlü gadrini
İyisin medheder söyler şükrünü
İkrâmın artırır sahîsi vardır³¹*

Sonuç

Kütahya, Selçuklu, Germiyân, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yetiştirdiği yüzlerce şairiyle Batı Anadolu'nun en önemi şiir, ilim, kültür ve sanat şehridir. Evliya Çelebi'nin deyişiyle Anadolu Türkistan'ı kabul edilen bu şehir, halk şairlerinin itibar gördüğü, yetişmeleri için her türlü ortamın hazırlandığı kadim bir şehirdir. Ayrıca Horasan erenleri olarak adlandırılan gazilerin, dervişlerin etkinlik gösterdiği Kütahya, beylikler döneminde ve Osmanlı Devleti döneminde kültürün, sanatın ve edebiyatın üretim merkezlerinden olmuştur. Horasan menşeli gazilerin oluşturduğu bir Türk Kurumu olan ahilik, Kütahya'da tasavvufi geleneğin oluşmasında, sosyal hayatın şekillenmesinde ve esnaf teşkilatlarının yapılanmasında etkili olmuştur. Halk irfanını yansıtan halk şairleri de eserlerinde bu kültürün izlerini yansıtmışlardır. Çalışmada Kütahya halk şairlerinden Arifi, Pesendî, Aşık Şükrü ve Hayrani'nin şiir dünyasında ahiliği algılama biçimleri, geçmişten günümüze ahilik kültürünün nasıl algılandığını gösteren veriler bulunmaktadır. On sekizinci yüzyılın sonlarında yaşayan Aşık Sırrı'dan alınan "Kahveci Destanı" ise adı zikredilmese de bu teşkilatın Türk İslam kültürü, ekonomisi ve toplum yapısı üzerinde kalıcı bir etkisi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Halk şairleri, ahilik kültürünü ideal toplum yaratmada, iktisadi kalkınmada rol model oluşturabileceğini şiirlerinde işlemişlerdir. Şiirlerinde ahiliğin tarihsel geçmişini ele alan şairler, bu kültürün piri olarak Ahi Evran ve teşkilatın fonksiyonları üzerinde durmuşlardır.

Halk irfanının yansımaları olan halk şiirleri, o toplumun kültürel birikimini, görüşünü, inanç sistemini, iktisadi yapısını, eğlence kültürünü, tecrübe ve davranışları şiirlerinde yansıtmışlardır. İncelenen şiirlerde ahilik kültürünün yer alması, Kütahya'nın da önemi bir ahilik merkezi olduğunu bizlere hatırlatır. Kütahya

31 Age. s.134-135.

el sanatları alanında dünyanın önemli şehirlerindedir. Bunun nedenlerinden biri de ahiliğin alt yapısına sahip olmasıdır. Çünkü ahiliğin olduğu yerde sanat her zaman üst seviyede olmuştur.

Kaynakça

- Ayva, Aziz (2017). “Türk Kültürü Ve Halk Edebiyatında Ahilik” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (37): 163-174.
- Bayram, Mikail (1978). “Ahi Evren Kimdir? (Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri)”, Diyanet Dergisi, Cilt XVII, sy. 1, Ocak- s. 24-32.
- Çağatay, Neşet (1997). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1949), “İslâm Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İFM, XI, 1,4, İstanbul.
- Güler, Kadir (2004) Kütahyalı Ârifi ve Pesendî, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Güler, Kadir (2019), Kütahya Halk Şairleri, Kriter Yayınları, İstanbul.
- Kala, Ahmet (2012). Debbağlıktan Dericiliğe, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- Soylu, Turhan (2000), Kütahya Halk Şiir Geleneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, Kütahya.
- Torun, Ali (1998), Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yiğit, İlker (2013). “16. Yüzyıl Türkiyesi’nde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı ” Turkish Studies,, 8 (5), s.959- 973

GEDİZ'DE AHİLİĞİN KURUMSALLAŞMASI VE GEDİZ AHİLİĞİ

Hüseyin GÖKSAL
Uzman Öğretmen

Giriş

Ahilik kurumu XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu kurum Osmanlılar döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Hatta Osmanlılar kuruluş yıllarında bir Ahi Şeyhi olan Şeyh Edebalı vasıtasıyla Osmanlı hanedanıyla içli dışlı olmuşlar ve devletin kuruluşunda söz sahibi olmuşlardır. Ahi teşkilatı ilk bakışta bir esnaf teşkilatı gibi algılansa da icra ettikleri faaliyetlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması noktasında etkin rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır.

Yapılan inceleme ve araştırmalarda Ahilerin hem kırsal hem de şehirsal alanlarda etkinliklerini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda şehirlerde mahalle isimleri, kırsal bölgelerde de köy, mezraa, çiftlik isimleriyle kurulmuş yerleşim yerleri bunu kanıtlar niteliktedir. Ahilik teşkilatı hem kırsal alanlarda hem de şehirsal alanlarda Ahi zaviyeleri vasıtasıyla örgütlenmişlerdir. Bu zaviyeler tasavvufi kültürle üyeleri olan esnaf ve zanaatkarların aralarındaki dayanışmayı sağlamış ve buldukları bölgelerin ictimâî ve ekonomik hayatlarına yön vermişlerdir. Bu zaviyeler bir taraftan misafirlerin bütün ihtiyaçlarını karşılayabileceği misafirhane özelliği gösterirken, diğer taraftan birer eğitim yuvaları olarak hizmet vermiştir.

Genel anlamda Ahilik teşkilatı ve faaliyetleri hakkında birçok araştırmalar yapılmış, bunlar makale, tez ve müstakil kitap olarak yayımlanmıştır. Ancak yerel anlamda Ahilik hakkında yapılmış olan çalışmalar yeterli sayıda değildir. Bu çalışmada Gediz ve çevresindeki ahiler ve ahi teşkilatı ele alınmıştır. Bölgede özellikle XVI. Yüzyıldan itibaren etkinliğini gösteren Ahi zaviyeleri, isminde "Ahi" kelimesi geçen yerleşim birimleri ve diğer bilgiler ele alınarak, Gediz

özelinden yola çıkarak Anadolu'da iskan çekirdeklerinin oluşması ve sonrasında Anadolu'nun Türleşmesindeki etkileri ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan temel kaynaklar tapu tahrir defteri ve Evkaf kayıt defterleridir. Bunun yanında şerîye sicili defterleri de taranarak bilgiler elde edilmiştir. Yapılan çalışmalarda Gediz'deki Ahi zaviyeleri, Ahi çiftlikleri ve Ahi yerleşim yerleri tespit edilmiştir.

Gediz'de Ahilik

Çalışma sahamız olan Gediz'e ait bilinen en eski veriler, İlkçağ'da Frigler dönemine rastlamaktadır. Önceleri Kadoi adı ile anılan kent Frigler Dönemi'nde Frigyalı kahraman Kadis adına yeniden kurularak Kadus adını almıştır. İskender zamanında bir Makedonya kolonisi olan Kadus, Roma döneminde Kadi adıyla bilinmektedir.¹

Selçuklular ve Germiyanoğulları dönemlerinde sancak olarak yönetilen yerleşim 1428'den sonra Osmanlı topraklarına katılmış, 1871 yılında da kaza merkezi olmuştur. Selçuklular Dönemi'nde ahilerin buraya gelerek Ahiler Mahallesi'ni kurduğu ve bu sırada bugünkü adı Serdar Cami olan ve yerleşim yerinin en eski dini yapısı olarak bilinen Umurbey Mescidi'ni yaptırdıkları söylenmektedir.² Germiyanoğulları çeyiz olarak Kütahya, Tavşanlı, Emet ve Simav'ı Osmanlılara verdikleri halde Gediz'i vermemişlerdir.³

Gediz'in Osmanlı hâkimiyetini girişi 1428-1429 yılında Germiyanoğlu Yakup Bey'in vefatından sonra olmuştur. Bu tarihten sonra 1851 yılına kadar Gediz bir nahiye olarak devam etmiştir. 16. YY'da Gediz'de 8 mahalle bulunmaktadır.⁴ Evliya Çelebiye 17. YY'da Gediz'i ziyaret etmiştir. Evliya Çelebiye göre, Gediz 2000 hane, 13 mahalle, 20 mihrap bulunmaktadır.⁵

Gediz kurulduğu tarihten itibaren konumu ve zemin özellikleri nedeniyle sık doğal afetlerle karşı karşıya kalmıştır. 1875, 1901, 1911 ve 1945 yılında meydana gelen sel felaketlerinde toplam 88 kişi ölmüştür.⁶ Gediz en büyük felaketlerinden birisini 1918 yılındaki yangınla yaşamıştır. Gediz'in üçte ikisinin yandığı bu felakette, birçok resmi daire ile birlikte Osmanlı Dönemi eserlerde büyük zarar

1 *Yurt Ansiklopedisi*, "Kütahya Maddesi", İstanbul, 1982, C.7, s..5315

2 Osman Önder, *Gediz'in Tarihçesi*, Radyo Gazetesi Matbaası, İzmir, 1977, s.5

3 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 48

4 Mehmet Dağlar, *1571 Tarihli Tapu Tahrir Defterine Göre Gediz Nahiyesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2011, s.14,

5 *Evliya Çelebi, Seyahatnamesi*, Üçdal Neşriyat, Ankara, 1985, C.8. s.510-512

6 Mehmet Pınar, *Çağlar Boyu Gediz*, Eskigediz Belediyesi Kültür Yayınları, Gediz, 2004, s.78

görmüştür.⁷ Gediz yerleşiminin kaderini ve adını değiştiren en önemli doğal afet ise 28 Mart 1970 tarihinde Cumartesi günü saat 23:06' da gerçekleşen ve kayıtlara Gediz Depremi olarak geçen doğal aftır. Çeşitli kaynaklara göre 1086 kişi hayatını kaybetmiş, 14.414 yapı yıkılmış, birçok yapı kullanılamaz duruma gelmiştir. Depremin kış ayında meydana gelmesi nedeniyle yapılar sadece yıkılarak değil, geleneksel sistemde ısınılan yapılarda soba ve ocakların devrilmesi nedeniyle yanarak da büyük hasara uğramışlardır. Bu deprem sırasında Gediz'deki Osmanlı dönemi eserlerinin büyük bir çoğunluğu yıkılmış veya hasara uğramıştır.

Gediz yerleşiminin taşınması daha önce de gündeme gelmiş fakat o dönemde bu fikir hayata geçmemiştir. 1911 yılında büyük bir yangınla yerleşmenin önemli bir kısmı hasar gördüğü halde, başka bir yerde yeniden kurulması düşüncesi bazı çevrelerce olumlu karşılanmamıştır. Aynı yere yeniden kurulan kentin bu nedenle iyi gelişme gösteremediği düşünülmüştür. Gediz'in sel baskını, toprak kayması gibi felaketlerin oluşmasına neden olan topografik yapı ve deprem felaketinin oldukça etkili yaşanmasına neden olan tektonik yapıya sahip olması gerekçe gösterilerek 1911 yılında gerçekleştirilemeyen yerleşmenin taşınma kararı 05.08.1970 tarihinde 7/1164 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulamaya konulmuştur. Yerleşme Simav karayolu üzerindeki Eskigediz'e 7 km. mesafedeki "Karılar Pazarı" olarak anılan mevkie taşınmıştır. Gerek topografik gerekse iklimsel özellikler açısından bugünkü Eskigediz'den çok farklı olan, ova yerleşmesi kurulmuş ve Gediz adı ile beraber ilçe merkezi olma statüsünü de almıştır. Eskigediz 1971 yılından, 1986 yılına kadar Gediz'in "Gazi" adıyla mahallesi olmuş, bu tarihten sonra ise "Eskigediz" adıyla belediye teşkilatı kurulmuştur.⁸

A- Gediz Kazasında Ahi Yerleşim Yerleri

1- Ahi Yahşi Mahallesi

15. ve 16. Yüzyıl kayıtlarında bu isimle bir mahalle yer almaktadır. Bu dönemde Gediz'de kayıtlı mahalle sayısı 8 olup, bunlardan 3. Büyüklükteki mahalle Ahi Yahşi Mahallesi'dir. II. Bayezid Dönemi kayıtlarında hane sayısı 21'dir. ⁹ 1571 tarihli tapu tahrir defterine göre bu mahallede 86 nefer kayıtlıdır. ¹⁰ 1530

7 Önder, ag.e., s.22

8 Pınar, a.g.,e., s.81

9 BOA, T.T.D No: 45

10 Meltem Aydın, "XVII. Yüzyılda Gediz'in Sosyo-Ekonomik Yapısı", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 7/12 (2016), 130

Tarihli Anadolu Muhasebat defterinde (s 35). 16 yüzyıl kayıtlarında bu mahallenin adı geçmemektedir.

2- Ahi Ali Mahallesi

Bu mahallenin adı ilk olarak 1665-1666 tarihli avarız defterinde geçmektedir. Avarız defterleri yerleşim yerlerinin tam nüfusunu vermemektedir. Avarız hanesi olarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlara göre Ahi Ali mahallesi 22 neferandan oluşmakta olup, avarız hanesi 6'dır.¹¹

Ahi Ali Mahallesi aynı isimler 19. Yüzyılda da varlığını korumuştur. Temettuat defterlerinden elde veriler doğrultusunda Gediz'in 6 mahallesinden 5. Büyüklükte olup, 84 hanedir.¹²

1831 Tarihli nüfus defterine göre 78 hanede toplam 180 erkek nüfus yaşamaktadır.¹³

Ahi Ali'nin kabri 1940'lı yıllara kadar varlığını muhafaza etmiştir. Bu tarihten sonra kabrin bulunduğu bölge, diğer kabirlerle birlikte bir başka yere nakledilerek, burası park haline getirilmiştir. Kabir günümüzde belli değildir.

B- Ahi Çiftlikleri

1- Ahi Şaban Çiftliği

Gediz merkezinde yer alıp, Osmanlı öncesinde Germiyanogulları döneminde tesis edilmiş bir vakıftır. Kaynaklarda açıkça ifade edilmemekle beraber vakfın kurucusu Ahi Şaban olmalıdır. Vakfın bir çiftliği ve birkaç parça bağı bulunmaktadır. Vakfın yöneticileri bu zatın soyundan seçilegelmiştir olup bunlar da Ahi ünvanını taşımaktadır. Ahi Hoca İsa, Ahi Memed Oğlu Musa yöneticilerinden bazılarıdır. Vakfın mütevelli beratı bir ara kaybolmuş ve dönemin padişahı tarafından Ahi Mehmed'in oğullarından İsa ve Mustafa'ya yeniden berat verilmiştir. Sonraki dönemlerde Ahi Hüseyin Baba ismindeki bir zat yine beratla vakfın yöneticisi konumunda görülmektedir.¹⁴

Vakfın 1530 yılındaki hasılatı 350 akçedir. Bu tarihte vakfın 10 sahibi vardır. Vakfın bir de zaviyesi olup vakıflar bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

11 Aydın, "Gediz'in Sosyo-Ekonomik Yapısı

12 BOA, ML. VRD No: 7870

13 BOA, NFS D. No: 1596

14 BOA, TT. d No: 369, s.148

1571 tarihinde yapılan ikinci tahrirde çiftlik Ahi Hasan Baba tasarrufuna geçmiştir. Çiftliğin hasılı ise öncekilerde olduğu gibi 350 akçe olarak kaydedilmiştir.¹⁵

2- Ahi Çarık Çiftliği

Gediz'in merkezinde yer alan vakıflardan bir diğeri de Ahi Çarık vakfıdır. Bu çarık da Germiyanoğulları döneminde tesis edilmiştir. Vakfın bir çiftliği bir de bağı bulunmaktadır. Ahi Çarık'tan sonra oğulları Ahi Mehmed ve Ahi Mustafa vakfın tasarrufunu ellerinde bulundurmışlardır. Daha sonra Ahi Mehmed'in oğlu Ahi Lütüfi isimli kimse tasarruf etmeye başlamıştır. Sonraları vakfiyeyi nesh edilmiş ve tımar toprağı haline getirilmiştir. Ahi Lütüfi'nin oğulları Ali Fakih ve Hamza tımarı etmişlerdir. Bunlar ellerindeki beratları kaybetmişlerdir. Dönemin padişahı tarafından, Dede, Yusuf ve Lütüfi isimli kardeşler çiftliği idare ederken, Dede vefat etmiş, Lütüfi de hakkından ferağat etmiştir. Bunun üzerine Yusuf isimli kişiye berat verilmiştir. Yusuf'tan sonra çiftliğin mutasarrıfı Ahi Mehmed olmuştur.¹⁶

3- Ahi Yahşi Çiftliği

Gediz merkezine kayıtlı bir diğeri çiftliktir. Bu vakıf ve çiftlik de Germiyanoğulları döneminde tesis edilmiştir. Ahi Yahşi'den sonra elinde beratı olmaksızın Ahi Mustafa vakfın mutasarrıfı olmuştur. Bu çiftlik de yine nesh edilerek tımar toprağı haline getirilmiştir. Sultan Bayezid zamanında Ahi Mustafa'ya buralar tımar toprağı olarak bırakılmıştır. Sonraları Mustafa ve Hasan isminde iki kişi tasarruf etmeye başlamış ve bu dönemde tekrar vakıf toprağı olarak kayda geçirilmiştir. Hasan'ın ihtiyarlayıp hakkından feragat etmesiyle Ahmed Cömer ve Emir isimde iki kişi mütevellî olmuştur. Bunların her ikisi de yukarıda isimleri geçen zatlardan nesillerindendir. Bu zatlara Kütahya Kadısı tarafından tezkire verilmiştir. Sonraları Cafer Fakih ve Mehmed isimli kişiler padişah beratıyla vakfın ve çiftliğin yönetici konumuna gelmişlerdir.¹⁷

4- Ahi İlyas Çiftliği

Gediz'in Husunlar (Hasanlar) Köyü sınırları içerisinde bir çiftliktir. 158 nolu tapu tahrir defterine göre çiftlik Ahmet Çavuş idaresindedir. Çiftlikte 13 mücerred, 20 bennak, 5 tane herhangi bir kayıt düşülmemiş hane bulunmaktadır.

15 Burcu Akbulut, XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da ahiler ve Ahi Zaviyeleri, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Ordu 2021, s.119

16 BOA, TT.d No: 369 s.149

17 Aynı defter s. 150

Çiftliğin zemin resmi, bennak ve mücerredlerden alınan gelir, buğday, nohut , arpa, yulaf ve burçak tarımından alınan öşür geliri, aded-i ağnam, kovan resmi, diğer gelirler olmak üzere 3.200 akçe gelir kaydedilmiştir.¹⁸

C- Ahi Zaviyeleri ve Vakıfları

1- Ahi Şaban Zaviyesi

Gediz kazasında tesis edilmiş vakıfların en eskilerinden ve en meşhurlarından birisidir. Evladiyet üzere tesis edilmiş vakıf statüsündedir. Vakfın, 1257 hicri yılındaki zaviyedarı vâkıf soyundan gelen Abdülaziz bin Mustafa'dır. Bu sebeple bazı kayıtlarda Abdülaziz vakfı olarak da geçmektedir.¹⁹ Germiyanoğlu Süleyman Şah döneminde kurulan vakıflardan olduğu kabul edilmektedir. Bir çiftlik ve bir parça bağdan elde edilen 350 akçe gelire sahiptir.²⁰

Vakıf varlığını 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarına kadar muhafaza etmiştir. Vakfın 1844 yılındaki mutasarrıfı Hüseyin isminde bir zattır. Zaviyenin vakfı 90 kuruş gelire sahiptir.²¹

1855 yılında bu zaviyenin vakıf geliri 100 kuruştur. Bu dönemdeki mutasarrıfı Hüseyin isimli bir zattır.²²

Zaviyenin 1866 yılındaki geliri ise 519 kuruştur. Zaviyenin mutasarrıfı yine Hüseyin isminde bir zattır. Ancak, bir önceki Hüseyin ile aynı kişi olup olmadığı hususunda her hangi bir bilgi bulunmamaktadır.²³

1870 yılında ise vakfın mutasarrıfı Hasan Fakih'tir. Vakfın bu tarihteki geliri 360 kuruştur. Bu gelirin bir kısmı ile dervişler ve fukara için yemek yapılıp, ikram edilmektedir.²⁴

2- Ahi Carullah Vakfı

Gediz merkezinde yer alan vakıflardan birisi de Ahi Carullah vakfıdır. Vakfın kurucusu Ahi Hisar Oğlu Ahi Carullah'tır. Gediz'de bir bağa ve değirmeni vakfetmiştir. Vakıf evladiyet statüsünde bir vakıftır. Ahi Carullah'tan sonra oğulla-

18 BOA, TT. D No: 158 s. 202a

19 M. Murat Öntü, "Ahi Şaban Zaviyesi", Ahilik Ansiklopedisi, ed. Yusuf Küçükdağ vd. (Ankara: TC. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014), 1/172.

20 Aydın, 560 Numaralı Tahrir Defterine Göre, s. 88.

21 Ev 15498

22 EV.d. 15498

23 (EV. D.19396)

24 EV. 19827

rı Ahi Mehmet ve Ahi Mustafa, bunların vefatından sonra Ahi Latif, Ahi Latif'in vefatından sonra Ahi Ali vakfın yöneticiliğini yapmışlardır. Sonlaları Ahi Hamza, Ahi Dede, Ahi Yusuf, Ahi Latif isimli kişiler vakıfta yöneticilik yapmıştır.²⁵

3- Ahi Mehmed Vakfı

Gediz kazası vakıflarında Ahi Mustafa ile birlikte adı geçmektedir. Kasaba merkezinde bu şahısların evladına, senevî 100 akçelik 1 kıt'a bağ ile senevî 1000 akçelik hasıla sahip 1 bâb değirmen vakfedilmiştir. Ahi Carullah'ın Ahi Mehmet isminde bir oğlu bulunmaktadır. Bu zatın da değirmenin olduğu kayıtlıdır. Buradan yola çıkarak aynı kişi olma ihtimali vardır.

4- Ahi Kasım Vakfı

Ece Köy civarında Kasım Dede isminde bir zaviye ve bu zaviye çevresinde kurulmuş olan bir çiftlik bulunmaktadır. Akçapınar Köyü'nde Hacı Tekmen Zaviyesi'ne ait vakıfla bu zaviyenin gelirleri ortak kaydedilmiştir. 19. Yüzyıl başlarında vakfın geliri 5050 kuruştur. Vakıf bu tarihte Memeli-zade Ahmet uhdesindedir.

1870 yılındaki geliri 4840 kuruştur. Kayıtlardan edinilen bilgiye göre buradaki zaviyede dervişler ve fakirler için yemek yapılmaktadır.²⁶

D- Ahi Şeyhleri

1- Ahi Yusuf

47 Numaralı Tapu tahrir defterinde Camii Kebir Mahallesi'nde birinci hanenin reisi olarak kaydedilmiştir. Dönemin Gediz'deki ahi şeyhi olma ihtimali vardır. Hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır.²⁷

2- Ahi Dede

Yine 47 numaralı defterde Camii Kebir Mahallesinin ikinci hanesinde kayıtlıdır. Bu kişi hakkında da bilgi bulunmamaktadır. Ahi Carullah Vakfının bir dönem mutasarrıfı olarak Ahi Dede isminde bir zat kayıtlıdır. Fakat bu zatla aynı kişi olup olmadığı hususu teyit edilememiştir.²⁸

25 BOA, TT. D No: 560, s. 12

26 (EV. D.19827)

27 BOA, TT. D. No: 47 s.

28 BOA, TT. D. No: 47

3- Ahi Mehmed

Hakkında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. 16. Yüzyılda bu zatın tesis ettiği düşünölen bir değirmen kayıtlıdır.²⁹ Ahi Carullah'ın oğlu olma ihtimali vardır. Çünkü Ahi Carullah'ın Mehmet ve Mustafa isimli iki oğlu olduğu ve değirmen sahibi olduğu bilinmektedir.

Gediz kazası vakıflarında Ahi Mustafa ile birlikte adı geçmektedir. Kasaba merkezinde bu sahisların evladına, senevî 100 akçelik 1 kıt'a bağ ile senevî 1000 akçelik hasıla sahip 1 bâb değirmen vakfedilmiştir.

4- Ahi Mahmud

438 Numaralı defterde ismi geçmektedir. Kendisine ait bir evlad vakfı bulunmaktadır. Vakf olarak bağ ve asiyab (değirmen) bulunmaktadır. Senelik hasılatı Bağ icarından 100 ve değirmen icarında 1000 akçe olmak üzere 1100 akçe hasılatı vardır.

5- Ahi Mustafa

438 Numaralı defterde ismi geçmektedir. Kendisine ait bir evlad vakfı bulunmaktadır. Vakf olarak bağ ve asiyab (değirmen) bulunmaktadır. Senelik hasılatı Bağ icarından 100 ve değirmen icarında 1000 akçe olmak üzere 1100 akçe hasılatı vardır. Ahi Mehmed'in kardeşi ve Ahi Carullah'ın oğlu olma ihtimali bulunmaktadır.

6- Ahi Hasan Baba

Ahi Şaban Çiftliğinin mutasarrıfıdır.³⁰

---

29 BOA, TT. D. No: 47, s.266/b

30 BOA, TT.d, No: 560, s.117

SİMAV'DA AHİLİK VE AHİLER

Yaşar BOZYİĞİT

Emekli Edebiyat Öğretmeni

Bu tebliğimde ilk önce yüzyıllar boyunca Simav'da "Ahiliğin" yaşandığı, yaşatıldığı iki çarşı, "Simav Çarşısı" ve "Tabakhane Çarşısı" hakkında bilgi vereceğim.

Simav Çarşısı

1671 yılında Simav'ı ziyaret eden Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde 255 dükkândan bahseder. "Ve cümle ikiyüzellibeş dükkânlardır ammâ bezzâzistânı yoktur. Lâkin esvâkında ve hânlarında cemî-i nevâdirât eşyalar mevcuttur. (Toplam 255 dükkân vardır, ama bedesten yoktur. Ancak çarşısında ve hanlarında bütün nadir eşyalar mevcuttur.)" diye anlatır.

Simav Belediyesi 1913-1914 yıllarında süpürgeci ve sokak lambalarının ihtiyacı olan gazyağı için esnaftan para ister. O yıllarda esnaf sayısı 1913 yılında (Evliya Çelebi'nin ziyaretinden 242 yıl sonra) 252 esnaf; 1914 yılında ise (Evliya Çelebi'nin ziyaretinden 243 yıl sonra) 278 esnaftır.

Simav Çarşısı Bir Bütündür

Nasuh Ağa Camisinin önünde bugün yol olan yerden Simav Belediyesi Kültür Müdürlüğü/Yukarı Düğün Salonunun olduğu yere kadar Simav Çarşısıdır. Nasuh Ağa Câmisinin sağ tarafında bulunan Terziler ve Manifaturacılar çarşısı Simav Çarşısının sağ tarafındadır. Çınar Eczanesinin bulunduğu yerden Üzüm Pazar Câmisi'ne kadar uzanır.

Nasuh Ağa Câmisinin sol tarafında bulunan Ağdacılar Caddesi'nin sol tarafında Park Kahvesi'ne kadar Ağdacı Esnafının işyerleri bulunmaktadır.

Simav'da Çarşı İkiye ayrılır:

Yukarı Çarşı: Üzüm Pazarı Câmisi ve Üçüncü Şadırvan'ın Yukarı Düğün Salonuna kadar olan kısımdır. Bu çarşıda Bursa Karacabey ilçesini kuran Karaca

Ahmet Paşa'nın yaptırdığı, 'Aşağı Hamam' denilen 'Karaca Ahmet Paşa Hamamı'; Yukarı Dügün Salonunun olduğu yerde eskiden halkın 'Yonca Altı' bugünkü anlamda 'Lonca Altı' dediği yerde Karaca Ahmet Paşa Hanı; Halil Ağa Câmisi denilen Karaca Ahmet Paşa Câmisi ve Evliya Çelebi'nin Simav'a geldiği zaman duvarına beyit yazdığı 'Çayıro Câmisi' bulunmaktadır.

Park Kahvesi'nin ön yüzü 'Simav Belediyesi', Karşıyaka Tepesi'ne bakan arka yüzü 'Simav Adliyesi', Park Kahvesinin karşısında Nasuhoğlu Şevket Bey'in Hanının üst katında Kaymakamlık ve Jandarma, Halil Ağa Câmisi'nin ön tarafındaki köşesinde PTT acenteliği bulunmaktadır.

Aşağı Çarşı: Semerci ve Nalbant esnafı bugünkü Nasuh Ağa Câmisinin önünde, arka arkaya semercilerin ve nalbantların sokağı bulunmaktaydı. Bir tarafı Ağa Camisine, bir tarafı aşağıya/yola bakmaktaydı.

1943 yılında Ağa Camisi'nin önündeki dükkânlar yıkılınca, belediye Şişler'in -Ali Yaman'ların- arpalığını istimlâk etmiştir. Belediye parselasyon yapmak suretiyle ayrı ayrı Semerci ve Nalbant esnafına vermiştir. O zaman 35 esnaf buraya yerleşmiştir. Belediye dükkân yerlerini, dükkânı olup da mağdur olanlara 40 liraya, dükkânı olmayanlara 80 liraya satmıştır. Buraya Semerciler ve Nalbantlar Arastası denilir. Semerciler ve Nalbantlar Arastasında Saraç esnafı da bulunmaktadır.

Aşağı Çarşıda Nasuh Ağa Câmisinin sol tarafında bulunan bugün Manifaturacılar Çarşısı olarak isimlendirilen çarşı, terzi ve manifatura eşyası satan esnafın çarşısı idi.

Nasuh Ağa Câmisini arka sağ tarafındaki sokakta, İkinci Şadırvan'a kadar 'Yemenici Esnafı'na ait 22 işyeri bulunmaktadır. Bu çarşıda yemenici esnafı bulunduğu gibi, çocuk ayakkabıları diken 'Edikçi Esnafı' ve 'mes' diken 'Mesci Esnafı' da bulunmaktadır.

Nasuh Ağa Câmisinin arka sol tarafındaki sokak Birinci Şadırvan'a kadar Bacırcılar ve Kalaycılar arastasında 12 işyeri bulunmaktadır.

Birinci Şadırvandan İkinci Şadırvan'a kadar olan kısım ise 'Eskici Esnafı'na ait işyerleri idi. Eskiyen ayakkabıları tamir ettikleri gibi kamyon, taksi, otobüs tekerinden ayakkabı yaparlardı.

Kunduracı esnafı ise dağınıktır. Kunduracı esnafı 'domuz kılından iğne yapmak' suretiyle ayakkabıları dikiyordu.

Üçüncü Şadırvan'dan Belediye Meydanına kadar olan yerlerde ise berber, simitçi, göveşçi, attar, ekmekçi, keçeci, yağcı, kadayıfçı, bakkal, leblebici, kahveci esnafının işyerleri bulunmaktadır.

Bugün Simav Sanayi Odası ve eski Simav Müftülüğünün olduğu yerde ‘Kasaplar Çarşısı’ bulunmakta idi.

Simav Tabakhanesinin Yeri

Evliya Çelebi’nin “Tabakhanesi âb-ı revan icre pâk u pâkîze çarşudur/Tabakhanesi akarsular içinde tertemiz çarşıdır.” dediği çarşı, bugün Tabakhane Camisi, Tabakhane Câmisinin bahçesi ve bugünkü Sağlık Ocağı’nın bulunduğu yeri kaplayan bir alana sahipti.

Simav Belediye hizmet binası bugünkü olduğu yere yapılıncaya, belediye tarafından görüntü bozuluyor diye Aşağı Hamam/Evliya Çelebi’nin Seyâhatnamesi’nde bahsettiği Karaca Ahmed Bey Hamamı yıkılmış, yerine Tabak Esnafının işyeri/bahçesi konumunda bulunan yere, Evliya Çelebi’nin bahsettiği “Tabakhane Çarşısı” belediye tarafından istimlak edilerek bugünkü Sağlık Ocağı’nın 1972 yılında yapımına başlanmış, 1974 yılında hizmete açılmıştır.

1974’ten 2005 yılına kadar hamam olarak işleyen bu bina yıkılmış yerine Sağlık Ocağı yapılmıştır. Bugün Aile Hekimliği Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Tabak Esnafının İşyerleri

Tabak Esnafının birçoğu Tabakhane Bahçesindeki işyerlerinde çalıştığı gibi; bir kısım esnaf da Tabakhane Caddesinde, Tabakhane Sokağında ve Gölet Sokağında bulunan evlerinin alt katını işyeri olarak kullanmışlardır.

Tabak Esnafının İşlediği Deriler Nereden Gelmektedir?

Tabak Esnafının işlediği deriler çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı çıkıncaya kadar Endonezya, Jawa, Çin, Şangay ve Avustralya’dan İstanbul’a, İstanbul’dan da kamyonlar ile Simav’a gelmektedir.

Simav’da ise Çarşamba günleri kurulan Simav Pazarına kasabalardan ve köylerden gelen derileri satın alırlar.

Tabak Pazarı

Perşembe günleri kurulan Tabakhane Çarşısı, Tabakhane Câmisinin altında Sabah Namazı’ndan sonra kurulmaktadır. Kurulan bu pazara çevre ilçe, kasaba ve köylerden deri ticareti ilke uğraşanlar ve yemenici, semerci ve saracı esnafı deri almak için gelir.

Tabak Pazarının Dua ile Açılması.

Tabak pazarı günü, Tabakhane’de, pazar başlamadan önce dua edilir. Mallar/deriler duadan sonra satışa sunulurdu.

Çarık Pazarı

Çarık Pazarı bugün “Terziler Arastası”nın olduğu yerde Salı-Çarşamba günleri kurulurdu. Simavlılar oraya Han Yıkığı, Frenk Hanı derlerdi.

Derinin Satıldığı Yerler

Simav'ın derisi çok meşhurdur. Çok güzel setyen yapılırdı. Tabak Pazarı her tarafa hitap ediyordu. Tabak esnafı deri satmak için dışarıya gittiği gibi, deri almak içinde dışarıdan gelenler de olurdu. Çevre il, ilçe ve köylere; Kütahya, Gediz, Tavşanlı, Emet, Uşak, İzmir, Bergama gibi muhtelif yerlere deri satılırdı. Buralardan da tabak esnafı olmadığı için Simav'a -gön, setyen, kösele-deri almağa gelirlerdi.

Esnafın Mallarını Sattığı Yerler

Yemenici esnafı yaptığı ayakkabıyı, çarığı, yemeniyi, terliği; Uşak, Gediz, Sındırgı, Dursunbey, Hisarcık, Balıkesir, Şaphane, İzmir Bergama köylerine satar-
dı.

Yemenici ve Eskici esnafı belirli günlerde iki esnaf beraber merkeplerine ikişer köfün bağlarlar. Her köfünün içine yemenici esnafı yaptığı çarığı, yemeniyi, terliği; Eskici esnafı da kamyon tekerinden yaptığı ayakkabıları ve terlikleri satmak, köylerdeki yemenileri ve ayakkabıları tamir etmek için merkebin iki yanına bağladıkları köfünlerin içine eşyalarını yerleştirirler. Kendileri yürüyerek ilçe, kasaba ve köylere satmaya giderler. Köy odalarında misafir kalırlar. Ayakkabı, terlik satarlar. Yemenileri, mesleri tamir ederler. Misafir kaldıkları köy odalarında köylüler, damda hayvanlarına ot, saman ve yem vermek suretiyle, odada ise esnafa yemek getirmek suretiyle en güzel şekilde bakarlardı.

Esnaf Başkanı-Esnaf İdare Heyeti

Yemenici Esnafının Yiğitbaşısı ve esnaf başkanıdır. Diğer esnaflarında Tabak esnafı başta olmak üzere ‘Esnafı başkanı ve idare heyetleri’ vardır.

Ev, Bağ, Bahçe Sohbetleri

Yaren sohbetleri kış aylarında yapılan sohbet toplantılarında esnaf sırayla ev ev gezer, yazın ise bağlarda, bahçelerde yaparlar.

Esnaf Arasında Yardımlaşma

Esnaf kendi aralarında fakir, yoksul ve yetim esnafları korur, gözetir, sünnet, düğün, hastalık ve ölüm anlarında yardımlaşmalar yapılırlar.

Esnafın Toplumaya Yönelik Sosyal Faaliyetleri

Eynal Kaplıcalarındaki çamaşır yıkanan yerlerin temizliğini tabak esnafı yapar. Yemenici esnafı, Simav içindeki 45 çeşmenin tamiratını yaparlardı.

Simav'da Yemenici ve Tabak esnafı dışında diğer esnafın vakıf mülkü yoktur.

Esnaf Sancağı

Her esnafın kendilerine ait bayrağı vardır. Milli bayramlarda her esnaf teşkilâtı toplu olarak ve her esnaf eşyasını, maharetini sergilemek için, hususi olarak kağıt ve diğer arabaları süsler, yaptığı eşyaları bayram yerinden geçerken teşhir eder. Bayrağı takip ederek tören alanından geçerlerdi.

Çırak Yetiştirme

Bütün esnafta çırağa büyük önem verilir. Usta çırağını adeta evlat edinirdi. Usta dükkânda çırağa sanatını-mesleğini öğretirken, aynı zamanda ahlâken de ona örnek olur ve bağlı bulunduğu esnaf kuruluşunun kaidelerini de öğretir.

Simav esnafında çırak üç sene üç ay çırak olarak çalışır, sonra kalfa olur.

Yemenici ve Tabak esnafı çok güçlü oldukları için 'Başka Çıkma Merasimleri'ni bahar mevsiminde, müsait olan her yerde toplu olarak yaptıkları için bütün esnafı ve Simavlıları davet ederlerdi. Bu merasimler son dönemde Yemenici ve Tabak esnafı arasında evlerde, sünnet merasimleri ile birlikte yapılmaya başlanmıştır.

Terzi, nalbant, semerci, keçeci, bakırcı, kalaycı ve berber esnafı az oldukları için 'Başka Çıkma Merasimleri' usta adayları olan çırağın evinde yapılır.

Başka çıkan çırak; usta olan çırak, maddi gücü yerindeyse, arastada dükkân açar. Eğer; yetim, öksüz, garip ise, bağlı bulunduğu esnaf teşekkülünün yardımları ile dükkân açardı.

Yemenici esnafında başka çıkan çırak, usta olunca, esnaf meclisine müracaat ederek, onların tasdikini alarak dükkân açar. Esnaf meclisi müsaade etmezse dükkân açamazdı.

Sonuç

Simav'da bugün Ağdacılar Caddesi adı geçiyor fakat caddede bir 'ağdacı' işyeri yok. Semerciler ve Nalbantlar Arastası/Çarşısı var. Semerci ve Nalbant esnafına ait işyeri yok. Tabakhane Mahallesi var. Tabak esnafı yok. Bakırcılar

ve kalaycılar esnafı, yemenici, kunduracı, eskici esnafı çarşısı var. Fakat esnafı yok. Bakırcı-kalaycı bir esnaf var. İki tane eskici esnafı var. Terziler Arastası var, 25 işyeri bulunuyor yalnızca iki terzi var.

Ağdacı esnafı 50 tane; Tabak esnafı 52 tane, Semerci ve Nalbant Esnafı 25 tane; Terzi Esnafı 11 tane; Bakırcı ve Kalaycı Esnafı 12 tane; Yemenici Esnafı 22 tane; Eskici Esnafı 8 tane; Kunduracı Esnafı 8 tane tespit ettim. Dükkânlar satılmış, mal sahipleri değişmiş.

Bu işyerlerinin 1980 yılına kadar mesleği ile uğraşan esnafını bulmak, bilgi almak için 2022 Haziran ayında işe başladım. Sahipleri değiştiği için dükkânın/ işyerinin fotoğraflarını çektim. Kendi bölümlerinde, cadde ve sokaklarında, kapı numaralarına göre yerleştirdim. 1980 yılında işyeri sahibi olan “esnafların” dükkân fotoğrafının altına lâkabını, adını soyadını ve mesleğini yazdım. Bu fakir Simav’da yaşayan son ahileri gören kimsedir.

Bu sempozyum sebebi ile ilçem Simav’da son ahileri kayıt altına almanın ve bunu sizlerle paylaşmanın tarihi sorumluluğu yerine getirmenin bahtiyarlığını yaşıyorum.

Saygılarımla.

SEMPOZYUM
FOTOĞRAFLARI

“

Kütahya, bir çelebiler şehridir. Çelebi, görgülü, bilgili, zarif, ince, olgun kişilere denilir. Kütahya tarih boyunca yüksek kültürün hakim olduğu, sosyal hayatın ve ilişkilerin bu yüksek kültür çerçevesinde şekillendiği bir şehirdir. Kütahya aynı zamanda önemli bir ahi şehridir. Kütahya’da bulunan ahi mahalleleri, ahi köyleri, ahi çiftlikleri, ahiler tarafından yapılmış cami, mescid, han, çeşme vb gibi sosyal donatı alanları Kütahya’nın önemli bir ahi şehri olduğuna tanıklık yapmaktadır.

Kütahya’nın ahilik çerçevesindeki tarihi tecrübesinin ortaya çıkarılması, taşıdığı önemin vurgulanması, yüksek kültürlü Kütahya insanını yetiştiren değerlerin ve müesseselerin irdelenmesi bağlamında gerçekleştirilen “Kütahya Ahiliğinin Temel Taşları” sempozyumunda sunulan bildirilerin yer aldığı bu kitap, Kütahya Ahiliği üzerine yapılacak nitelikli çalışmalara mütevazı bir katkıdır.

Hacettepe Mahallesi Hamamönü Sokak No: 28 Altındağ/ANKARA
Tel: 0312 324 25 45 Faks: 0312 324 25 46
www.maiv.org.tr | maiv@maiv.org.tr